90-4
L869 v

Latviešu karavīrs otrā pasaules kara laikā

Latviešu karavīrs otrā pasaules kara laikā
5

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRA PASAULES KARA LAIKĀ

V

Otra pasaules kara cēloņi
19. divīzijas kaujas Vidzemē
Kaujas Zemgalē 1944. gada vasarā
Kaujas Kurzemes cietoksnī
Iedzīvotāju stāvoklis Kurzemē frontes aizmugurē

B,L

LATVIEŠU KARAVĪRS
OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ

I

Latvijas nacionālā armija
Latvija zem krievu okupācijas
Nacionālās armijas iznīcināšana
Apcietināšanas un deportācijas
Otra pasaules kara sākums

II

Latvija zem vācu okupācijas
Vācu civīlā pārvalde
Latviešu pašpārvalde
Pirmās latviešu militārās vienības
un to cīņas

III

Latviešu leģiona dibināšana
2. Latviešu brigādes cīņas Volchovā
Atiešana uz Veļikajas upes krastiem

IV

15. divīzija un pirmās cīņas
Robežapsardzības pulki
VI latviešu korpusa cīņas Latvijas
pierobežā
Atkāpšanās uz Latvijas robežām
Ienaidnieks atkal tuvojas Latvijas robežām

L 90-4
869

dalel. L
9

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRA PASAULES KAŖA LAIKĀ

DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS

Materiālus iespiešanai sakārtojis
Rūdolfs Kociņš, atv. pulkvedis-leitnants

V

KAUJAS VIDZEMĒ, ZEMGALĒ UN KURZEMĒ

1977
DAUGAVAS VANAGU
CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS

80

Normunda Hartmaņa vāka zīmējums

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
~~98-5.190~~
0306037650

Printed in Sweden
Andersson & Kagardt Tryckeri AB
(Ziemeļblāzma)
Västerås 1977

KURSA

Zem melnu egļu grūtsirdīgām ēnām
Sen dienas pelēks Kursas dievnams balo.
Tiem lietus skalo
Ikvienu augsto izrakstīto logu,
Kur dievlūdzēji noliek mūža slogu
Un remdē dvēseles.

Zem sirmu laukakmeņu krustu ēnām
Tek, mieru meklēdami, tāli ceļi.
Tumst kaktā veļi.
Nekur tik viegli balsis nenes dziesmas,
Ļauj dūcot aizmirst nedienu un briesmas
Vismaigas ērģeles.

Zem melnu egļu grūtsirdīgām ēnām
Iet vaidu laika ļaudis — jauni, veci.
Līkst sāpēs pleci.
Pār purviem lietuvēni vergus vadā,
Tīts dūmu autos palsais jātnieks bradā
Vēl sauso atmatu.

Zem sirma laukakmeņa ēnām
Spīd aizsaulīgas gaismas zilā plīva
Kā elpa dzīva.
Vieš baiļu dvēselēs tā jaunu spēku,
Kad dīvains nemiers krata veco ēku
Ar visu pamatu.

Jo dziļumā zem gadusimta ēnām
Dus tautas kaŗotāju nikni kauli.
Tie nesa sauli
Reiz savos zobenos, ko rūsa saudzē,
Lai zemes platās saujās spēku audzē
Tai dienai pēdējai.

Skries zelta gailis cauri egļu ēnām
Un, liesmu spārnus plandot, tornī zvanīs.
Tad tauta manīs:
Ka zobeni no akmens klona šķelsies
Un platas kaŗotāju saujas celsies
Vest brīvi Latvijai.

Margarita Ausala

Ievads

Piektā grāmata satur militāro notikumu aprakstus Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē no 1944. gada jūlija līdz 1945. gada maija vidum. 19. divīzijas kaujas darbības attēlošanai pamatā likts apraksts, kas publicēts Latvju Enciklopēdijas 2. grāmatā. Šo publicējumu es sagatavoju tūliņ pēc kaŗa, un tas pamatojas uz liecībām, ko toreiz man izdevās savākt no kauju dalībniekiem, kam bija laimējies pēc kapitulācijas nokļūt rietumos. Ziņas sniedza plkv. Lobe, plkv. Osis, maj. Stīpnieks, kpt. Krasts, ltn. Pauzers, vltn. Bērziņš, vltn. Ancāns, vltn. Vikmanis, ltn. Homka, ltn. Zāgars, kpr. Riekstiņš. Šīs ziņas attiecas galvenā kārtā uz grenadieŗu pulku un fizilieŗu bataljona kaujas darbību. Trūkst ziņu par 15. artilerijas pulka darbību, jo nav izdevies uzdurties uz kādu rakstu, ko šī pulka artilēristi paši būtu publicējuši. 1962. gadā, viesojoties Anglijā, mēģināju pierunāt kapteini Strautu (tas kaŗa laikā komandēja II/15. art. p.), lai uzraksta pārskatu par 15. art. pulka darbību vismaz Vidzemē un Kurzemē, balstoties uz publicējumiem Latvju Enciklopēdijā. Šis mēģinājums neizdevās — kpt. Strauts nomira.

Rakstot savas atmiņas, esmu lietojis kaŗotāju pušu apzīmēšanai jēdzienus krievi un vācieši. Vplkv. Silgailis lieto krievu apzīmēšanai jēdzienu lielinieki, tāpat kpt. Caunītis. Ja izvēlas viena pretinieka apzīmēšanai jēdzienu, kas eksistēja krievu pilsoņu kaŗā ar neapšaubāmi ideoloģisku pieskaņu, tad, konsekvences labad, otrs pretinieks būtu jāsauc par nacionālsociālistiem vai fašistiem. Vācieši veda kaŗu savas dzīves telpas paplašināšanai, kas krievu pusē izraisīja lielo tēvzemes kaŗu (veļikaja oķesetvennaja voina), savu dzīves telpu aizstāvot un kaŗa beigās to lielos apmēros paplašinot. Tas dod pamatu kaŗa vedēju puses uzskatīt kā nacionālus partus.

Mēs karojām līdzi pret krieviem kopā ar vāciešiem, cerot ar šo piepūli atgūt savai valstij neatkarību, ko krievi mums 1940. gadā bija nolaupījuši. Mēs nebijām ne nacionālsociālisti, ne fašisti. Mēs bijām latvieši, tāpat kā tie mūsu zemes iedzīvotāji, ko krievi 1944. gadā ieņemtajos apgabalos iesauca savā armijā.

Mēs nebijām arī SS. To apliecina šeit iespiestais dokuments (Pielikums Nr. 1):

„1. März 1945. Auszug aus der Kommandeurstellenbesetzungslite (Stand 31.3.45) herausgegeben vom Personalhauptamt — Personalamt der Waffen SS Amt VII/I"

Blatt 52/53: 19. Waffen-Gren. Division der SS (lett. Nr. 2.)
W.Gren. Rgt. 42 (lett. Nr. 1.) „Valdemar Veiss"
W.Gren. Rgt. 43 (lett. Nr. 2.) „Hinrich Schuldt"
W.Gren. Rgt. 44 (lett. Nr. 6.).

19. divīzija te uzrādīta kā SS vienība, jo divīzijas stābs sastāvēja tikai no vāciešiem. Grenadieru pulkiem, kā redzams, nav piekārts „SS" apzīmējums, jo latvieši kā Austrumeiropas nacionālitāte pēc SS nokārtojuma nevarēja būt SS piederīgie. Man bija darīšana pēc kara vācu administrātīvā tiesā Diseldorfā, kur nācās nodot liecību par mūsu stāvokli attiecībā pret SS Otra pasaules kara laikā. Šis tiesas process bija radies sakarā ar kāda latviešu invalida sūdzību, kur viņam bija radušās grūtības pensijas jautājumā par piederību pie SS. Jau pašā sākumā tiesas prezidents man paziņoja kādu oficiālu informāciju, ko viņš par šo jautājumu ievācis, teikdams, ka iegūta arī atsauksme no bij. 19. div. komandiera ģenerāļa Strekenbacha. Tiesas prezidenta informācija bija īsa: Īstie SS vīri varēja būt tikai vācieši ar pierādītu arisku izcelsmi; ģermāņu tautas kā flāmi, holandieši, dāņi, norvēģi, zviedri tikuši iedalīti zemākā klasē, kas saukušies „SS-Freiwilligen". Austrumu tautām kā igauņiem, latviešiem, lietuviešiem, ukraiņiem u.t.t. SS apzīmējums nav piešķirts. Ievietotais Personalamt-SS dokuments to arī skaidri parāda.

Piektā grāmatā lietota 19.(2.) divīzijas grenadieru pulku latviskā numerācija: 1., 2. un 6. Pulku numerācijai ir sava vēsture. 1943. gada aprīlī pie Ļeņingradas pltn. Veiss saformēja no tur esošiem latviešu bataljoniem (16. Zemgales, 19. Latgales un 21. Liepājas) 1. pulku. Pltn. Osis, formējot šos bataljonus, deva tiem latviskus nosaukumus. Formāli tie saucās par policijas bataljoniem, bet sastāvēja no īstiem latviešu karavīriem. Politisku iemeslu dēļ šos latvju karavīrus organizēja un sauca kopā vācu policija, pēc saformēšanas nododot tos Wehrmacht'a rīcībā. 1943. gada jūnijā Volchovā pltn. Lobe saformēja no 18. Kurzemes, 24. Tukuma un 26. Talsu bataljoniem 2. pulku. To pltn. Lobe nosauca par Imantas pulku, šo faktu izsludinot pulka pavēlē. Šo plkv. Lobes pavēli apsteidza laika gājumā citas un Kurzemē šis pulks oficiāli saucās Waffen Gr. Rgt. 43 (lett. Nr. 2.) Hinrich Schuldt.

Volchovā, vasaras nogalē, vācieši pulku numerāciju mainīja: 1. pulku pārdēvēja par 39. un 2. pulku par 40. SS-Frw-Rgt. Vācu nodoms bija iznīcināt nacionālās pazīmes, tāpat kā tas bija pie krieviem, kas pēc Latvijas okupācijas 1940. g. latviešu karaspēku saveda kopā 40. territoriālā korpusā ar 181. un 183. divīzijām.

Mēs ar plkv. Veisu Volchovā pārrunājām šo problēmu. Rezultātā plkv. Veiss uzrakstīja memorandu un padotības kārtībā prasīja atdot pulkam tā sākotnējo numuru. Tālākā gaitā vācieši mainīja atkal pulku numurus un kā kompromisu ieveda Waffen-Grenadier Regiment 42 (lett. Nr. 1.). Šinī apzīmējumā atmeta arī „SS" piekārumu.

Lai uzsvērtu šo vienību nacionālo izcelsmi un dotu militārai piepūlei nacionālpolītisku noskaņu, mēs ar prof. A. Švābi vienojāmies Latvju Encik-

lopēdijā pieturēties pie plkv. Veisa izcīnītās latviskās numerācijas. Šo mūsu nodomu pastiprināja pārliecinoši fakti pagātnē: pirmajās latviešu nacionālās vienībās — strēlniekos — bija astoņi pulki ar numerāciju no 1 līdz 8; neatkarīgās Latvijas armijā bija divpadsmit kājnieku pulki ar numtrāciju neatkarīgās Latvijas armijā bija divpadsmit kājnieku pulki ar numerāciju no 1 līdz 7. „19. divīziju" es atstāju šinī izdevumā nemainītu, jo šis apzīmējums attiecas uz kādu divīzijas stābu, kas sastāvēja tikai no vāciešiem.

Piektā grāmatā esmu fiksējis kaŗa sācēju Hitlera un Staļina personības, kā arī vācu un krievu kaŗa mērķus. Tas visā pilnībā iepriekšējās grāmatās nav parādījies un tāpēc dažkārt traucē Otra pasaules kaŗa izpratni politiskā nozīmē. Vācu un krievu politika radīja šo notikumu ietvaŗus, kam pievienojās angļi un amerikāņi, ienesot savus īpatos akcentus ar Atlantikas Chartu kaŗa sākumā un politisko inkonsekvenci kaŗa noslēgumā.

Vācijā, 1976. gada augustā.

Rūdolfs Kociņš,
atv. pltn.

Otra pasaules kara cēloņi

ĪSS PĀRSKATS PAR OTRA PASAULES KARA CĒLOŅIEM

KAS TAD IR KARŠ?

Definitīvu atbildi dod vācu ģen. Klauzevics ar formulējumu: „Karš nav nekas cits kā ar citiem līdzekļiem turpināta valsts politika." Vācu vēsturnieks Treičke šo formulējumu ir secinājis: „Karš ir politikas varmācīgākais veids." Ļeņins to pārveidojis, pārnesot šķiru cīņas plāksnē: „Kara raksturu nosaka tās šķiras politika, kas to ved, ja kara darbība ir izvēlēta kā šīs šķiras politikas turpinājums." Šādā kārtā nākam pie atziņas, ka karam nav gadījuma raksturs, ka karš ir politikas sastāvdaļa. Amerikāņu publicists J. Durnhams: „Kara jēgu mēs izprotam tikai salīdzinājumā ar miera laiku pirms tā sākšanās un pēc tā izbeigšanās" (Strategie des kalten Krieges, 94. lpp.).

KAS TAD IR NACIONĀLĀ POLĪTIKA?

Visa piepūle kādas nācijas politisko, saimniecisko, sociālo un kultūras dzīves interešu reālizēšanai, kā arī starptautisko attiecību kārtošanai. Nācija ir cilvēku kopojums, kas runā kopēju valodu; valoda, savukārt, ir visas bioloģiskās kopdzīves, kultūras un civilizācijas nepieciešamais saistošais un rosinošais elements, bez kā nācijas pastāvēšana nav iedomājama. Ikkatra dzīvā radība seko divi pamatliekošiem bioloģiskiem noteikumiem: tai jāuzņem barība, lai varētu dzīvot un tai jāvairojas. Abi šie noteikumi nedalāmi saistās ar telpu, kas nodrošina pārtikas līdzekļu iegūšanu, kā arī novietošanos. Nācija ir šo dzīvo radību kopojums nevien ar individa prasībām pēc dzīves iespējām, bet ar plānojumiem uz priekšu, lēšot, cik iedzīvotāju apdzīvotā telpa var uzņemt un kādā tempā iedzīvotāju skaits pieaug. Saprotams, katras nacionālās valsts areāls, kas nodrošina neatkarīgu dzīvi visās nozarēs, ir arī jāsargā un jāaizstāv. Tādā sakarībā blakus bioloģijas un kultūras prasībām nostājas militāri-politiskā komponente. Pēdējā pamato vajadzību pēc karaspēka jau miera laikā ar vadību (ģenerālstābs) un ieroču šķirām.

Pirmais pasaules karš, kur vienā pusē karoja Vācija un Austroungārija pret t.s. sabiedrotiem: Krieviju, Angliju, Franciju, ASV, izbeidzās ar 1918. gada 11. novembra pamiera noslēgšanu. Šī pamiera pamatā bija likti Vilsona 14 punkti, kam, starp citu, bija jānodrošina pašnoteikšanās tiesības visām nācijām. Pēc pamiera spēkā stāšanās sabiedrotie turpināja Vācijas blokādi, tādā kārtā pārkāpjot pamiera noteikumus un apdraudot miljoniem cilvēku

dzīvības. Versaļas miera līgums 26.6.1919. radīja t.s. „poļu koridoru" uz vāciešu apdzīvoto apgabalu rēķina. Dancigu neitralizēja. Šis Versaļas diktāts kļuva Hitlera rokās par dzinējspēku Otra pasaules kara izraisīšanai.

KARA VEDĒJU PRETINIEKU MĒRĶI
VĀCU KARA MĒRĶI

Hitlera iecerējums bija savienība ar Angliju, lai izbēgtu no kara divi frontēs. Šāda savienība bija neiespējama, jo tieši Hitlers, nācis pie varas, veda angļiem nepieņemamu saimniecības ārpolītiku ar maiņas tirdzniecību un eksporta prēmijām. Tas draudēja sagādāt angļu un amerikāņu tirdzniecībai iznīcinošus zaudējumus (Fuller, Der Zweite Weltkrieg, 25. lpp.).

Vācijas ģeopolītiskais stāvoklis karam ir neizdevīgs — tā ir kontinenta valsts ar atklātām robežām uz visām pusēm. Tieši šis fakts — un ne prūšu gars — bija cēlonis vācu militārismam. (Angliju sargā jūras no visām pusēm.) Vācijas atklātās robežas noteica Hitlera vēlēšanos sadzīvot mierā ar Angliju. Ģen. Fullers vērtē 1939. g. vācu dzīves telpu šādi: „... Vācija kā lielvalsts ar pasaules nozīmi nav bijusi un, kamēr tā paliek līdzšinējās robežās t.i. 1939. g. Red.), tad nekad par tādu nevar kļūt. Salīdzinot ar pasaules varām, tā ir maznozīmīga valsts, un vēl sliktāk, kamēr pastāv šāds proporciju trūkums (lauksaimniecība iepretī rūpniecībai, Red.) tikmēr jārēķinās ar varbūtību, ka viņu tauta agri vai vēlu nozudīs no zemes virsas." (Šodien, tālu pēc 2. pasaules kara nobeiguma, šis Fullera pareģojums nesolas piepildīties: pateicoties Vakareiropas valstu apvienībai — EWG — un plaša vēriena tirdzniecības sakariem uz visām debess pusēm, atlikuma Vācijas — Bundesrepublikas — iedzīvotāju dzīves standarts ir nepiedzīvoti augsts.)

Kā Hitlers Vācijas stāvokli vērtēja un kādas konsekvences pieteica, tas apbrīnojami atklāti parādās viņa grāmatā „Mein Kampf". Tās nozīmīgākie citāti: „... arī 1914. gada robežas Vāciju apmierināt nevar, jo tām ir gadījuma raksturs, un tāpēc tās ir nenozīmīgas. Šis apstāklis nosaka nepieciešamību iegūt jaunas territorijas." Hitlers tālāk turpina: „Ja kādai tautai izdevies iegūt nepietiekamu territoriju, tad tās augstākais pienākums nav apmierināties mūžīgi ar to — šāds fakts pierāda augstākais iekarotāja spēku un uzvarētā vājumu. *Vienīgi šinī spēkā meklējamas tiesības.* Ja vācu tauta, šodien saspiesta uz neiespējamas platības, soļo pretim nožēlojamai nākotnei, tad tas nav jāuzlūko kā likteņa bauslis, un tā nebūs likteņa izaicināšana, ja sacelsies pret to. Tāpat nebūs augstākās varas apvainošana, ja konstatēsim, ka citām tautām tā vairāk zemes ierādījusi nekā vāciešiem. Kā mūsu priekštečiem zemi, ko šodien apdzīvojam, debesis nedāvāja, bet to vajadzēja iegūt, ziedojot dzīvības, tā arī mums šī zeme un līdz ar to tautas dzīvotspēja nekritīs klēpī, bet būs nākotnē jāiegūst ar uzvaroša zobena spēku . . ." „Mēs, nacionālsociālisti, saredzam strīdus iemeslus ar Franciju, mēs tomēr apzinīgi pārvelkam strīpu ārpolītiskiem centieniem pirmskara laikā. Mēs sākam atkal

tur, kur pirms seši simti gadiem apstājāmies. Mēs apturam mūžīgo ģermāņu tiekšanos uz Eiropas dienvidiem un rietumiem, bet vēršam savus skatus uz austrumiem." Tālāk Hitlers konkrētizē savu plānu: „Ja mēs šodien no jauna paceļam jautājumu ar territoriālu nozīmi, tad mēs iedomājamies Krieviju un viņai pakļautās nomaļvalstis . . . Liktenis, liekas, dod mums mājienu . . . Ar boļševisma nostiprināšanos Krievijā, atstumta tika inteliģences daļa, kas radīja un garantēja Krievijas valsts struktūru. Šī valsts organizācija nebija vis slavu valsts politisko spēju īstenojums, tā bija vācu elementa brīnišķīgs piemērs, organizējot valstisku konstrukciju mazvērtīgākas rases vidū. Zemākas tautas ar vācu organizātoriem un kungiem kā šo tautu vadītājiem ir bieži sasniegušas grandiozus valstiskus veidojumus, kas pastāvēja tik ilgi, cik ilgi turējās valsti veidotājs rasiskais kodols. Ilgus gadsimtus Krievijas politikas augstākos slāņus apaugļoja šis ģermāniskais kodols. Šodien šo kodolu var uzskatīt kā iznīkušu un izdeldētu. Viņa vietā ir nostājies žīds. Cik neiespējami ir krieviem atsvabināties no žīdu jūga, tik neiespējami ir žīdam šo vareno valsti ilgstoši noturēt. Žīdu valdīšanas gals nozīmē arī Krievijas pastāvēšanas galu. Liktenis ir nolicis mūs liecinieku lomās, kam jāredz kāda katastrofa, kas būs vairāk nekā pārliecinošs pierādījums tautiskai rases teorijai." (Mein Kampf 728, 736, 740, 741, un 742. lpp.)

KRIEVU KAŅA MĒRĶI

Reizē ar Vācijas iebrukumu ((22.6.1941.) krievi izsludināja svēto kaņu pret Vāciju, nosaucot to par „lielo tēvzemes kaņu". Pirms tam jau krievi, saskaņā ar citēto Ļeņina formulējumu, kaņu mēģināja pārnest ideoloģiskā plāksnē: proletāriāta cīņa pret izmantotājiem, sociālistiskās sabiedrības cīņa pret kapitālistisko. Laikā, kad Staļins pārņēma valsts vadību (1924.), miers Krievijai bija absolūts priekšnoteikums jaunās iekārtas konsolidēšanai, lai Krieviju ar jaunu ideoloģisko virsbūvi novestu atpakaļ imperiālisma ceļā, ko piekopa cari un kas revolūcijas dēļ bija jāpārtrauc. Krievu sarkanais imperiālisms parādījās faktā, kad krievi aizgūtnēm 1939. gada 23. augustā noslēdza līgumu ar Hitleru, tā iegūstot Baltijas valstis, Poliju, Bukovinu. Jau 1934. gadā Staļins pareģoja: Kas notika pēc 1. pasaules kaņa? Uzvarētāji rietumos piedzīvoja kapitālisma sabrukumu un proletāriāta uzvaru Krievijā un — Padomju Savienības nodibināšanos. Kas var garantēt, ka nākošais imperiālistiskais kaņš nobeigsies ar citiem rezultātiem?" 1939. gadā sarkanarmijas virskomisārs Mekhlis sludināja: „Sarkanās armijas uzdevums ir nodoties internacionāliem uzdevumiem, pavairojot padomju republiku skaitu. . ."

Staļins apvienojās ar Hitleru ne jau patikas dēļ, bet tāpēc, ka viņš no Hitlera baidījās. Arī tāpēc, ka Anglija bija garantējusi Polijas robežas. Staļins zināja, ka šī garantija novedīs pie kaņa, un rietumu pasauli pie bezdibeņa. Un tad būs pienācis ražas laiks krieviem.

ANGĻU KAŢA MĒRĶI

Kopš Tjudoru dinastijas (Tjudoru dinastija valdīja Anglijā no 1485. līdz 1603. gadam) līdz 1914. g. angļu ārējā politika bija centrēta līdzsvara uzturēšanai starp kontinenta valsts varām. Kontinenta lielo nāciju rivālitātes nācās izmantot tā, lai šīs nācijas turētos zināmā distancē, pie kam izlīdzinātāja lomu spēlētu Anglija. Šo lomu īstenojot, viegli bija konstatēt pretinieku, kuŗa politika, vairāk nekā citu nāciju, varēja apdraudēt britu imperiju. Šī apdraudētāja nācija varēja būt tikai stiprākā nācija kontinentā. Tālab angļu valstsvīri atbalstīja vai nu nākošo pēc stipruma vai arī nāciju grupu, kas bija nedaudz vājāka par stiprāko. Izejot no šī principa, angļu kaŗa mērķis nekad nebija iznīcināt pretinieku, bet tikai kaŗa darbībā tik tālu vājināt, lai tiktu atjaunots spēku līdzsvars. Kad šis stāvoklis bija sasniegts, tika ievadītas miera sarunas. Tieši attiecību kārtošanā starp Vāciju un Franciju šī angļu metode bija lietderīga ar kādu svarīgu ierobežojumu: vājākā atbalstīšana varēja notikt tikai tik ilgi, kamēr Anglijai bija pietiekami zelta. Pēc 1. pasaules kaŗa tas aizplūda uz Ameriku. Divdesmito un trīsdesmito gadu maiņā Anglija veda tirdzniecības kaŗu ar USA, kas aprija milzumu līdzekļu, tā ka bruņošanās vajadzībām varēja piešķirt nožēlojamu mazumiņu. Laika iegūšanai angļu valstsvīri pievērsās intensīvai atbruņošanās propagandai. Tas notika laikā, kad Hitlers atradās savas varas augstumos. Angļi ar atbruņošanās propagandu dziļi pievīla paši sevi. Šī nespēka dēļ Anglija novērsās no savas tradicionālās politikas. Vācijas varas reducēšanas un līdzsvarošanas vietā angļi proklamēja iedeoloģisku kaŗu pret Vāciju, viņu mērķis kļuva nacionālsociālisma iznīcināšana (Fuller, Der Zweite Weltkrieg, 22. lpp.). Šis emocionālais kaŗa mērķis izsauca nevien totālo kaŗu, bet rezultātā vērsās arī pret pašu britu interesēm: Eiropā nodibinājās vēsturē nepieredzēta Krievijas hegemonija. Sadrupa arī angļu imperija.

ATLANTIKAS CHARTA

1942. gada 8. augustā uz kāda amerikāņu kaŗa kuģa satikās USA prezidents Ruzvelts ar angļu premjēru Vinstonu Čerčilu, kur izstrādāja un publicēja nākotnējo miera programmu, t.s. Atlantikas Chartu. Šī programma ieteica atteikšanos no aneksijām pēc kaŗa, dot iespēju katrai tautai brīvi izvēlēties savu valsts iekārtu, brīvu pieeju izejvielām uz zemes lodes u.t.t. Šī Atlantikas Charta kļuva par ideoloģisko pamatu Apvienotām Nācijām. Tā netika attiecināta uz Vāciju un bija smaga politiska kļūda.

Vispārējā stāvokļa raksturojums no 1944. g. jūnija līdz 1944. g. 10. oktobrim

Vācu stāvoklis Krievijas plašumā bija neapskaužāms. Šeit vasaras sākumā nācās aizstāvēties tepat 2000 km platā frontē: no Karelijas līdz Melnai jūŗai.

1944. gada vasaras ofensīvai pret vācu austrumu fronti krievi pulcēja grandiozus spēkus. Plašā, lielu dimensiju kaŗa teātrī, kā tas bija Krievijā, blīvi ieņemta fronte nav iedomājama. Operātīvā iniciātīva, izejot no drošas bazes, atkarājas no galveniem faktoriem — no labas sāņu (rokades) satiksmes un piemērota rezervju daudzuma. (Fuller, Der Zweite Weltkrieg, 360. lpp.) Ja šie priekšnoteikumi ir izpildīti, tad robi frontē ne katrreiz ir vājuma vietas. Ja šādu vietu pretinieks izmanto un tur ielaužas, tad viņa flanki ir jūtīgi, un pret tiem var sekmīgi iedarboties aizstāvja rezerves. No otras puses, ja rokades (sāņu) satiksmei trūkst ceļu un ja rezerves ir vājas, tad uzbrucējs var izmantot ikkatru neieņemtu vai vāji ieņemtu frontes vietu, lai sasniegtu iebrukumu un caurlaušanos. Vācu rezerves atradās Francijā, Italijā, Norvēģijā. Krievijas frontē esošās rezerves bija stipri novājinātas. Kas attiecas uz rokades ceļiem, tad Baltkrievijas purvainos apgabalos to tikpat kā nebija. Kas bija pieietami, tos spridzināja krievu partizāni. Labāks stāvoklis šinī ziņā bija Baltijas telpā, kur bija relātīvi labi attīstīts ceļu tīkls arī rokades vajadzībām.

Ofensīvas sākumā krievi bija grupēti šādi: Karelijas frontē ģen. Mertsekovs, Ļeņingradas fronte — ģen. Govorovs, 3. Baltijas fronte — ģen. Masļeņikovs, 2. Baltijas fronte — ģen. Jeremenko, 1. Baltijas fronte — ģen. Bagramjans, 3. Baltkrievijas fronte — ģen. Cerņahovskis, 2. Baltkrievijas fronte — ģen. Sacharovs, 1. Baltkrievijas fronte — ģen. Rokosovskis, 1. Ukrainas fronte — maršals Koņevs, 2. Ukrainas fronte — ģen. Maļinovskis, 3. Ukrainas fronte — ģen. Petrovs. Šādā kārtā krievi bija sakoncentrējuši 300 divīzijas, kopskaitā 4,5 miljonus vīru. Pret šo krievu masu vācieši varēja uzstādīt 200 pa lielākai daļai novājinātas divīzijas. Krievu pārsvaru cilvēku ziņā vērtē kā 3:1, bet materiālā ziņā (tanki, lielgabali, lidmašīnas ...) kā 5:1. Krievi bija ieplānojuši 1944. g. vasarā katru vācu armiju grupu iznīcināt atsevišķi, sākot ar somu fronti, lai atbrīvotu savu labo spārnu. Uzvarot somu frontē un Baltijā, krievi varētu savu labo flanku piesliet Baltijas jūŗai. Šādi būtu sasniegta frontes saīsināšana. Atbrīvotās armijas tad smagumpunktveidīgi varētu pielietot jau pret Reichu un pret Berlīni.

Baltijas telpā pakāpeniski piedalījās krievu Ļeņingradas un Baltijas frontes.

VĀCU ARMIJAS VIDUS FRONTES STĀVOKLIS 1944.G. 22. JŪN. UN PAD. ARMIJAS KONCENTRĀCIJAS VIETAS 1.OPERĀCIJAS FĀZĒ

VĀCU VIDUS FRONTES SABRUKUMS
3. PADOMJU OPERĀCIJAS FĀZE LAIKĀ NO 1944.G. 1.-4. JŪL.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
98-5.190

VĀCU CENTRA ARMIJU GRUPAS SAKAVE

1944. gada jūnija sākumā vācu Ziemeļu Armiju Grupa (ZAG) — Heeresgruppe Nord — ar 16. un 18. armijām aizstāvējās uz vispārējās līnijas Polocka, Peipus ez., Narva, apm. 600 km garā iecirknī. Centra Armiju Grupa (CAG) ar 2., 9., 4. kājnieku un 3. tanku armiju starp Pinsku un Polocku. Fronte veidoja spēcīgu izliekumu uz austrumiem. Šī izliekuma dziļums bija ap 300 km. Šis izliekums stipri pagarināja aizstāvēšanās fronti, un frontes garums CAG sasniedza pāri par 1000 km. To nācās aizstāvēt ar 38 divīzijām. CAG nebija spējīga šādu uzdevumu veikt (Tippelskirch, Geschichte des Zweites Weltkrieges). Šīs armiju grupas pavēlnieks feldmaršals Bušs ierosināja fronti iztaisnot, atvelkot to uz līnijas Bobruiska, Polocka. Hitlers šo Buša ierosinājumu noraidīja, ciniski jautājot Bušam, vai tas arī piederot pie karavadoņiem, kas skatoties tikai atpakaļ. Feldmaršals Bušs bija spiests šajā nesamērīgi garajā frontē izšķirīgi aizstāvēties. Tas pievilka visus rīcībā esošos spēkus galvenās kaujas līnijas (GKL) nocietināšanai.

Jūnija vidū bija nobeigusies milzu apmēru krievu spēku koncentrācija pret feldmaršala Buša iecirkni. To apstiprināja vispusīgas ziņas no vācu izlūkošanas organiem un zemes novērošanas, kā arī krievu partizānu intensīvā darbība pastiprinātā kārtā spridzinot CAG aizmugurē dzelzceļus.

Starp 1944. g. 21. un 23. jūniju četras krievu „frontes" iesāka uzbrukumu ar smagumpunktiem ziemeļos un dienvidos no Vitebskas, virzienā uz Viļņu un Minsku. Krievu pusē šinī uzbrukumā piedalījās 1. Baltijas, un 1., 2. un 3. Baltkrievijas frontes. Uzbrukumu ievadīja vairāku stundu artilerijas viesuļuguns visā taktiskā dziļumā, ko papildināja masētas kaujas lidmašīnu formācijas. Vācu 6. gaisa flotei bija tikai 40 darbības spējīgi iznīcinātāji, tā kā krievi pārvaldīja arī gaisa telpu. Kolīdz krievu kājnieki bija izlauzušies caur vācu GKL, tiem sekoja ļoti spēcīgas tanku formācijas.

21. jūnijā Bagramjana 1. Baltijas fronte ziemeļrietumos un Čerņavska 3. Baltkrievijas fronte dienvidrietumos no Vitebskas dziļi iebruka vācu 3. tanku armijas iecirknī. 22. jūnijā krievi šinī iecirknī sasniedza caurlauzienu. Vācu CAG vadībai nācās konstatēt, ka pēc šī caurlauziena krievi varēja brīvi operēt vācu 3 .tanku armijas aizmugurē. Viens vācu korpuss pie Vitebskas bija gandrīz jau ielenkts. CA grupas pieprasījums pēc atļaujas pāriet uz kustīgu aizstāvēšanos tika no Hitlera strupi noraidīts — politisku iemeslu dēļ, lai Somija nesāktu sarunas ar krieviem. Hitlera stūrgalvība nenovēršamo CAG neveiksmi pārvērta katastrofā, kas apmēros un nozīmē pārsniedza pat Staļingradu. (Tippelskirch, Geschichte des Zweiten Weltkrieges.)

Šādā sakarībā krievu 1. Baltijas fronte lauzās uz R. un ZR., tagad jau caur Lietuvu virzienā uz Rīgu.

24. jūnijā vācu 3. tanku armija bija ielenkta — krievu caurlauziena spēki apvienojās R. no Vitebskas. Tas tad bija arī 3. tanku armijas gals — krievi to iznīcināja. (Rītprūsijā 3. tanku armiju uzstādīja no jauna.) Reizē ar 3. tanku armijas galu izira arī kaujas saskare starp ZAG un CAG. 16. armija

FRONTES STĀVOKLIS 1944. G. 20. JŪLIJĀ

šinī brīdī atradās vēl pie Polockas, un tās labais flanks bija pilnīgi atklāts. Tikai 4. jūlijā 16. armijai tika atļauts sākt atiet. 16. armija sava D. flanka nodrošināšanai nācās izveidot fronti D. no Daugavas virzienā uz Ilūksti, Bausku, Jelgavu un Lielupi. Šo flanku spēcīgi apdraudēja Bagramjana 1. Baltijas fronte.

13. jūlijā Jeremenko 2. Baltijas fronte sāka uzbrukumu virzienā uz Rēzekni un 14. jūlijā arī 3. Baltijas fronte. Krieviem caurlaušanās te neizdevās. Abas vācu armijas atgāja un līdz 20. jūlijam atradās uz līnijas Daugavpils, Pliskava. 21. jūlijā 1. Baltijas fronte ieņēma Peņevežis, jau 150 km R no Daugavpils. Pastāvēja nopietnas bažas, ka krievi turpinās triecienu uz R., lai iegūtu Tilziti, kas nozīmētu ZAG sakaru zaudējumu ar reichu. ZAG pavēlnieks Frisners (ģen. Lindemans bija nomainīts) pieprasīja no Hitlera rīcības brīvību, lai ZAG atvilktu uz D. un aizstāvētos Daugavas kreisajā krastā starp Daugavpili un Rīgu ar visumā 220 km platu fronti.

Šādā saīsinātā frontē būtu ietaupīti spēki, ko ģen. Frisners cerēja pielietot Lietuvā, lai atjaunotu saskari ar CAG. Sarunas ar Hitleru ieilga un nobeidzās ar to, ka ZAG pavēlniecību pārņēma ģen. Šerners, un Frisneru nosūtīja uz Armiju Grupu Dienvidukrainā. Hitlers paļāvās uz Šernera brutālo enerģiju un pavēlēja fronti abpus Peipusa ezeram turēt, līdz no dienvidiem pienāks palīdzība. Cīnoties bez tanku spēkiem tikai ar kājniekiem, ZAG līdz 11. augustam bija atspiesta uz līnijas: Jēkabpils, Gulbene, Petseri, Peipusa ez. ar jau pieminēto 16. armijas tilta gala poziciju D. no Daugavas. 27. jūlijā bija atdota Daugavpils.

Izmantojot CAG totālo neveiksmi, krievi triecās no šīs telpas R. un ZR. virzienā. 1. augustā tie sasniedza Rīgas jūŗas līci pie Tukuma. ZAG sakari ar Reichu bija pārtraukti.

Vācu augstākā kaŗa vadība ar nolūku atstāja ZAG abas armijas Z.no Daugavas ielenktā stāvoklī, jo tā bija negrozāmi nolēmusi sakarus ar uzbrukumu atjaunot. Divi tanku korpusi ar piecām tanku divīzijām un vienu tanku grenadieŗu divīziju tika sakoncentrēti šim nolūkam. Uzbrukums sākās 16. augustā. Tā kā krievu 1. Baltijas fronte bija pagriezta pret vācu 16. armijas plašo tilta gala poziciju D. no Daugavpils, tad vācu pārsteidzoši ievadītais pretuzbrukums pret Kelme un Telšiai uzdūrās sākumā uz vāju pretestību un viegli sasniedza apvidu R. no Šauļiem un Žagares. Kāda formācija pietuvojās Jelgavai uz 30 km. Vācu ģenerālstābs, iespaidots no šīm sekmēm, nākamām dienām tanku vienībām nosprauda dziļākus mērķus. Ar atjaunoto 3. tanku armiju ģen. Guderians cerēja atgūt pat Kauņu. Nākamās dienās vācu sekmes bija niecīgas. 20. augustā tomēr izdevās ieņemt Tukumu un Žagari. Līdz ar to uz laiku bija atjaunota kaujas saskare starp CAG un ZAG.

Guderians mēģināja pierunāt Hitleru 16. un 18. armiju tagad no Igaunijas un Vidzemes atvilkt. Hitlers šo priekšlikumu noraidīja. Hitlers gribēja pat ZAG pastiprināt ar vienu tanku divīziju. Tas tomēr nenotika, jo vācu uzbrukums virzienā uz Kauņu apstājās, nācās zaudēt arī Žagari. 28. augustā vācu uzbrukums sasniegtā apvidū apstājās.

Augustā krievu galvenais spiediens tika vērsts pret ZAG austrumu fronti, kur atradās arī 19. divīzija.

Narva krita krievu rokās 31. jūlijā. Tomēr šo zemes šaurumu starp Somu jūŗas līci un Peipusa ezeru vāciešiem izdevās vēl kādu laiciņu noturēt. 18. armijas piesliešanās Peipusa DR stūrim gāja zudumā, 2. Baltijas frontei augusta vidū pārejot šeit uzbrukumā. Krievi ielauza 18. armijas fronti un triecās caur Petseri uz Veravu, ko tie 14. augustā sasniedza. Mēneša beigās krita arī Tērbata.

Kādu citu triecienuZ. no Daugavas krievi izdarīja, acīmredzot, lai apdraudētu Rīgu. Krievi savu smagumpunktu vērsa pret Madonu, bet bez panākumiem. Krievu masētie uzbrukumi tika atsisti. (Tālākās nodaļās attēlotas kaujas pie Meirāniem, Lubānas, Aizkujas, Cesvaines, Kārsdabas, kuŗās svarīgu lomu spēlēja latviešu 19. divīzija.)

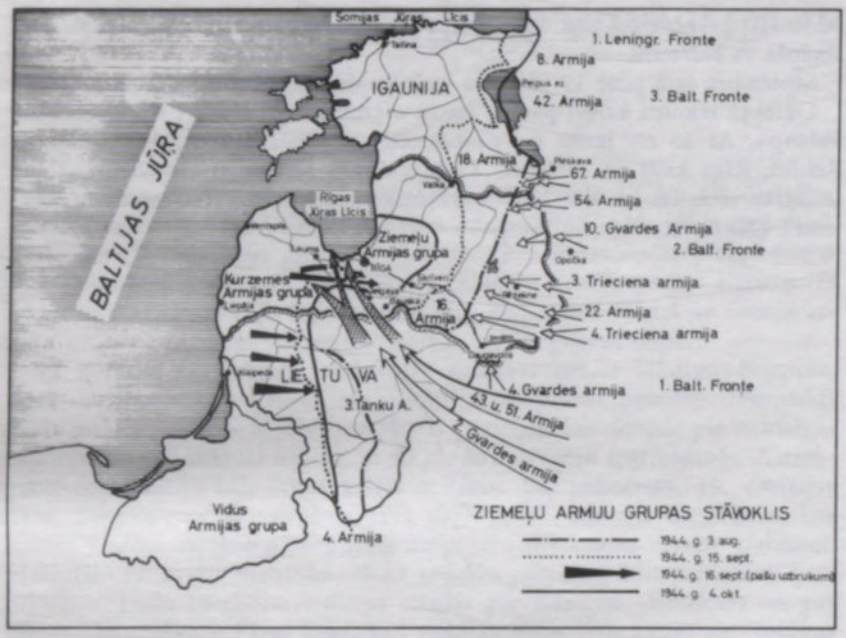

20. septembrī Hitlers uzdeva ZAG aizstāvēt arī iecirkni starp Mēmeli un Rīgu, pakļaujot ZAG 3. tanku armiju. Tas bija apšaubāms lēmums, jo ZAG bija saistīta ar Igaunijas un Latvijas telpu līdz pat Narvai. ZAG interesēja galvenā kārtā Rīgas—Tukuma koridors, turpretim 3. tanku armijai bija jāaizstāv Rītprūsija. Tas uzlika ģeografiskā nozīmē krasi diferencētus uzdevumus. 3. tanku armija, izstiepta līdz Jelgavai, nevarēja krievu koncentrētos uzbrukumus apstādināt, tas noveda ZAG no jauna kritiskā stāvoklī.

15. septembrī Govorova Ļeņingradas fronte, pastiprināta ar daļām no Somijas frontes, caurrāva vācu pozicijas pie Narvas un gar Somu jūŗas līci triecās uz rietumiem. 21. septembrī krievi ieņēma Tallinu, un dažas dienas vēlāk Paldiski. Ar to bija krituši pēdējie flotes atbalsta punkti vāciešiem Somu jūŗas līcī. Krievu Baltijas jūŗas flote ar to bija atguvusi kustības brīvību. Tā varēja novākt mīnu laukus un uzsākt flotes operācijas. 24. septembrī krievi ieņēma Pērnavu. Kāds cits krievu trieciena ķīlis ieņēma Dago, Mona un Sāmu salas. 24. septembrī krita arī Valmiera. Šeit Govorova Ļeņingradas fronte uzņēma saskari ar 3. Baltijas fronti. 15. septembrī visas trīs krievu Baltijas frontes uzsāka uzbrukumu, lai ieņemtu Rīgu. 1. un 2. Baltijas frontēm vajadzēja salauzt 16. armijas tilta gala poziciju D. no Daugavas, uzbrūkot abpus Daugavai, lai ielenktu un iznīcinātu vācu spēkus Vidzemē. 1. Baltijas frontei bez tam bija jāatspiež vācu 3. tanku armija, lai no jauna pārtrauktu ZAG sakarus ar Vāciju. 16. armija krievu uzbrukumus ap-

stādināja un noturēja koridoru abpus Babītes ezeram, pa kuru 18. armija atkāpās uz Kurzemi.

Septembra otrā pusē 19. divīzija izcīnīja slaveno Mores kauju.

Oktobra sākumā krievi pasāka jaunu ofensīvu. 10. oktobrī tie ieņēma arī Palangu. Ar to no jauna un neatsaucami bija pārtraukti ZAG sakari ar Reichu. Rīga krita 13. oktobrī. Tā bija radies Kurzemes cietoksnis un tur ieslēgtas vācu 16. un 18. armijas saņēma nosaukumu „Heeresgruppe Kurland" (Kurzemes Armiju Grupa).

19. DIVĪZIJAS KAUJAS VIDZEMĒ

VI korpuss, kuŗā ietilpa bez dažām vācu arī latviešu 15. un 19. divīzijas, šķērsoja Padomju Savienības un Latvijas robežu 1944. gada jūlija otrā pusē. Visa vācu Ziemeļarmiju grupa, — 16. un 18. armijas — ar plaša vēriena atkāpšanās manevru atstāja Ziemeļkrieviju, jo šīs armiju grupas aizmugures sakari ar Austrumprūsiju bija ļoti nopietni apdraudēti sakarā ar Centra armiju grupas frontes sabrukumu Vitebskas un Mogiļevas telpā.

VI korpusa organizētais atkāpšanās manevrs nebija laimīgs. Korpusa, tāpat divīziju vadība kājniekiem uzstādīja pārspīlētas prasības. Diennaktī nācās mainīt vairāk nekā divi pretošanās pozicijas, kas noveda pie neizbēgamas vienību sajaukšanās un līdz ar to pie kaujas spēju mazināšanās. Aizmugures organizācija bija ārpus katras kritikas. Tā, piemēram, 19. divīzijas stāba dienestu nodaļa pārņēma savā ziņā pulku vezumu diriģēšanu, kas izsauca zināmu sajukumu: nepiemērotu pavēļu dēļ kaujas vezumi aizbrauca pārāk tālu no savām vienībām, tā kā absolūti nespēja pildīt paredzētos pienākumus. Dažu bataljonu virtuves atradās pie Kārsavas, Rēzeknes un pat Biķernieku mežā pie Rīgas laikā, kad vienības pašas veda kauju pie Opočkas un Krasnojes.

Februāŗa, marta un aprīļa kaujās Veļikajas krastos DA no Ostrovas bija ciesti smagi zaudējumi, īpaši kadru ziņā. No robežsargu pulkiem saņemtie papildinājumi ne taktiskā, ne techniskā, ne arī kaujas morāles ziņā nevarēja atvietot zaudējumus virsnieku un instruktoru sastāvā. Stabilizācijas perioda laikā Kudeveras pozicijās labākie un piedzīvojušākie instruktori un kareivji bija nosūtīti uz kaŗa skolu un instruktoru rotām, kas vēl jūlija kauju sākumā nebija atgriezušies. Tie bija iemesli latviešu vienību vājam sniegumam atkāpšanās manevra laikā.

17. jūlijā 19.(2.) divīzija šķērsoja robežu pie Goliševas un Latvijas territorijā novietojās Kārsavas rajonā.

18. jūlijā div. komandieris Strekenbachs bija sapulcējis pulku komandierus Mērdzenes pagasta valdē, lai lemtu par divīzijas tālāko likteni. No latviešu puses piedalījās plkv. Lobe, kas tanī laikā bija divīzijas kājnieku priekšnieks, plkv. Skaistlauks, pltn. Taube, pltn. Kociņš un majors Galdiņš. Pārrunājot organizācijas jautājumus, noskaidrojās, ka divīzija sastāva ziņā nevar atjaunot tādu stāvokli, kāds bija pirms 10. jūlija, kad krievi sāka uzbrukumu. Toreiz katrā kājnieku pulkā bija trīs bataljoni. Tā kā bija ciesti zaudējumi, tad ne kadru, ne ierindas sastāva ziņā šādu stāvokli atjaunot nevarēja. Gen. Strekenbachs paziņoja, ka 15. divīzija nolemta pārformēšanai un apmācībai novest uz Vāciju. Jautājums esot atklāts par 19. divīziju. Šinī apspriedē jāpieņemot attiecīgs lēmums. Vispirms latviešu priekšniekiem jāizšķiroties prin-

cipā par to, vai latviešu vienības vispār vēlas ņemt dalību savas zemes aizstāvēšanā. Latviešu priekšnieki vienprātīgi izteicās par piedalīšanos. Pltn. Kociņš nāca ar priekšlikumu Vidzemē atstāt nelielas, toties labi apbruņotas un ar labu vadību apgādātas vienības, kas vissliktākā stāvokļa attīstības gadījumā varētu pāriet uz partizānu darbību. Plkv. Lobe bija domās, ka jāpatur 19. divīzija kā tāda un par cik apstākļi atļauj, tanī jāietilpina lielāks skaits kaŗotāju. Divīzijas komandieris izšķīrās par to, ka nomināli paturama divīzijas organizācija. Izdarot reorganizāciju, pulkos jāsaformē tikdaudz rotu, cik daudz spējīgu virsnieku palicis attiecīgā pulka rīcībā. Lai vienības turpmāk saņemtu īstam kaujas saiprumam atbilstošus taktiskos uzdevumus, tad korpusam un armijai paziņoja, ka 19. divīzija reducēta un nosaukta par „Kampfgruppe Streckenbach".

Pārorganizēšanās atvieglināšanai 19. divīzijas daļas atvilka dziļāk aizmugurē. 1. artilerijas pulks palika frontē vācu vienību pabalstīšanai.

20. jūlijā divīzija uzsāka gājienu un 23. jūlijā sasniedza Lubānas—Dzelzavas rajonu, pie kam pulki novietojās sekojoši: 1. pulks Dzelzavas Zofijas rajonā, 2. pulks Liedeskroga Dzīšļu un 6. pulks Dambīšu—Apogu rajonā. Divīzijas stābs novietojās Baložos.

Nedēļas laikā pārorganizēšanās bija nobeigta. Pulkus pārdēvēja par „kaujas grupām": 1. pulks — Kampfgruppenbataillon 42, 2. pulks—Kampfgruppenbataillon 43 un 6. pulks — Kampfgruppenbataillon 44. Oficiāli bruņoto spēku sarakstos divīzija skaitījās kā tāda, tāpat pulki paturēja savus pirmatnējos nosaukumus. Tāpēc tālākā aprakstā tie tiek lietoti kā līdz šim.

Uz 27. jūliju divīzijas stiprums bija šāds:

Kājnieki: 1. pulks (maj. Galdiņš) 6 strēlnieku rotas, stāba rota, kājnieku baterija (4 kjn. lg., 2 sm. kjn. lg.), smagā rota ar granātmetējiem un prettanku lielgabalu rotu.

2. pulks (maj. Stīpnieks) 4 rotas, smagā rota un stāba rota.

6. pulks (pltn. Kociņš) 4 strēlnieku rotas, smagā un stāba rota.

1. pulka kājn. baterija, pateicoties tās enerģiskajam komandierim vltn. Ziedainim, bija palikusi pilnīgi vesela. 2. un 6. pulka kājn. bateriju 4 vgl. kājnieku lg. iedalīja smagajās rotās. Normāli smagās rotas ar 8 cm granātmetējiem un sm. ložmetējiem ietilpa bataljona organizācijā. Turpretī 4 vgl. kājn. lg., 2 smagie kjn. lg. un 4 12-cm sm. granātmetēji ietilpa pulka organizācijā un sastādīja 13. rotu (kājnieku bateriju). Pulka organizācijā bez tam ietilpa prettanku lielgabalu rota pēc numerācijas 14. Atkāpšanās manevra laikā gandrīz visas ptk. lg. rotas bija zaudējušas motorizēto velkmi. Pārorganizētos pulkos bija pa ptk. lg. vadam (4 lg.) smagās rotās.

19. divīzijas papildinājumu bataljons (maj. Laumanis) 3 strēln. rt. un smagā rota.

Artilerija: 1. artilerijas pulks (plkv. Skaislauks) ar 3 vgl. un 1 sm. divizionu pienāca no jauna 19. divīzijas pabalstam 5. augustā Lubānas, Meirānu kauju laikā. 2. artilerijas pulks (maj. Grāvelis) ar 2 vgl. divizioniem.

Šī pulka 1 vgl. un 1 sm. dzn. atradās kaujās pie Gaujienes un pienāca pie savas divīzijas tikai septembŗa pirmajā pusē Tirzas pozicijās.

Techniskās vienības.

15. sapieŗu btl. (vltn. Ijabs)
19. sakaru btl. (maj. Gosepath)
19. sapieru btl. (pienāca no Čechoslovakijas augusta otrā pusē pltn. Saulīša vadībā)
19. ptk divizions (kpt. Akmeņkalējs)
506. pretaviācijas divizions (pltn. Gusevs).

Reducējot 19. divīzijas kājnieku pulkus, daļa sastāva tika izdalīta un nodota 15. divīzijas rīcībā pārvešanai uz Vāciju apmācībās.

27. jūlijā divīzija saņēma pavēli iziet uz Lubānas ezera pozicijām, jo vācu vienības bija viscaur atspiestas atpakaļ un fronte tuvojās Lubānas ezera baseinam. Lubānas ezera telpa ir visumā pasīvs iecirknis. Vācieši bieži bija cietuši neveiksmes nepareizi novērtējot krievu spējas pārvarēt šādus pasīvus iecirkņus, kuŗus sastāda mežu masīvi, purvi, ūdeņi utt. Nepiegriežot šādam apvidumu pietiekamu vērību, vācieši daudzkārt bija tikuši pārsteigti, konstatējot savos flankos un aizmugurē stipras krievu kājnieku daļas. Lai arī šeit tas nenotiktu, tad 19. divīziju, kuŗas kaujas spējas pēc pārformēšanas vadība vēl īpaši gribēja novērtēt, novietoja īsti pasīvā iecirknī — Lubānas ezera R. krastā un mežos Z. no Lubānas ezera. Vācieši bija pat tiktālu iebaidīti, ka gaidīja krievu daļas šķērsojam tieši Lubānas ezeru. Neskatoties uz pasīvo iecirkni, 2. divīzijas daļām abos divīzijas flankos nācās vest smagas kaujas, jo kā jau vadība bija paredzējusi, arī te pārsteiguma labad, krievi centās izmantot mežus, lai apietu svarīgākās apdzīvotās vietas.

Divīzija Lubānas ezera telpā bija grupēta sekojoši: labā spārnā 6. pulks, centrā 2. pulks un kreisā spārnā 1. pulks. Katram kājnieku pulkam tiešam pabalstam tika nozīmēts art. divizions. Divīzijas robežas: labā — Lubānas ez. D gals, Bulmeistari (19 .div.), Salu ez. (19. div.). Kreisā robeža bija noteikta kaut kur starp Roznieki un Līčagals. Robežas starp pulkiem: starp 6. un 2. p. — Vidzemnieki (2. p.), Strodi (2. p.); starp 2. un 1. p. Dzērvītes, Lielpurvi (abi 1. p.). GKL: Aizkārkles, Ikaunieki, Asni, Liepiņas, Jaunkanči, Zvidziena, Mžsr. Purmaļi, Lielpurvi, Cērpēji, Līčagals, Roznieki.

Dažas dienas vēlāk divīzijas pap. btl. novietoja starp 6. un 2. pulku, pie kam šī btl. labā robeža bija Lubānas kanāls. 6. pulkam uzdeva izvilkt divi rotas rezervē un turēt aiz ṣava labā spārna.

Kā redzams pēc spēku sadalījuma, divīzija visus kājnieku spēkus bija novietojusi kaujas ešalonā, izņemot divas 6. pulka rotas, kas veidoja vietējo rezervi. Krievu spējas apvidus pārvarēšanā bija ievērojamas, bet tieši Lubānas ezeram pāri tikt arī tiem nebija iespējams. Lubānas ezers pēc tā nolaišanas nav vairs ezers vārda pilnā nozīmē. Tas faktiski ir niedrām un meldriem aizaudzis dūksnājs. Ūdeņi nevienā vietā no malas nevar saskatīt. To var redzēt tikai lidojot ar lidmašīnu. Šādu ievērojamas platības dūksti nevar pār-

varēt ne ar peldrīkiem, ne arī bez tiem. Tāpēc spēku novietošana tieši Lubānas ezera R. krastā nebija pamatota.

Līdz 29. jūlijam visas vienības ieņēma un turpināja izbūvēt aizstāvēšanas pozicijas. Abos Lubānas ezera galos tālu uz priekšu tika izdarīta izlūkošana. 29. jūlijā 6. pulka izsūtītie izlūki konstatēja spēcīgas krievu kājnieku daļas mežā A. no Saleniekiem. Acīmredzot, krievi sāka izmantot pasīvos iecirkņus, lai apietu Varakļānus un tādā kārtā atslogotu frontālu uzbrukumu, kas tur bija pasākts un triju dienu kaujā nebija sekmējies. Salenieki atradās ārpus 19. divīzijas robežas un formāli par šo punktu atbildību nenesa. Skaidrs tomēr bija, ka ienaidnieka spēki jau tuvāko stundu laikā varēja parādīties Saleniekos un pēc tam apņemt 6. pulka labo flanku. Sava un līdz ar to divīzijas labā flanka nodrošināšanai 6. pulka komandieris nosūtīja uz Saleniekiem 3. rt. ar uzdevumu tos noturēt un turpināt izlūkošanu mežā A. no Saleniekiem. Rotas atbalstam tika dota artilerija, nosūtot tur art. priekšējos novērotājus.

30. JŪLIJS

Krievi uzbruka Saleniekiem un ieņēma Salenieku austrumu mājas. Jau 30. jūlija agrā rītā uz Saleniekiem nosūtīja arī 4. rotu, pamatojoties uz izlūkošanā iegūtām ziņām, kas liecināja, ka krieviem mežā ir stipri spēki. 4. rota atradās Salenieku D. mājās. Redzot krievus ieņemam austrumu mājas, 4. rt. kom. ltn. Biters pārgāja prettriecienā un krievus no šīm mājām izsita. Krievi atvilkās mežā, tomēr arvien vēl trieciena attālumā no mājām. Sakaru līdzekļu trūkuma dēļ ziņas pulka komandpunktā pienāca gausi un pulka komandieris ieradās personīgi noskaidrot stāvokli. Uzbrukuši bija krievu kājnieki bez artilerijas atbalsta. 6. pulkam bija artilerijas atbalsts un pulka komandieris nolēma uzbrukt un atspiest krievus tālāk mežā. Pēc artilerijas piešaudes un īsa brāziena 4. rota divi grupējumos devās mežā. Ienaidnieka uguns rādīja, ka tas atrodas ļoti blīvi kopā, kas atviegloja mūsu uzbrukumu ar maziem spēkiem. Pēc saņemtajiem gūstekņiem noskaidrojās, ka uzbrucis krievu 7. gvardes divīzijas 26. pulks. 4. rotas prettrieciena laikā bija kritis šī pulka I btl. komandieris.

30. jūlija rītā kāds cits krievu grupējums gar Lubānas ez. D. galu un vēlāk gar Lisiņas upītes ziemeļu krastu virzījās uz Ikauniekiem, pakāpeniski spiežot atpakaļ vltn. Kalnāja priekšgrupu. Krievi, uzdūrušies mūsu GKL automatisko ieroču ugunij, sapulcējās mežā A. no Ikauniekiem. Bija pienācis vakars. Vltn. Kalnājs, kas atradās saskarē ar krieviem pie Ikauniekiem, ziņoja, ka turpina pienākt jauni krievu spēki. Šīs dienas kauja rādīja, ka, pirmkārt — krievi dažādus kājnieku grupējumus izklaidējuši mežā un, otkārt — tos neatbalsta artilerija. Tāpēc 6. p. komandieris nolēma uzbrukt arī tam krievu grupējumam, kas atradās mežā pie Ikauniekiem. Jau 30. jūlija vakarā tika izsūtītas gar Cirskas upīti virzienā uz ezeru 3. un 4. rotas, kuŗām bija uzde-

vums pa nakti nepielaist jaunu ienaidnieka spēku pienākšanu un nākošā rītā veidot uzbrūkošo grupējumu krieviem aizmugurē.

Divīzijas centrā pie Laumaņa btl. un 2. pulka diena pagāja mierīgi. Pašā kreisajā spārnā krievi ielauzās Rozniekos, ko aizstāvēja kāda vācu vienība. Tā nespēja tikt galā ar iebrukušo ienaidnieku un 1. pulkam nācās iet palīgā. Uz iebrukuma vietu tas nosūtīja savu 4. rotu (ltn. Pauzers), kas nakts prettriecienā iebrukuma vietu iztīrīja un pārņēma tā aizstāvēšanu.

31. JŪLIJS

Divīzijas labajā spārnā Saleniekos atradās 6. p. stāba rota, kas tika nozīmēta to aizstāvēšanai. Stāba rota šinī dienā veda izlūkošanu dziļi mežā, kur

sadūrās ar nelieliem krievu spēkiem. 6. p.3. rt. rīta agrumā nomainīja 2. rt. un pārņēma tās aizstāvēšanās iecirkni pie Buzāniem. Apm. plkst 11.00 2. un 4. rt. sāka uzbrukumu pret to krievu grupējumu, kas iepriekšējā dienā bija iesūcies mežā pie Ikauniekiem. Pēc īsas un spēcīgas artileriskās sagatavošanas abas rotas kapt. Lauka vadībā sāka uzbrukumu. Mūsu rotas straujā triecienā krievus pārsteidza, sakaujot viņu 85. strēln. div. 251. pulku. Saņēma vairāk nekā 40 gūstekņus. 6. p. zaudējumi bija 4 krituši un 11 ievainotu.

Plkv. Lobe tanī laikā bija 19. div. kājnieku priekšnieks. Viņš atstāstīja kādu epizodi, kas norisinājusies 31. jūlija vēlā pēcpusdienā VI korpusa stābā. Korpusa vadība bij ierosinājusi mani atcelt no amata. Plkv. Lobe ieteicis no šāda soļa atturēties. Tad pienākuši 6. pulka sagūstītie krievi un iegūtais kaŗa materiāls. Ar to korpusa stābā apklususi prasība pēc manas atstādināšanas.

Laikā, kamēr kaujas risinājās pie Saleniekiem, man nebija sakaru ar pulka komandpunktu un 19. div. stābs nebija pietiekami informēts par notikumiem. Nelaimīgā kārtā pulka adjutants vltn. Vikmanis bija div. stābam (nepieņemamā tonī, žēlā balsī) uzsvēris faktu par mūsu 4 krituŝiem kaŗavīriem. Div. komandieris ar pavēli atcēla Vikmani no adjutanta amata. Šinī pavēlē tas aicināja mani Vikmani nodot tiesai. Es īsi atbildēju: „ ... uzvarētājus netiesā."

Aizstāvoties platā frontē, mēs bijām krievus pamatīgie iekāvuši. Adjutanta pienākumus pārņēma kpt. Lauks, bet Vikmanim uzticējām apgādes pārzināšanu, kas attiecas uz kaujas materiālo pusi.

Divīzijas centrā pie Laumaņa btl. un 2. pulka diena pagāja mierīgi.

Kreisā spārnā pie 1. p. krievi neatlaidīgi tanku atbalstā uzbruka Rozniekiem. ko aizstāvēja ltn. Pauzers. Smagās kaujās visus krievu uzbrukumus atsita, iznīcinot ar tuvcīņas ieročiem vairākus krievu tankus.

Neatlaidīgie uzbrukumi, kas tika vērsti pret Rozniekiem, norādīja uz krievu nolūku dabūt šo punktu savās rokās, lai ar to sagatavotu ceļu tālākam uzbrukumam uz Līčagalu un Lubānu.

Tā kā frontālie uzbrukumi pret Rozniekiem sekmes nedeva, krievi izvēlējās jaunas uzbrukuma vietas Z. un D. no Rozniekiem. Ar šiem triecieniem krievi trāpīja vācu vienības un panāca iebrukumu. Pauzers pazaudēja sakarus ar kaimiņu vienībām un konstatēja, ka rota ielenkta. Pateicoties mežam, rotai izdevās atrauties un atiet uz Lubānu.

1. un 2. AUGUSTS

Pēc iepriekšējās dienas smagajām neveiksmēm pret 6. pulka fronti, krievi šeit 1. un 2. augustā neizrādīja nekādu aktīvitāti. Tāpat divīzijas centrā abas dienas pagāja mierīgi. 1. augustā 6. p. aizstāvēšanās fronti pagarināja līdz Barkavai, pēdējo izslēdzot. Tagad pulkam ar 4 strēlnieku rotām nācās aizstāvēt 9 km platu iecirkni. Rotu starpā palika lielas, līdz 1 km platas atstarpes. Iecirkņa aizstāvēšana kļuva problēmatiska, jo apvidus neļāva poziciju priekšā izveidot nepārtrauktu sprostuguni: nenopļauti labības lauki veidoja

nenovēršamus neķerlaukus. Divīzijas stābs pavēlēja izšķirīgi aizstāvēties. Šāda pavēle bija visīstākā birokratija. 4 strēlnieku rotās esošie automatiskie ieroči neatbilda uzstādītajam kaujas uzdevumam.

Divīzijas centrā nekas nenotika. Kreisajā spārnā pret 1. p. 1. augustā ienaidnieks sīvi uzbruka, bet tika atsists. 2. augustā arī šeit krievu uzbrukumi bija pārtraukti.

3. AUGUSTS

3. augustā, kad krieviem bija izdevies salauzt vācu pretestību un ieņemt Varakļānus, viņi uzsāka plašā frontē kustību uz R. Pēcpusdienā tie ielauzās Barkavā. 6. p. ltn. Kovtuņenko kopā ar kādu latviešu prettanku vienību straujā prttriecienā krievus no Barkavas izsita un nodeva tos aizstāvēt vāciešiem. Vakarā 6. p. iecirknī krievi ielauzās Aizkārklēs, kuŗas aizstāvēja vltn. Ādamsons ar stāba rotu. Vltn. Ādamsonu smagi ievainoja. Krievi bija pievilkuši spēcīgu artileriju no Varakļānu rajona un, turpinot uzbrukumu, ielauzās augstumā 99,0, uzlabojot izejas stāvokli nākošās dienas uzbrukumam. Ienaidnieks tagad bija nopietnā pārsvarā, jo mūsu artilerijai nebija vairs šāviņu.

Arī 1. p. iecirknī ienaidnieks bija pievilcis jaunus spēkus un atjaunoja uzbrukumus. Ar lielu sparu tie uzbruka Līčgaliem, lai, tos ieņemot, varētu attīstīt tālāko uzbrukumu virzienā uz Lubānu.. Pēc pusdienas spēkošanās, krievi Līčgalus ieņēma. 1. pulks prettriecienos centās tos atgūt un pievakarē daļēji tas izdevās, bet visu šo apdzīvoto vietu, kas sastāvēja no vairākām saimniecībām, nespēja. Naktī, kad artilerijas uguns aizdedzināja krievu ieņemtās mājas, tie izvācās.

4. AUGUSTS

No rīta varēja novērot, ka krievi pieved jaunus spēkus pie Aizkārklēm un gatavojas uzbrukumam. Tie tika traucēti ar visiem 6. p. rīcībā esošiem līdzekļiem, bet šo līdzekļu nepietika un artilerijai nebija neviena šāviņa. Krievi uzbrukumu ievadīja ar spēcīgu artilerijas brāzienu. Tā kā 6. p. rotas bija izstieptas plašā frontē un starp rotām platas spraugas, kuŗas nenopļautās labības dēļ nebij pārvaldāmas ar automatisko ieroču uguni, tad ienaidniekam bez sevišķām grūtībām izdevās iespiesties šinīs atstarpēs. Drīzā laikā kauja risinājās visā pulka dziļumā. Pulka komandieris izšķīrās atvilkt rotas, lai dabūtu tās blīvāk kopā un lai nodibinātu vismaz vienā virzienā sakarīgu fronti. Rotām atdeva pavēli atiet uz Ošagaliem, pie kam Kalnagalu—Malinieku ceļš tika noteikts par jauno pretošanās līniju. Pateicoties apvidum, rotām atraušanās izdevās labi, kaut dažām atceļš bija jāizkaro caur dziļumā esošām krievu ķēdēm, 2., 1. un 3. rota sasniedza Ošgalus un ieņēma jauno

pretošanās poziciju. 1. rota, kas atradās pie Barkavas un ar ko nebija sakaru, bija jau agrāk aizgājusi Sturmežnieku virzienā. Pirms atraušanās 6. p. komandieris informēja papildinājumu bataljonu.

Īsā laikā krievi bija sakārtojušies jaunam triecienam. To viņi uzsāka nekavējoties, bet ar mūsu automatisko ieroču uguni tika atsisti. Krievi neatlaidīgi turpināja spiedienu. Tā kā 6. pulka 3 rotas varēja ieņemt tikai nelielu fronti, tad krievi gar pulka kreiso flanku aizslīdēja gaŗām, par ko tika informēts pap. btl. 6. p. komandierim izdevās satikties ar pap. btl. komandieri un norunāt, ka 6. p. ar vilcinošu pretošanos segs virzienu uz Meirāniem gar Lubānas kanāla D. malu, bet pap. btl. gar Z. malu. Neilgi pēc tam ieradās divīzijas komandieris, kas šo vienošanos apstiprināja. Starplaikā krievi atjaunoja uzbrukumus Ošagaliem, sagatavojot tos ar artilerijas uguni. Kāda uguns brāziena laikā smagi ievainoja 3. rt. kpt. komandieri Augustu Sūnu, kas vēlāk slimnīcā mira. Īsi pēc pusdienas vienības no Ošagaliem tika atvilktas kādus 4 km atpakaļ, līdz pievakarē nonāca uz līnijas Stūrmežnieki — Paukalnieki. Vienības vairāku dienu kaujās bija nogurušas un arī šodien visu dienu cīnoties bez artilerijas atbalsta, nebija spējīgas vairs nopietnu spiedienu izturēt. No divīzijas vadības pieprasīja artilerijas pabalstu un kājnieku municiju, kas bija izbeigusies. Divīzijas komandieris kājnieku atbalstam norīkoja zenītartilerijas vienības, kas ar koncentrētu uguni visus tālākos krievu uzbrukumus atsita. Vakarā pienāca pavēle, ka 6. pulks un div. pap. btl. naktī tiks atvilkti uz Aiviekstes R. krastu.

1. pulka iecirknī kāds pastiprināts vācu pulks uzsāka strauju uzbrukumu no Laubertiem pāri Robežniekiem uz Līčagalu un atjaunoja agrāko GKL. Bet tad krievi sāka no jauna savus uzbrukumus. Vācu pulks bija izlietājis visu municiju un nespēja to atjaunot; krievu uzbrukumus tas nespēja atvairīt un gūtās sekmes pārvērtās asiņainā zaudējumā. Krievu uzbrukumu pie Līčagaliem uztvēra 1. pulks un to apturēja.

5. AUGUSTS

Jau 4. augusta vakarā pienāca pavēle, ka 6. p. un div. pap. btl. pēc pusnakts jāatraujas un jāaiziet uz Aiviekstes R. krastu, kur jāieņem aizstāvēšanās iecirkņi: 6. pulkam no 42,4 līdz Vecapļiem, bet div. pap. btl. abpus Jaunlubānai. 2. pulks sedza Lubānu, bet 1. pulks aizstāvēja savu agrāko iecirkni.

5. augustā plkst. 01.00 6. p. un div. pap. btl. atrāvās un ieņēma savus aizstāvēšanās iecirkņus. Pa labi no 6. p. aizstāvējās kāds vācu sodīto btl., bet tālāk uz D. vācu regulārās daļas. Pēcpusdienā krievi uzsāka spēcīgus uzbrukumus Barkavas—Madonas virzienā un ieņēma pāreju pie Švāna tilta, kā arī Liepukalnu—Ubānu rajonā. Pie Meirāniem 6. p. visus Aiviekstes forsēšanas mēģinājumus likvidēja. Arī šeit ienaidniekam spēcīgas artilerijas uguns aizsardzībā izdevās ielaist plostus Aiviekstē un uzsēdināt uz tiem kājniekus. 6. p. vīri ar prettanku dūrēm visus plostus sasita, un krievu mēģinājums

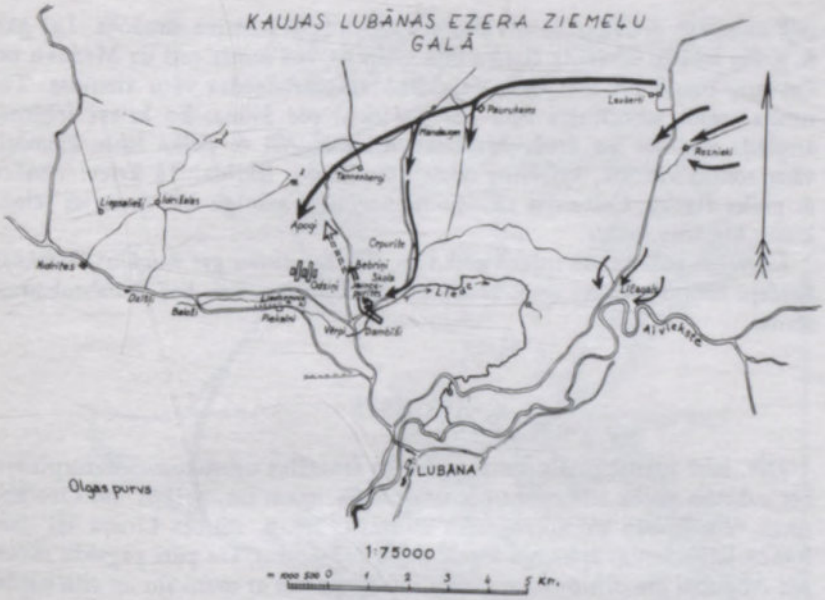

forsēt upi asiņaini sabruka. No iegūtām tiltagala pozicijām krievi attīstīja uzbrukumus Madonas virzienā un uz Meirāniem 6. p. flankā un aizmugurē. Madonas virzienā triecās ļoti stipras kājnieku un tanku vienības. Uz Z. papagrieztais grupējums sasniedza īsā laikā Zariņu—Krūmiņu rajonu, kas atradās 2. rotas aizmugurē. 6. p. komandieris ar pēdējo rezervi — stāba rotu — izdarīja pretuzbrukumu un krievus atspieda atpakaļ. Tā kā šeit visas divīzijas labais flanks bija atklāts neierobežotā dziļumā, tad VI korpuss deva palīgā savu pēdējo rezervi — savu stāba rotu. Kopēji labo flanku mežā atlieca dažus km atpakaļ, nodrošinot Aiviekstes pozicijās esošos cīnītājus. Varenais Meirānu meža masīvs pulka labos sānos un Olgas purvs aizmugurē stipri atviegloja divīzijas flanka nodrošināšanu taktiskā dziļumā. Caurvedošo meža ceļu nosprostošanai 6. p. izdalīja kaujas grupas pie Dzeltsalas un Ozolkalniem. Pievakarē arī te parādījās ienaidnieks. Mūsu kaujas grupām nācās izcīnīt smagas kaujas. Pie Dzeltsalas krita ltn. Sils un smagi ievainoja ltn. Rozenšteinu. Aizmugures apdraudējums šādā kārtā tika novērsts.

Divīzijas centrā šinī dienā nekādu pārmaiņu nebija, jo ienaidnieks te neuzbruka Tālāk uz ziemeļiem 1. pulkam uzdeva steidzīgi nomainīt 2. pulka vienības, kuras ar autotransportu nogādāja uz Dambīšu rajonu, jo te pēkšņi parādījās stipri krievu spēki. Nevarēdams vairāku dienu kaujās salauzt 1. p. pretestību pie Līčagala, ienaidnieks bija izmantojis meža ceļus no Laubertiem uz Mandaugām, lai izvairītos no pretestības un Lubānu dziļi apietu no ziemeļiem un pārrautu Lubānas—Cesvaines lielceļu, kas bija vienīgais piegādes

ceļš visai 19. divīzijai. Dienvidos veidojās tikpat bīstama situācija. Lai gan 6. pulks atklāto divīzijas flanku bija salāpījis, tad tomēr ceļš uz Madonu un Cesvaini bija brīvs. Virzienu Varakļāni—Madona sedza vācu vienības. Tās nebija atejot sabojājušas tiltu pār Aivieksti pie Švāna, ko krievi ieņēma, atspieda vāciešus un devās Madonas virzienā. Arī 6. pulka labie kaimiņi, vācu sodīto vienība, krieviem sākot pārcelšanos, izklīda. Tā krievi nonāca 6. pulka flankā. Cesvaines zaudējums nozīmētu pilnīgu 19. divīzijas ielenkumu Lubānas mežos.

Divīzijas pašā kreisā spārnā pret 1. p. līdz ar gaismu gar Rugāju—Lubānas lielceļu uzbruka krievi apm. bataljona stiprumā 3. rotai, bet tā uzbrukumus atsita.

6. AUGUSTS

Div. labā spārnā pret 6. p. ienaidnieks frontālus uzbrukumus neturpināja, bet uzbruka pulka atliektam spārnam pie Zariņiem un mežā R. no Ozolkalniem. Visi krievu uzbrukumi tika atsisti. 1. art. p. majora Liniņa III dzn. šodien ļoti sekmīgi apkaroja ienaidnieka transportus, kas pāri pagaidu tiltam pār Aivieksti pie Blisiņiem apgādāja savas vienības ar municiju un citu nepieciešamo. Vairāki municijas auto tika trāpīti un uzsprāga gaisā.

Div. pap. btl. un 1. p. iecirknī diena pagāja mierīgi.

2. pulka vienības ieradās Dambīšos 6. augustā plkst. 02.00. Ar krieviem saskarē atradās kāds vācu būvbataljons, bet tas izturējās pasīvi un nebija ievācis ziņas par ienaidnieku. 2. p. nācās izdarīt izlūkošanu. Bija jānoorganizē artilerijas un citu smago ieroču uguns pabalsts. Pulks saņēma pavēli uzbrukt ienaidniekam, kas atradās Apogu rajonā. Uzbrukuma sākumu nolika uz plkst. 05.00. Pulka labā flanka un aizmugures nodrošināšanai nolika vācu būvbataljonu gar Dambīšu—Apogu ceļu. Pēc īsas artilerijas sagatavošanas 2. pulks sāka uzbrukumu, kas attīstījās sekmīgi un līdz pusdienai ienaidnieks bija sakauts: tika iznīcināti divi krievu pulki no divi dažādām divīzijām. Arī šeit, tāpat kā Lubānas ez. D. galā krievi nebija gaidījuši pretestību, triecot spēcīgas kājnieku daļas uz priekšu bez artilerijas atbalsta. Šāda rīcība ataisnojas un ir absolūti nepieciešama, ja vajājamais tik tālu morāli satricināts, ka nav spējīgs organizētai pretestībai. Šinī brīdī krievu kājnieku sviešana uz priekšu bez artilerijas atbalsta jāuzskata par nopietnu kļūdu, jo Lubānas telpā pānika nekur nebija manīta.

Ap plkst. 13.00 krievi bija pievilkuši jaunus spēkus Cepurītes rajonā, no kurienes tie uzsāka uzbrukumu Dambīšu virzienā. Krievu uzbrukumu atsita. Plkst. 14.00 2. pulks saņēma pavēli savākt vienības, lai tās pārsviestu uz Cesvaines rajonu.

Krievi pēc Aiviekstes pārvarēšanas D. no Meirāniem, turpināja spēcīgus uzbrukumus pret Madonu, pie kam stiprus spēkus pagrieza gar Lubānas mežu masīviem uz Z., nolūkā ieņemt Cesvaini, ar ko 19. divīzijai būtu pār-

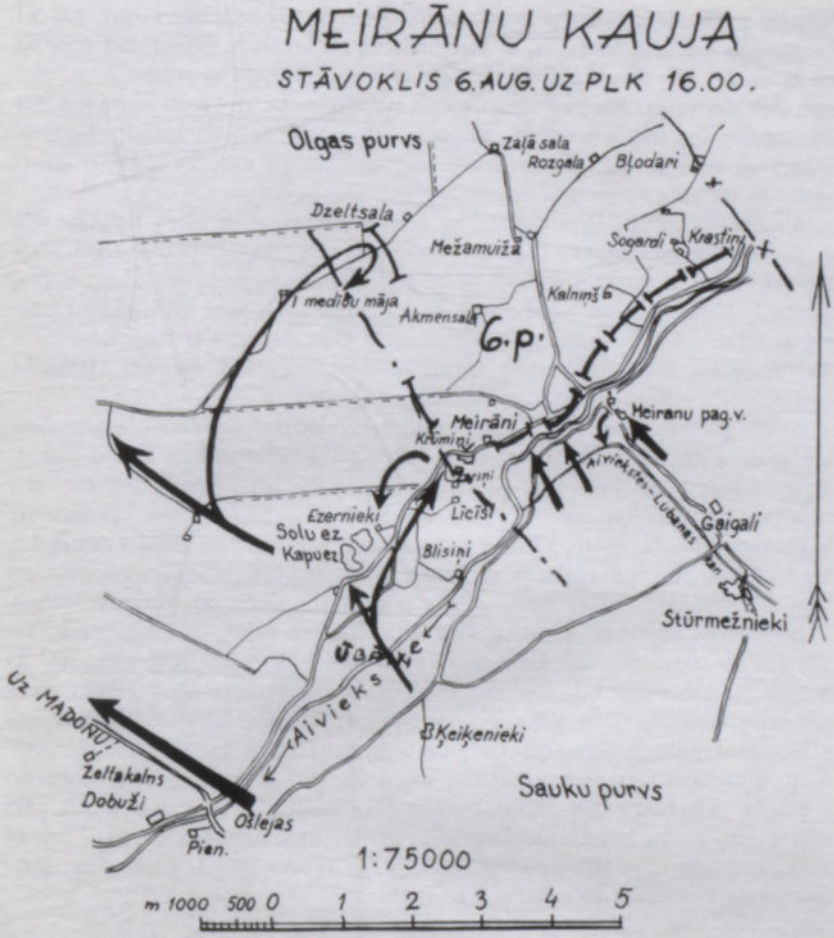

rauti aizmugures sakari. Jau 6. augusta rītā krievu priekšējās vienības uzdūrās pie Bodes 19. div. cepēju rotai un div. lopu baram, tās īsā laikā izklīdinot. Vēl dažas sīkas vienības kavēja krievu virzīšanos un vakarā ar autotransportu piesteidzās 2. p. komandieris ar savu 2. un 4. rotu, sākumā novietojoties Daļģos. Trūkstot ziņām par ienaidnieku, 2. p. kom. izveidoja aizstāvēšanās poziciju atbalsta punktu veidā ar 2. rt pie Poteriem un 4. rt. pie Krustiņārēm. Smagai rotai un pārējām pulka vienībām vajadzēja pienākt nākošā dienā.

6. augusta pēcpusdienā stāvoklis 19. div. iecirknī nebija nekādā ziņā spīdošs. Lai gan 2. p. ar pretuzbrukumu bija iznīcinājis Dambīšu—Apogu rajonā 2 krievu avangarda pulkus un pārējās vienības Aiviekstes krastos turējās droši, tomēr stipras krievu daļas dziļi divīzijas sānos pie Cepurītēm un aiz-

mugurē pie Bodēm padarīja vienību stāvokli ārkārtīgi nedrošu. Ja div. vai VI korpusa rīcībā būtu rezerves, ar ko vērsties pret krievu spēkiem, kas spiedās no Z. un D., 19. div. aizstāvēšanas iekārtā veidojot dziļu apņemšanu, tad varētu Aiviekstes krastos cīnošās vienības tur atstāt. Tā kā rezervju nebija pat 16. armijai, tad stāvokli varēja glābt tikai atkāpšanās no Aiviekstes pozicijām. Sakarā ar to šeit esošās vienības 6. augusta vakarā saņēma pavēli naktī atrauties un atiet Cesvaines virzienā.

Atiešanas kustībai div. rīcībā bija tikai Lubānas—Cesvaines lielceļš. Pēc 2. p. vienību aizvešanas no Dambīšu—Apogu rajona tur palika tikai vācu būvbataljons. 1. pulkam uzdeva pastiprināt flanka poziciju pie Dambīšiem. Pirms 1. pulka vienību pienākšanas krievi pārgāja triecienā un ieņēma Dambīšus. Stāvoklis līdz ar to kļuva nopietns, jo Dambīši atradās tikai labu kilometru no Lubānas—Cesvaines lielceļa. Steigā pievestā 1. p. ltn. Melbārža rota ar prettriecienu krievus no Dambīšiem izsita.

Arī 6. p. vajadzēja nokļūt uz šī ceļa. 6. p. atradās pie Meirāniem un nokļūšanai uz lielceļa bija jāvirzās pa sliktiem meža ceļiem A. no Olgas purva. Pulkam bija piedalīti 1. art. p. III dzn., ptk. lg. rota (mot.) un znt. art. rota (mot.). Ceļš kājniekiem un zirgu velkmes art. bija vieglāk veicams, ne tā motorizētām vienībām. Līdz ar tumsas iestāšanos atiešanu uzsāka motorizētās vienības, pēc tam artilerija un plkst. 23.00 atrāvās un atgāja kājnieki pa ceļu Mežamuiža—Olgas vārti—Gala birze—Silupieši, no kurienes taisna stiga iziet uz Lubānas—Cesvaines lielceļa. Kad ap plkst. 02.00 kājnieki sasniedza šo stigu, tās vidusdaļā bija apstājusies visa motorizētā kolonna, jo 3 priekšējās mašīnas bija iegrimušas. 6. p. kom. norīkoja visus brīvos vīrus pie ceļa labošanas. Div. stābs ik pusstundu atgādināja, lai pasteidzas ar nokļūšanu uz lielceļa, jo sagaidīja jaunus krievu triecienus pret Dambīšiem. 6. p. kom. kustības nodrošināšanai stigas Z. galā izsūtīja 1 kājn. rotu un 3 ptk. lg., kas bija tikuši pāri dūksnājam. Ar saullēktu visa kolonna bija pāri dūksnājam un pa lielceļu devās pildīt nākošos uzdevumus. Div. pap. btl. ar autotransportu nogādāja uz Daļģu—Aizkujas rajonu, kur ar krievu avangardiem bija iedegusies ļoti smaga kauja.

7. AUGUSTS

Jau 6. augusta pievakarē 2. p. 2. rt., ieņemot aizstāvēšanās pozicijas pie Poteriem, uzdūrās stipriem ienaidnieka spēkiem un tika no Potericm spiesta atpakaļ uz R., jo pulkam pagaidām nebija nekādu smago ieroču. Naktī no 6. uz 7. augustu šī ienaidnieka kolonna aizsoļoja uz R. gar 2. p. dienvidu flanku. Gaismai austot 2. rt. ieņēma no jauna aizstāvēšanās pozicijas pie Poteriem, jo ienaidnieks te vairs nebija. Ap plkst. 07.00 2. p. pastiprināja ar znt.art. rotu, kas te ieradās pēc atkāpšanās no Meirāniem. Plkst.08.00 sākās ienaidnieka uzbrukums apm. 1 kājn. btl. stiprumā. Šo uzbrukumu rota, znt. art. uguns atbalstīta atsita. Pienāca arī 2. art. p. I dzn. un tika atsists otrs

uzbrukums. Krieviem pienāca jauni spēki, kas izvērsās abpus ceļam. Šai laikā pakāpeniski pienāca arī 2. p. pārējās vienības un Laumaņa btl. Pēcpusdienā ienaidnieks bija izvērties stipri platākā frontē nekā 2. p. un Laumaņa btl. vienības. Kāda krievu vienība tika gaņām mūsu grupējuma kreisajam flankam bet uzdūrās 2. art. p. 2. btr. kaujas pozicijai. Šī baterija tuvcīņā ienaidnieku izklīdināja. Stāvoklis 2. p. frontē bija bīstams, jo abi flanki bija atklāti. Lai uzlabotu savu aizstāvēšanās poziciju kreisā spārnā, 2. p. kom. izdarīja uzbrukumu ar ierobežotu mērķi, ieņemot Lejasbulatas (ltn. Butkus rota) un meža malu A. no Kalnabulatām. Ar to izdevās veidot zināmā mērā nepārtrauktu fronti. Pēcpusdienā krievi izdarīja jaunu uzbrukumu un ielauzās mežā D. no Kalnabulatām, kur to apstādināja. Prettriecienā ievadīja 1. rotu, kas mežu iztīrīja, pārņemot pēc tam arī Butkus rt. iecirkni. Pievakarē ienaidnieks bija iesūcies mežā apm 1 km A. no Gaitniekiem. Līdz ar krēslas iestāšanos Butkus rota straujā prettriecienā šo mežu iztīrīja. Meža aizstāvēšanai norīkoja 2. p. sapieņu vadu. Vēlā vakarā konstatēja, ka ienaidnieks atrodas arī mežā A. no Sileniekiem. Šāds stāvoklis palika līdz nākošam rītam.

6. pulks sasniedza savu jauno poziciju ap plkst. 14.00 un stājās pie tās noorganizēšanas. Kad pozicija bija daudzmaz noorganizēta, tika saņemta divīzijas pavēle sapulcēt pulku Ataugās (1,5 km A. no Aizkujas). Pulks saņēma pavēli uzbrukt Aizkujas—Silenieku virzienā un ieņemt Piegāzes, Ābolkalnes, Jauno cepli, Sileniekus un Sīmaņus. Pabalstam tika nozīmēts 1. art. p. I dzn. (maj. Rēbergs). Uzbrukumu sāka naktī.

1. pulks, pēc atkāpšanās no Lubānas, ieņēma pretošanās pozicijas pie Liedes kroga, bet pēc tam saņēma uzdevumu aizstāvēties iecirknī Elstes—Roznieki —Kadāres.

8. AUGUSTS

Sākot uzbrukumu, 6. p. bija grupēts sekojoši: vltn. Kalnājam ar 2. rt. bija jāuzbrūk virzienā gar ceļu Aizkuja—Bāliņi un jāieņem Priednieki; ltn. Biteram ar 4. rt., kuŗai tanī laikā bija pievienotas arī kpt. Sūnas 3. rt. atliekas, jāuzbrūk virzienā Aizkuja—Silenieki, pakāpeniski ieņemot Lejiešus, Jauno cepli un Sileniekus; stāba rotai virzienā Aizkuja—Ābolkalns, nodrošinot 4. rt. kreiso flanku. Pulka 1. rt. 7. augusta vakarā bija nosūtīta uz Pietniekiem, lai aizstāvētu šo punktu. Pietniekos 1. rotai pievienojās 2. p. 4. rt. atliekas, kas bija padzītas no Krustiņārēm ltn. Saulīša vadībā. Šī grupējuma atbalstīšanai 6. p. kom. norīkoja smago rotu. Šinī rajonā pozicijas ieņēma arī 1. p. kājn. btr., un 6. p. kom. lūdza šīs btr. komandieri vltn. Ziedaini atbalstīt Pietnieku grupējumu ar uguni, jo šis grupējums ltn. Krūpēna vadībā bija vienīgā saite starp 6. un 1. pulku.

Plkst. 02.00 6. p. sāka uzbrukumu pēc artilerijas uguns brāziena. Uzbrukums sākumā noritēja sekmīgi, pie kam tika saņemti gūstekņi no divi dažādiem krievu pulkiem. Tas liecināja, ka priekšā nav vājas vienības, bet stipri

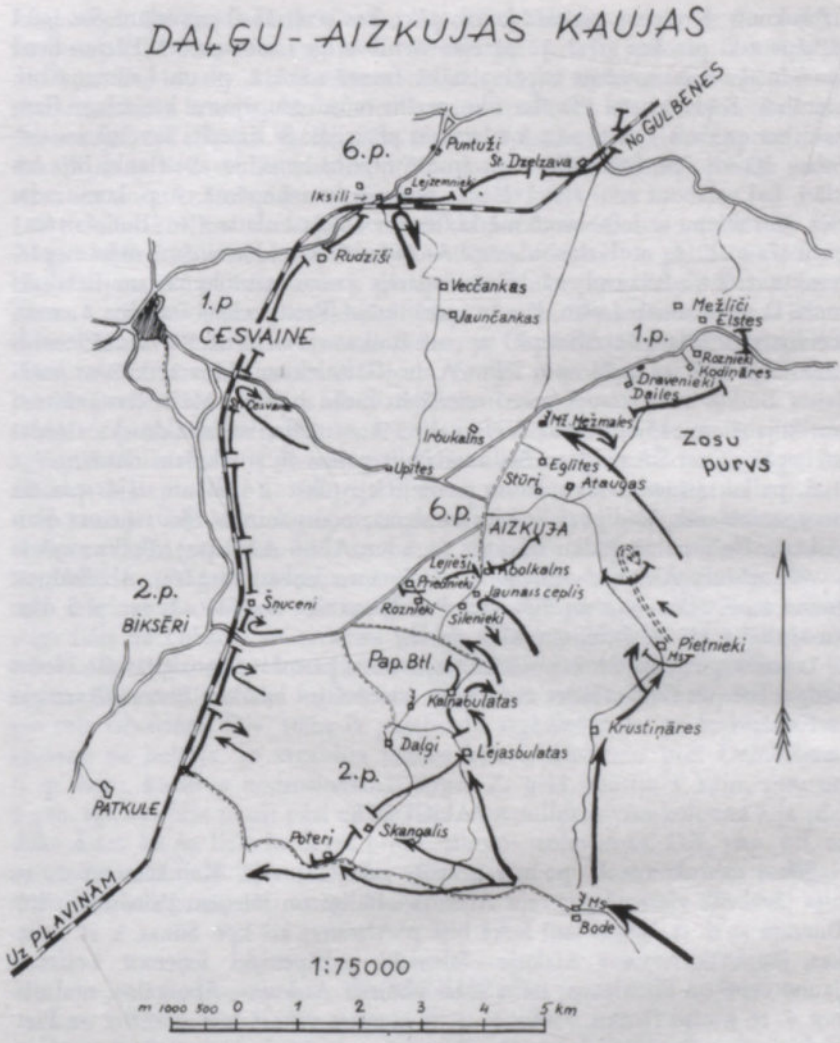

kājnieku spēki ar kājn. artileriju. Līdz plkst. 04.00 bija ieņemti Priednieki, Lejieši un Ābolkalns, bet pārējos punktus neizdevās ieņemt ienaidnieka stiprās kājnieku uguns dēļ. Bez labi organizētas artilerijas pabalsta nebija nekādu izredžu gūt tālākos panākumus. 6. p. zaudējumi bija jūtami. Tika ievainots 4. rt. komandieris *ltn. Biters,* krituši *leitnanti Bukums* un *Vitenšteins.* Ap plkst. 03.00 pienāca divīzijas komandieŗa norādījums, ka viņa vienīgais nolūks ir, lai 6. p. ar uzbrukumu sasniedz 2. p. kreiso flanku Lābānu—Kalna-

bulatas rajonā un nodibina nepārtrauktu fronti. Diemžēl, šis norādījums nāca par vēlu: tam nolūkam 6. p. nedrīkstēja uzbrukt tik plašā frontē un tā spēki bija par maziem šāda uzdevuma veikšanai.

Leitnants Homka par Aizkujas kauju:

„8. aug. plkst. 02.00 sākās 6. pulka uzbrukums D no Aizkujas virzienā uz Sileniekiem. Kaujas sākumā tika ievainots ltn. Biters, uzdodot man 4. rt. komandēšanu. 1. vadu komandēja ltn. Bukums, 2. vadu ltn. Zāgars, un 3. vadu ltn. Sarma. Tā kā šī kauja sākās neparastā laikā — naktī, to varēja nosaukt par pārsteiguma kauju. Ienaidnieks, domādams, ka mūsu spēki atrodas defensīvā, neparedzēja uzbrukuma iespēju. Mūsu artilerijai bija dots norādījums sniegt uguni pēc kājnieku pieprasījuma. Tādā veidā 4. rt. pārsteidza gulošos krievus, kas vairs nepaspēja atklāt uguni, bet metās bēgt, ciezdami lielus zaudējumus. Mežā (purvā) A. no Ābolkalna bija novietojušās lielākas ienaidnieka vienības, kas izrādīja niknu pretestību. Neskatoties uz spēcīgo krievu kājnieku vieglo ieroču uguni, 4. rota līdz rīta gaismai nonāca līdz otrajam pakāpeniskajam mērķim — Jauno cepli. Pa šo laiku ienaidnieks paspēja uzstādīt mīnmetējus un ptk. lielgabalus Silenieku rajonā un mežā A. no Sileniekiem. Mēs atradāmies klajā nogāzē, kas deva ienaidniekam vislabākās novērošanas iespējas. Ienaidnieks atklāja spēcīgu mīnmetēju, ptk. lielgabalu kā arī automatisko ieroču uguni. Uzbrukuma turpināšana bez pašu artilerijas atbalsta nebija iespējama. Blīvās ienaidnieka uguns dēļ nespējām arī ierakties. Atdevu pavēli atvilkties uz Ābolkalna rajonu un tur ierakties. Ienaidnieks, pamanījis mūsu kustību, sāka uzbrukumu, ko mēs ar automatiskiem ieročiem apstādinājām. Šo poziciju noturējām līdz saņēmām pavēli atiet. Uzbrukumā krita ltn. Bukums."

2. pulkam palīgā pienāca divi rotas no 1. pulka maj. Reinholda vadībā un tās izdarīja uzbrukumu, laj aizpildītu spraugu starp 2. un 6. pulku, ieņemot Lābanus un Sileniekus. Uzbrukumu pabalstīja 1. art. dzn., bet šis pabalsts bija par vāju un Reinholda vadītās vienības uz priekšu netika. Ārkārtīgi smagas cīņas izcīnīja 2. pulks pie Kalnabultām, kas atkārtoti gāja no rokas rokā. 2. pulks savu poziciju tomēr noturēja. Šeit krita rt. komandieris *vltn. Cimurs.*

Visu 8. augustu pie Pietniekiem norisinājās smaga kauja. Latviešu pusotrām rotām neatlaidīgi uzbruka vesels krievu pulks artilerijas atbalstā. Pateicoties vltn. Freimaņa (6. p. sm. rt.) un vltn. Ziedaiņa (1. p. kājn. btr.) spēcīgam artilerijas atbalstam, ltn. Krūpēns spēja sekmīgi pretoties stiprajam krievu pārsvaram. Pietnieki tika noturēti līdz vēlai pēcpusdienai. Kad tie bija krievu dziļi apņemti, vltn. Ziedainis lūdza atļauju atvilkt kājniekus uz stigu 1 km ZR no Pietniekiem. Apm. viena krievu rota bija aizslīdējusi gar vltn. Ziedaiņa flanku un iznākusi no meža pie Mžsr. Mežmales, kur atradās 1. pulka pārsienamais punkts un vezumi. 1. p. ārsts-ltn. Krauklis uzņēmās vadību par mžsr. Mežmales garnizonu un krievus ar uguni aiztrieca mežā. 1. un 6. p. pārējā frontē diena pagāja mierīgi.

8. augustā 2. p. aizgāja uz poziciju R no Biksēriem gar Madonas—Gulbenes dzelzceļa līniju. Ar 8. augustu noslēdzās Lubānas kaujas. Pēc gūstekņu ziņām konstatēja, ka 6. augustā, virzoties uz Madonu, krievi bija pagriezuši gar mežu masīva R. malu, virzienā uz Cesvaini, divu kājnieku divīziju daļas, ar kuŗām spēkojās trīs pastiprināti latviešu bataljoni.

Lubānas kauju laikā latviešu vienības izdarīja šķietami neiespējamo. Lai arī kā krievi necentās — latviešu vienības netika ielenktas, bet tās smagi sakāva uzbrucēju Lubānas ez. D. galā (6. p.), kā arī Dambīšu un Vaļģu kaujās (2. p. un pap. btl.). Pēdējās kaujās pie Daļģiem, Aizkujas un Pietniekiem pārvilka strīpu krievu nodomam ieņemt Cesvaini, kas tiem dotu iespēju: 1) ielenkt Lubānas telpā esošās latviešu vienības un 2) atvērtu ceļu uz Cēsīm, kas praktiski nozīmētu Vidzemes pārskaldīšanu divi daļās. Tālāk tas nozīmētu ķīļa ietriekšanu starp vācu 16. un 18. armiju, jo pēdējā cīnījās arvien vēl Igaunijā.

9. AUGUSTS

Šīs dienas rītā stāvoklis 19. divīzijas frontē izskatījās šāds: labā spārnā 2. p. ar div. pap. btl. ieņēma aizstāvēšanās pozicijas gar Pļaviņu—Gulbenes dzelzceļu; centrā 6. p. uz līnijas Strautiņi, Aizkuja, Stūrīši, Eglītes; kreisā spārnā 1. p. uz līnijas Dailes, Kodiņāres, Elstes, Mežlīči. Starp aizstāvēšanās iecirkņiem bija plašas neieņemtas atstarpes, jo divīzija atradās stāvoklī, kāds izveidojās pēc pēdējām kaujām un tagad bija jāpārkārto. 9. augusta rīta puse bija ļoti mierīga, jo arī krievi iepriekšējo dienu smago zaudējumu iespaidā nebij spējīgi tūlīt uzbrukt.

6. p. frontes saīsināšanai atvilka savas rotas uz augstāk pieminētās līnijas. Pārkārtošanās notika gludi, izņemot 1. rt., kuŗai pie Pietnieku meža sekoja krievi un artilerijas atbalstā mēģināja ieņemt augst. 120,1. 1. rt. krievu uzbrukumu atvairīja, pie kam ievainoja rotas kom. ltn. Krūpēnu.

Lai novērstu lielās spraugas pulku starpā, divīzija bija nolēmusi izdarīt pārkārtojumus, atvelkot vienības atpakaļ vienā augstumā ar 2. p. uz Pļaviņu —Gulbenes dzelzceļa līnijas. Kustības bija jāizved dienas laikā.

Atraušanos uzsāka plkst. 10.30 un līdz plkst. 12.00 1. un 6. pulks bija savos jaunajos ieeirkņos.

Pēcpusdienā krievi pienāca visā divīzijas iecirknī pie mūsu jaunās pozicijas un uzņēma ar to saskari.

2. pulka iecirknī ienaidniekam dažās vietās izdevās vietēji iebrukumi. Iztīrot kādu iebrukuma vietu, smagi ievainoja div. pap. btl. rotas komandieri ltn. Butkusu.

1. pulka iecirknī krievi ielauzās Cesvaines stacijā, bet ar tūlītēju prettriecienu ltn. Kallītis tos izsvieda ārā. Šodien Cesvaines stacija vēl dažas reizes mainīja īpašnieku, bet kaujai apklustot stacija palika ltn. Kallīša vīru rokās.

Kreisā spārnā krievi sekoja 6. pulkam apm. bataljona stiprumā. 6. p.

sarukušās rotas bija izstieptas 4 km garā frontē, tā kā aizstāvēšanas iecirkni varēja turēt tikai abalstu punktu veidā. Krievus laikā pamanīja, un tā kā tie nebija izveidojuši gājiena apsardzību, ne arī izsūtījuši izlūkus, tie nāca no meža gājiena kolonnā un nokļuva mūsu kājnieku automatisko un smago ieroču blīvā sprostā. Šis krievu bataljons burtiski tika sašauts.

Lubānas kaujās stipri bija cietuši 6. un 2. pulks, kā arī pap. btl. Sakarā ar to div. vadība bija nolikusi 6. p. pasīvākā iecirknī — Kujas upītes pļavās. 2. p. bija nodomāts izvilkt no frontes, dodot tam nepieciešamo atpūtu un laiku uzpildīšanai no jauna. Tika jau atdota nomaiņas pavēle, bet kāda vācu vienība, kam 2. p. bija jānomaina, bij aizkavēta kaut kur citur un nevarēja paredzētā laikā ierasties. Tādā kārtā 2. p. nācās turpināt aizstāvēt ieņemto iecirkni. Šīs dienas vakarā no GKL ziņoja, ka ienaidnieks savelk 2. pulka frontes priekšā stiprus spēkus un bija sagaidāms jauns uzbrukums.

Noraksts.

Gen.Kdo. VI SS-brīvpr. A.K.
IIa

Korpusa k.p. 6.8.44.

KORPUSA DIENAS PAVĒLE.

19. Latviešu SS-brīvpr. divīzijai.

Leģionāri!

Ziemeļu armijas grupas virspavēlnieks man šodien izteicis augstāko uzslavu un atzinību par Jūsu varonību ļoti smagās mežu cīņās Lubānas telpā, kuŗās Jūs izcilā pienākuma apziņā un upuŗiem bagātajā cīņā esiet pierādījuši savu vīrišķību.

Ar Jūsu varonību šajās smagajās cīņās izdevās sakaut kādas boļševiku divīzijas galvenos spēkus.

Es pateicos visiem virsniekiem, apakšvirsniekiem un kareivjiem un esmu pārliecināts, ka Latviešu leģions arī turpmāk uzticīgs savam karoga zvērastam un savai dzimtenei cīņā pret boļševistisko nāves ienaidnieku stāvēs ar vīrišķīgu stāju savā vietā.

Jūsu tēvzeme var būt lepna uz Jums.

Tādā pašā garā tālāk!

Krüger
SS-Obergruppenfīrers
un ieroču-SS ģenerālis

CESVAINES UN KĀRZDABAS KAUJAS

10. AUGUSTS

2. pulka iecirknī bija jau ieradušies vācu nomainītājas vienības vietraudži, kad plkst. 11.00 sākās ārkārtīgi spēcīga krievu artilerijas sagatavoašanas uguns, kuŗā piedalījās līdz šim Vidzemē nepieredzēts skaits zalvju lielgabalu („Staļina ērģeles"). Tā kā ierakumi nebija pilnīgi izbūvēti, tad briesmīgajā ugunī vienības cieta smagus zaudējumus. Plkst. 13.00 ienaidnieks uzsāka kājnieku uzbrukumus spēcīgu tanku vienību atbalstā. 2. pulks ienaidnieka uzbrukumu atsita, bet blakus pa labi esošais vācu sapieru bataljons spiedienu neizturēja. Te krievi izlauzās cauri GKL un sāka apņemt 2. p. labo flanku. Tā kā nekādu rezervju nebija, tad nebija iespējams pāriet prettriecienā, ne arī atliekt apdraudēto labo spārnu. 2. p. vienības sāka atiet. Atiešana dažās vietās notika bez pavēles, un pulka rindās draudēja izcelties pānika. Pateicoties maj. Stīpnieka enerģiskai vadībai, kas izsūtīja visos bīstamākos virzienos sava stāba virsniekus, kā arī pats piedalījās vienību sakārtošanā, izdevās no jauna ieņemt poziciju un uzbrūkošo ienaidnieku apturēt. Divīzijas labā spārnā jaunā GKL izveidojās uz līnijas St. Cesvaine, Ceplīši, Kurpnieki, Murēni, Kaunēni, Jaunveideres, Nesaules kalns.

1. pulka iecirknī šodien turpinājās asas cīņas ap Cesvaines staciju, ko vairākkārt ieņēma krievi, bet ar prettriecieniem vienmēr atguva.

6. pulka iecirknī abpusēja smago ieroču uguns. Citādi diena pagāja mierīgi.

Div. pap. bataljonu šodien nosūtīja uz Jaunpiebalgu apmācībai un pārformēšanai par 19. divīzijas fizilieru bataljonu.

Līdz 14. augustam nekas sevišķs nenotika. Abas puses viena otru taustīja ar izlūku patruļām. 12. augustā vienības tika papildinātas.

Naktī no 14. uz 15. augustu 6. p. nomainīja 2. pulku, pēc tam, kad 6. p. vietā bija nostājusies kāda vācu vienība. Arī 15. un 16. augusts pagāja mierīgi.

17. augustā ar 2. p. izdarīja pastiprinātu izlūkošanas iebrukumu Saulītes —Gigortu rajonā. Pulks ieguva vairāk nekā 30 gūsteņus, 3 granātmetējus, 1 ptk. lg. un lielāku skaitu šauteņu un patšauteņu. Iebrukuma laikā ļoti smagi cieta pulka 2. rota, kas nonāca ienaidnieka artilerijas un granātmetēju blīvā sprostā. Ieguvumi nekādā ziņā neatsvēra zaudējumus. Ienaidnieka spēku noskaidrošanai pietika kaujas grupa 10—15 vīru stiprumā.

19. augustā 2. pulku no jauna novietoja aizstāvēšanās pozicijā pa labi no 6. p., pauguros R. no Kaunēniem un meža D. malā D. no Veideres. Pulkam nācās aizstāvēšanās pozicijas ieņemt nakts tumsā, jo bija uzdots steidzīgi nomainīt tur esošo vācu vienību.

20. augustā, gaismai austot, ienaidnieks sāka uzbrukumu, kas skāra 2. p. centru un labo spārnu. Šo uzbrukumu pulks atsita. Ap pusdienas laiku ienaidnieks uzbruka no jauna, un tam izdevās ielauzties labā spārnā un centrā. Labā spārnā iebrukušo ienaidnieku ar prettriecienu izsvieda, bet centrā

to vairs nevarēja izdarīt, jo nebija rezervju. Krievi iebrukuma vietā palika netraucēti, tomēr tālāku uzbrukumu neturpināja neveiksmes dēļ pret 2. p. labo spārnu. Pulka pastiprināšanai div. kom. nosūtīja palīgā 1. p. 1. rotu un kādus 100 vīrus no divīzijas aizmugures vienībām. Šo grupējumu uzdeva vadīt maj. Reinholdam, vienam no divīzijas drošsirdīgākajiem virsniekiem. 6. pulkam rezervē bija 3. rota. Ar to uzdeva paplašināt pulka aizstāvēšanās iecirkni pa labi, nomainot 2. p. 2. rotu. Ar šiem spēkiem nosprostoja iebrukušo ienaidnieku. Krievi nemitīgi apšaudīja ar artileriju un granātmetējiem 2. p. iecirkni. Pašā vakarā krievi uzbruka no jauna un ielauzās 2. p. labā spārnā. Pulks iebrukuma vietu spēja tikai nosprostot.

6. un 1. pulka iecirknī diena pagāja mierīgi.

21. augustā plkst. 09.00 ienaidnieks savus uzbrukumus atjaunoja pēc īsas, bet ļoti spēcīgas artilerijas sagatavošanas. 2. p. centra un kreisā spārna vienības neizturēja un sāka atiet Z. virzienā. Krievu uzbrukums skāra arī visu 6. p. labo spārnu — 2. un 3. rotu. 2. rota aizstāvēja Kaunēnus, bet 3. rt. uzkalnus uz R. no Kaunēniem. Kad 2. p. vienības bija atgājušas, neizturēja arī 6. p. 3. rota un atgāja uz mežu Z. no Kaunēniem. Ienaidnieks iebruka arī Kaunēnos, bet 2. rt. kom. vltn. Kalnājs prettriecienā tos izsita ārā, pie kam pats tika ievainots.

Stāvoklis ar radušos pārrāvumu kļuva ārkārtīgi bīstams. Pārrāvuma likvidēšanu divīzijas komandieris uzdeva 6. pulkam, personīgi ierodoties pulka komandpunktā Miķelēnos. 6. p. rīcībā bija brīvs viens stāba rotas vads. Tas tomēr bija par maz, lai aizpildītu ap 4 km platu iebrukuma vietu. Lai rastu vairāk spēku, tad no pulka kreisā spārna izvilka 1. rotu, kuŗas iecirkni pārņēma 4. rota, paplašinot savējo. Kamēr ieradās 1. rt., no Kaunēniem ziņoja, ka krievu kolonna dodoties uz Kārzdabu. Divīzijas komandieris, neteicis ne vārda, sēdās mašīnā un brauca uz Kārzdabas augstumu. Ja ienaidniekam izdotos Kārzdabu ieņemt, tad ārkārtīgi kritiskā stāvoklī nonāktu 6. pulks, kuŗa aizmugure kļūtu pilnīgi pavērta ienaidnieka iedarbībai. Sava flanka un

aizmugures nodrošināšanai uz pārvaldošo Vaļģu augstumu nosūtīja stāba rotas divi vadus ar ptk. lielgabaliem, ar uzdevumu šo augstumu noturēt. Ar 1. rotu atspieda krievus nedaudz atpakaļ un izveidoja flanka poziciju ar fronti pret R. uzkalnos ZR no Kaunēniem.

2. p. 1. rota pēc atiešanas ieņēma aizstāvēšanās poziciju Kārzdabas augstumā. Krievu uzbrūkošais grupējums jau bija sasniedzis Kārzdabas augstienes D. nogāzi un kapsētu. Bet tad, pateicoties ptk. lg un vieglās znt. art. (t.s. „firlingi") ieroču ārkārtīgi blīvam sprostam, ko personīgi diriģēja divīzijas komandieris ģen. Strekenbachs, uzbrūkošos krievus izdevās pārsteigt un nodarīt tiem ļoi smagus zaudējumus. Krievu atliekas aizplūda atpakaļ Veideres— Apeltienes virzienā. Šinī laikā Kārzdabā pienāca vēl viena 1. pulka rota, ko 2. p. kom. izvirzīja pozicijā D. no Kārzdabas augstuma. Līdz ar to kauja šeit apklusa. Jaunā GKL 19. divīzijas iecirknī izskatījās šādi: St. Cesgaine, Ceplīši, Saulītes, Kurpnieki, Kaunēni, Vaļģi, Pakuļi (R), Doriņi . . .

Ar šo brīdi noslēdzās arī Cesvaines, Kārzdabas kaujas un iestājās stabilizācijas periods. Visi trīs divīzijas pulki saņēma jaunus bataljonus. 1. pulkam pienāca kpt. Ivanova btl., 2. pulkam kpt. Stiprā btl. un 6. p. maj. Rubeņa btl. Tādā kārtā visi trīs grenadieru pulki bija divu bataljonu stiprumā ar kājn. btr, sapieru un sakaru vadu. Līdz ar to atmeta arī pagaidām ievesto „Kampfgruppe" apzīmējumu. Tad vēl divīzijai taktiski pakļāva t.s. „Rgt. Ulrich", kas sastāvēja no viena vācu bataljona un pltn. Birzuļa policijas bataljona.

Pēc nesekmīgā mēģinājuma salauzt 19. divīziju pie Cesvaines un Kārzdabas, krievi šinī iecirknī uzbrukumus pārtrauca, jo starplaikā tiem bija izdevies ietriekt tanku ķīli no Madonas līdz Ērgļiem. Skaidri redzams, ka šeit bija izstiepta roka pēc Rīgas, pie kam ar tās ieņemšanu būtu uz visiem laikiem izšķirts arī vācu Ziemeļu Armiju grupas liktenis. Vācieši ar mechanizēto vienību pretuzbrukumu krievu tanku masas pie Ērgļiem smagi sakāva, līdz ar to draudi Rīgai uz laiku bija novērsti. Ģen.plkv. Šernera 16. augustā ievadītais uzbrukums pret tiem krievu spēkiem, kas jūlijā bija izrāvušies līdz Tukumam, deva sekmes: krievus atspieda atpakaļ līdz Dobelei un Šauļiem. Tādā kārtā atbrīvojās šaura josla abpus Babītes ezeram sakariem ar Kurzemi un Rītprūsiju. Frontes līnija Vidzemē lielos vilcienos augusta otrā pusē Vidzemē izskatījās šāda: Skrīveri, Ērgļi, Liezere, Kārzdaba, Cesvaine, Dzelzava, Ušuru ez., Gulbene, Lejasciems, Gaujas upe. Tuvāk apskatot šo frontes konfigurāciju, redzam, ka no Liezeres līdz Lejasciemam izveidojies maiss uz austrumiem. Šinī maisā kopā ar citām korpusa formācijām atradās arī 19. divīzija. Cesvaines, Lejasciema maisa aizmugurē uz Kujas un Tirzas upēm bija priekšzīmīgi izveidota jauna pozicija. (Apvidus nocietināšanas darbos ļoti plašā mērā tika norīkoti latviešu civīliedzīvotāji.) Šī pozicija saucās „Tirzas pozicija".

Septembra sākumā 19. divīzija bija grupēta sekojoši — labā spārnā 6. p. starp Pakuļiem un Kurpniekiem, centrā 1. p. starp Kurpniekiem un Augu-

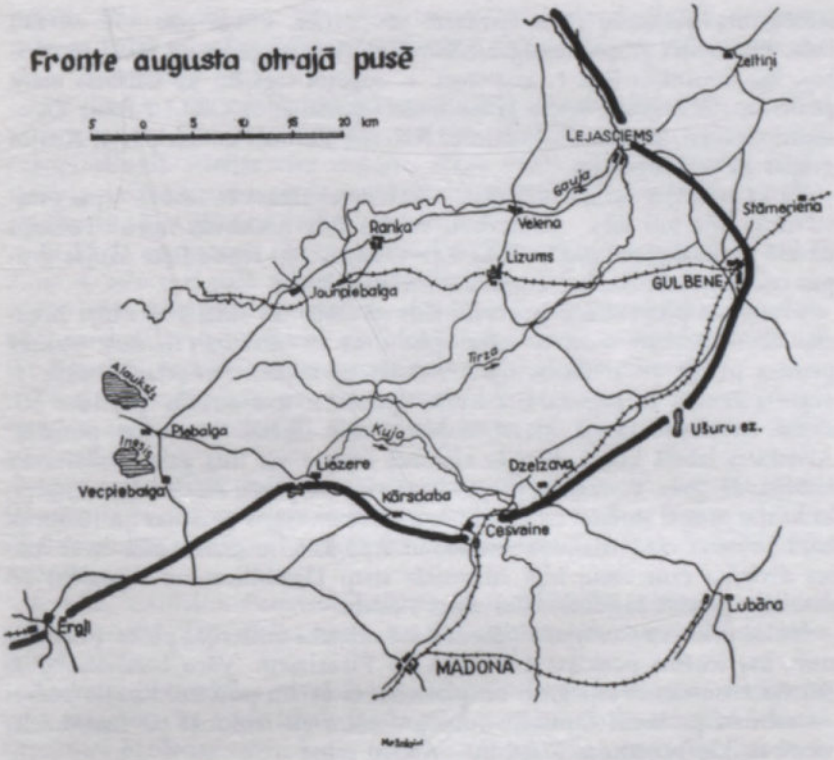

ļiem, Rgt. Ullrich starp Auguļiem un Puntūžiem; kreisā spārnā 2. p. starp Puntūžiem un Ušuru ezeru.

Komandējošā sastāvā arī bija radušās pārmaiņas: 2. p. komandieris maj. Stīpnieks bija smagi saslimis. Viņa vietā par 2. p. komandieri nāca majors Rubenis (1945. g. ziemas kaujās krita Pomerānijā).

Majors Eduards Stīpnieks par 2. pulka kaujām Vidzemē:

VIDZEMES KAUJU ATMIŅAS

1944. g. 20. jūlijā pārņēmu no pulkveža Plensnera 2. pulka komandēšanu. Pulks pēc divīzijas atkāpšanās kaujām no Kudeveras bija stipri cietis: no pulka bija palikušas tikai bēdīgas atliekas.

Pēc pulka pārņemšanas joprojām vēl atkāpāmies caur Tilžu uz Lubānas rajonu. Lubānas rajonā saņēmu pavēli no pulka atliekām noorganizēt kaujas grupu Liedes kroga rajonā. Saņemot niecīgus papildinājumus no 15. divīzijas, noorganizēju kaujas grupu ar 4 kājnieku rotām un kājnieku smago

ieroču rotu. Kājnieku rotas apmēram 80 cilvēku, smagā rota 150 cilvēku liela. Pēc kaujas grupas noorganizēšanas cilvēkus pārģērba un sākās apmācības, kas turpinājās līdz 1. augustam. 1. augustā izgājām uz Lubānas ezera pozicijām. 2. augustā kaujas grupa ieņēma pozicijas ar GKL: Puķīši, Tanenieki, Ceimeri, Jaunkanči, Zidziene, Klāvani, Purmaļi un Lielpurvi. Kaujas grupas stābs: Mugurājos.

Tā kā pozicijas nebija izbūvētas, nekavējoties sākām to izbūvi. Vīru garastāvoklis bija ļoti labs. Izlūkošanu veicām līdz Aiviekstes upei. Poziciju izbūvē un izlūkošanā pagāja laiks līdz 5. augustam. Ienaidnieks kaujas grupas rajonā neuzbruka, bet uzbruka abiem kaimiņiem.

5. augusta pēcpusdienā jau radās tāds stāvoklis, ka ienaidnieks bija izlauzies vācu vienībām cauri un sāka apiet abus 19. divīzijas flankus. Vakarā pienāca pavēle — atvilkties uz Aiviekstes pozicijām. Atvilkšanās sākās 5. augusta vakarā. 6. augusta rītā kaujas grupas 3. rota atradās papildus btl. rīcībā Aiviekstes labajā krastā. Sapieņu vads ieņēma uztvērējas pozicijas Aiviekstes labajā krastā. Pārējās vienības ieņēma vēl tilta gala pozicijas ap Lubānas D. galu. 6. augusta pēcpusdienā saņēmu pavēli no div. komandieņa, ka kaujas grupai jāpāriet uz Dambīšiem, jāieņem izejas pozicijas un jāuzbrūk kopā ar vienu vācu bataljonu virzienā uz Apogiem, jo ienaidnieka divas izlases divīzijas caur mežu bija izlauzušās starp Dambīšiem un Apogiem un draudēja pārraut Lubānas—Cesvaines lielceļu.

Ienaidnieks jau 6. augusta pēcpusdienā uzbruka artilerijas pulka I divizionam, kas ieņēma pozicijas 1 km ZA no Piekalniem. Vācu bataljonam vajadzēja izlauzties uz Apogiem un pievienoties savam pulkam. Kaujas grupai — uzbrukt pa kreisi Dambīšu—Apogu ceļam un iznīcināt tās ienaidnieka vienības, kas pārgājušas Dambīšu—Apogu ceļu.

Kaujas grupu nomainīja 1. pulka vienības un plkst. 24.00 tā pārgāja Lubānas tiltu un plkst. 02.00 ieradās pie Dambīšiem. Tā kā iepriekšējā vakarā izlūkošanu nepaspēja veikt, un vācu būvbataljonam, kas bija ieņēmis aizsprosta pozicijas, ziņu par ienaidnieku nebija, tad steigā vēl bija jāorganizē izlūkošana un vienībām jāieņem izejas stāvoklis uzbrukumam. Kamēr vēl noorganizēja artilerijas uguni, uzbrukuma sākums bija jāatliek uz plkst 05.00.

Pēc artilerijas sagatavošanas uguns vienības sāka uzbrukumu. Pulka stābs atradās Dambīšos. Jāpiemin, ka I art. dzn. drošsirdības dēļ ienaidniekam neizdevās pārraut ceļu, jo divizions noturēja savas pozicijas, lai gan ienaidnieka kājnieki vairākkārtīgi uzbruka. Kaujas grupas uzbrukums attīstījās sekmīgi. Vācu būvbataljonam, pēc vienību virzīšanās uz priekšu, vajadzēja izveidot sprosta poziciju gar Dambīšu—Apogu ceļu.

Kauja bija ļoti sīva, jo ienaidnieks mežā bija paspējis jau ierakties un pretojās, bet līdz plkst. 12.00 ielenktais ienaidnieks bija iznīcināts, un pēc saņemto gūstekņu izteicieniem, dokumentiem un trofejām konstatējām, ka ienaidniekam tur bijuši savilkti 2 kājnieku pulki.

Tātad — 5 stundu kaujā kaujas grupa iznīcināja 2 ienaidnieka kājnieku

pulkus. Pašu zaudējumi: 10 krituši un ap 30 ievainoti. Kaujas iznākumu galvenā kārtā sekmēja vienību komandieru drošsirdība un māka vadīt vienības meža kaujā.

Ap plkst. 13.00 ienaidnieks sāka pretuzbrukumu no Cepurītēm un tā kā vācu bataljons jau sāka atkāpties, tad bija jānosūta 2 rotas sprostpoziciju pastiprināšanai. Pārējās vāca trofejas. Plkst. 14.00 pienāca divīzijas pavēle steidzīgi savākt vienības un ar auto kolonnu tās steidzīgi pārvest uz Cesvaines rajonu, kur bija jāieņem jaunas pozicijas.

Tā kā 1. un 3. rotas tika iesaistītas kaujā pie aizsprosta pozicijas, tad ar 2. un 4. rotu tanī pašā vakarā ierados Daļģos.

Divīzijas stābā nekādus tuvākus norādījumus par ienaidnieku nesaņēmu, tikai pateica, ka ienaidniekam pie Meirāniem izdevies pāriet Aiviekstes upi. Pie Poteriem vajadzēja uzņemt saskari ar labo kaimiņu divīziju.

Tikai tik daudz zināju par vispārējo stāvokli. Manu smago rotu un pārējās vienības apsolīja piesūtīt 8. augusta rītā, tāpat arī 1. art. divizionu tiešam atbalstam.

Apsverot stāvokli, nolēmu ar 2. rotu ltn. Piterāna vadībā ieņemt pozicijas atbalsta punkta veidā pie Potieriem, 4. rotai ar 2 vadiem ieņemt pozicijas atbalsta punkta veidā pie Krustiņārēm un Pietniekiem. 4. rotas 1. vads palika rezervē.

2. rota, tuvojoties Poteriem, uzdūrās uz ienaidnieka kolonnu, apmēram pulka stiprumā. Rota uzsāka kauju, bet tika atsviesta, jo mums nebija neviena smagā ieroča.

Apsverot jaunradušos stāvokli, konstatēju, ka labais kaimiņš noteiktā vietā vairs neatrodas, ka mūsu labais flanks pilnīgi atklāts un ienaidnieka kolonna aizsoļojusi Madonas virzienā. Par stāvokli nekavējoties ziņoju divīzijai un ar rīta ausmu 2. rotai pavēlēju par katru cenu ieņemt pozicijas pie Poteriem. Rotai tas arī izdevās, jo ienaidnieks tur vairs nebija.

Ap plkst. 07.00 piesteidzās ltn. Apsīša pretaviācijas rota ar 12 2 cm lg. Ap plkst. 09.00 nodibināja sakarus ar 1. art. divizionu. Nu jau stāvoklis bija drusku drošāks, bet labais flanks pilnīgi atklāts, rezervē tikai 1 vads, bet ienaidnieka pirmā uzbrukuma atsišana un tam nodarīto lielo zaudējumu dēļ, vīru garastāvoklis bija labs. Plkst. 10.00 2. rt. ziņoja, ka sācies atkal ienaidnieka uzbrukums Poteriem mīnmetēju uguns atbalstā. Mūsu artilerijas precīzās šaušanas un flaku atbalsta dēļ, ienaidnieka uzbrukumu izdevās atkal atsist un tur, kur tam bija izdevies ielauzties mūsu pozicijas, tās ar prettriecienu iztīrīja.

Tanī pašā laikā rota ziņoja, ka ienaidnieka vienības sūcas mežā pa labi no ceļa pie Bodes Poteriem un arī pa kreisi ceļam virzienā uz Vizuļiem. Tātad bija skaidrs, ka ienaidnieks grib apiet Poterus. Par laimi tanī pašā laikā ieradās majors Laumanis ar divām rotām un 1 ptk. lg. vdu. Pavēlēju nekavējoties ar vienu ptk. lg. grupu ieņemt poziciju pie Poteriem, ar otru pie Daļģiem. Ar kājnieku rotām pa kreisi no Poteriem, gar purva malu līdz WW mežiņa ziemeļu malai.

Sāka pienākt arī mana smagā rota vltn. Spalviņa vadībā. Smagajai rotai pavēlēju ieņemt pozicijas mežiņā R. no WW. 4. rotas vadu, kas atradās rezervē, nosūtīju 2. rotas komandieŗa rīcībā, lai ieņemtu poziciju atbalsta punkta veidā mežiņā, kas atradās apm. 500 m DA no Lauriem, tā nodrošinot 2. rotas labo flanku.

Plkst. 11.00 ziņoja 4. rota, ka ienaidnieka izlūku daļas parādījušās pie Krustiņāres un Pietniekiem. Pēc dažām minūtēm sākās ienaidnieka artilerijas uguns pār Daļģiem un izlūku bataljona rotām. Sākās uzbrukums, bet nu jau visā mūsu ieņemtā frontē. Uzbrukumu atvairīja. Ap pusdienas laiku pienāca mana 3. un 1. rota, kā arī Laumaņa bataljona rota ltn. Butkusa vadībā.

Ap plkst. 14.00 ienaidnieks parādījās arī pie mājām bez nosaukuma 2 km ZA no Daļģiem, un sāka strauji virzīties uz vējdzirnavām, bet uzdūrās uz 1. art. dzn. otrās baterijas pozicijām. Baterija uzbrukumu tuvcīņā atvairīja, bet stāvoklis kļuva pavisam nopietns, jo abi flanki bija atklāti un apdraudēti.

3. rotai vltn. Ruka vadībā pavēlēju uzbrukt no vējdzirnavām un ieņemt mājas 2 km ZA no Daļģiem. Butkusam ar savu rotu — no Daļģu rajona pavēlēju ieņemt mājas, kas atradās 1½ km A. no Daļģiem.

Uzbrukumu minētās rotas veica ar 2 art. bateriju uguns atbalstu. Butkusa rota mājas ieņēma, bet mežā iekšā netika, jo izrādījās, ka tur ienaidniekam lieli spēki. Ruka rota līdz mājām netika, bet tikai līdz mežiņa A. malai, kas atradās Z no WW meža. Rezervē vēl palika 1. rota ltn. Bumbiera vadībā un sapieŗu vads, kas bija tikko ieradies.

Ienaidnieks atkal nāca uzbrukumā pret Piterāna, Butkusa un Ruka rotām. Piterāns, artilerijas uguns atbalstā, ar prettriecienu ienaidnieka uzbrukumu likvidēja. Šīs rotas gan savas pozicijas noturēja, bet ienaidnieks ielauzās WW mežā un sasniedza smagās rotas pozicijas. Smagā rota ienaidnieku apturēja, bet ienaidnieks sāka ielenkt Ruka un Butkusa rotas. Tad 1. rota ar visu smago ieroču uguns pabalstu pārgāja prettriecienā un izsvieda ienaidnieku no WW meža. 1. rotas uzbrukuma sekmju dēļ izveidojās nepārtraukta fronte.

Butkusa rotu atvilka rezervē. No labā spārna ziņoja, ka ienaidnieks sāk atkal apiet mūsu labo flanku un bija ienācis mežiņā, kas atradās 1 km A no Gaitniekiem. Krēslai metoties, Butkus pārgāja pretuzbrukumā, mežiņu iztīrīja un aizvirzījās līdz vējadzirnavām, bet tālāk netika.

Sapieŗu vadu izvirzīja mežiņa Z malā 1 km A no Gaitniekiem. Tāds stāvoklis arī palika līdz nākošam rītam. Vakarā vēl konstatējām, ka ienaidnieks jau atrodas arī mežā pie Sileniekiem. Tātad — atkal ienaidnieks flankā, bet mums izsmeltas jau beidzamās rezerves. 4. rotas vadi pie pulka vairs neatgriezās, bet bija pievienojušies 6. pulkam. Dienas kaujas iznākums: fronte visumā noturēta, un ienaidniekam nodarīti lieli zaudējumi. Piterāna rota vien šinī dienā izdarīja 7 prettriecienus un smagumpunktu noturēja. Pašu zaudējumi arī visumā lieli: ievainoti 4 rotu komandieri, krituši 3 vadu komandieri, ievainoto un kritušo kaŗavīru 50%. Pēc saņemtajiem gūstekņiem un dokumentiem izrādījās, ka 8. augustā esam cīnījušies ar 2 ienaidnieka

divīzijām. Tātad ienaidnieka spēki, kas steidzās uz Madonu (?), tika apturēti un piespiesti izvērsties, bet ar visu izvēršanos un lielo pārspēku uz priekšu netika.

Par stāvokli sīki tika informēta divīzija, kas solīja nodrošināt flankus, bet palīdzība nepienāca. Ar bažām gaidīju nākošo dienu, lai gan vīru garastāvoklis bija labs, bet rindas bija kļuvušas stipri retas. Artilerijas un kājnieku smagajiem ieročiem municijas bija ļoti maz. Lielu atbalstu sniedza 2 cm flaku rota ltn. Apsīša vadībā.

9. augusta rītā ap plkst. 11.00 ieradās maj. Reinholda bataljons ar uzdevumu — ieņemt Silenieku mežu. Artilerijas atbalsts bija par vāju, un bataljons uz priekšu netika. Tanī pat laikā ienaidnieks uzsāka uzbrukumu un ielauzās atkal līdz smagās rotas pozicijām. Uzbrukumu visumā atvairīja ar ar prettriecienu ienaidnieku atsvieda viņa izejas pozicijās. Atvairot šo uzbrukumu, bija atkal diezgan lieli zaudējumi kā cilvēku, tā ieroču ziņā.

Apsveļot stāvokli, nolēmu atvilkt vienības uz jaunām pozicijām, jo ar labo spārnu varēju pieslieties pie vācu vienībām. Sekoja vēl viens uzbrukums, ko atkal atvairīja un pēc tam vienības atrāvās. Līdz vakara krēslai kaujas grupa bija ieņēmusi jaunās pozicijas. Reinholda bataljons sedza kreisā spārna atvilkšanos. Kad jaunās pozicijas bija ieņemtas, Reinholda bataljonu atvilka un viņš aizgāja sava pulka rīcībā.

Nākošajā rītā ienaidnieks sāka vietējus uzbrukumus mūsu kreisajam spārnam pa labi no Gaitnieku—Biksēres muižas ceļa, bet ar prettriecieniem visus uzbrukumus likvidēja. Pēcpusdienā vienā no prettriecieniem ievainoja ltn. Butkusu. Tātad no vecajiem rotu komandieriem neievainots palika tikai viens.

11. augustā ap plkst. 11.00 ieradās jau vācu pulka vietraudži, un izgāja uz pirmajām līnijām. Bet tanī pašā laikā sākās ienaidnieka artilerijas sagatavošanās uguns. Plkst. 12.00 ienaidnieka artilerijas uguns sasniedza kulmināciju un tā turpinājās līdz plkst. 13.00, kad sākās ienaidnieka kājnieku uzbrukums tanku atbalstā. Kaujas grupa pirmo triecienu atsita, bet ienaidnieks izlauzās cauri vācu sapieņu bataljonam un sāka apiet mūsu labo flanku. Tad sāka atiet arī kaujas grupas vienības. Lai segtu atiešanu, uz Biksēres kalna izbīdīju 2. rotu, kas tanī laikā bija rezervē.

Tā kā viesuļugunī vienības atkal bija zaudējušas apmēram 40 % no sastāva, tad kaujas grupai piedeva 2 sapieņu rotas. 11. augusta vakarā kaujas grupai pienāca 50 vīru liels papildinājums.

12., 13. un 14. augustu nostāvējām šinīs pozicijās un atvairījām vairākus ienaidnieka vietējus uzbrukumus.

Naktī no 14. uz 15. augustu kaujas grupu nomainīja 6. pulks. Kaujas grupa aizgāja atpūtā uz Grašu muižu. Pēc nepārtrauktajām kaujām atpūta bij nepieciešama, bet nebija laika to izbaudīt. Nekavējoši bija vienības jāsakārto, jo saņēmu papildinājumu 60—70 vīru apmērā.

Atpūtai ar darbu mainoties, nodzīvojām līdz 17. augustam, kad saņēmu pavēli ar kaujas grupu izdarīt vietēja rakstura uzbrukumu ienaidnieka pozicijām, lai noskaidrotu ienaidnieka spēku lielumu, un to, kādas daļas stāv

mums pretim. Uzbrukumu vajadzēja izvest ar trim rotām, vienu rotu atstājot rezervē. 1. un 4. rota uzdevumu izpildīja, bet 2. rota iekļuva ienaidnieka mīnumetēju sprostugunī un cieta ļoti lielus zaudējumus — no 75 vīriem neievainoti palika tikai 15, krituši bija 3. Bez vēsts pazuda priekšsējais artilerijas novērotājs ltn. Zaķis. 1. rotai zaudējumu nebija. 4. rotai — 1 kritis un 4 ievainoti. Saņēmām 30 gūstekņus, trīs vieglos mīnumetējus un vienu ptk. lg., lielāku skaitu patšauteņu un šauteņu. Tā kaujas grupa no sava sastāva atkal zaudēja daudz labu vīru.

Atgriežoties Grašu muižā, saņēmu pavēli kaujas grupai pāriet uz Kārzdabas rajonu. Kārzdabā saņēmu pavēli ieņemt artilerijas aizsardzības pozicijas un komandpunktu novietot Veiderē.

Nebijām vēl paspējuši ieņemt pozicijas, kad pienāca pavēle — nevis nomainīt vācu pulku, bet ieņemt aizstāvēšanās pozicijas. Kad šo pavēli saņēmu, bija jau pilnīga tumsa. Pozicijas bija jāieņem līdz plkst. 04.00. Par poziciju izlūkošanu nevarēja būt runas.

Norādītās pozicijas kaujas grupa līdz noteiktam laikam ieņēma, bet nostiprināties nepaspēja, jo 20. augusta rītā, gaismai austot, ienaidnieks pēc minumetēju un artilerijas sagatavošanas uguns sāka uzbrukumu. Mēs zinājām, ko nozīmē būt neierakušamies zem krievu mīnumetēju uguns. Ienaidnieka pirmo uzbrukumu visumā atvairīja, bet kaŗavīru rindas kļuva tik retas, ka radās šaubas parnākošā uzbrukuma atvairīšanu. Ap pusdienas laiku ienaidnieks uzbrukumu atkārtoja, un viņam izdevās ielauzties kaujas grupas centrā un labajā spārnā. Labajā spārnā ar prettriecienu iebrukumu likvidēja, bet centrā ienaidnieks netika atsviests. Tomēr ienaidniekam arī bija nodarīti tik lieli zaudējumi, ka tas uzbrukumu neturpināja. Rezervju vairs nebija.

21. augustā ap plkst 09.00 ienaidnieks uzbrukumu atkal atjaunoja. Mūsu rindas bija kļuvušas jau tik retas, ka ienaidnieka uzbrukumu neizturēja, un atliekas sāka atiet. Sevišķi tas notika kreisajā spārnā. Ienaidnieks sāka uzbrukt kaujas grupas komandpunktam Veiderēs, bet prettriecienā ar beidzamajiem vīriem ienaidnieku atsvieda un pozicijas noturēja.

Kreiso spārnu ar 6. pulka atbalstu un 1. rotas atliekām uz Kārzdabas augstienes kautkā salāpīja. Bet ienaidnieks bija ielauzies arī labajā spārnā un salaidnē starp kaujas grupu un vācu vienībām. Ienaidnieks no labā spārna jau tuvojās Kārzdabas augstienei, un rezervju nebija, ko pretim sūtīt. Tanī momentā stāvokli glāba mūsu prettanku un pretaviācijas ieroči, kas Kārzdabas augstienē bija ieņēmuši uztverošās pozicijas. Visi ieroči pēkšņi atklāja uguni, kas, cik varēja vērot, ienaidniekam nāca pilnīgi negaidīti. Ienaidnieks pameta daudzus kritušos un steidzīgi atgāja. Pēc pusstundas pienāca viena 1. pulka rota, kas bez kaujas ieņēma augstieni pie Doriņiem.

Kaujas grupas rotās bija palicis tikai 15—20 vīru, tamdēļ kaujas grupai iedeva šauru iecirkni un man pakļāva arī majoru Reinholdu. Tā pēc nepārtrauktām kaujām kaujas grupai bija lieli zaudējumi, bet ienaidniekam viņi bija vismaz 10 reizes lielāki.

Ienaidnieks bija pavirzījies 3 km uz priekšu, bet arī tā kaujas spējas bija

izsmeltas. Ienaidnieks vēl 22. augusta vakarā uzbruka pašā labajā spārnā, laimējās ielauzties mūsu pozicijās, bet sapieru vads prettriecienā iebrukumu likvidēja. Prettriecienā krita sapieru vada komandieris ltn. Blūms, kas kaujas grupai bija atkal sāpīgs zaudējums, jo ltn. Blūms bija ļoti drošsirdīgs un apzinīgs virsnieks, kurš savu pienākumu katru reizi pildīja pēc vislabākās sirdsapziņas.

23. un 24. augustā ienaidnieks vēl mēģināja uzbrukt Doriņu augstienei, bet uzbrukums sabruka jau mūsu smago ieroču ugunī.

Te nostāvējām līdz septembra sākumam, kad 1. pulka vienības mūs nomainīja, un mēs aizgājām atpūtā. Tad pienāca kpt. Stiprā bataljons, ko iedalīja pulkā kā otro bataljonu. Atpūtas laikā papildināja arī 1. btl. Tā pulks bija atkal kaujas spējīgs — 2 bataljonu sastāvā.

Pulku pārvietoja uz Dzelzavas rajonu, kur tas ieņēma pozicijas. Tā kā biju sasirdzis, tad pulka komandēšanu nodevu majoram Rubenim un 10. septembrī aizbraucu uz slimnīcu.

KAUJAS TIRZAS POZICIJĀS

VI korpuss bija izlēmis frontes iztaisnošanas labad atiet uz Tirzas poziciju. Šis „frontes iztaisnošanas" manevrs ietilpa vispārējā atkāpšanās manevrā ar nolūku atstāt Vidzemi, jo cauri diviem šaurumiem — Rīgas Jūrmalai un Rīgai — Ziemeļu Armiju Grupas apgāde nebija iedomājama.

VI korpusa frontes iztaisnošanas manevrs korpusa mērogā nebija sarežģīta darbība, jo visumā bija jāizdara frontāla atiešana. Manevrs bija sarežģīts tikai tām vienībām, kas atradās korpusa abos sānos. Pēc pieredzes Kārzdabas kaujas laikā, ienaidnieka spiediens bija sagaidāms tieši pret korpusa sāniem rajonā no Cesvaines līdz Liezerei. Augusta beigās un septembra sākumā krievu aizmugurē D. no Apeltienes bija dzirdama gandrīz ikdienas artilerijas kanonāde. Sākumā šī kanonāde likās nesaprotama, bet tad izlūkošanas iebrukumos saņemtie gūstekņi pastāstīja, ka krievu aizmugurē tiek izvestas kaujas mācības, pie kam kājnieku un lauku artilerija šaujot ar kaujas municiju. Liela vērība tiekot piegriezta kājnieku un artilerijas kopdarbībai. Šādu apmācību intensīva piekopšana skaidri norādīja uz ienaidnieka uzbrukuma nolūku. Vietas ziņā varēja pielaist, ka uzbrukums notiks kaut kur starp Cesvaini un Liezeri, jo tas tad būtu vērsts pret VI korpusa flanku un aizmuguri, mēģinot gūt panākumus pārrāvumu veidā. Korpusa komandieris bija izlēmis atiet uz Tirzas poziciju ar atkāpšanās manevru, pie kam pakāpeniski pretojoties vairākās pozicijās ar labo spārnu triju, bet centru un kreiso spārnu divu dienu laikā sasniegt Tirzas poziciju. Ar šādu darbības veidu uz atdodamā apvidus rēķina cerēja nodarīt ienidniekam pēc iespējas lielākus zaudējumus. Vienībām, kas frontāli atkāpās, atkāpšanās dziļums bija apm. 20 km; korpusa spārnos esošām vienībām uzdevums bija sarežģītāks. Tā korpusa labā spārna vie-

6. gren. pulka atkāpšanās manevrs

un

KAUJAS TIRZAS POZICIJĀ

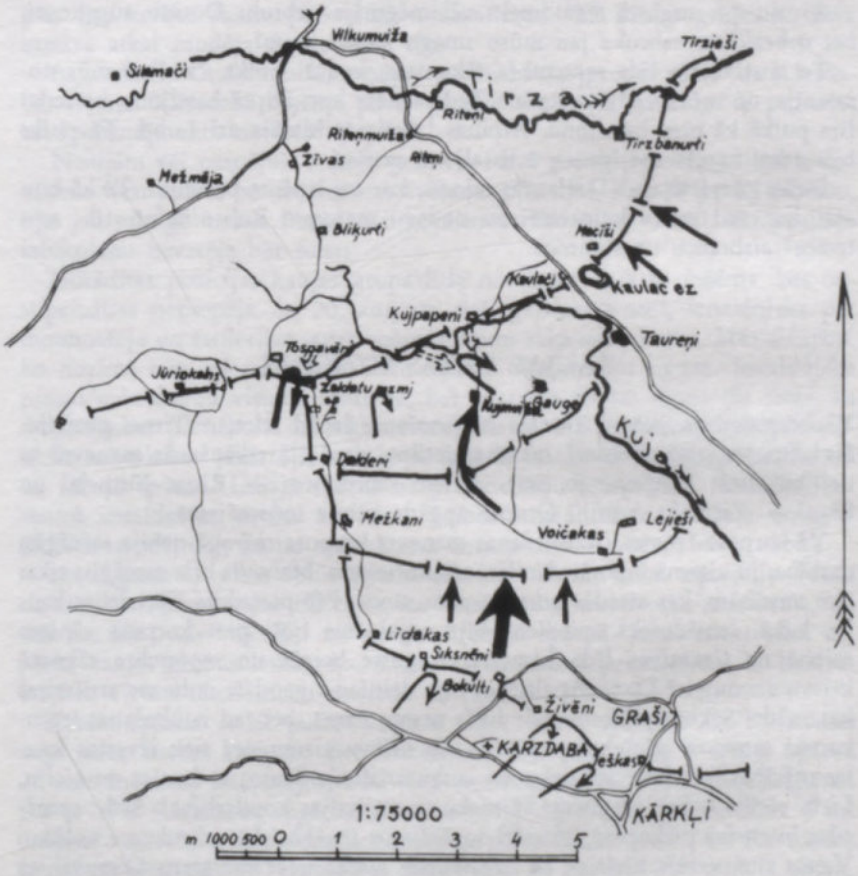

nībai — 6. pulkam — atkāpšanās manevrs bija jāizdara ar vēriena kustību, pie kam labais flanks stāvēja uz vietas, bet ar centru un kreiso spārnu bija jāizdara atkāpšanās manevrs 10 km dziļumā. Šinī 10 km atdodamā apvidū ienaidnieks bija jākavē divi dienas un trīs naktis.

11. septembrī pavēlēja 6.un 1. p. atiet 3 km atpakaļ, ar ko tika saīsināta fronte un div. savā rīcībā ieguva vienu 1. p. un dienu vēlāk abus šī pulka bataljonus.

Maj. Praudiņš,
44. pulka kom. kopš 1945. g. marta

6. p. atstāja savus labi iekārtotos ierakumus naktī no 11. uz 12. septembri un ar galveniem spēkiem atgāja uz līnijas Ješkas, Zirēni, Siksnēni, Līdakas, Delderi, Zaldātu mzmj. Šī līnija bija noteikta atkāpšanās manevra gaitā kā pirmā pretošanās pozicija. Vecajā GKL atstāja vāju aizklāju, kas atrāvās īsi pirms gaismas 12. septembrī. Ienaidnieks mūsu atraušanos nebija laikā pamanījis. 12. sept. ap plkst. 10.00 tas atklāja artilerijas uguni pa mūsu ierakumiem un pēc tam tiem uzbruka.

Kārzdabas augstienē bija atstāta 3. rota ltn. Stalbova vadībā, kas artilerijas atbalstīta, 12. sept. atsita visus ienaidnieka uzbrukumus. Pie Ješkām, Pakuļiem un Ezerniekiem ienaidnieks šinī dienā uzņēma saskari ar mūsu pretošanās poziciju. 6. p. pretošanās pozicijas laba spārnā bija šī pulka II btl. (pagaidu komandieris vltn. Leimanis), bet kreisā spārnā I btl. (Komandieris grenadieris Praudiņš; tas 1942. g. vasarā pie Ļeņingradas komandēja 19. Latgales bataljonu, tika denuncēts, notiesāts uz nāvi, pavadīja zem nāves soda drauda Centrālcietumā vairāk nekā 3 mēnešus, uz latviešu iestāžu spiedienu to apžēloja, ar kareivja dienesta pakāpi nosūtīts uz Ļeņingradas fronti

1943. g. marta otrā pusē, iedalīts Latv. leģ. III btl., kas pēc neilga laika kļuva par 1. p. III btl. 1944. g. Praudiņš nokļuva 6. pulkā, kur strādāja pulka stābā līdz 6. p. komandieris augusta otrā pusē to iecēla par bataljona komandieri, nostādot divīzijas un korpusa vadību notikuša fakta priekšā. Vēlākās kaujās Praudiņš sevi pierādīja par ļoti spējīgu bataljona komandieri un 1945. g. 30. janvārī tika paugstināts majora dienesta pakāpē. Latvijas armijā viņš bija kapteinis 5. Cēsu kājn. pulkā.) — Pēcpusdienā ienaidnieks uzsāka ļoti spēcīgus uzbrukumus pret I btl. kreiso spārnu, bet šie uzbrukumi tika atsisti. Pievakarē ienaidniekam izdevās iebrukums Bokultos, bet to ar prettriecienu likvidēja. Naktī no 12. uz 13. septembri no Kārzdabas augstienes atrāvās 3. rota, kas faktiski jau bija ielenkta. Turot Kārzdabas augstumu, šī rota bija turējusi savās rokās arī ceļu mezglu, kas stipri traucēja ienaidnieka piegādi un nogādi. 3. rota, izmantojot nakts tumsu, izlauzās no ielenkuma virzienā Ezernieki, Līdakas. Naktī no 12. uz 13. septembri 6. pulka vienības atstāja pirmo pretošanās poziciju un atgāja uz nākošo, kas bija nosprausta uz līnijas Mežkurāni, Laģi, Voicakas.

13. septembŗa priekšpusdienā ienaidnieks uzsāka stiprā artilerijas uguns atbalstā enerģiskus uzbrukumus. Tomēr 6. p. I btl. ienaidnieka spiedienu izturēja. Pulka vienībām faktiski te nācās izšķirīgi aizstāvēties, jo Tirzas pozicijai nedrīkstēja ienaidnieku ātrāk pielaist, kā 14. septembrī ar gaismu. Šīs dienas vakarā 6. pulks savu uzdevumu bija sekmīgi izpildījis. Naktī no 13. uz 14. septembri pulka galvenos spēkus atvilka Tirzas pozicijās, bet trešo pretošanās poziciju uz līnijas Dalderi, Putniņi Z, Gaugeles katra btl. iecirknī ieņēma ar 1 rotu. Šīs rotas veidoja uztverošo poziciju. Līdz ar gaismu tām bija jāatiet uz jauno GKL Tirzas pozicijās, kas bija izbūvēta līnijā: Liezere, Dobuļi, Tošpavāri, Zaldātu mzmj., Kaujpāpeni, Kaulači, Maģīši, Tirzieši, Murāni, Ķempji Grote . . . Līdz ar rīta gaismu 14. septembrī aizklāja rotas atrāvās un atgāja uz GKL.

Arī pārējās korpusa kaŗaspēka daļas izdarīja atkāpšanās manevru, bet tās netika ienaidnieka spiestas, jo rajonā starp Cesvaini un Gulbeni krieviem bija tikai vājas aizstāvēšanās vienības. 6. pulku centās vajāt 37. krievu strēlnieku divīzija, sviežot kaujā pakāpeniski visus trīs strēlnieku pulkus (20., 91. un 247.). VI korpusa komandieris bija uzsvēris stāvokļa nopietnību korpusa labā spārnā: — ja 6. p. ienaidnieka spiedienu neizturēs, tad krievi pirmie sēdēs labi izbūvētā Tirzas pozicijā pirms VI korpusa formācijas būs to sasniegušas. Tas apstāklis arī noteica nepieciešamību uz laiku II pretošanās pozicijā izšķirīgi aizstāvēties.

Tirzas pozicijā divīzija bija grupēta sekojoši: labā spārnā no Liezeres līdz Jūriņkalns 1. pulks; centrā no Jūriņkalna līdz Kaujpāpēniem 6. pulks; no Kaujpāpēniem līdz Tirziešiem 2. pulks; vēl tālāk ZA Ullricha pulks.

14. septembrī ap plkst. 10.00 uz ceļa pie Kujmuižas tika novērota ienaidnieka kolonna. Ar koncentrētu artilerijas uguni šo kolonnu izklīdināja. Pēcpusdienā ienaidnieks uzņēma saskari ar mūsu GKL.

Pievakarē ienaidnieks divīzijas centrā pret 6. p. I btl. uzņēma saskari ar mūsu GKL, un gatavojās uzbrukumam. Dažus simts m A no Kaujpāpēniem, kur Kujas upīte met līkumu uz A, šīs upītes gultnē pulcējās krievu kājnieki, acīmredzot izejas stāvoklī uzbrukumam. Tie pulcējās upes gultnē, izmantojot tās krastu kā aizsegu un pie tam ļoti blīvi kopā. Raksturīgs bija tas, ka krievi savas kustības nesedza ar artilerijas uguni. To novērojot, 6. p. kom. nolēma uzbrukt krieviem viņu izejas stāvoklī no abām pusēm. No 6. p. I btl. rotām sastādīja 2 kaujas grupas, katru apm. 20 vīru stiprumā, apgādājot tos bagātīgi ar mašīnpistolēm un rokas granātām. Par pasākuma komandieri nozīmēja 4. rotas komandieri ltn. Homku. Tā kā Kujas upīte Z un D no Kaujpāpēniem pienāca cieši mūsu GKL, tad abām kaujas grupām izdevās nepamanītām ieslīdēt tās gultnē. Pirms trieciena pār krievu blīvējumu noklāja stipru artilerijas brāzienu. Kaujas grupas pārgāja triecienā ar rokas granātām un mašīnpistolēm, krievu grupējumu sakaujot un izklīdinot.

Ap plkst. 21.00 cits krievu grupējums pārsteidzoši ielauzās Tošpavāru augstumā, padzenot no turienes 6. p. 5. rotu. II btl. komandieris ar rezervē esošo 6. rotu izdarīja pretuzbrukumu un kalnu atkal atguva. Pretuzbrukuma laikā smagi tika ievainots 6. rotas komandieris ltn. Klāsons. Saņemtie gūstekņi bija no krievu 91. pulka I btl. Labāk neklājās arī šī pulka II btl. Tas līdz ar tumsas iestāšanos bija nodomājis izmantot nelielu purva ieplaku pie Zaldātu mzmj., kuŗai pāri gāja mūsu GKL un kas tieši šinī purvainā ieplakā nebija ieņemta ar dzīvo spēku. Krievu nodoms bija, izmantot purvu, pārsteidzoši nokļūt II btl. aizmugurē. Abpus purva ieplakai aizstāvējās ltn. Ziemeļa 7. rota, kas pāri purvam bija izveidojis automatisko ieroču sprotuguni. 7 rotas posteņi bija saklausījuši purvā aizdomīgu troksni, izšāvuši apgaismošanas raķetes un pamanījuši kustību. Tūlīt tika iedarbināta automatiskā sprostuguns. Pret pusnakti ltn. Ziemelis izsūtīja izlūkus, kas pārveda gūstekņus. No gūstekņu izteicieniem konstatēja, ka purvā noasiņojis 91. p. II btl., pie kam btl. kom. kritis. Uz rīta pusi mūsu ierakumos rāpās ievainotie krievi, meklējot palīdzību. Smagi ievainotie vaidēja purvā. Krievi paši par tiem nelikās ne zinis. Glābšana bija jāuzņemas 6. pulka II btl. ārstam ar savu personālu.

Ltn. Homka par kauju Tirzas pozicijā:

„14. septembŗa rīta agrumā ieņēmām pēc atiešanas kaujām samērā labi izbūvētās Tirzas pozicijas. Es ar 4. rotu tiku novietots apm 1 km platā iecirknī R no Kujpāpēniem. Apmēram stundu vēlāk, ap plkst. 10.00 uz ceļa un mežmalā pie Kujmuižas atklājām ienaidnieka kustību. Pavēlēju rotai nekavējoši pārtraukt jebkādas kustības, novērot ienaidnieku un atklāt uguni tikai uz manu pavēli. Nekavējoties sazinājos ar pulka smago rotu un sarunāju tās atbalstu, norādot precīzi mērķus. Ienaidnieka pusē parādījās grupa, domājams virsnieki, jo bija redzamas karšu somas. Virsnieki binokļos pētīja

apvidu un tad ar rokām rādīja virzienus, laikam atdodot pavēles. Pēc nepilnas stundas parādījās krievu ķēdes, kas virzījās uz mums. Ienaidnieks tuvojās pavisam atklāti. Gandrīz visi nesa mašīnpistoles, redzamas bija daudzas patšautenes un ložmetēji. Mūsu zēniem sākās nervu pārbaude. Tikai tad, kad ienaidnieks bija pietuvojies uz 200 metriem, devu pavēli atklāt uguni. Šinī sprostugunī piedalījās visi rotas automatiskie ieroči, kā arī smagās rotas ieroči. Tas ienaidnieku pilnīgi pārsteidza, un mūsu GKL priekšā tika sašauts kāds vesels ienaidnieka bataljons. Nedaudzi krievi bija atraduši patvērumu Kujas upītē, kas atradās mūsu pozicijas priekšā.

Tās pašas dienas vakarā ienaidnieks gatavojās uzbrukumam pret 6. p. I btl. Varēja lēst, ka pievilkts ir kāds jauns bataljons. Krievi ieslīdēja Kujas upītes gultnē, acīmredzot, lai ieņemtu segtu izejstāvokli tālākam uzbrukumam. No 6. p. I btl. sastādīja 2 kaujas grupas, kuru vadīšanai nozīmēja mani. Tā kā Kuja pienāca cieši klāt mūsu GKL, tad vakara krēslā abām grupām izdevās nemanītām ieslīdēt tās gultnē. Trieciena pasākumu ievadīja spēcīgs artilerijas brāziens pār blīvo krievu grupējumu. Pēc artilerijas uguns pārnešanas abas mūsu kaujas grupas pārgāja triecienā, trāpot krievus abos sānos un tos iznīcinot. Tika saņemti gūstekņi no krievu 20. pulka divi bataljoniem. Mūsu kaujas grupas pārnesa uz saviem ierakumiem kā trofejas vairākus „makšus", patšautenes un lielu daudzumu mašīnpistoļu ar municiju. Ar mašīnpistolēm apbruņojām savējos: katrs 4. rotas vīrs saņēma mašīnpistoli ar municiju. Mašīnpistoles bija vairāku tipu. Vienu iedāvinājām arī divīzijas komandierim ģen. Streckenbacham. Pēc šīs neveiksmes krievi pār mūsu ierakumiem atklāja mīnmetēju uguni, kas vienu mūsu grenadieri ievainoja. Par šo kaujas grupu panākumu tās saņēma uzslavu kā pulka, tā divīzijas pavēlē.

Ar to vēl kaujas Tirzas pozicijā nebija galā. 15. septembra rītā ienaidnieks sāka vest prettanku un mīnmetēju uguni pār 4. rotas ierakumiem. Šīs uguns aizsegā tika pievilktas jaunas ienaidnieka vienības apm. bataljona stiprumā mežmalā ZR no Kujmuižas. No Kujpāpēnu rajona to ļoti labi varēja novērot. Šo ienaidnieka pasākumu netraucēju, bet gan sazinājos ar artileriju. Tā apsolīja spēcīgu uguns brāzienu pār vietu, ko es norādīju. Kad ienaidnieka spēku pievilkšana apstājās, tūlīt izsaucu mūsu artileriju. Pēc uguns brāziena, kas ļoti labi gulās uz izejas stāvoklī esošiem krieviem, varēja manīt stāvus aizslīdam uz aizmuguri. No priekšlauka varēja dzirdēt ievainoto vaidus. No kāda krievu prettanku šāviņa guvu ievainojumu labā rokā un galvā. Pēc I btl. komandiera kpt. (toreiz grenadiera) Praudiņa pavēles rotas komandēšanu nodevu ltn. Lakstīgalam. Pēc ārstēšanās pulkā atgriezos Mores kauju laikā."

Nākošā dienā kā 1., tā 6. p. iecirknī iestājās klusums. 2. p. un Ullricha pulks atsita vairākus krievu uzbrukumus. 2. pulkam Z no Kaulaču ez. uzbruka krievu 247. p. 2. p. visus krievu uzbrukumus atsita, nodarot tiem

ievērojamus zaudējumus., tā kā arī te krievi uzbrukumus pārtrauca. Ar to cīņas Tirzas pozicijā norimās. Grenadieru pulki te tika papildināti.

2.pulka komandēšanu pārņēma pltn. Osis, bet maj. Rubenis devās 15. divīzijas rīcībā uz Vāciju.

Nākošās nedēļās divīzijas daļas izdarīja visumā arjergarda kustības, uz laiku noturot zināmas sagatavotas pozicijas. Tas notika pie Rankas, Jaunpiebalgas, Vecpiebalgas, Drustiem, Sermukšiem, Skujenes, un Nītaures. Pēdējos trīs punktos jau iznāca nopietnākas kaujas. Tā 6. p. nācās aizstāvēt Skujeni, bet 2. p. Sermukšus laikā no 21. līdz 24. septmbrim. Pie Skujenes 6. p. I btl., sevišķi ltn. Kareļa 2. rota izcīnīja smagas kaujas Skujenes kapsētā, ko noturēja tikai ar atkārtotiem prettriecieniem. 25. septembrī 1. p. atradās arjergarda pozicijā pie Nītaures, izcīnot smagu kauju ar neatlaidīgi tanku atbalstā uzbrūkošiem krieviem.

MORES KAUJAS

No 24. līdz 25. septembrim visa 19. div. atgāja uz t.s. Siguldas poziciju un ieņēma iecirkni starp Siliņi (3 km Z no Mores mž.) un Purlauri (3 km Z no Kartužu mž.). Kaujas ešelonā divīzija novietoja divi grenadieru pulkus — pa labi 6., bet pa kreisi 1. p. GKL: Sīlīši, Laģi, Skola, Mazratnieki, Ķģļ., purva mala A no Kartūžu mž., Purlauri. 2. pulks tika novietots rezervē Allāžu rajonā.

Septembra vidū vācu virspavēlniecība straujā gaitā sāka evakuēt Igauniju, kur bija stacionētas 18. armijas formācijas. Tās slīdēja gar 16. armijas aizmuguri uz Rīgu un tālāk uz Kurzemi. Tāpēc krievi mēģināja kādā vietā pārraut 16. armijas fronti, lai izrautos līdz Rīgas jūras līcim, izjauktu vācu plānveidīgo evakuāciju un iznīcinātu vismaz daļu Vidzemē esošā vācu karaspēka.

Krievi 26.septembrī uzsāka spēcīgu tanku atbalstītu uzbrukumu virzienā Nītaure—Sigulda. Viņu trieciens trāpīja 19. divīziju. Tie uzbruka samērā šaurā frontē, izveidojot spēcīgu smagumpunktu pret 6. p. I btl. aizstāvēšanās iecirkni. Savu triecienu tie neatlaidīgi virzīja pret Mazratniekiem, ko aizstāvēja ltn. Zāgars ar 3. rotu. 26. septembrī pret šo vietu krievi kaujā ievadīja četrus bataljonus, bet viņu piepūle palika bez sekmēm — visi uzbrukumi tika atsisti.

Nākošā dienā krievi pret I btl. kreiso spārnu — 3. un 4. rotu — pakāpeniski ievadīja 9 bataljonus. Šinī dienā — 27. septembrī — citādi mūsu tik lieliskai latviešu artilerijai pietrūka municijas, tā kā kājnieki bija atstāti ienaidnieka artilerijas, tanku un smago ieroču varā. Priekšpusdienā krieviem trīs reizes izdevās iebrukt Mazratniekos, bet tos ar prettriecieniem izsvieda ārā. Sākumā pulka rezervē bija ltn. Karelis ar 2. rotu un ltn. Miezis ar 6. rotu. Atkārtotos prettriecienos abas šīs rotas, kā arī ltn. Zāgara rota, kas

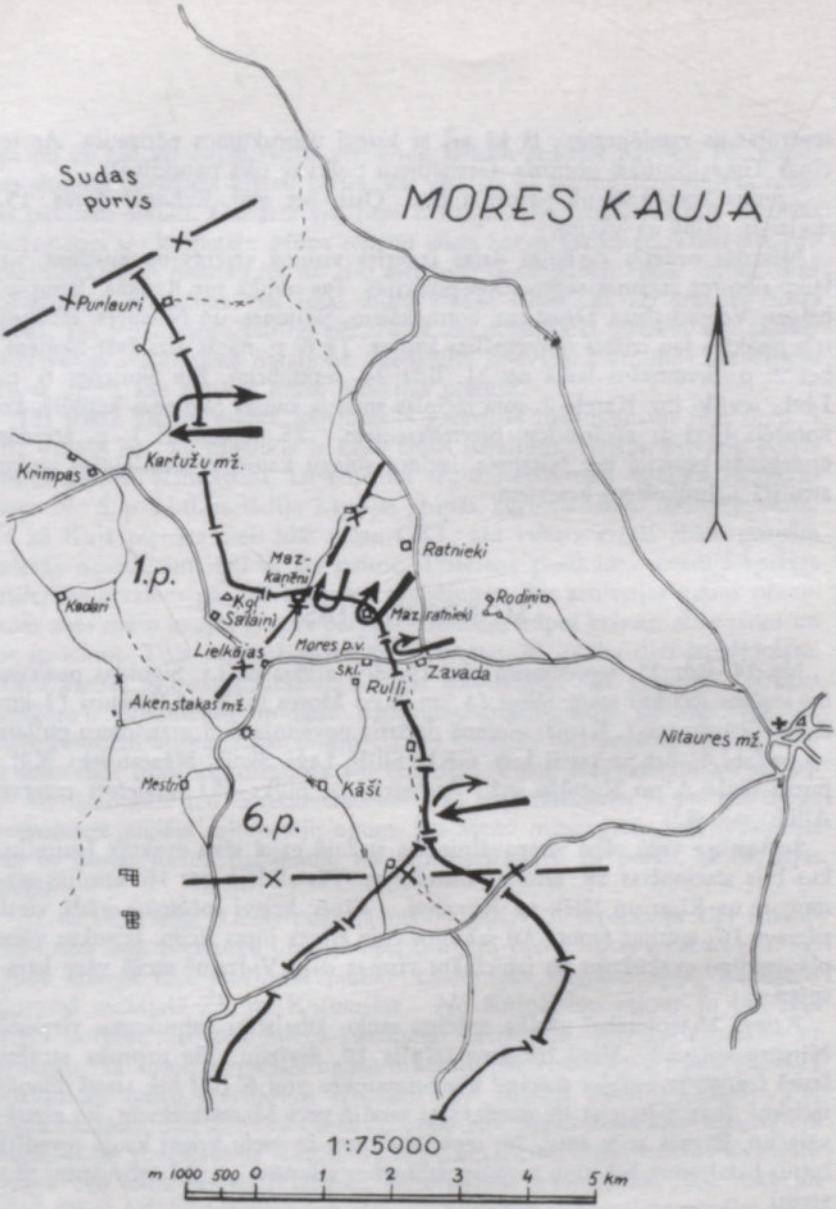

tieši aizstāvēja Mazratniekus, bija sipri cietušas. Ienaidnieka ofensīva šinī vietā patiesībā tikko bija sākusies. Bez tam gaisa izlūkošana ziņoja jaunu ienaidnieka spēku pievilkšanu. Tā kā 6. p. komandierim rīcībā vairāk brīvu spēku nebija, tad tas lūdza palīdzību no divīzijas. 27. septembrī ap pusdienas laiku izklaidētā ierindā pakāpeniski pienāca 2.p. II btl. rotas kpt Štiprā vadībā. Šīs rotas pie tuvošanās 6. p. iecirknim cieta jūtamus zaudējumus, jo

krievu artilerija un granātmetēji turēja zem ārkārtīgi spēcīgas uguns visas pieejas: lejas, ieplakas un birzis. Pakāpeniski pienākošo 2. p. II btl. novietoja sākumā prettanku grāvī apm. 1 km no Ruļļiem, kur atradās arī 6. p. komandpunkts. Pēcpusdienā krievi kaujas intensitāti kāpināja un iebruka vēl trīs reizes Mazratniekos. Ar 2. p. II btl. palīdzību visus iebrukumus likvidēja. Šeit norisinājās ārkārtīgi smagas tuvcīņas, kādas visā 19. divīzijas pastāvēšanas laikā nebija piedzīvotas. Krievi artilerijas ziņā 27. septembrī bija absolūtā pārsvarā, jo mūsu artilerijai nebija neviena šāviņa. Krievu tanki piebrauca 200 metros mūsu GKL un sašāva katru automatisko ieroci, ko nolika uz grāvja malas. Mežiņā Z no Zavadas, kur krievi ieņēma izejstāvokļus uzbrukumam, bija savilkts liels skaits ptk. ieroču, kas tāpat kā viņu tanki, turēja zem blīva suguns mūsu ierakumus. Šādā veidā kaujas vešana mūsu pusē bija ārkārtīgi grūta. Iztrūkstot mūsu artilerijai, krievu kājnieki nesodīti varēja pārvarēt starplauku. Ar to arī bija izskaidrojami biežie iebrukumi. Krievu iebrukumus varēja likvidēt tikai pateicoties tam, ka līdz pat mūsu kaujas grāvim no aizmugures pienāca krūmu joslas, kuŗas izmantojot, mūsu rezerves varēja sasniegt ierakumus un izdarīt prettriecienus. Krievi kaujā ievadīja arī tankus, šoreiz gan vairāk kā uguns spēku. Kāda tanku vienība mēģināja pāriet mūsu GKL, bet kad ar ptk. dūrēm četri tanki īsā laikā bija iznīcināti, pārējie vairs neuzdrošinājās tuvoties mūsu GKL. Nevarēdami noturēties mūsu ierakumos pēc iebrukumiem dienas laikā, tie uzbrukumus turpināja arī naktī no 27. uz 28. septembri. Nakts prettriecienos sevišķi izcēlās ltn. Miezis ar savu 6. rotu. Ārkārtīgi asiņainās tuvcīņās abas reizes iebrukušie krievi tika iznīcināti.

Leitnants Herberts Zāgars par Mores kauju:

„26. septembŗa vēlā pēcpusdienā vai pievakarē, krieviem tomēr izdevās iebrukt. Tas bija pie 4. rotas, kuŗa bija tūliņ pa labi no Mazratniekiem. Pašos Mazratniekos bija 3. rotas I vads. To no sāniem uzveļot un uzbrūkot arī frontāli, no mājām izsvieda. Šo iebrukumu tumsā ar prettriecieniem no abām pusēm likvidēja 3. un 4. rota. Naktī stāvoklis bija atjaunots; 3. rotas I vada iecirknī, t.i. pašās Mazratnieku mājās bija iznīcināts vesels krievu bataljons ar btl. komandieri, kādu stābskapitānu, vienu leitnantu un vienu poļitruku arī leitnanta dienesta pakāpē. Tos mēs atradām kritušus. Ziņu par vesela bataljona iznīcināšanu apstiprināja nākošā rītā, t.i. 27. 9. 2 pārbēdzēji, kuŗus pats nopratināju. Tie stāstīja, ka no uzbrūkošā krievu bataljona neviens neesot atgriezies. 26. septembŗa naktī rota saņēma kādus 15 gūstekņus un 9 patšautenes, ko pa tumsu varēja salasīt. Pirmā vada grāvji toreiz bija pilni ar krievu līķiem, tā ka grūti bija tikt uz priekšu. 27. septembŗa rītā saņēmām vēl dažus gūstekņus, kas bija noslēpušies. 27. septembŗa agrā priekšpusdienā krievi atkal iebruka. Tad pienāca leitnanta Kareļa rota. Mani tad ievainoja un nesa uz bataljona komandpunktu."

Ģen. Bangerskis apmeklē 6. pulku. 2. no kr. 19. div. komandieris ģen. Strekenbachs

28. septembŗa rītā mūsu artilerija saņēma municiju. Tagad kļuva iespējams apkaŗot uzbrūkošos krievu kājniekus jau izejas stāvoklī. Līdz ar to mūsu kājniekiem uzdevuma pildīšana ļoti atvieglinājās. Krievi visu 28. septembri atkārtoja savus uzbrukumus. 6. p. kreisā spārnā pie 4. rotas tiem izdevās ielauzties. Iebrukušie krievi šinī vietā necentās noturēties mūsu ierakumos, gaidot pastiprinājumu pienākšanu, bet nekavējoties rāvās mežā A no Mazkanēni. Ar strauju prettriecienu iebrukuma vietu noslēdza un mežā izklaidētos krievus vairākas dienas pēc tam gūstīja 6. p. sakarnieki.

28. septembŗa pievakarē krievi uzbruka jaunā vietā: izmantodami purva ceļu no Vaisuļiem uzKartūžu mž., tie pārsteidza 1. p. un iebruka tā aizstāvēšanās pozicijā ZA no Kartūžu muižas.

29. septembŗa rītā 1. p. I btl. 6 vācu triecienlielgabalu atbalstā izdarīja pretuzbrukumu un zaudētās pozicijas atguva. Krievi arī šinī vietā cieta ārkārtīgi smagus zaudējumus. Starp kritušiem atrada kādu viņu pulka komandieri.

Pēc tam, kad krievi 29. un 30. septembrī bija izdarījuši vēl dažus nenozīmīgus uzbrukumus, noslēdzās Mores kaujas, kas bija arī pēdējās Vidzemē.

Kā visā Vidzemes operācijā, tā arī šinī kaujā 19. div. pierādīja apbrīnojamu cīņas sparu: 5 dienu kaujā tika izturēts ilgstošs ienaidnieka deviņkārtīgs pārsvars. Kaujas niknumu raksturo tas, ka ltn. Zāgara 6. p. 3. rotas iecirknī

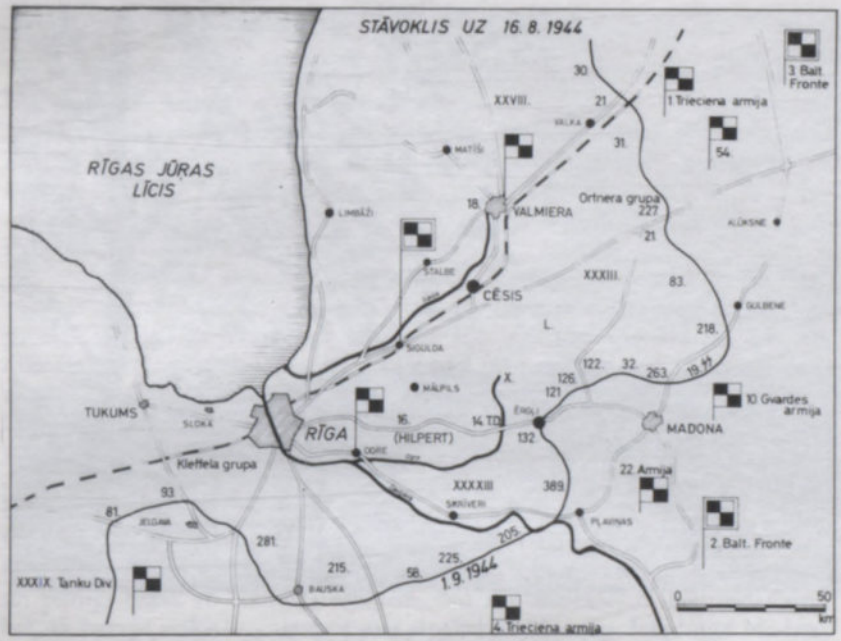

pie Mazratniekiem nācās pēc kaujas aprimšanas aizbērt ierakumu tāpēc, ka tas bija pilns ar krieviem, kas dabūja galu 27. un 28. septembŗa drausmīgās tuvcīņās. Mores kauja paliks kā viena no izcilākiem pieminekļiem latviešu karavīram — kājniekam — kas spēja izturēt ienaidnieka artilerijas, granātmetēju, tanku un prettanku lielgabalu uguni, savienotu ar lielā pārsvarā esošo kājnieku uzbrukumiem tieši tad, kad pašu artilerija bija bezspēcīga municijas trūkuma dēļ. Nevien šo slodzi izturēt, bet spēja vēl vairāk — ar uzņēmīgu aktīvitāti prettriecienos uzbrucēju nāvīgi sakaut.

Vācu 18. armijas pavēlnieks, ģenerālis Hilperts atrada laiku 29. septembrī apciemot 19. divīzijas stābu, kur bija aicināti arī divi pulku komandieri — pltn. Kociņš un maj. Galdiņš, lai pateiktos par palīdzību 18. armijai izkļūt no Igaunijas. Ģen. Hilperts, noklausījies 19. div. operātīvās nodaļas majora Koop'a ziņojumu, pagriezās pret latviešu pulku komandieŗiem un izteica savu apbrīnu un pateicību par vienreizīgo latviešu pulku kaujas sniegumu.

*

16. armija savu uzdevumu bija izpildījusi un gar viņas aizmuguri 18. armija aizlīdēja, nākdama caur Rūjienu, Limbažiem un Raganu uz Rīgu un Kurzemi.

Tanku grāvis Vidzemes laukos 1944. gada septembrī

Naktī no 6. uz 7. oktobri 19. divīzija atstāja Siguldas poziciju, savācās gājiena kārtībā un uzsāka kustību uz Kurzemi.

Ar to bija noslēgušās kustību kaŗa operācijas Vidzemē, kas raksturīgas ar atklātiem flankiem un aizmuguri. 19. div. te pierādīja elastību, prasmi manevrēt un teicamas kaujas spējas. Divi reizes tā tika cildināta bruņoto spēku virspavēlniecības ziņojumos.

Apbrīnojama bija kaŗavīru morālā noturība šinīs raksturīgās atkāpšanās kaujās. Augsts morāliskais līmenis un kaujas gars tika saglabāts neskatoties uz to, ka ik katrreiz, kad kādā pozicijā krievi bija sakauti, nācās bez spiediena atiet.

Šo vīru morāli raksturo kāda noklausīta saruna starp divi grenadieŗiem, kas stāvēja naktī sargpostenī pēc septembŗa kaujām. Viens no posteņa vīriem rezignēti nopūtās: „Krievs atkal sakauts, bet paši arī esam galā!" — „Kolēģi, vēl neesam galā," otrs viņu pamācīja. „aiz muguras ir jūŗa, kamēr ūdens līdz ausīm, tikmēr kausimies, pēc tam, zini, peldēsim!"

Virsleitnants A. J. Bērziņš par Vidzemes kaujām:

„Rundālē no slimnīcām ieradās vairāki mani draugi. Nosvinējām kādas īsti bajāriskas iesvētības pils tuvumā.

Bet arī šīm skaistajām Rundāles dienām pienāca beigas un jūlija vidū saņēmu pavēli ierasties pulkā. Biju Rundālē pavadījis apm. 3 mēnešus un tāpēc arī bija jau laiks atkal sākt karot.

Ceļā uz fronti vēl nedēļu paliku Rīgā, jo bija sastrutojis zobs un tas prasīja kādas dienas ārstēšanu.

19. div. šai laikā bija uzsākusi atkāpšanos no Opočkas pozicijām un Rīgā neviens īsti nezināja tās atrašanās vietu. Pavēle bija doties uz Kārsavu, bet pa ceļam man liek izkāpt jau Krustpilī, kur iekārtota speciāla 19. div. komandantūra (Leitstelle). Tomēr arī šie vīri man nevar pateikt, kur īsti divīzija atrodas un liek man braukt uz Madonu. Braucu atpakaļ uz Pļaviņām un tad gaidu kādu iespēju nokļūt Madonā. Beidzot rodas iespēja ar kādu lokomotīvi nokļūt Madonā, bet man un vēl citiem jāsēž augšā uz oglēm un visi sodrēji, kas nāk no dūmeņa, gāžas mums virsū. Pārvelkam segas pār galvu, bet tomēr netīri nokļūstam Madonā. Madonas komandantūrā mūs sūta uz Gulbeni. Esam jau vesela grupa, kas meklējam tieši 1. pulku. Naktī noklūstam Gulbenē. Izguļamies kādā atstātā mājā uz galda. Gulbene ir sabumbota un pilnīgi tukša no civīliedzīvotājiem. No rīta sameklējam komandantūru, bet, ak burvju riņķis! — tie mūs sūta atpakaļ uz Madonu. Ierodoties Madonā beidzot satieku stacijā kādu karavīru, kas nāk tieši no mana pulka un kas pasaka, ka 1. p. atrodas Lubānas apkārtnē un pulka stābs — Lubānas mācītāja muižā. Tā pagājusi vesela nedēļa veltīgā braukāšanā un meklēšanā. Tuvākais ceļš būtu ar auto uz Dzelzavu, bet mums neiesaka šo ceļu braukt, jo šai ceļa posmā ļoti aktīvi esot partizāni un daudzas mašīnas jau esot sašautas. Tāpēc izvēlamies ceļu uz Lubānu, kas iet caur Meirāniem.

Agrā rītā izejam uz lielceļa un gaidām kādu armijas mašīnu, kas varētu mūs aizvest līdz Lubānai. Kādam vācietim, kas brauc uz Gulbeni, iestāstam, ka tuvākais ceļš uz Gulbeni iet caur Lubānu, kaut faktiski tas ir liels līkums. Arī pa šo ceļu braucot mūs pāris reizes apšauda partizāni. Tomēr bez zaudējumiem ap pusdienas laiku nokļūstam Lubānā. Var redzēt, ka Lubānu iedzīvotāji atstājuši lielā steigā, jo veikalos vēl ir daudz dažādu mantu, pat radio aparāti. Kad pēc stundas atgriežos ciemā, lai kādu aparātu pievāktu, viss jau tukšs, jo karavīru ciemā netrūka.

Piesakos pulka komandierim — majoram Galdiņam. Pulks smagajās atkāpšanās cīņās no Opočkas smagi cietis un pulkā palikušas tikai 5 nepilnas rotas. Mani pagaidām atstāj pie pulka rezervē. Esmu ar to ļoti apmierināts, jo pāris dienās varēšu mierīgi pierast pie frontes atmosfēras. Pulkam gan vēl nekāda nopietnāka saskāršanās ar ienaidnieku šai iecirknī nav iznākusi. Tiek drudžaini strādāts pie Aiviekstes aizdambēšanas un upes līmenis jau apm. 1 metru pacēlies virs normālā, bet lai pārpludinātu Lubānas klānus, vajadzīgs vismaz 3 metru pacēlums.

Ir jau jūlija pēdējās dienas. Kādu nakti man jābrauc uz div. stābu pēc kādas slepenas pavēles. Braucam ar šoferi divātā ar kādu amfibiju. Jābrauc labs gabals caur mežu, bez uguņiem. Div. stābā nokļūstam labi, saņemu pavēli un dodamies apm. 15 km atceļā. Atceļā tomēr saskrienamies ar kādu vācu armijas mašīnu. Es „izlidoju" ar slaidu loku no mašīnas. Pateicoties mūsu mašīnas — „amfibijas" — strupajam purnam, mūsu mašīna nebija cietusi un varējām ceļu turpināt, bet vācu mašīna nav spējīga tālāk braukt. Tas ir diezgan nepatīkami partizānu dzīvajā rajonā. Palīdzēt tomēr mūsu vācu kara biedriem nevaram, jo jāsteidzas uz pulka stābu ar pavēli.

Kaujas darbība ar katru dienu pulka iecirknī pieņemas. Mežainā un vietām purvainā rajonā tas prasa lielu piepūli no mūsu jau tā sarukušām vienībām. 15. divīzija aizbraukusi uz Vāciju un aicinājumam pieteikties brīvprātīgi pārskaitīšanai uz 19. divīziju bijusi vāja atsaucība. Ar pavēli saformēta tikai viena rota no dzelzskrustniekiem ltn. Mamja vadībā. Šī rota piedalīta mūsu pulkam.

Kādu dienu pulka stābā ierodas ģenerālis Bangerskis. Atsteidzies no Rīgas tāpēc, ka dzirdējis par starpgadījumiem mūsu un vācu karavīru starpā. Šoreiz gan šīs domstarpības bijušas ar vācu žandarmiem, ne vācu cīnītājiem. Jāsaka, ka šai laikā Leģiona ģenerālispektors nav populārs cīnītāju vidū. To manīju no mūsu pulka virsnieku izturēšanās, kad bijām sapulcināti Lubānas mācītāja muižā uz ģenerāļa sagaidīšanu. Vēlāk pēc kara, kad man radās iespēja ar ģenerāli iepazīties labāk, redzēju, ka viņš ir ļoti sirsnīgs un simpatisks cilvēks.

Ienaidnieks no maziem izlūkošanas triecieniem beidzot pārgājis uz spēcīgu uzbrukumu un vairākās vietās pārrāvis mūsu galveno kaujas līniju mežainā apvidū, neapturami laužas uz priekšu. Nepārredzamā apvidus dēļ, grūti norobežot šīs iebrukuma vietas. Tāpēc pulks ir spiests atvilkties uz jaunu aizstāvēšanās līniju. Pulka komandpunkts pāriet uz kādām mājām pāri Aiviekstei uz R no Lubānas. Lubāna ienaidniekam tiek atstāta bez kaujas.

6. augusta pievakarē ievaino 4. rt. komandieri ltn. Pauzeri. Viņa ievainojums ir smags — šķemba plaušās un tomēr viņš noiet vairākus km, lai pieteiktos pulka komandierim un ziņotu par stāvokli. Viņu steidzīgi evakuē, jo nepieciešama ātra operācija. Pulka komandieris pavēl man pārņemt 4. rotas komandēšanu. Kad kopā ar rotas ziņnesi sasniedzu rotas iecirkni, ir jau krēsla. Rotā ir vada komandieri ltn. S., ltn. Mežals un serž. Ā. Pie rotas atrodas vēl kpt. Reinholds ar savu adjutantu. Kpt. Reinholdam uzdota vairāku rotu pārraudzība. Arī viņš tikko atgriezies no slimnīcas, kur sadziedējis kādu savu ievainojumu. Par kpt. R. biju daudz laba dzirdējis, sevišķi par viņa drošsirdību un tāpēc šai pirmajā naktī man ir patīkami, ka viņš atrodas manā tuvumā, jo stāvokli vēl nemaz nepārzinu.

Naktī pienāk pavēle, ka ar rīta gaismu jāatiet uz jaunu aizstāvēšanās līniju pie Liedes kroga, apm. 15 km uz R no Lubānas. Atkāpjamies pa ceļu Baloži — Liedes krogs. Pie Liedes kroga ieņemam aizstāvēšanās līniju, bet ļoti provizorisku, jo liekas, ka arī te nebūs ilgstoša palikšana. Mūsu priekšā atrodas priekšgrupa rotas stiprumā, tāpēc varam mierīgi atpūsties, atstājot pā-

Ģen. Bangerskis frontes apmeklējumā. Pa kreisi no viņa maj. Reinholds

ris novērošanas posteņus. Esam iegājuši kādās Latvijas armijas kapteiņa tēva mājās, bet vecais kungs mūs nelaiž istabās un ir vispāri ļoti nelaipns. Kalpa ģimene sūdzās, ka gribētu mukt no krieviem, bet saimnieks nedodot zirgu. Var manīt, ka vecais vīrs grib labi, bez sakompromitēšanās, sagaidīt krievus. To prieku viņam arī ļaujam, jo zinām, ka vēl tai pat dienā šo vietu atstāsim.

Jau ap pusdienas laiku ienaidnieks uzņēmis kaujas saskari ar mūsu priekšgrupu. Ienaidnieka galvenie spēki vēl nav pienākuši, tāpēc arī šo 7. augustu paliekam Liedes kroga līnijās.

Pēcpusdienā rotu komandieņiem jāierodas pie pulka komandieņa, kur saņemam pavēli līdz ar tumsu atiet pa ceļu Dravnieki—Mežmalas—Auguļi, kur novietojies pulka stābs. Naktī atkal ierodoties pulka stābā ar ziņojumu, satieku vecu paziņu — ltn. Beku, kas atsūtīts uz 19. divīziju un kuņu pulka komandieris iedala manā rotā. Viņa stāsts ir bēdīgs, kas vēlreiz pierāda vācu muļķīgo iedomību. Viņš, būdams Rīgā Meiera soda bataljona rotas komandieris, saņēmis uzdevumu ieņemt aizstāvēšanās pozicijas Slokas ielas galā (uz Jūrmalas pusi). Tas ir laikā, kad ienaidnieks bija iebrucis Tukumā. Kādu dienu vajadzējis izlikt priekšgrupu ar norādījumu, ka tās komandierim jābūt virsniekam. Gadījies, ka visi rotas virsnieki bijuši Rīgā un Beks priekšgrupas komandēšanu uzticējis kādam virsn.-vietniekam. Pa to laiku iecirkni inspicējis kāds SS oberfīrers un bijis sašutis, ka latviešu v.v. komandē arī

pie priekšgrupas piedalītu vācu artilerijas novērotāju — kaprāli. Uzskatījis, ka nav izpildīta pavēle, SS oberfīrers licis tūlīt apcietināt rotas komandieri. Pēc trim dienām notikusi SS kaŗa tiesa un Beks par pavēles neizpildīšanu degradēts par kareivi un notiesāts uz nāvi. Viņš pārsūdzējis Jekelnam un tas uz Bangerska iestāšanos nāves sodu atcēlis, atstājot degradāciju, ar noteikumu, ka Beks nosūtāms uz 19. divīziju. Tā tad fronte bija tā vieta, kur jāizcieš sods. Esmu priecīgs, ka B. ir manā rotā, jo viņa leitnanta zināšanas rotai labi noderēs.

Pavadījuši nakti kādā mežiņā, no rīta saņemam pavēli uzbrukt un padzīt ienaidnieku no kādām mājām A no Gaitniekiem. Pie rotas ir arī kpt. Reinholds. Diena paiet sīvā kaujā, jo ienaidnieks, padzīts no mājām un mežiņa, nepārtraukti mēģina tos atgūt. Vissmagāk šai kaujā iesaistīts ltn. Mežala vads. Ienaidniekam smagi zaudējumi — vairāki desmit kritušo. Sevišķi izceļas kāda grupa, kas ar flankējošu uguni aptur katru ienaidnieka uzbrukumu. Mums ir tikai viens kritušais, kas, smagi ievainots, pats norauj granātu sev pie galvas. Ievainoti gan ir vairāki. Vakarā ieņemam šķērspoziciju R. no Gaitniekiem.

Naktī uz 9. augustu atejam uz jauno pulka aizstāvēšanās līniju: Madonas —Cesvaines dzelzceļa līniju. 9. augusta rīts pienāca ar brīnišķu sauli. Rota ieņēm pozicijas uz paugurīšiem A no dzelzceļa līnijas. Izlieku priekšgrupu grupas stiprumā mājās apm. 1 km A no dzelzceļa līnijas. Pulka iecirknis šai laikā ir ar robežām: labā — māja 500 m ZA no dzelzceļa un Gaitnieku— Bikseru mž. ceļa krustojums (iesk.) un kreisā — Rudzīši.

9. augusts ir sevišķi smags mūsu labam kaimiņam — 2. pulkam, ko komandē majors Stīpnieks. Ienaidnieka galvenie spēki, pēc vairāku stundu visu smago ieroču sagatavošanas uguns, uzbrūk 2. pulka aizstāvētām pozicijām virzienā uz Bikseru muižu. Šis uzbrukums, pēc ļoti smagiem zaudējumiem, ienaidniekam arī izdodas. Šai laikā mans labais kaimiņš ir ltn. Ž. Butkuss, kas komandē rotu. Te viņu arī smagi ievainoja. Par kaujas nopelniem viņš saņem Bruņinieka krustu un kapteiņa dienesta pakāpi.

Arī mums šī un nākošās dienas ir ļoti smagas. Ienaidnieks izsit no pozicijām mūsu priekšgrupu. Smagi ievaino 1. vada komandieri ltn. Mežalu. Vislieliskāko kauju bilanci uzrāda dižkareivis Caune ar savu grupu 2. vada sastāvā. Viņš trijās dienās ar savu grupu atzīmē apm. 30 ienaidnieka kritušos, 8 gūstekņus un vēl kaŗa trofejās daudzas patšautenes un mašīnpistoles. Šo jauno zēnu — 18 g.v., par viņa mieru, var tikai apbrīnot.

Tāpat sīvi cīnās citas pulka rotas vltn. R., ltn. Melbārža un ltn. Gūtmaņa vadītas. Tā Cesvaines stacijā vairākkārtīgi ielaužas ienaidnieks, bet arvien jaunos pretuzbrukumos leitnanti Gaigals un B. ar savām vienībām to atgūst. Mūs krietni atbalsta aizmugures nogāzē stāvošie flaki, kas sekmīgi apkaŗo zemes mērķus.

Sīvās cīņās paiet 9., 10. un 11. augusts. 11. augusta vakarā manu rotu nomaina un tai jāpaliek pulka rezervē kādās mājās Cesvainē. Pulka stābs atrodas Cesvainē, ārsta mājā. Priecājamies, ka varēsim kādu dienu atvilkt

elpu, bet veltīgi, jo pēc pāris stundām saņemu pavēli ierasties 2. pulka komandieņa rīcībā. Mums jādodas uz Kurpniekiem, kur atrodas majora Stīpnieka komandpunkts. Noguruši, nemazgājušies naktī dodamies turp, ar apziņu, ka mums atkal stāv priekšā smagas dienas, jo mūs uz citu pulku sūta cīņai, ne atpūtai. Tuvojoties Kurpniekiem, laikam, biju aizsnaudies uz zirga kakla, kad pēkšņi mana ķēve uzrāvās pakaļkājās,jo tuvumā bija sprāgusi kāda granāta. Vēlāk mans ieroču mantzinis kapr. E. stāstīja, ka bijis spiests ķēvi nošaut, jo izrādījies, ka to vēderā bija ķērušas vairākas šķembas. Pašam man nebija nekas noticis, bet tikai otrā dienā, kad vajadzēja lietot mašīnpistoli, konstatēju, ka divām mašīnpistoles aptverēm bija igājusi cauri šķemba. (Aptveres atradās somā, piesprādzētas pie vidusjostas.)

Majors Stīpnieks man uzdeva ar rotu pārņemt augstienes 226,6 (Nesaules kalnu), DR no Kurpniekiem, aizstāvēšanu un nomainīt vienību, kas pašreiz tur atrodas, paskaidrodams, ka ar rīta gaismu sagaidāms ienaidnieka uzbrukums. Augstienē atradu tikai kādu grupu. Bija lielas grūtības naktī, ar krūmājiem un mežu apaugušā augstienē, kur nekādu ierakumu nebija, noorganizēt kādu aizstāvēšanos. Līdz ar gaismu sākās ienaidnieka viesuļuguns, taču ienaidnieka uzbrukuma smagums bija vērsts pret mūsu labo kaimiņu, kādu vācu vienību. Ap pusdienas laiku konstatēju, ka mans kreisais kaimiņš, bez manis brīdināšanas, itkā saņēmis atiešanas pavēli, jau atgājis un atstājis manu rotu ar atsegtu flanku. Arī labā pusē vācieši ienaidnieka spiedienu neiztur un atiet. Nosūtu ziņnesi uz pulka stābu stāvokļa noskaidrošanai. Pa to laiku pulka stābs savu komandpunktu pārcēlis uz Pavāriem. Pēc ilgāka laika ziņnesis atgriežas ar rīkojumu atiet uz Murēnu māju līnijas. Tur priekšā sastopu kādu 6. pulka vienību ar Homku, Zāgaru un c. Man jāieņem ar rotu aizstāvēšanās pozicija Murēnu māju priekšā. Te jau ir kaut kādi iepriekš sagatavoti ierakumi, kas gan parasti ir nemākulīgi veidoti un jāpiemēro faktiskām vajadzībām.

Murēnu māju saimnieks laikam aizbraucis lielā steigā, jo stallī palikušas 16 cūkas un dārzā liela bišu drava pilna ar medu. Lieki būtu teikt, ka tas mums nebūtu bijis pa prātam. Viens no kareivjiem pat jānosūta uz ambulanci, jo aizrāvies tā medus meklēšanā, un bites to tā sadzēlušas, ka nevar vairs redzēt.

13. augusta vakarā saņēmu pavēli atgriezties pie pulka un pārņemt aizstāvēšanās iecirkni pa kreisi no Murēnu mājām līdz Kurpnieku dzirnavām, tās izskaitot. Naktī ieņēmu jauno iecirkni. Pa labi — 6. pulks, pa kreisi mūsu pulka 5. rota, ko komandē mans draugs ltn. Melnbārdis. Mūsu pulka iecirknis tālāk pa kreisi stiepjas līdz Cesvaines stacijai. Galvenie ienaidnieku spēki virzās mums gaņām uz Ērgļiem, bet pilnīgu mieru arī mums neļauj.

Ienaidnieks vairākas reizes iebrūk blakus iecirknī pa kreisi esošās Kurpnieku dzirnavās, bet 5. rt. tās prettriecienos vienmēr atgūst. Tikai biežie krievu iebrukumi Kurpniekos, padarījuši nervozu arī manu kreiso vadu un vienu brīdi bez tieša iebrukuma tas atrodas pie mana komandpunkta. Vada komandieris — v.v A. paskaidro, ka krievi aizgājuši viņa vadam gaņām un tāpēc

esot apdraudēts no flanka. Ņemu vadu savā ziņā un uzmanīgi, ķēdē pa grupām virzoties atpakaļ, sasniedzam to bez viena šāviena. Arī pozicijas ir brīvas un neviens vadam nav uzbrucis.

Šeit piedzīvoju gan sāpīgu zaudējumu, jo no prettanku lielgabala granātas krīt viens no maniem vislabākajiem kaŗotājiem dižkareivis Caune (apglabāts Cesvaines kapos).

Nākošajās dienās arvienu saņemu pavēles pieņemt iecirkni pa labi un ap 20. augustu mans komandpunkts jau pāpārceļ uz Spirēnu mājām. Šeit pirmo reizi satieku ltn. Reboku, kas piekomandēts manai rotai kā kādas smagās baterijas priekšējais novērotājs. Arī vēlāk mūsu gaitas bieži ir kopējas un kļūstam labi draugi. Viņš mūsu rotai daudz palīdzēja ar savas baterijas lielisko atbalstu.

Pulks vispārīgi mainījis un paplašinājis iecirkni un mans labais kaimiņš ir 2. rota ltn. Gūtmaņa vadībā.

Kādu dienu, pieņemot atkal iecirkni pa labi, dodos uz rotas labo spārnu, lai noskaidrotu tur atrodošos mīnu laukus, jo no iepriekšējās rotas mīnu plānu nesaņemu. Viņiem tāda arī neesot bijis. Ar grupas komandieri meklējam mīnas un apstājamies pārrunādami, kur tās varētu atrasties, kad ieraugu pie savām kājām pāris metalla radziņus. Uzsaucu grupas komandierim nekustēties un tagad konstatējam, ka esam visu laiku staigājuši pa mīnu lauku un pie tam ar SS mīnām mīnēto un tomēr pateicoties laimei, nevienai no tām neesam uzkāpuši.

Kādu dienu saņemu pavēli izkārtot trieciena pasākumu, lai iegūtu gūstekni. Izstrādāju kādu plānu, tiek izlūkota iebrukuma vieta, visi priekšdarbi tiek veikti. Dienu pirms noliktā termiņa tomēr konstatējam, ka ienaidnieks savu atbalsta punktu likvidējis un mums jāmeklē cits objekts. Vispāri ienaidnieks nostiprinājies tikai pāris atbalsta punktos, bet tad arī spēcīgos, mūsu iecirkņa priekšā un nepārtrauktas līnijas, kā mums, viņam nav. Tomēr noliktā dienā saņemu pavēli, pat pa telefonu, no pulka komandieŗa, par katru cenu gūstekni dabūt, lai tas maksā ko maksādams. Gan dienu, kur tas iespējams, gan naktī izsūtu vairākas izlūku patruļas ar uzdevumu dabūt gūstekni, tomēr tas neizdodas. Nākošās dienas rītā aizeju pie ltn. Beka un noorganizējam vienu patruļu 6—7 vīru stiprumā. Pati laime nāk mums palīgā, jo attālinājušies tikai kādus 150—200 metrus no mūsu pozicijām, kādā nelielā mežiņā, grupa ienaidnieka kaŗavīru bez apsardzības rok kaut ko līdzīgu ierakumiem. Izsūtu trīs vīrus pa labi un lokā uzbrūkam ienaidnieka grupai, kas lielāko tiesu nolikuši ieročus sāņus, strādā ar lāpstām. Tomēr mūsu saucienam „ruki verch!" paklausa tikai divi no tiem, bet daži metas bēgt, daži pretojas. Pie grupas atrodas arī viens leitnants, kas ar pistoli šauj mums pretī. Tomēr mūsu trieciens bijis ļoti pārsteidzošs un panākumi ir labi. Krīt ienaidnieka ltn. un 3 kareivji. Ir divi gūstekņi, bet kāds mēģina bēgt mums aiz muguras. Ltn. Beks izšauj un tas pakrīt.

Piesteidzamies abi ar Beku, liekas, ka beigts gan. Beks to apgriež ar seju uz augšu un sapurina, redzam, ka viņš mirkšķina acis. Lieku diviem vīriem

to nest uz mūsu pozicijām, jo jāsteidzas ātri un nezinam arī, vai dziļāk mežā nav vēl kādas grupas ienaidnieka un tās, dzirdējušas apšaudīšanos, varētu steigties savējiem palīgā. Sākumā ievainotais gandrīz jānes, bet tuvāk mūsu pozicijām un redzot, ka nekur vairs nevar izbēgt, viņš iet pavisam labi. Mūsu ieguvums ir lielisks: 3 mēles. Pēdējais, izrādās, ir krievs no Rēzeknes apriņķa un ir visnelaimīgākais par savu gūstā krišanu. Tomēr esam arī sāpīgi zaudējuši: viens no mūsu patruļas dalībniekiem, no smagiem ievainojumiem galvā, pēc stundas mirst. Par pasākumu pulka komandieris majors Galdiņš ļoti apmierināts un dažādi mūsu patruļu apdāvina.

Rit dienas izlūkošanas darbā un poziciju izbūvē.

Atsitam vairākus ienaidnieka trieciengrupu pasākumus, starp tiem vienu ar samērā smagiem zaudējumiem ienaidnieka pusē. To izdara kāda grupa no II vada. Ienaidnieks atstājis 8—10 kritušos mūsu poziciju priekšā, bez tam vērtīgas trofejas.

Kādu nakti mūsu līniju grib šķērsot divi vācu karavīri no ienaidnieka puses, bet iekļuvuši mūsu mīnu laukā — viens tiek nonāvēts, otrs — ievainots. Ievainotais paskaidro, ka bijis krievu gūsteknis un strādājis pie kādas vezumnieku vienības. Pie izdevības aizbēguši. Tomēr otrā dienā izrādās, ka abi sūtīti speciāliem uzdevumiem, jo atrodam pie kritušā un no otra izsvaidītus daudz ienaidnieka propagandas materiālus. Tāpat daudzas vēstules no vācu gūstekņiem, kas sūtījuši tās saviem piederīgiem Vācijā un stāsta par lielisko un brīvo dzīvi Pad. Savienībā. Uzaicina savējos veicināt Vācijas sakāvi.

Augusta beigās pārņemam tieši Cesvaines aizstāvēšanu. Ir izveidots jau I bataljons, kur mana —4. rota ieiet kā 2. rota. Bataljona komandieris ir kpt. Reinholds. Mans komandpunkts atrodas dārzniecībā pie pils, btl. — pilī, vēlāk kādās mājās aiz Cesvaines baznīcas. Kā dārzniecības „pārzinis" apgādāju visu bataljonu ar tomātiem.

Izņemot atsevišķas ienaidnieka trieciengrupas, kas sekmīgi tiek atvairītas, šis laiks Cesvainē paiet mierīgi.

Ir ieradies arī majora Rubeņa bataljons no Bauskas, ko piedala 6. pulkam. Tanī daudz manu draugu. Lieliski apgādāti ar daudz mašīnām, nav aizmirsuši arī Bauskas spirta brūža ražojumus lielākā devā. Arī es tieku pie sīvāka malka. Citādi visu Vidzemes kauju laiku nekādu kantīni nesaņemam. Arī ar drēbēm šai laikā mums iet grūti. Daudzi karavīri sagādājuši lauku mājās aitādas kažociņus, kas viņus labi silda vēsajās naktīs, kas lielāko tiesu jāpavada zem klajas debess.

Kādu dienu mani apmeklē v.v. Bankavs (Džonītis) ar savu draugu — Bauskas aizstāvi, kuram līdzi arī kāda dāma.

Lai iztaisnotu frontes līniju, mums atkal jāatiet uz jaunām aizstāvēšanās pozicijām.

Saņemu uzdevumu komandēt sešām rotām aizklāju. Visa tā lieta šoreiz ir diezgan bīstama, jo ienaidnieks jūt, ka gribam atiet, par ko liecina tā aktīvitāte naktīs, kad ienaidnieka izlūki ložņā gar mūsu pozicijām, tikai tas nezina

laiku, kad tas notiks. Tā arī šonakt ap pusnakti kāda rota ziņo par ienaidnieka izlūku patruļām, kas visu laiku manāmas rotas iecirkņa priekšā.

Ievērojot, ka katras rotas aizklājs sastāv tikai no 2 grupām, ap 10 km kopējo iecirkni un noteikto laiku (plkst. 03.00), līdz kuram aizklājam jāpaliek pozicijās, stāvoklis nav sevišķi patīkams. Vismaz ienaidnieka patruļas grib noķert to momentu, kad mēs atstājam pozicijas, jo tad mēs esam visslikākajā kaujas stāvoklī. Pēc līdzšinējiem piedzīvojumiem ienaidnieks vienmēr šo momentu labi ir uztvēris un nekavējoši mums sekojis. Savu uzdevumu tomēr veicam bez sevišķiem starpgadījumiem un noteiktā laikā atraujamies un ierodamies pie savām vienībām. Atejam Liezeres virzienā. Starpā vēl ieņemam kādu līniju (vietu neatceros), kur pavadam vienu dienu, lai nākošajā naktī dotos uz Liezeri. Pēc smaga nakts gājiena: ir stipri lijis, jāiet pa kādu kalnainu lauku ceļu, tā ka mūsu municijas rati gandrīz netiek uz priekšu, ieņemam pozicijas pa kreisi no Liezeres. Vienam vadam pozicijas ir tikai atsevišķas strēlnieku bedres pretnieka puses nogāzē, tā ka puišiem visu dienu jāpavada bedrēs un tikai tumsā var pienest ēdienu, municiju u.t.t., jo ienaidnieks ir ļoti tuvu. Atceros, ka vienreiz, lai iznestu kādu smagi ievainoto, bija jāizsauc artilerijas uguns pa ienaidnieka pozicijām (tās bija pretim esošā kapsētā).

Šeit esam tomēr tikai 3 dienas, jo pārejam iecirknī pa labi, ar uzdevumu aizstāvēt Liezeri, resp. tās kreiso daļu. Mans komandpunkts — mācītājmuiža. Pozicijas lieliskas, jo priekšā atrodas neliels ezeriņš, izņemot kreiso spārnu pret kapsētu, kas jāpatur mūsu rotai. Šeit paliekam 5 dienas. Te pienāk pavēle, ka esmu paaugstināts par virsleitnantu.

Šinī laikā saņemu pavēli izvest triecienpasākumu vada stiprumā uz kapsētu, ar uzdevumu saņemt gūstekni.

Vai nu sagadīšanās pēc, vai arī ienaidnieks pamanījis mūsu interesi par kapsētu, jo īsā laikā bija jāizlūko uzbrukuma objekts, bet pasākuma naktī mūsu triecienvads sastapās ar ienaidnieka patruļu, kas bija izlīdusi priekšlaukā un paslēpusies nocirstos kokos. V.v. A., kas komandēja vadu, stāvokli ātri aptvēra un steidzīgi vēl mēģināja uzbrukumu apturēt, bet viena grupa jau bija uzsākusi cīņu un gala rezultātā — viens bez vēsts pazudis un trīs ievainotie. Ieguvumu nekādu. Visu pasākumu traucēja ļoti tumšā nakts.

Vēl pēc kādas starppozicijas ieņemšanas, pulka atiešanas ceļš veda uz Piebalgu. Neesam vēl sasnieguši Piebalgas skolu, kad ienaidnieka priekšgrupas jau uzbrūk mūsu pēdējām atejošām vienībām. Tie gan ir vēl vāji spēki un tos atturam līdz pēcpusdienai. Mans komandpunkts šais nedaudzās stundās ir Smeiļu mājas.

Mūsu atkāpšanās ceļš iet gar Alauksta ezeru, tālāk uz Drustiem, Sermūkšiem, Skujeni un Nītauri.

Pie Nītaures mūsu rotu mēģina iesaistīt kaujās, ienaidnieka uzbrukuma smagumpunktā starp vācu vienībām. Esam jau ceļā uz turieni, pa ceļam piedzīvodami smagu ienaidnieka lidotāju uzbrukumu, kas tomēr beidzas samērā

laimīgi ar pāris ievainotiem. Esam jau gatavi nomainīt kādu vācu vienību, kad pēdējā brīdī pienāk pavēle mūsu rotai atgriezties pie pulka.

Seko pavēle pulkam atiet uz Kartūžu muižu.

Mūsu rotai Nītaurē jāieņem pozicija pulka aizklājam un jāpaliek līdz plkst. 04.00 rītā. Rotas komandpunkts šai naktī paliek kādā sierotavā, kur vēl palikuši simtiem lielie siera rituļi, kas garšo ļoti labi. Aizklāja uzdevumu izpildām labi un 20. septembrī ap plkst. 06.00 esam pie Kartužu muižas, kur atrodas mūsu btl. komandpunkts.

Pēc aizklāja rotai pienākas atpūta un btl. komandieris rotu nozīmē rezervē. Esam kādās mājās — Ģibēni, apm. 1 km no Kartūžu muižas. Lieku iekurināt pirti un steidzamies kārtīgi nomazgāties, jo nekad nevar zināt — vai nav jādodas kādam palīgā. Tā arī notiek, jo tikko puse rotas nomazgājusies, pienāk pavēle ieņemt poziciju Kartūžu muižas priekšējos pauguros. Šiem pauguriem priekšā ir Šudas purvs un liekas, ka ienaidnieks tik ātri nepiekļūs mūsu pozicijām. Šajos pauguros nav ne mazāko strēlnieku ierakumu, kuŗus rota varētu ieņemt un pretoties ev. uzbrukumam, vai paslēpties no artilerijas uguns. Tikko rota sasniegusi paugurus, tā saņemam tik blīvu smago mīnmetēju uguni, ka esam spiesti meklēt mazāko aizsegu. Izrādās, ka ienaidnieka strēlnieki starplaikā purvu jau pārvarējuši un mums uzbrūk ciešās rindās. Arī mazie prettanku lielgabali viņiem jau līdz. Esam spiesti atiet uz daudz maz jau iepriekš izbūvētiem ierakumiem, kas arī jau ieņemti no mūsu btl. citām rotām. Pirmos ienaidnieka uzbrukumus izdodas atsist, bet tā spēki arvien kļūst lielāki, smago ieroču uguns pastiprinājas un pievakarē mūsu btl. 2 rotām uzbrūk jau vesels pulks. Īsi pirms tumsas ienaidniekam izdodas ielauzties mūsu pozicijās. To atvieglina arī nemākulīgi izbūvētie ierakumi, kas daudzās vietās dod labas pievirzīšanās iespējas.

Iebrukuma vieta tiek nekavējoties ierobežota un tumsas dēļ ienaidnieks uzbrukumu arī neturpina.

29. septembŗa agrā rītā mūsu btl. ar piedalītiem 6 triecienlielgabaliem un 2 kpt. Ivanova btl. rotām, uzsāk pretuzbrukumu un spēcīgā triecienā burtiski salauž katru ienaidnieka pretestību un atgūst iepriekšējā vakarā zaudētās pozicijas. Ienaidnieks cieš smagus zaudējumus: ap 100 kritušo, lielāku skaitu ievainoto, gūstekņu, vairākus prettanku lielgabalus un lielāku skaitu automatisko un citu ieroču. Kādā bunkurā kritis arī ienaidnieka pulka komandieris. Mūsu pusē, salīdzinājumā, zaudējumi niecīgi. Kaujā izcilus vadību un drosmi parāda bataljona komandieris majors Reinholds.

Vēl 29. un 30. septembrī ienaidnieks ar nelieliem spēkiem mēģina ielauzties mūsu pozicijās, bet negūst nekādus panākumus.

Pēc tam vēl Kartūžu muižas pozicijās pavadām vairākas mierīgas dienas, līdz pienāk pavēle naktī uz 6. oktobri atrauties un atiet Rīgas virzienā. Atiešanas ceļš: Inčukalns—Jugla— Kvadrāta fabrika (Rīga), kur 8. oktobrī pulks pāriet Daugavu (pa speciāli celtu pontontiltu), lai dotos uz Kurzemi.

Vairāk nekā 2 mēnešus aizstāvēta Vidzeme. No vienas pozicijas uz otru, ar lielu asins upuri, atiešanas ceļš vedis uz Rīgu. Tagad arī tā tiek atstāta. Priekšā neziņa un bezcerība. Tai brīdī arī vēl nezinam — vai cīnīsimies Kurzemē, jeb jāseko būs 15. divīzijai uz Vāciju?! Tuvojas latviešu karavīra traģēdijas pēdējais cēliens."

KAUJAS ZEMGALĒ 1944. GADA VASARĀ

15. APMĀCĪBAS UN PAPILDINĀJUMU BRIGĀDE

1943. gada pavasarī, reizē ar leģiona formēšanas sākšanu, vācieši nodibināja pulcēšanās un apmācības vietu mobilizētiem latviešiem, kas bija paredzēti kā papildinājumi šinī laikā galvenā kārtā 2.brigādei, ar novietojumu Rīgā, Arilerijas Kazarmās. Aprīlī šo iestādi pārvietoja uz Cekuli, nosaucot par 15. Ersatz-Btl.-der 15. lett. SS-Frw.-Div. Par komandieri iecēla pltn. Jansonu. 25. jūnijā šis bataljons saņēma jaunu nosaukumu „Ersatz u. Ausbildungsbtl. der 15. SS-Frw. Div.", nosakot tās sastāvu: 3 strēlnieku, 1 smagā un 1 veselības rota. Šis bataljons bija vāji apgādāts ar mācības līdzekļiem, tāpat trūka apmācītāju kadrs. 1943. g. septembrī bataljonu pārcēla uz Jelgavu un par btl. komandieri nozīmēja kpt. Melceru. Pieaugot 15. un 19. div. prasībām pēc papildinājumiem, bataljona ietvari izrādījās par šauriem. 21.12.43. bataljonu pārformēja par brigādi ar nosaukumu SS-Gren. Ausb. u. Ersatz Brigade 15. Par brigādes komandieri sākumā nāca SS-Stubaf. Garthe, ko 1944. g. pavasarī nomainīja SS-Oberf. von Obvurcers. 44. g. vasarā par brigādes komandieri nāca SS-Standartenf. von Bredovs, jo Obvurcers tika iecelts par 15. divīzijas komandieri. 15. rezerves un apmācības brigādes sastāvs:

a) 1 apmācības pulks ar pakļautām vienībām:
   1 papildinājumu btl. ar 2 veselības un 2 pamatrotām,
   2 apmācības btl. ar 6 strēlnieku un 1 ložmetēju rotu,
   1 zirgu velkmes braucēju apmācības rota,
   1 autobraucēju rota.
b) 1 vieglā baterija,
c) 1 zenītartilerijas baterija,
d) 1 kājnieku lielgabalu rota,
e) 1 prettanku lielgabalu motorizēta rota (smagā),
g) 1 sakaru rota,
f) 1 sapieņu rota.

Šī brigāde bija plaši izkaisīta Zemgalē: Jelgavā, Bauskā, Aucē, Jaunpilī. Saprotams, šī papildinājumu un apmācības brigāde nebija organizēta ar nolūku padarīt to par kaujas vienību. Zināmie notikumi Centra Armiju Grupas kaujas iecirknī izsauca nepieciešamību Rezerves brigādi sviest kaujā. Lai atceramies: 24. jūnijā krievi iznīcināja Vitebskas frontē vācu 3. tanku armiju, caur ko izira kaujas saskare ar Ziemeļu Armiju Grupas 16. armiju: šīs armijas

labais flanks tika bīstami dziļi atklāts, krievu 1. Baltijas (Bagramjana) frontei triecoties rietumu un ziemeļrietumu virzienā. Vācu 16. armija bija spiesta sava un visas Ziemeļu Armijas Grupas atklātā D flanka nodrošināšanai izveidot fronti D no Daugavas virzienā uz Ilūksti, Bausku, Jelgavu, Lielupi, Tukumu. Krievu formācijas 1944. g. jūlija otrā pusē no Kauņas telpas devās virzienā uz Jelgavu un Rīgu. Abus šos punktus ieņemot, krievi būtu ielenkuši vācu 16. un 18. armiju Vidzemē un Igaunijā. Šo draudu novēršanai un krievu apstādināšanai vāciešiem nācās sviest pretim visu, kas tikai bija pie rokas. Tādā sakarībā 15. rezerves brigāde tika ierauta šinī jezgā.

Brigādes komandieņa lēmums ar steigā improvizētu kaujas grupu doties uz Jonišķiem un Šauļiem, lai izpildītu ofensīvu uzdevumu, nekādā ziņā neatbilst tā brīža kaņa darbības apstākļiem — ienaidnieks tika novērtēts par zemu: tika ignorēts apstāklis, ka tas uzbrūk ar apvienotām ieroču šķirām — kājniekiem, artileriju, tankiem, aviāciju. Brigāde ar vājām iespējām ieroču ziņā — nav pietiekami automātisko ieroču, nav pietiekami municijas, nav artilerijas pabalsta. Brigādes komandieris pat izlūkošanu neizdara, tā neglābjami dodas pats un rauj latviešu kaņavīrus pašnāvībā.

No rīcībā esošiem materiāliem jākonstatē, ka reizē ar Bredova aiziešanu uz Lietuvu, pajūk arī brigādes kopējā vadība. Smagā krievu aviācijas uzlidojumā tiek sagrauta pilsētas telefona sistēma, kas, izrādās, ir bijis vienīgais sakaru līdzeklis tālu izkaisīto vienību starpā. Šādos apstākļos brigādes komandieņa vietniekam pltn. Jurko nav bijis iespējams daudzas pakļautās vienības vadīt. Šīs vienības pašas pilda uzdevumus, kādi iepriekš noteikti vietas ziņā Jelgavas aizstāvēšanai.

DV archīvā kpt. Caunītis ir savācis Jelgavas kauju dažādu dalībnieku liecības. Pats viņš ir pielicis pūles un uzrakstījis kopēju Jelgavas kauju aprakstu. Kpt. Caunītis iespēju robežās ir sūtījis dažu autoru atmiņu skicējumus citiem autoriem, lai iegūtu komentārus. Es turos pie ieskata, ka atmiņas nebūtu no kaimiņiem koriģējamas, tāpēc atteicos no kopēja Jelgavas kauju apraksta, bet publicēju nozīmīgāko autoru materiālus oriģinālā, atskaitot detaļas, kuras vairāku autoru rakstos ir gandrīz vienādas. Un tas jau ir visa šī izdevuma jēga: atmiņu un dokumentu kopojums.

Pulkvedis-leitnants Jurko ziņo:

Š.g. jūlija mēneša sākumā Jelgavas Feldkomandants izstrādāja Jelgavas aizstāvēšanās plānu, kas balstījās uz 12 atbalsta punktiem. No šiem 12 atbalsta punktiem 4 bija jāieņem mūsu apmācības un papildinājuma vienībām. Tika paskaidrots, ka atbalsta punktos ieplūdīs priekšā esošās kaujas vienības. Pulkvedis Bredovs uzdotā plāna reālizēšanai pavēlēja sekošo:

1. atbalsta punkts — Romas kazarmēs — jāieņem 1. veselības rotai,
2. atbalsta punkts — SS Lazarete Mātera ielā — jāieņem Apmāc. un papild. 15. bataljonam,

3. atbalsta punkts — Hindenburga kazarmēs — jāieņem Auto apmācības rotai un Sakaru apmāc. rotai,
4. atbalsta punkts — Jātnieku kazarmes — jāieņem Braucēju apmācības eskadronam.

Atbalsta punktu stiprums — no katras vienības 2 grupas. Bija paskaidrots, ka vajadzības gadījumā atbalsta punktu aizstāvēšanā jāņem dalība visai vienībai.

Jūlija mēneša otrā pusē Latvijas-Lietuvas robežas tuvumā sāka parādīties nelieli ienaidnieka spēki, kuŗus atbalstīja vietējie iedzīvotāji un bandīti. Plkv. Bredovam bija pavēlēts saformēt kaujas grupu pēc klātpieliktā pavēļu noraksta un atbrīvot un turēt brīvu Jelgavas-Šauļu šoseju.

26.7.44. g. vakarā plkv. Br. aizbrauca uz savu komandpunktu un atstāja mani savā vietā. Tai pašā dienā bija notikusi vienību priekšnieku apspriede pie Feldkomandanta, kuŗas rezultātā Jelgava bija uzskatāma kā nocietināta vieta (cietoksnis) un aizstāvāma par katru cenu (pielikumā Sonderbefehl Nr. 1.). Uz šo pavēļu pamata plkv. Br. bija iesniedzis ziņas par vienību stiprumu. Iesniegtās ziņas par sastāvu nebija paliekošas, jo no uzdotā sastāva plkv. Br. vēl saņēma papildinājumu savai kaujas grupai. Faktiskais Jelgavā atrodošo mūsu vienību stiprums bija sekojošs:

	virsn.	instr.	kar.
Sakaru rotā	1	21	58
Auto rotā	2	32	80
Brauc. esk.	2	5	75
1. Ves. rotā	2	6	66
2. Ves. rota	1	10	35

Apbruņojums — šautenes.

27.7.44. g. vakarā notika apspriede sakarā ar Jelgavas aizstāvēšanu pie Feldkomandanta, ko vadīja ģen.-ltn. Flugbeils. Apspriedes rezultātā tika pavēlēts no mūsu vienībām saformēt 3 rotas. Sakarā ar to, ka rotās bija liels % jaunkareivju un slimo, protestēju pret 3 rotu uzstādīšanu un rezultātā ģen.-ltn. Fl. piekāpās saformēt 2 rotas. Par rotu komandieŗiem nozīmēja virsleitnantu Svīķeri un kapteini Grasi. Kaujas darbībai strauji attīstoties tika pavēlēts atvairīšanas cīņās iesaistīt visus ieročus nest spējīgos kaŗavīrus. 27.7.44. g. Jelgavā ieradās daļas no 1. un 2. bataljoniem.

DARBĪBAS NORISE BOĻŠEVIKU UZBRUKUMA LAIKĀ

28.7.44. g. apm. plkst. 02,00 saņēmu telefonisku rīkojumu no ģen. Fl. stāba ar savām vienībām ieņemt aizstāvēšanās pozicijas uz vispārējās līnijas: „Romas" kazarmes — Aveņciems — Smiltnieki — dzelzceļa tilts pie Svētes upes — dzelzceļa uzbērums DR no Ģintermuižas. Šis iecirknis tika ieņemts no mūsu vienībām. 28.7.44. g. vakarā, atvairīšanas kaujai attīstoties, šinī iecirknī ieplūda dažāda stipruma vācu vienības, līdz ar to saskaldot vienoto

vadību. Tai pašā dienā par augšminētā iecirkņa komandieri tika no divīzijas iecelts plkv. Debesī. Tās pašas dienas pēcpusdienā „Tušķos" ieradās daļa no 3. bataljona, kuŗam uzdevu ieņemt aizstāvēšanās pozicijas uz vispārējās līnijas „Kļaviņi" — „Slāpes" —Tervetes upes kreisais krasts līdz ietekai Svētē. Jelgavas—Dobeles lielceļu no „Tiltagali" līdz Jelgavai apsargāja dažas vācu vienības. Mans turpmākais uzdevums bija vākt ziņas par frontes stāvokli, iepazīstoties ar kaujas gaitu uz vietas, izvest izlūkošanu un no saskaldītām un izklaidētām vienībām formēt jaunas vienības un novietot un vadīt tās kaujā pēc nepieciešamības. Šā uzdevuma veikšanai manā rīcībā visu laiku bija majors Lazduzieds un leitnants Uldriks.

29.7.44. g. no sava komandpunkta organizēju municijas un apgādes piegādi, kā arī ievainoto transportu. Kustīgo cīņu dēļ, atsevišķi sektori mainīja īpašnieku vairākas reizes dienā. Pilsēta tai laikā bija viena liesmu jūŗa, tāpēc pats, kā arī majors Lazduzieds un leitnants Uldriks vairākkārt izveda patstāvīgu kaujas izlūkošanu. Vakarā boļševiku tanki un strēlnieki pārrāva Dobeles šoseju, tā nogriežot 3. bataljonu un apmācības eskadronu no Jelgavas cīnītājiem. Degošās pilsētas dēļ sakari ar komandējošo ģenerāli pārtrūka. Turpmākā kaujas norisē mana darbība bija ierobežota, es varēju cīņās piedalīties vienīgi savācot noklīdušos brigādes kaŗavīrus, ar kuŗiem izpildīju dažādus uzdevumus, gan pamatojoties uz kaujas vadības stāba pavēlēm, gan uz savu iniciātīvu.

30.7.44. g. rītā ar apmēram 60 vīriem, kas bija savākti pie Driksnas tiltiem, saņēmu uzdevumu uzņemt kaujas saskari ar pie Ģintermuižas esošo pretinieku. Virzoties pa Hindenburga ielu, uzdūrāmies vairākiem krievu tankiem. Ieņemot aizstāvēšanās pozicijas bij. 3. Jelgavas pulka kazarmēs, uzsākām kauju pret uzbrūkošiem krieviem. Zem tanku spiediena mana, kā arī majora Lazduzieda un leitnanta Uldriņa grupas tika ar kauju atspiestas uz ziemeļiem pie Dobeles šosejas. Pēc krievu tanku ievirzīšanās pilsētā, ieņēmām atkal aizstāvēšanās pozicijas kazarmju rajonā. Sekojošās cīņās starp uzbrūkošiem krieviem bija arī tādi, kas labi pārvaldīja latviešu valodu. Pretinieks pret mūsu aizstāvēšanās poziciju bija atkal spiests raidīt tankus. Šī tanku uzbrukuma rezultātā tiku ar savu kaujas grupu atspiests uz Dobeles vārtiem, bet maj. Lazduzieda un ltn. Uldriņa kaujas grupas ar kauju izlauzās pilsētas virzienā, kur saformējās par jaunu un pēc tam apvienojās ar kaujas grupu pie Dobeles vārtiem. Šeit man pievienojās arī ltn. Vērzemnieks, kuŗš vadīja kaujas grupu Hindenburga un Gēringa ielas krustojumā. Sīvās cīņās tika atvairīti visi krievu triecieni. Naktī uz 31. jūliju krieviem ar smago ieroču atbalstu izdevās ielauzties mūsu poziciju centrā un atspiest mūsu kaujas grupas dažus kvartālus atpakaļ. Maj. Lazduzieda un ltn. Vērzemnieka grupas ieņēma pozicijas pa labi no Dobeles ielas, bet ltn. Uldriks pa kreisi. Līdz ar gaismas iestāšanos, ielu cīņās tika uztverti vairāki krievu uzbrukumi. Pēc smago ieroču pievilkšanas mūsu grupas tika atspiestas ar kauju līdz tirgus laukumam. No šejienes es un ltn. Uldriks ar savu grupu vācu tanketes pabalstā pārgāja prettriecienā un atspieda centrā esošo pretinieku līdz Annas

Tanku grāvis Zemgalē 1944. gada rudenī

baznīcai. Šis prettrieciens rezerves un municijas trūkuma, kā arī cilvēku noguruma dēļ, — apsīka. Pēc mainīgām ielu cīņām, apm. plkst 16.00 izveidojās tilta priekšā četrstūris, kuŗa labajā, uz priekšu izbīdītajā stūrī atradās man padotie 2 virsnieki ar saviem pārpalikušajiem cīnītājiem, iesaistīti smagās atvairīšanas cīņās. Ltn. Vērzemnieks pēc visa pārdzīvotā dabūja nervu sabrukumu un tika evakuēts uz lazareti. Pretiniekam neizdevās šo četrstūri salauzt un 1. augustā apm. plkst. 02.00, īsi pirms tilta uzspridzināšanas, pēc pavēles pārgājām pāri Lielupei. Uz Jelgavas tilta kāds no stāba virsniekiem deva rīkojumu visiem latviešu cīnītājiem doties Langervaldes meža virzienā un stāties plkv. Debesī rīcībā. Nonākot plkv. Debesī stābā, leģionāri un instruktori tika ietilpināti starp vācu vienībām aizstāvēšanās pozicijā, bet virsnieki tika atstāti pie stāba rezervē. Šeit līdz 3.8.44. g. nesaņēmām nekādus uzdevumus.

Mani vairākkārtējie mutiskie un rakstiskie lūgumi ļaut man par notikušo ziņot Ģenerālinspekcijai un B.d.W.SS-Ostland palika bez sekmēm. Plkv. Debesī gan sacīja, ka manu lūgumu sūtīs tālāk divīzijai, bet atbildi nesaņēmu.

Mainoties kaujas sektora vadībai, devos ar pārpalikušajiem virsniekiem B.d.W.SS-Ostland rīcībā, no kurienes mani tālāk nosūtīja Ģenerālinspektora stāba rīcībā.

5. augustā 1944. gadā.

Kpt. Arnolds Kunkulis ziņo:

PASKAIDROJUMS

Š.g. 15. aprīlī, pēc bataljona komandieņu kursu beigšanas Antverpenē, tiku iecelts par II bataljona komandieri 15. Apmācības un rezerves brigādē. Apmācības bataljons bija novietots: divas rotas Zaļā muižā un pa vienai rotai Mūrmuižā un Vilcē.

Š.g. 18. jūlijā saņēmu no brigādes komandieņa Standaf. Bredova uzdevumu: saformēt nekavējoši kaujas bataljonu, sastāvošu no 3 rotām, vienu ložmetēju vadu un piedalītu ptk vadu. Bataljonam bija jānovietojas ar fronti pret Lietuvu sekojoši: labā robeža — Mežmuiža ieskaitot, kreisā Sesavas pagasta valde iesk. Uzdevums bija: pārķert Bauska—Eleja—Mežmuižas lielceļu un nodrošināt to pret izpletņu lēcēju, bandītu, kā arī nelielu regulāru sarkano vienību ieplūšanu pāri šim ceļam.

Trešdien, 26. jūlijā ap plkst. 12.00 27 krievu lidmašīnas bombardēja Eleju un otru reizi ap plkst. 15.30 parādījās 18 krievu lidmašīnas un nometa bumbas. Bataljona zaudējumi bija: 2 instruktori nosisti, 2 virsnieki un 15 kareivji un instruktori ievainoti.

26. jūlijā ap plkst. 19.30 saņēmu pavēli no brigādes komandieņa ar kaujas bataljonu uzsākt kustību un sasniegt „Jonišķis", kur stāties ģen.ltn. Kellera rīcībā, izpildot tā tālākos rīkojumus, bez tam, sasniedzot „Joniškis", vest izlūkošanu līdz „Pašvitynis". Atdevu nekavējoši priekšpavēli gājienam. Bataljonam bija jāsapulcējas Elejā plkst. 00.15. Gājiena uzsākšanu biju paredzējis 00.30. Piezīmēju, ka rotas bija izkaisītas 10 km viena no otras. Vadi bija novietoti atbalsta punktu veidā. Apmācības bataljonā iedalītie 240 jauniesauktie bija tanī pašā vakarā virsnieka vadībā jānosūta uz Jelgavu. Jauniesauktos aizveda vltn. Leons.

Kaujas bataljonam bija jāiziet 5 rotu stiprumā ar vienu ložmetēju vadu, vienu ptk vadu un 2 LIG*. Patšautenes rotās bija nepietiekamā daudzumā, tā, piem. 3. rotā, pat nebija nevienas patšautenes, nemaz nerunājot par mašīnpistolēm. Rokas granātas bija pietiekoši. Kad es ierados bataljona sapulcēšanās vietā, es savu bataljonu tur vairs neatradu un man kāds vācu virsnieks paskaidroja, ka brigādes komandieris ar bataljonu motorizētā veidā jau 2 stundas iepriekš devies Jonišķu virzienā. Pavēlē, un arī man mutiski nekas netika sacīts, ka bataljons motorizētā veidā tiks pārvietots. Bataljonu panācu viņpus Jonišķiem, kur man brigādes komandieris sacīja, ka uzdevums esot ar bataljonu atbrīvot Šauļus. Nekāda izlūkošana netika vesta, bet brauca visi slēgtā kolonnā. Tikai vienā vietā tika izsūtīti 2 motociklisti uz kādu sādžu, pa kreisi no šosejas. Pēc neilga laika ienaidnieks sāka kolonnu apšaudīt ar artileriju. Uz katru kareivi bija 45—60 šauteņu patronas. Sākās uzbrukums gar šosejas abām pusēm. Pamazām ienaidnieks tika spiests atpakaļ Šauļu

---

* LIG — Leichte Inf. Geschütze.

virzienā. Bataljons cieta diezgan lielus zaudējumus, jo pretinieks atklāja stipru artilerijas, mīnmetēju un ložmetēju uguni, kuŗu mums nebija pa spēkam apkaŗot smago ieroču trūkuma dēļ. Ap pusdienas laiku 27. jūlijā pietrūka municija, jo tā bija jāpiegādā no Jelgavas. Rotas sāka atiešanu. Kad pienāca municija, tad uzsāka uzbrukumu kādai lielai sādžai, pa kreisi no ceļa. Pa labi no šosejas tika ievadīta kāda vācu policijas rota, kuŗa gan ļoti ātri atgāja, jo esot it kā cietusi 70% zaudējumus. Sādžu ieņēma, bet tur dzīvojošie leiši visas savas mājas aizdedzināja, tādējādi pārvēršot sādžu vienā ugunsjūŗā. Bijām spiesti sādžu atstāt un atiet, jo bija arī tiešām pēdējais laiks, jo sāka atkal trūkt municija un leišu partizāni, kopā ar krieviem sāka ielenkt un pārķert šoseju.

Sākām atkāpšanos Jonišķu virzienā. Pēc trešās municijas papildināšanas uz priekšu vairs negājām, bet ar brigādes komandieŗa pavēli uzsāku ar bataljona atliekām atiešanu, vedot vilcinošu pretošanos, uz Jonišķiem. Pa visu kaujas laiku vienreiz parādījās vācu lidmašīnas, kuŗas nometa bumbas pašu novietojumā, gan nevienu neskarot. Brigādes komandieris vairākkārt solīja, ka kuŗu katru brīdi būs klāt mums palīgi — tanki un 4 SIG* bet līdz vakaram nekādi palīgi neieradās. Ap plkst. 21.00 biju atvilcis visu bataljonu Jonišķos un Jonišķu apsardzību uzņēmās sakaru rota. Ar tumsas iestāšanos Jonišķos gan iebrauca 8 vācu tanki, bet tad bataljons jau 2/3 bija zaudējis. Kādā rotā man no 105 vīriem bija pāri palicis 1 kaprālis un 15 kareivji. Virsnieku zaudējumi līdz ielenkumam Jonišķos no 32 bija krituši un ievainoti 25. Pēc brigādes komandieŗa pavēles bija paredzēts otrā dienā, t.i. 28. jūlijā nocietināt Jonišķus ar ārējo un iekšējo loku. Darbus paredzēja uzsākt 28. jūlijā plkst. 04.00. Bet tanī pašā naktī (no 27. uz 28. jūliju) plkst. 02.10 Jonišķos iedrāzās vairāki desmit tanki un smagās mašīnas ar krievu kaŗavīriem. Aplenca Jonišķus un sākās šaudīšanās pilsētā. Slēgtās vienībās atkāpties vairs nebija iespējams un tamdēļ bēga pa mazām grupiņām, izmantojot tumsu, katrs, kas vien varēja. Kā man vēlāk izdevās noskaidrot, tad lielākā daļa kaŗavīru bija glābušies Zaļās muižas—Dobeles virzienā. Es kājām sasniedzu Zaļo muižu, no kurienes mēģināju tikt uz Jelgavu, bet krievi pie Lielplatones bija ceļu pārķēruši, kāpēc devos uz Dobeli, no turienes uz Tukumu, un, dabūdams zināt, ka Tukumā iebraukuši 4 krievu tanki, nogriezos uz Kalnciemu un Rīgu.

Lielākā daļa zaudējumu bataljonā bija ievainotie. Pats esmu viegli ievainots labajā rokā.

Smago automašīnu šoferi 27. jūlija vakarā zināja man stāstīt, ka Jonišķos vakarā iebraukušie vācu tanki esot 27. jūlijā, tas ir tanī dienā, kad visu laiku gāja smagas kaujas, stāvējuši Elejā. Kādu iemeslu dēļ tie nenāca palīgā, to nezinu. Katrā ziņā, ja būtu bijuši smagie ieroči un pietiekoši municijas, tad zaudējumi nebūtu tik smagi un varbūt arī vispārējie rezultāti pavisam citādi, bet tagad bataljons ir iznīcināts. Kur palika brigādes komandieris ar savu

---

* SIG — Schwere Inf. Geschütze.

stābu un vai viņš tika no Jonišķu aplenkuma ārā, to nemāku sacīt. Tāpat nezinu arī, kur palikusi latviešu policijas rota kpt. Elša vadībā, kuŗa ieradās Jonišķos 27. jūlija vakarā.

Kpt. Puķe-Puķītis ziņo:

Pēc ārstēšanās kaŗa slimnīcā Jelgavā tiku iedalīts veselības nostiprināšanai 15. Rez. Brigādē IG rotā Vircavā, 10 km no Jelgavas, apmācību izvešanai. Rotas sastāvā bija 3 virsnieki un ap 100 instruktoru un kareivju. Apbruņojumā 4 vācu kājnieku lielgabali. Jūlija beidzamajās dienās pēc Jelgavas bombardēšanas saņēmām paroli „Orkans", pēc kuŗas bija jābūt gataviem kaujas darbības uzsākšanai. Manā rīcībā atsūtīja 4 smagās auto mašīnas, lai varētu pusi no rotas motorizēt un doties uz Meitenes staciju un stāties plkv. Bredova rīcībā. Otra pusrota vltn. Liepiņa vadībā sekoja ar zirgu velkmi Janišķu —Šauļu virzienā. Darbības sākums plkst. 01.00. Apm. tai pašā laikā no Jelgavas darbību sāka plkv. Bredova kaujas grupa. Man bija jāpievienojas kopējai kolonnai Meitenes stacijas rajonā. Kaujas grupas sastāvs apm. 1 kājn. btl., 2 kājn. lg., 2 ptk lg., sakaru rota. Btl. kom. kpt. Kunkulis, btl. adj. ltn. Oga.

Saņēmu īsumā sekojošu kaujas pavēli: Ienaidnieks straujā uzbrukumā ieņēmis Šauļus un ielencis tur vācu vienības, kuŗas turpina cīnīties. Kaujas grupai doties uz Šauļiem un palīdzēt vienībām izlauzties. Uzdevumu sākt nekavējoties. Pirmā sadursme notika pie Meskučio sādžas (20 km D no Jonišķiem), apm. plkst. 6.00 rītā. Sākumā guvām uzbrukumā panākumus, bet sāka trūkt municijas un ienaidnieks sāka apiet mūsu kreiso spārnu. Radās ielenkumi, no kuŗiem ar grūtībām bija jāizlaužas, jo pavēli atiešanai nedeva. Daļa no transporta līdzekļiem tika iznīcināti. Mana rota arī cieta pirmos zaudējumus: 3 ievainoti, krituši un bez vēsts pazuduši 6 instruktori un 10 kareivji; iznīcināja ar tiešo trāpījumu 2 transporta mašīnas un 1 lielgabalu. Pēc izlaušanās ziņoju par stāvokli plkv. Bredovam, kuŗš man uzdeva vadīt vilcinošu pretošanos ar nolūku noturēt Jonišķus līdz tumsai (plkst. 22.00). Man pienāca papildinājums, vltn. Liepiņš ar pārējiem 2 lielgabalem. Sadalīju joslu uztverošās pozicijās un, vedot vilcinošu kauju, izdevās Jonišķus nosargāt. Jonišķos ienācām plkst. 23.00. Pa to laiku plkv. Bredovs bija Jonišķos saņēmis papildinājumu — 7 smagos tankus „Tiger" un noorganizējis apsardzību. Kaujas grupa saņēma pavēli izmeklēt Jonišķos nakts mītni un atpūsties. Tikko nakts mītnes bija ieņemtas, vienības nogurušas pēc smagajām cīņām atpūtās, sākās krievu tanku kolonnas uzbrukums un caurrāvums. Jonišķos sākās īsa tanku kauja, vācu Tīģeri sajaucās ar krievu T 34. Sakari starp vienībām tika pārtraukti. Es ar vienību izlauzos Vilces virzienā. Pie izlaušanās tiku ievainots kājā, bet biju spiests palikt pie vienības. Atgājām Dobeles virzienā un sākām organizēt Dobeles aizstāvēšanu. Klāt pienāca kpt. Elša policijas rota un majora Zālītes bataljons no Paplakas. Izkraušanās

brīdī sākās krievu tanku uzbrukums Dobelei. Mēs ieguvām 2 krievu tankus, kuŗi bija izlauzušies cauri mūsu pozicijām. Lai sakārtotos, vienības atgāja. Es tiku evakuēts uz Saldus slimnīcu un tālāk uz Liepāju. Līdz ar to mans darbības posms šai sektorā izbeidzās. Manā vietā palika vltn. Liepiņš.

Ltn. Jūlijs Zariņš ziņo:

Š.g. 26. jūlijā tiku nozīmēts kā trauksmes rotas kom. no 15. Apm. un papildinājumu vienības sakaru rotas. Rotas sastāvs: 5 virsnieki, 18 instruktori un 77 kareivji. Uzdevums: kā sakaru vienībai piedalīties paredzētā akcijā Elejas rajonā, kur ierasties kaujas grupas komandieŗa rīcībā Elejā.

Elejā ieradāmies 26.7. vakarā. Kaujas grupas kom. bija 15. Apm. un papildin. vienības komandieris. 26.7. vakarā no kaujas grupas komandieŗa saņēmu pavēli norīkot 7 radiostacijas pie strēlnieku rotām, kuŗas izbrauc uz Jonišķiem. Pārējās radiostacijas un telefonisti palika Elejā līdz 27.7. vakaram, kad saņēmu rīkojumu ierasties Jonišķos.

Jonišķos saņēmu pavēli izlikt pilsētas nakts apsardzību ar galveno uzdevumu nodrošināt vācu tankus, kuŗi ieņems pilsētas aizsardzības pozicijas pie galveniem ceļiem. Tuvākus norādījumus par stāvokli un poziciju ieņemšanu saņēmu no vltn. Veilanda.

Kaujas darbībā 27.7. strēlnieku vienības bija stipri cietušas, kālab pilsētas apsardzību uzdeva sakaru rotai. No sakaru rotas kā sakarnieki kaujā piedalījās 1virsnieks un 21 kareivji-radisti, no tiem bez vēsts pazuda 8. Pēc atgriezušos kareivju izteicieniem 2 stacijas bija saņēmušas tiešu granātu trāpījumu.

Stāvoklis 27.7. vakarā: Apm. 4 km uz D no Jonišķiem atradās saskarē ar ienaidnieku mūsu priekšgrupa — 2 strēlnieku grupas un 1 ptk. grupa.

Ap plkst. 24.00 bija dzirdama tanku rūkoņa, kad ieradās vācu tanki mūsu tiešā tuvumā. Vēl Jonišķu stacijā atradās vācu bruņotais vilciens, kuŗa komandieris paskaidroja, ka viņam uzdevums izbraukt līdz mūsu priekšgrupai un atbalstīt to.

28.7. ap plkst. 01.30 sākās krievu uzbrukums mūsu priekšgrupai. Mūsu prettanku lielgabals pēc dažu šāviņu izšaušanas lielā ātrumā aizbrauca uz aizmuguri. Priekšgrupa turējās apm. pusstundu un, kad uz to sāka šaut no visām pusēm, nesaņēmusi nekādu smago ieroču atbalstu, atgāja. Ap plkst. 02.30 pirmais krievu tanks piebrauca pie mūsu pozicijām. Biju devis rīkojumu uguni atklāt tikai pa skaidri redzamiem mērķiem. Kad krievu tanks piebrauca uz 15 m no mūsu pozicijām, kareivji atklāja uguni, jo uz tanka bija redzami kareivji. Tad savukārt krievu tanks atklāja pa mūsu pozicijām uguni un arī vēl divi pienākušie tanki atklāja uguni. Tā kā vācu tanki atradās tikai kādus 200 m aiz mūsu pozicijām, tad nevarēju saprast viņu klusēšanu. Mums prettanku ieroču nebija un šauteņu uguns tankus neiespaidoja, tāpēc krievu tanki sāka braukt uz priekšu. Vācu tanki arī vēl tagad neatklāja uguni, un domāju, ka viņi ir aizbraukuši. Lai nepaliktu bez smago ieroču

atbalsta ielenkumā, kur dienā būtu droša iznīcināšana, devu pavēli atiet uz noteikto pulcēšanās vietu meža malā aiz pilsētiņas. Tad sākās skriešanās ar tankiem, kuŗi gribēja tikt pirmie meža malā. Līdz mežam bija apm. 3 km. Cerējām, ka tie vācu tanki, kas atradās pilsētiņā, aizturēs krievu tankus, bet arī tie neizšāva nevienu šāvienu. Krievu tanki pirmie sasniedza meža malu, bet mēs pa grāvi varējām ielīst mežā. Tālāk pa mežu virzījāmies uz Eleju. Mežā sastapu vācu tanku komandieri, kādu vācu leitnantu un kaprāļus. Uz manu jautājumu, kāpēc viņš nešāva pa krievu tankiem un pameta savu tanku, viņš atbildēja: „Ja es šautu, tad krievi redzētu, kur es esmu un mani sašautu."

Elejā sapulcēties nevarējām, jo tur notika vācu lidmašīnu uzbrukums. Sadalīju atlikušos kaŗavīru grupās un noteicu: ierasties Jelgavā, bet ja tur nebūtu iespējams, tad Rīgā, un tur pieteikties. Es ar dažiem kareivjiem ierados Rīgā 31. 7. vakarā.

Kapteinis Aleksandrs Beišāns ziņo:

LATVIEŠU REZERVES BRIGĀDES CIŅAS 1944. GADA JŪLIJĀ JELGAVAS TELPĀ

Brigāde sastāvēja no Rezerves (Ersatz) bataljona, 3 kājnieku apmācības bataljoniem, 1 artilerijas apmācības diviziona un vairākām speciālo ieroču apmācības vienībām.

Rezerves bataljonā, kuŗš bija novietots Jelgavā un kuŗu komandēja vācu SS-Hstuf. Foige, ietilpa:

1. veselības uzlabošanas rota (Romas kazarmēs), komandieris kpt. Eglītis,
2. veselības uzlabošanas rota (privātās mājās Grebnera parkā), komandieris vltn. Otvars,
1. pamatrota (Skolotāju seminārā), komandieris vltn. Lampa,
2. pamatrota (privātā ēkā, pretim skolotāju semināram), komandieris kpt. Beišāns.
1. Kājnieku apmācības btl. (Bauskā), komandieris maj. Melceris,
2. Kājnieku apmācības btl. (Zaļeniekos), komandieris kpt. Kunkulis,
3. Kājnieku apmācības btl. (Aucē), komandieris maj. Rubenis.

Artilerijas apmācības dzn. (novietojuma rajons starp Jelgavu un Tukumu), komandieris kāds vācu SS-Stubaf.

Kāds bija šo vienību sastāvs, man nav zināms, jo tas bieži mainījās. Bez tam Rezerves bataljonam bija pakļautas 2 maršrotas ar novietojumu Rundāles pilī. Viena skaitījās 15. divīzijas maršrota, kuŗu komandēja vltn. Graumanis, otra 19. divīzijas maršrota, kuŗu komandēja vltn. Baumanis (1944. gadā Liepājā kā dezertieris nošauts).

Tanī pašā laikā, kad plkv. Bredovs kpt. Kunkulim uzdod formēt kaujas grupu, viņš atstādina no I btl. komandēšanas maj. Melceri un par tā koman-

dieri iecel III btl. komandieri maj. Rubeni. Ar Rubeni tikos Jelgavā apmēram 25. jūlijā, kad viņš brauca no Auces uz Bausku pārņemt bataljonu. Kpt. Kunkuļa kaujas grupa sastādījās galvenokārt no II un III btl. apmācītiem kājniekiem, klāt vēl speciālo apmācības vienību apmācītie un apbruņotie kaŗavīri. Kāds īstenībā bija Kunkuļa kaujas grupas sastāvs un kā norisa kauja, man nav zināms.

Telefona satiksme darbojās vēl visu 28. jūlija dienu un ūdens bija visu laiku līdz Jelgavas krišanai, jo pumpju stacija Ruļļukalnu rajonā darbojās nepārtraukti.

Man zināmās speciālo ieroču apmācības vienības, tieši pakļautas brigādes komandierim:

1. Bij. 3. Jelgavas kājn. p. kazarmēs: Sakaru apmācības rota, kom. kpt. Grasis; Auto brauc. apmācības rota, kom. vltn. Svīķeris,
2. Jelgavā, blakus Ģintermuižai: Jātnieku un braucēju apmācības eskadrons, kom. kpt. Rulliņš,
3. Svētes pamatskolā: Prettanku lielgabalu baterija, kom. kpt. Cībants,
4. 15. maija pamatskolā bija latviešu SS-lazarete.

Man zināmā Jelgavas aizstāvēšana.

Vienīgā apbruņotā vienība bija Romas kazarmēs novietotā 1. veselības uzlabošanas rota. 1. un 2. pamatrotām ieroči bija tikai kadram — apm. 24 instruktoriem un kareivjiem. Pamatrotu uzdevums bija jauniesauktos kareivjus ietērpt, izgatavot dokumentus un pēc tam nosūtīt uz apmācības vienībām.

25. jūlijā visas Rezerves bataljona vienības no bataljona komandieŗa saņēma rīkojumus, ka iestājoties trauksmes stāvoklim, resp. pakāpei „Orkans", 1. veselības rotai jāieņem pozicijas kapsētā Romas kazarmju rajonā, 2. veselības uzlabošanas rotai jāizsūta sardze 1 vada stiprumā uz latviešu SS-slimnīcu 15. maija pamatskolā un pārējo rotu virsniekiem jābūt pie savām vienībām. Kas tālāk darāms, nebija teikts.

Krievu uzlidojums Jelgavai sākās 27. jūlijā plkst. 11.00, kad arī bataljona stābā pienāca rīkojums, ka iestājusies trauksmes pakāpe „Orkans". Uzlidojums turpinājās ar pārtraukumiem līdz plkst. 16.00. Piezīmējams, ka Jelgavai zenītartilerijas apsardzības nebija. Sevišķi daudz kritušo bija stacijas rajonā, jo pirmā uzlidojuma laikā stacijā stāvēja kāds vāciešu atvaļinājumā braucēju vilciens. Latviešu kaŗavīriem zaudējumu nebija, jo krievi bombardēja tikai stacijas rajonu. Prāvi zaudējumi gan bija starp civīliedzīvotājiem.

27. jūlija vakarā plkst. 21.00 virsnieku klubā satiku bataljona komandieri Foigi un jautāju par stāvokli. Foige atbildēja, ka viss esot viena „Schweinerei" un krievi esot Jonišķos, vairāk viņš nekā nezinot.

28. jūlija rītā plkst. 03.30 Jelgavas dienvidu nomalē atskanēja pirmie artilerijas šāvieni. Bija skaidrs, ka krievi ir pie Jelgavas. Liku rotai ģērbties un sagatavoties iziešanai. Rotā bija ltn. Preiss, 24 kadra instruktori un kareivji un apm. 120 jauniesaukto, no tiem daži vēl neietērpti. Pavēlēju ltn. Preisam palikt pie rotas un gaidīt manu atgriešanos, bet pats devos uz btl. stābu

Jelgavas stacija 1944. gada 28. jūlijā, plkst. 15.30

informēties par stāvokli un saņemt eventuālus rīkojumus, jo telefona zvanīšanai neviens neatbildēja. Bataljona stābā, kas bija novietots kādas pamatskolas telpās Annas ielā, neviens vairs nebija. Bataljona kom. SS-Hstuf. Foige bija pazudis. Kad apmēram pēc stundas atgriezos rotā, tad ltn. Preiss ar jauniesauktajiem rotas novietojumu bija atstājis. Bija palicis tikai rotas virsseržants v.v. Kalniņš ar kadru, jo tas nebija klausījis ltn. Preisa pavēlei atstāt rotas novietojumu, bet pildījis manu pavēli, t.i. gaidīt manu atgriešanos.

Atlikušajiem 26 kaŗavīriem, galvenokārt instruktoriem, liku izdalīt municiju, pārtiku un kantīni un lēnām sākām virzīties Dobeles šosejas virzienā. Izsūtītie ziņneši vairs neatrada neviena cilvēka 2. veselības uzlabošanas rotas, 1. pamatrotas un Jātnieku un braucēju apmāc. eskadrona novietojumā. Tāpat nebija neviena pulcēšanās vietā — Grebnera parkā. Viesītes pamatskolā (pa ceļam uz Dobeles šoseju), satiku Rezerves btl. saimniecības priekšnieku SS-Ostuf. Sābeli, viņa palīgu ltn. Sviestiņu un apm. 40 vācu un latv. kaŗavīrus — no btl. stāba saimniecības komandas.

No Miezītes pamatskolas Ostuf. Sābelis ar kādas vācu zenitart. sakaru vienības palīdzību sazvanījās ar plkv. Jurko brigādes stābā, kas deva rīkojumu mums ieņemt pozicijas pie viadukta uz Jelgavas—Tukuma un Jelgavas —Dobeles dzelzceļu krustojuma, dienvidos no Ģintermuižas, pretim Aveņcie-

Jelgava — 1944. gada vasarā, pēc krievu iebrukuma

mam. Tā kā biju vecākais, tad visas grupas, apm. 60 cilvēku, komandēšanu uzņēmos es. No Miezītes pamatskolas cauri Ģintermuižai virzījāmies uz Aveņciemu. Ģintermuižā bija pamesta Brigādes ieroču un municijas noliktava. Tur papildināju municiju, dabūju arī 2 patšautenes. Tuvojoties Aveņciemam, uz mums tika atklāta automātisko ieroču uguns. Tā kā virzījāmies pa segtu apvidu, tad zaudējumu nebija. Nonākuši pie viadukta, pretim Aveņciemam ieņēmām pozicijas dzelzceļa uzbēruma otrā pusē. Lai neļautu krieviem nocietināties pie izdevīgā dzelzceļa uzbēruma, nolēmu nekavējoši triecienā krievus atsviest atpakaļ. Izlūkošanai nebija laika un arī nebija iespējama, jo krievi bija otrā pusē uzbērumam 30 m attālumā. Krievi mūsu triecienu neizturēja un metās bēgt, pametot 3 kritušos. Mūsu ieguvums — 1 gūsteknis-uzbeks, 1 tanku šautene, 2 Maksima ložmetēji un municija. Triecienā mums zaudējumu nebija. Vēlāk, vajājot pretinieku, krita viens vācu kaļavīrs. Nopratinot gūstekni uzzinājām, ka pie Jelgavas tanku atbalstam ir 2 kājnieku rotas. Cik tanku pienākuši pie Jelgavas, to gūsteknis nezināja. Pēc trieciena, apm. plkst. 08.00 pienāca viens vads no III btl. kāda leitnanta vadībā. Tam uzdevu ieņemt pozicijas pa kreisi no manis. Pa labi no manis ar fronti pret Baložu kapiem pozicijas bija ieņēmuši zirgu depo vācu kaļavīri no bij. Remonteskadrona novietojuma Svētē, kāda veterinārārsta vadībā. Apm. plkst. 11.00 ieradās sakaru rota, apm. 70 vīru, ar kpt. Grasi. Rotā bija

15. Rez. brigāds kaļavīri Jelgavas pilī, 1944. gada jūlija beigās

2 smagie ložmetēji un daudz instruktoru. Tai uzdevu ieņemt pozicijas pa labi no manas grupas un nodibināt sakarus ar pa labi esošo zirgu depo vienību. Krievi visu laiku nekādu aktīvitāti neizrādīja, bet veda retu, traucējošu uguni. Šādā veidā cik necik savu iecirkni nostabilizējis, devos uz Jelgavu, meklēt pulkvedi Jurko un informēties par stāvokli.

Čakstes ģimnazija, kur agrāk bija Brigādes stābs, dega, bet ārā dežurēja kāds kaļavīrs ar motocikletu, kuŗš zināja pltn. Jurko atrašanās vietu. Pltn. Jurko man paskaidroja, ka Jelgavas dienvidrietumu daļas aizsardzība esot uzdota vācu pulkvedim Debesī un ka viņa komandpunkts atrodoties pretgaisa aizsardzības bunkurā pie Jelgavas stacijas. Ieteica to neapmeklēt, esot bargs un „špāsīgs" kungs. Domāju pameklēt pazudušās vienības. Cerēju, ka tās būs devušās no Jelgavas laukā Rīgas virzienā, kāpēc liku braukt tanī virzienā. Apmēram 2—3 km no Jelgavas pie kādām mājām šosejas malā ieraudzīju savu bij. bataljona komandieri SS-Hstuf. Foigi ar adjutantu un pāris vācu tautības rakstvežus. Mašīnā bija kastes ar dzērieniem un visi mielojās. Apjautājos, vai viņš ko nezina par bataljona vienībām, kur tās palikušas? Viņš nekā nezinot un viņam ar mums vairs neesot nekāda darīšana, viņš esot kāda majora rīcībā.

Pēc tam atgriezos pie savas vienības. Apm. plkst. 12.00 no Svētes pamatskolas ieradās ptk. lg. baterijas komandieris kpt. Cībants un ltn. Vītols ar 2 prettanku lielgabaliem un dažiem šāviņiem. Lielgabalus kareivji bija atvil-

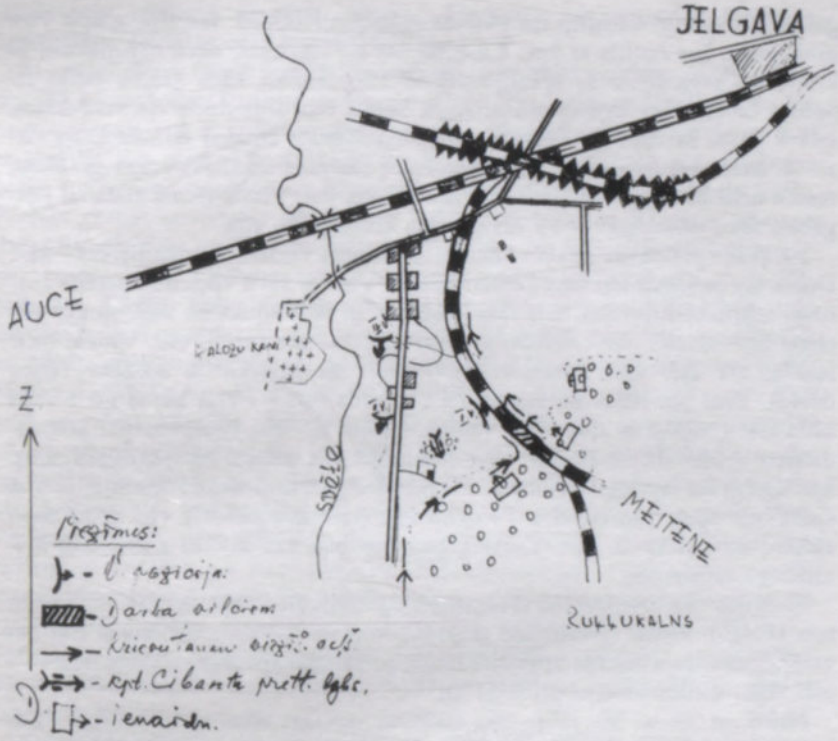

kuši paši, jo labākie lielgabali ar vilcējiem un municiju bija nodoti jau agrāk plkv. Bredova rīcībā. Kpt. Cībants pilnīgi netraucēti bija iznācis mežam cauri D no Jelgavas un brīnējās, ka mēs jau kaŗojot visu priekšpusdienu. Vienu lg. liku nostādīt pozicijā ceļa līkumā pie Baložu kapiem un otru pie dzelzceļa viadukta.

28. jūlija pēcpusdiena un nakts pagāja mierīgi. 29. jūlijā, gaismai austot, mežā, D. no Jelgavas, bija dzirdams motoru un ķēžu troksnis, arī krievu kājnieki sāka vest intensīvāku uguni ar automātiskiem ieročiem un mīnumetējiem. Kpt. Cībants devās pie liegabala, kas bija pie Baložu kapiem. Pēc neilga laiciņa lg. atklāja uguni. Iedegās kauja ar krievu tankiem. Parādījās bēgoši zirgu depo vācieši, tiem līdzi kpt. Grasis ar saviem vīriem un daļa manas grupas kaŗavīru. Tos visus apturēju pie dzelzceļa uzbēruma un sūtīju atpakaļ ieņemt pamestās pozicijas, jo ne krievu tankus, ne kājniekus neredzēju. Latvieši gan ieņēma savas agrākās pozicijas, bet zirgu depo vīri to vairs nevarēja, jo Baložu kapus un Svētes upes labo krastu bija ieņēmuši krievi. No kpt. Cībanta lg. apkalpes ieradās 2 vīri un ziņoja, ka parādoties dažiem krievu tankiem, Cībants ar savu lielgabalu nekavējoties atklājis uguni, sašaujot 1 tanku. Otrs krievu tanks ar tiešu trāpījumu lielgabalā no-

galinājis kapteini Cībantu un pārējos apkalpes locekļus. Izsūtīju grupu vīru noskaidrot, kas noticis ar kpt. Cībantu, bet tie atgriezās, nekā nepanākuši, jo krievi tos sagaidījuši ar spēcīgu uguni. Pēcpusdienā kāds krievu tanks izbrauca cauri mūsu ierakumu līnijai pa Svētes ceļu līdz dzelzceļa viaduktam, izšāva dažus šāviņus pa Tērvetes ielu un aizbrauca atpakaļ Baložu kapu virzienā. Mēs tanku netraucējām, jo izņemot šautenes un dažas rokas granātas, mums nekādu citu ieroču nebija. Pie viadukta ltn. Vītola rīcībā atstātais lielgabals savu municiju — 13 šāviņus jau izlietoja no rīta.

29. jūlija pievakarā ieradās kāda vācu bruņotā vilciena komandieris — kpt. Doble un uzņēmās iecirkņa komandēšanu. Viņš ar savu vilcienu operējis Lietuvā, iebrūkot krieviem ticis līdz Jelgavai un te Ruļļukalna atzarojumā vilcienu bijis spiests uzspridzināt, jo cauri Jelgavai nav varējis tikt. Viņam līdzi ieradās arī daži vācu virsnieki, instruktori un kareivji ar dažām tanku dūrēm. Tanī pat laikā ieradās no III btl. kāda rota — vltn Sūnas un 1 vads kāda ltn. (iespējams Čakstiņš) vadībā. Visām latviešu vienībām par komandieņiem iecēla līdzatnākušos vācu virsniekus. Es paliku kā sakarnieks starp kpt. Dobli un latviešu vienībām. Pienākumu gan man nekādu nebija, jo visi spēki bija apm. 120 cilvēku. Pa nakti bija pazuduši gandrīz visi zirgu depo vācieši, laba tiesa no kpt. Graša vīriem un bija jau krietni zaudējumi kritušos un ievainotos.

Pozicijas tika atvilktas no Aveņciema uz dzelzceļa uzbērumu. Stāvoklis gan bija tādējādi drošs, sevišķi pret tankiem, kuŗi uz dzelzceļa uzbēruma tikt nevarēja, bet nebija nekāda apšaudes lauka, jo priekšā apvidus — Aveņciems — bija segts un krievi nostiprinājās tur.

Naktī no 29. uz 30. jūliju tika atsūtītas vairākas sīkas vācu vienības (lidlauka zemes personāls un atvaļinājumā braucēji), bet tie visi pa nakti atkal bija pazuduši. Kpt. Dobles grupai, kuŗa sastāvēja galvenokārt no latviešiem, abi flanki bija vaļēji un atlika tikai noskatīties, kā nelielas krievu kājnieku grupas laidās pāri uzbērumam uz Jelgavu.

30. jūlijā, gaismiņai austot, 7 krievu tanki caur Ģintermuižas viaduktu iebrauca Jelgavā. Mums bija tikai jānoskatās. Miglas dēļ tanki neredzēja arī mūs.

30. jūlija dienā krievu tanki pāris reizes piebrauca pie uzbēruma, bet augšā tikt nevarēja un bija spiesti pazust Aveņciemā. Uzsēdinātos kājniekus mēs visus nolikvidējām. Kājnieki uzbrukumā nenāca, bet apšaudīja stipri ar mīnmetējiem.

Visu laiku mums nebija nekādu sakaru, ne pārsienāmo materiālu, ne pārtikas. Daudzi ievainotie mira noasiņošanas dēļ, jo nebija ar ko pārsiet.Niknu kaujas troksni varēja dzirdēt arī aiz Ģintermuižas— Dobeles šosejas virzienā un pie stacijas. Apm. plkst. 22.00 kpt. Doble atstāja mani savā vietā un pats ar dažiem saviem vīriem devās stacijas virzienā, jo tur neesot kaut kas kārtībā. Kopš tā laika kpt. Doble ir pazudis bez vēsts. Pieņemu, ka viņš pa tumsu būs iegājis krievos un vai nu kritis, vai sagūstīts. Plkst. 23.00 ieradās kāds vācu leitnants un nodeva mutisku pavēli no komandējošā ģenerāļa

sagatavoties atiešanai uz dārzu rajonu. Uz kartes viņš parādīja Grebnera parku starp Tērvetes un Rūpniecības ielām.

31. jūlijā plkst. 02.00 ieradās tas pats ltn. otru reizi un deva pavēli atkāpties. Tā kā attiecības latviešu un vāciešu starpā bija ļoti saspīlētas, par ko būs runa turpmāk, tad es visām grupām paziņoju tikai atkāpšanās pavēli un pats ar atlikušajiem apm. 15 cilvēkiem no 2. pamatrotas atkāpos uz Grebnera parku un ieņēmu pozicijas uz Rūpniecības ielas, virzienā uz dzelzceļa līniju. Pārējās grupas novietojās pēc saviem ieskatiem: dažas uz Tērvetes ielas un dažas Rūpniecības un Tērvetes ielas stūrī. Krievi jau bija iefiltrējušies apkārtējās mājās un arī Grēbnera parkā, apšaudot mūs ar mīnmetējiem un mašīnpistolēm. Cietām lielus zaudējumus. Ap pusdienas laiku krievi bija mūs ielenkuši no 3 pusēm un nāca triecienā. Tā kā krievi bija labi maskējušies un atklāja spēcīgu mašīpistoļu uguni, tad mūsējie bija spiesti atkāpties. Kritis SS-Ostuf. Sābelis un vēl daudzi. No manas rotas dzīvi iznāca tikai vv. Kalniņš un viens kaprālis. Atkāpāmies uz tirgus laukumu, kur bija uzstādīti vācu prettanku lielgabali, kas apšaudīja Dobeles, Katoļu un Akadēmijas ielas un neļāva krievu tankiem ieņemt Lielupes tiltu. Tilta gala nocietinājumu aizstāvēšana bija uzdota Jelgavas komandantam un kādam vācu pulkvedim. Pie nodegušās Lindes viesnīcas bija sapulcējušies vairāki desmit latviešu kaļavīru un latviešu un vācu policisti. Feldkomandants uzdeva man savākt grupu vīru, ieņemt pozicijas Akadēmijas un Bisenieka ielas krustojumā un turēties līdz pavēles saņemšanai — „bis den letzten Mann, bis die letzte Patrone". Minētā ielas krustojumā noturējos līdz 1. augusta rītam plkst. 02.00, Feldkomandantam pietiekoši bieži gan par sevi atgādinādams dažādu ziņojumu veidā.

1. augustā plkst 02.00 vācu prettanku lielgabali atklāja spēcīgu uguni pa Akadēmijas un Katoļu ielu. Tanī pašā laikā es saņēmu pavēli atiet uz Lielupes tiltu. Manai grupai vajadzēja būt vienai no pēdējām, jo pie tilta žandarmi mūs apturēja un kareivjiem bija jāpalīdz no tirgus laukuma aizvilkt lielgabalus pāri tiltam. Pēc apmēram pusstundas atskanēja viens pēc otra divi vareni grāvieni: uzlidoja gaisā Driksnas un Lielupes tilti. Jelgavas traģēdija bija noslēgusies.

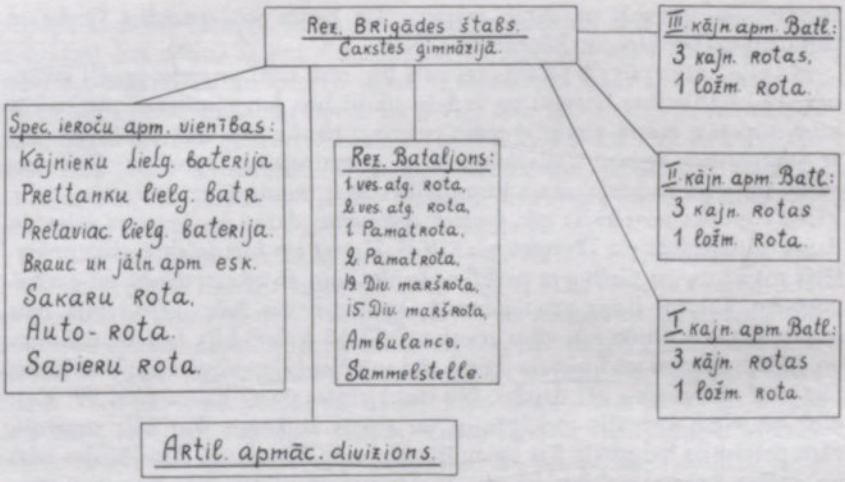

Rezerves Brigādes dislokācijas šema 1944. g. Jūlija mēn.

PASKAIDROJUMI PIE REZERVES BRIGĀDES DISLOKĀCIJAS SCHĒMAS

1. Baterijas kom. kpt. Broks. Novietojums pie Ģintermuižas. Vēlāk laikam bateriju ieskaitīja Artilerijas apmācības divizionā.
2. Komandieris kpt. Cībants. Novietojums Svētes pamatskolā.
3. Novietojums Vecsvirlaukā. Komandieris nezināms. Nebija pretaviācijas lielgabalu.
4. Komandieris kpt. Rulliņš. Novietojums pie Ģintermuižas.
5. Komandieris kpt. Grasis. Novietojums 3. Jelgavas k. p. kazarmēs.
7. Komandieris kpt. Riekstiņš. Novietojums pie Bauskas. Bredova laikā rotu izformēja.
8. Komandieris kāds SS-Stubaf. Novietojums starp Tukumu un Jelgavu. Divizions vēlāk ticis iedalīts 19. divīzijā.
9. Komandieris SS-Hstuf. Foige. Novietojums kādā pamatskolā Annas ielā.
10. Komandieris kpt. Eglītis. Novietojums Romas kazarmēs.
11. Komandieris vltn. Otvars. Novietojums Rūpniecības ielā.
12. Komandieris vltn. Lampa. Novietojums Skolotāju institūtā.
13. Komandieris kpt. Beišāns. Novietojums Skolotāju ielā, pretim institūtam.
14. Komandieris kpt. Graumanis. Novietojums Rundāles pilī..
15. Komandieris vltn. Baumanis. Novietojums Rundāles pilī.
16. Ārsts-vltn. Porietis. Novietojums Vaļņu ielā Nr. 2.

17. Komandieris kpt. Beišāns. Novietojums Vaļņu ielā 2.
18. Komandieris kpt. Kunkulis. Novietojums Zaļenieku muižā. Rotu komandieri kpt. Valdmanis, kpt. Dolfijs, pārējos nezinu.
19. Komandieris maj. Melcers. Novietojums Bauskā. Rotu komandieri kpt. Ivanovs, kpt. Krūze, kpt. Konrāds un vltn. Sproģis.
20. Komandieris maj. Rubenis. Novietojums Aucē.

Kapteinis Jānis Rulliņš ziņo:

1944. g. 27. jūlijā bija silta, mazliet piemākusies diena. Pēcpusdienā apstaigāju jāšanas apmācības laukumu plkv. Brieža ielā un novēroju samērā dzīvu kustību vācu lidlaukā — Miezītes laukos. Iznīcinātāju formācijas riņķoja virs lidlauka.

Jelgavas stacijas virzienā atskanēja spēcīga detonācija un virs stacijas atrašanās vietas pacēlās gaisā milzīgs liesmu un dūmu stabs. Gaisā eksplodēja sprādzieni, kas atgādināja raķetes. Krievu bumbveži zemā lidojumā bija nometuši bumbas virs stacijas. Bija trāpīts municijas vilciens, kas eksplodēja. Eksplozija sapostīja stacijas ēku un apkārtējās dzīvojamās mājas. Smagi cietis bija arī kāds Vidzemes un Latgales bēgļu ešelons.

Īsā gaisa cīņā vācu iznīcinātāji notrieca divus krievu bumbvežus. Viens sadega virs stacijas, otrs nokrita uz Rīgas—Jelgavas šosejas. Uzlidojums bija beidzies, bet Jelgavas stacijā vēl stundām ilgi eksplodēja municija. Pilsētā iestājās baigs klusums. Elektriskā spēkstacija nedarbojās. Daudzām mājām bija izbirušas logu rūtis.

Saņēmu rīkojumu vakarā ierasties brigādes stābā. Man tika pavēlēts braucēju apmāc. eskadronu sagatavot iziešanai un būt trauksmes stāvoklī. Pēkšņas trauksmes gadījumā pāriet vācu lidlauka komandanta rīcībā.

27. jūlija vakarā Jelgavā ieradās ģen. Flugbeils un pārņēma kaŗaspēka komandēšanu.

28. jūlijā apm. plkst. 04.00 Jelgavas—Meitenes šosejas rajonā atskanēja pirmie tanku lielgabalu šāvieni. Īsi pēc tam atskanēja arī kājnieku ieroču šaušana. Tālrunis nedarbojās un nebija iespējas noskaidrot stāvokli. Devos uz vācu komandantūru tirgus laukumā. Te valdīja drudžaina iekraušanās. Neviens neko nezināja pateikt. Ģen. Flugbeils ar savu adjutantu bija aizgājis uz Jelgavas staciju noskaidrot stāvokli. Pēc neilga laika komandantūrā ieradās ziņnesis un ziņoja, ka sarkano tanku smaile uzbrūk Jelgavai, cīņas notiek Romas kazarmju rajonā.

Uguns kauja pastiprinājās un tanku lielgabalu šāviņi eksplodēja arī virs komandantūras jumta. Sacēlās pānika. Civīlpārvalde (Brīvkungs Mēdems) ar savu stābu steigā iekravāja mantas smagajās mašīnās. Jelgavas iedzīvotāji straumēm plūda pāri tiltiem Rīgas virzienā.

Atgriežoties eskadrona novietnē, devu rīkojumu vezumiem izbraukt pa Dobeles šoseju, novirzīties uz Tukuma ceļa un novietoties aizsegā mežā

Tušķu rajonā. Pārējais eskadrona sastāvs (2 virsn. un 60 kareivji) devās pa Meijmuižas ceļu vācu lidlauka komandanta rīcībā.

Vēl nebijām nonākuši līdz lidlauka telefona centrāles ēkai, kad sastapu lielāku grupu vācu lidotāju pilnā apbruņojumā, virsnieku vadībā. Noskaidrojās, ka vācu lidlauka komandants devis pavēli lidlauka personālam visu pamest un doties uz Tukumu. Pēc neilga laika tika uzspridzināta lidlauka municijas noliktava Kupfer muižiņā.

Ar eskadrona kaujas sastāvu devos pāri Miezītes laukiem uz Dobeles šoseju. Sasniedzot Zanderu kapus, nolēmu noskaidrot stāvokli un nogaidīt.

Jelgavas—Dobeles lielceļš bija pārpildīts ar smago auto kolonnām, vieglām mašīnām un kaŗaspēka vienībām, kuŗas devās Tukuma virzienā. Nepārtrauktā straumē plūda civiliedzīvotāji, nesdami rokās nelielus sainīšus, ko steigā varējuši paņemt. Netālu no Tušķu tilta pāri Svētes upei neliela vācu vienība rīkojās it kā uz poziciju ieņemšanu gar Svētes upi, bet drīzi vien pacēlās un devās Tukuma virzienā.

Eskadrona ziņneši noskaidroja, ka Miezītes pamatskolā, apm. 2 km DA no Zandera kapiem atrodas neliela vācu vienība kāda majora vadībā. Šī vienība ieņēma pozicijas gar Svētes upes labo krastu un tās labais spārns atradās netālu no Zanderu kapiem. Vācu majors lūdza mūs ieņemt kaujas iecirkni Veco Zandera kapu dienvidu malā.

Tā kā es vēl joprojām tikai ar lielām grūtībām varēju paiet, tad nozīmēju vada komandieri vltn Sūnu par eskadrona kaujas vienības komandieri un uzdevu viņam ieņemt norādītās pozicijas un stāties sakaros ar vācu majoru. Paliku tomēr arī pats pie vienības. Kaŗavīri iekārtoja kapu akmeņu sētā šaujlūkas un sāka ierakties. Mūsu rīcībā bija vienīgi šautenes ar vienu uguns devu.

28. jūlija pēcpusdienā no Auces ieradās III btl. kpt. Sukatnieka vadībā un apmetās Tušķos. Šim bataljonam tikai puse kaŗavīru bija apbruņota. Nebija smago ieroču un rokas granātu. Bataljons ieņēma novērošanas pozicijas gar Tērvetes upes kreiso krastu, pieslēdzoties ietekai Svētes upē. Tika saņemta pavēle vienu rotu nosūtīt uz Jelgavu, ko arī kpt. Sukatnieks izpildīja.

Jelgavas austrumu pievārtē kauja arvienu pastiprinājās. Darbojās artilerija, bumbvedēji, mīnmetēji un arī „Katjušas". Arī Ģinteru muižas rajonā nepārtraukti rēja smagie ložmetēji. Krēslai iestājoties, kaujas troksnis sāka aprimt un vienīgi Jelgavā plosījās nepārtraukta uguns jūŗa. No mūsu novietnes varēja redzēt degošas baznīcu torņu smailes.

29. jūlijā kaujas darbība atjaunojās visā frontē. Jau no paša rīta bija dzirdams kaujas troksnis Miezītes pamatskolas virzienā, kas pamazām virzījās uz Zanderu kapiem. No Dreimaņu mājām mūsu iecirkni sāka apšaudīt krievu kājnieku lielgabali. Jelgavas—Dobeles ceļš bija zem krievu uguns. Ap pusdienas laiku no Jelgavas pienāca smagā mašīna ar 4 stobru ložmetēju. Šo mašīnu ievirzīju Zanderu kapos un tā sniedza mūsu vienībai manāmu atbalstu, turot zem pastāvīgas uguns Dreimaņu mājas un Svētes upes kr. krastu. Pēcpusdienā krievu spiediens mūsu iecikni pastiprinājās. Tika pievesti

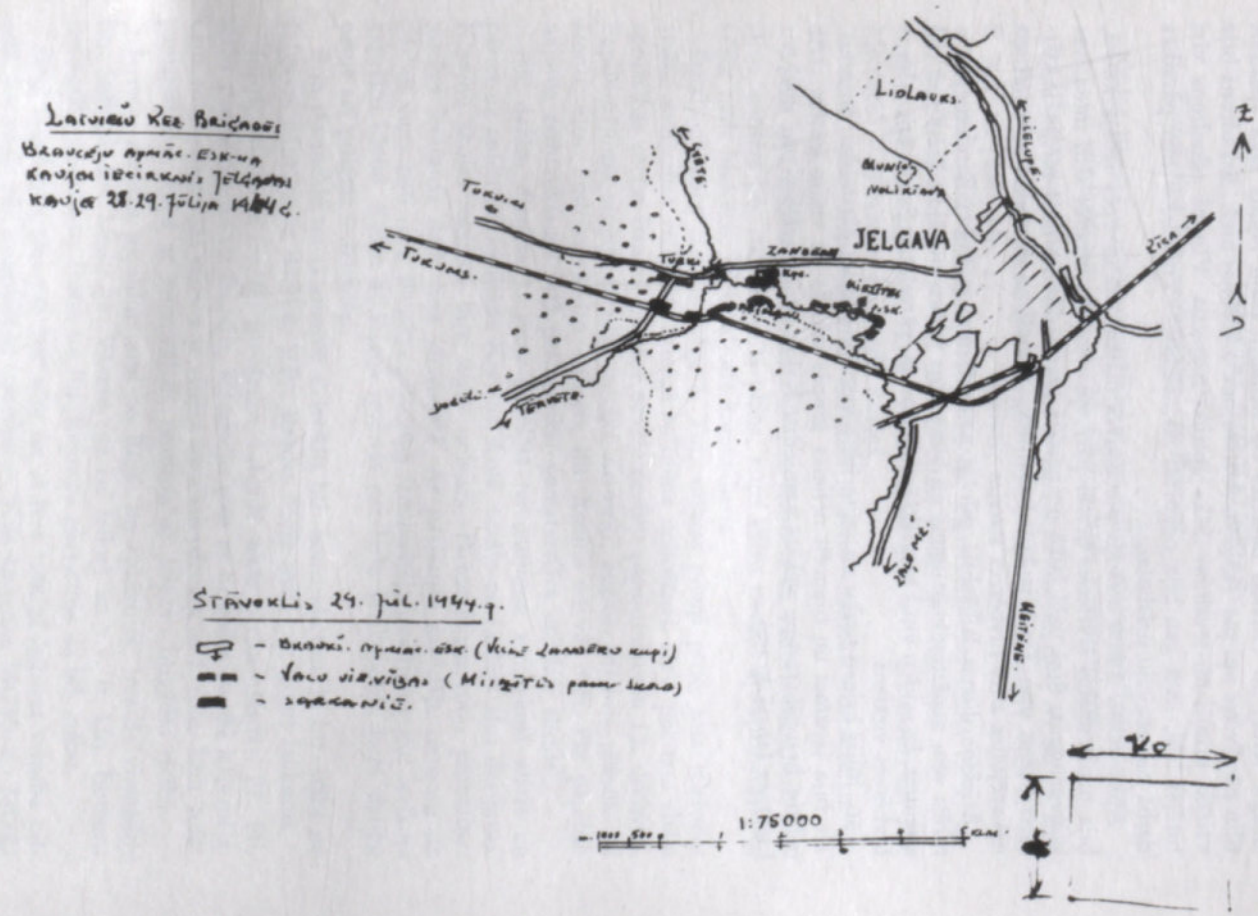
Latviešu Kez. Brigades
Brauceju apmāc. esk-na
kaujas iecirknis Jelgavas
kaujas 28.29. Jūlija 1944 g.
JELGAVA
Lidlauks
Tukums
Tūrki
Zanderu
Rīga
Mēitene
Stāvoklis 29. Jūl. 1944. g.
- Brauksi. apmāc. esk. (Vecie Zanderu kupi)
- Valu vienības (Miežītes pamu skola)
- sarkanie.
1:75000
Vo

smagie ieroči un vairākas tanketes no Klimpju māju rajona sāka apšaudīt tiltu pār Svētes upi pie Tušķiem. Uzlidojumi atkārtojās bieži. Eskadronā bija vairāki krituši un ievainoti. Sāka aptrūkt municija. Visumā eskadrona vīri turējās labi, kaut gan bija noguruši un neēduši. Visa nakts tika pavadīta darbā pie poziciju uzlabošanas.

Apm. plkst. 14.00 atrados pie Kalves mājām Svētes upes labajā krastā, bija nepieciešams izvēlēties braslu pāri upei, jo tilts atradās zem intensīvas krievu uguns. Šinī pašā laikā no pretējā krasta divi kareivji mēģināja pārbrist Svētes upi. Tie bija kpt. Sukatnieka ziņneši ar rīkojumu eskadronam nekavējoties atiet Līvbērzes stacijas virzienā.

Atiešana dienas laikā bija pilnīgi neiespējama, jo krievi Zanderu kapus turēja zem nepārtrauktas uguns un vltn. Sūna izlēma nogaidīt krēslu un tad atrauties. Es savācu visus vieglāki ievainotos un, pārceļoties Svētes upei, devos Līvbērzes virzienā.

30. jūlijā krievu tanku un motorizēto vienību smailes pārsteidza vezumus. Tie bija jāpamet un braucēji nelielās grupās izklīda uz visām pusēm. Ar nelielu braucēju grupu vakarā sasniedzu Kalnciema pārceltuvi un nokļuvu Lielupes labajā krastā.

KAUJAS PIE BAUSKAS

A. Zariņš ziņo par notikumiem pie Bauskas.

Kādas Bauskā novietotas strēlnieku apmācības rotas darbības apraksts par laiku no 1944. g. 24. februāŗa līdz 1. septembrim.

Līdz 19. aprīlim strēlnieku rotas nosaukums bija 4. rota A. un E. Btl. 15. Pēc vienību pārformēšanas brigādē, ar 20. aprīli tā saucās 1. rota A. un E. Rgt. 15 (Lett. No. 1).

Ložmetēju rotu komandēja vltn. Leons, kuŗu vēlāk pārvietoja uz 2. apmācības bataljonu. Viņa vietā ieradās vltn., vēlāk kpt. Konrads.

4. rotu komandēja kpt. Bode. Vadu komandieŗi vltn. Stūrmanis un ltn. Melderis. Virsseržants bija serž. Roziņš.

Pēc 4. rotas nodošanas vltn. Zariņam minētie virsnieki aizbrauca uz 15. divīziju frontē.

Vēlāk rotā ieradās ltn. Immurs un ltn. Reimers kā vadu komandieri. Mācības noritēja pēc rtk. sastādītā plāna, kuŗu katru nedēļu apstiprināja kpt., vēlāk maj. Melceris, kā bataljona komandieris.

Bataljona stābs atradās Jelgavā. Tur, vasaras pirmā pusē, bija jāierodas visām apmācības vienībām svinīgā solījuma nodošanai. Drīz pēc tam abām apmācības rotām Bauskā pienāca pavēle nosūtīt papildinājumu 15. divīzijai. Papildinājumu saņemt ieradās vairāki virsnieki, kuŗiem arī bija jādodas uz fronti: vltn. Ludriksons, ltn. Līdacis, ltn. Rozītis un vēl daži. Pēc papildinājuma aizbraukšanas rotā palika tikai pamatsastāvs un daži slimie.

Pēc dažām dienām 1. rotai pavēlēja novietojumu vidusskolā atstāt un pāriet uz jaunu novietojumu Kļaviņa skolā, netālu no Lodiņa alus darītavas. Kļaviņu skolas iekšiene bija stipri nolaista. Pirms jauna rotas pārmaiņas sastāva ierašanās skola bija jāremontē. Ar pazīšanos sagādāja cementu un darbus veica pati rota. Bauskas pilskalnā izremontēja paviljonu, kur ierīkoja kaŗavīru klubu. Kluba atklāšana izvērtās par lielu sarīkojumu, kuŗā dalību ņēma arī pilsētas iedzīvotāji.

Bija jāsameklē un jāremontē dzīvoklis btl. komandierim, jo btl. stābs no Jelgavas pārnāca uz Bausku. Stābs atradās Meža mājā pie tirgus laukuma

Jūlijā, sakarā ar frontes tuvošanos, brigādē sākās pārformēšanās. Pēc btl. stāba pārvietošanās uz Bausku, ložmetēju rotu ar brigādes pavēli izformēja. Lžm. rotas pārmaiņas sastāvs ar visiem ieročiem pārnāca uz 1. rotu. Lžm. rotas pamatsastāvu, kopā ar virsniekiem, nosūtīja uz Jelgavu brigādes rīcībā.

1. rotai pienāca papildinājumi no Rīgas un apkārtnes. Ieradās virsnieki: ltn. Stilbiņš, ltn. Lūsis, ltn. Vāvere (uz īsu laiku) un v.v. B. Ltn. Immuru jau agrāk nosūtīja uz fronti un ltn. Reimeru pārvietoja uz btl. stābu.

Rotā tagad bija pāri par 300 vīru un tā bija vienīgā leģiona vienība pilsētā. Rota bija labi apgādāta ar ieročiem — K98 šautenes, MG38, un MG42 pašautenes, neliels skaits trieciena šautenes, 38/40 mašīnpistoles, beļģu 9mm

pistoles. Bija 8 cm granātmetēji, prettanku mīnas, rokas granātas un municija. Rotas ieroču pārzinis bija v.v. Čelms.

Rotas sastāvam kaujas pieredzes nebija, izņemot dažus virsniekus un nedaudz instruktorus un kareivjus.

Frontei tuvojoties vispārējais stāvoklis kļuva sasprindzināts. Mainījās btl. komandieri. Maj. Melcera vietā nāca pltn. Jurko, ko vēlāk nomainīja maj. Rubenis.

Kādu dienu jūlija beigās 1. rotai pienāca pavēle iziet apvidū un nodrošināt pilsētu virzienā no Joniškiem. Bauskas aizsargu pulka bataljons jau iepriekš bija izsūtīts segt to pašu virzienu. Rotai pabalstam bija piedalīts viens prettanku lielgabals ar latviešu apkalpi un vadību.

Rota ieradās Rundāles pagastā un uz līnijas Baložu krogs—Lubu mžrs. sāka ierakties, nodrošinot virzienus Sarkankrogs—Kaucminde un Adžunu ciems—Bauskas dzc. stacija. Nākošā dienā rota saņēma pavēli atiet uz līniju Īslicas pag. valde—Lintes. Tai pašā dienā vēlāk pienāca jauna pavēle — ierasties atpakaļ pilsētā.

Rota novietojās privātās mājās Mēmeles upes labā krastā pie Rīgas šosejas. Tās pašas dienas pēcpusdienā atkal jauna pavēle — rotai ieņemt aizstāvēšanās pozicijas pilsētas DA malā, pusloka veidā, uz līnijas: Māc. mž.—Līkvērteņi —Juglas.

Nākošā dienā jauna pavēle: rotai iziet virzienā Vecsaule—Skaistkalne un nodrošināt virzienu uz Bausku, ieņemot aizstāvēšanās pozicijas uz līnijas Strazdiņi—Tītaru krogs—Olendera krogs.

Pa to laiku, kamēr 1. rota manevrēja, pilsētā bija ieradušies vācu spēki no Daugavpils: kājnieku pulks un artilerija. Vācu pulka k-ra kom. punkts atradās Māc. muižā, Mēmeles kreisā krastā.

1. rotai pavēlēja atstāt ieņemto apvidu un ierasties vācu pulka k-ra rīcībā kā pulka rezerves rotai. Rotai pavēlēja pagaidām novietoties pie Mēmeles upes, māc. muižas Z nogāzē. Vācu pulka kom. punktā bija latviešu sakaru virsnieks.

Bija karsta jūlija pēcpusdiena. Rota saslēja šautenes upes krastmalā un atpūtās. Tā ka laiks bija karsts, tad daži kareivji prasīja atļauju peldēties. Drīz vien ūdenī bija kāds pusducis vīru. Pēc brīža redzam, ka upes vidū paceļas ūdens stabi. Domājām, ka tie vācu mīnmetēji vai art. tuvlīži. Peldētāji kļūst tramīgi un ir rīkojums nākt ārā no ūdens. Izrādās, ka šauj krievu mīnmetēji. Pavēle visiem saģērbties un stāties. Mīnmetēju apšaude turpinās. Dodamies patverties savā agrākā mītnē, Klaviņu skolā. Rotu kustībā satiek kāds virsnieks no btl. stāba ar pavēli tūliņ izsūtīt vienu vadu pāri Mūsas tiltam ar uzdevumu izlūkot ar kauju un atgriezties ar ziņojumu. Ltn. Lūša vads iziet un izpilda pavēli. Notiek apšaudīšanās ar krieviem un tie atiet. Vads saņem vienu smago auto, kuŗā atrod pārsienamos piederumus. Pāris kritušo krievu dokumentus nodod btl. stābā. Mums zaudējumu nav.

Mūsas tilta D gala apsardzību ieņem vācieši. Rota novietojas atkal Kļaviņa skolā. No telpām ēkas D pusē izvairas, jo sienā bieži atsitas lodes.

Krievi turpina apšaudīt pilsētu ar mīnmetējiem. Rotas granātmetējus ar visām apkalpēm piedala kopējai, lielai granātmetēju baterijai zem vācu komandas. Baterija atrodas Kalna ielas rajonā. Rīkojums visiem pilsētas iedzīvotājiem atstāt pilsētu kara darbības dēļ.

Rotai pienāk pavēle — ar divi vadiem ieņemt aizstāvēšanās pozicijas Lielupes labā krastā nespējnieku māju rajonā R no pilsētas. Vienu vadu nosūtīt uz Mežotni. Uzdevums visiem trim vadiem: aizkavēt iespējamu upes forsēšanu no krievu puses.

Uz Mežotni aiziet ltn. Stilbiņa vads. Viņa vads ar šauteņu granātām sasit visas laivas upes pretējā krastā. Sakarus ar vadu Mežotnē uztur ar ziņnesi-motociklistu.

Naktī abus vadus noņem no pozicijām. Tiem jāpāriet uz pilsētas Z malu Raga krogū, Mēmeles tilta Z galā.

Nākošā vakarā pienāk pavēle, ka abiem vadiem jānomaina vācieši Mūsas tilta gala pozicijās starp Bauskas dzc. staciju un Elevātoru. Tur aiziet abi vadi ltn. Lūša un v.v. B. vadībā. Rotas kom. punkts un municija paliek Raga krogū. Btl. kom. punkts atrodas pilsētā Lodiņa alus brūzī. Tur atrodas arī btl. pārsienamais punkts ar ārstu-ltn. Kārkliņu un pāris Bauskas slimnīcas māsām.

Pilsētā ieradušās vēl divas latviešu rotas no Rundāles pils. Tās ir veselības rotas un to komandieri ir leitnanti Klāvsons un Bukāns. Tagad pilsētā ir latviešu bataljons Nosaukums — atsevišķais bataljons. Pienākušās rotas ieņem aizstāvēšanās pozicijas: ltn. Bukāna rota Mēmeles labajā krastā, R no Mēmeles tilta, ltn. Klāvsona rota — A no tilta.

Netālu no 1. rotas kom. punkta darbojas kāda vācu granātmetēju vienība, apšaudīdama krievus. Vācieši sagatavo Mēmeles tiltu uzspridzināšanai. Līdztekus Mēmeles upes labajam krastam paceļas pauguru rinda. Tur, aiz Raga kroga Z gala, rotas kom. grupa sagatavo bedres aizstāvēšanai. Apvidus tālāk uz ziemeļiem no pauguru rindas ir līdzens un atklāts līdz Derpeļu muižai. Rotas vezumi un virtuves novietotas Riekstiņos, Z no pilsētas. Rotas virsseržants v.v. Ozols kopā ar troses vīriem palīdzējuši nopļaut labību un savest šķūņī. Kara darbības dēļ saimnieki mājas atstājuši un nodevuši ganāmpulku troses rīcībā. Uzturs rotai ir bagātīgs.

Naktīs krievi Mūsas tilta galu tura zem traucējošas mīnmetēju uguns. Tilta D galā atrodas vācu btl. komandiera kom. punkts. Btl. k-ris tur uzturas naktī, bet no rītiem ierodas savā dienas kom. punkta bunkurā Sudmaļu ielā. Pilsētā visas mājas tukšas. Palikušas visas dzīvokļu iekārtas. Krievi apšauda ar mīnmetējiem pilsētu, bet lielu postu nenodara.

18. augustā saņemam rotai kantīni. Katram vadam pienākošā deva salikta atsevišķās istabās. Naktī uz 19. augustu ap plkst. 2 no rīta vadības grupa pamostas no kaujas trokšņa. Uzejot augšā pa trepēm pie durvīm, kuras veras uz lielceļu, dzirdam un arī redzam, ka no pilsētas, pāri Mēmeles tiltam, šauj

15. Rez. brigādes kaļavīri 1944. g. jūlija beigās, atpūtā ceļā no Bauskas uz Jelgavu

krievu Maksis. Vīri no krogus pagraba nāk laukā un steidzas uz ierakumiem. Bukāna rotas rajonā dzirdams kaujas troksnis. Krievi šauj ar mīnmetējiem pa atklāto apvidu. Vadības grupai ir tikai viena Degterova patšautene ar vienu pilnu ripu un pistoles, tāpēc izlemjam, ka jādodas uz trosu. Paskrejot nedaudz soļus, gaisa spiediens mūs nogāž pie zemes. Vācieši uzspridzinājuši Mēmeles tiltu. Sabrucis arī Raga krogs ar rotas kantīni un daļa rotas municijas. Kaujas troksnis aprima. Trosā ieradās abi vadi no priekštilta pozicijām. Krievi bija forsējuši Ķirbakasalu un daži pat nokļuvuši līdz Mēmeles tiltam.

Kā vēlāk noskaidrojās, tad tilta uzspridzināšana nav bijusi vajadzīga. Enerģiskais btl. komandieris bija noorganizējis prettriecienu, kas pilsētu no krieviem iztīrīja.

Kritis bija v.v. Baranovs no tieša ptk. lg. šāviņa. Ar sevišķu varonību izcēlies kar. Ruskulis. Redzot, ka krievi uzmet viņa brālim ap galvu šautenes siksnu un aiz stobra turēdams ved to gūstā, viņš riskējis un nošāvis krievu, tā atbrīvojot brāli no gūsta. Ruskulis par cīņām Vidzemē apbalvots ar E.K.

Pēc atpūtas un sakārtošanās abus vadus novietoja pilsētas ziemeļu malā. Atrodoties šajās pozicijās, rotas komandēšanu pārņēma vltn. Žanis Āboliņš un līdzšinējais komandieris tika aizkomandēts uz Rīgu.

Kaujās pie Bauskas jūlija beigās iesaistīti arī 23., 319. un 322. pol. bataljoni, kur tie ielenkti, bet izlauzušies un atkāpušies uz Ķegumu un Lielvārdi.

SARKANARMIJAS IEBRUKUMS PIE TUKUMA 1944. G. JŪLIJĀ

Kpt. Leonīds Uijerts ziņo par notikumiem pie Tukuma un Zemgales R daļā.

1944. g. 29. jūlija rītā, skatoties no Tukuma apr. policijas ēkas 2. stāva loga A virzienā, tālumā pacēlās dūmu stabs. Tas norādīja lielu ugunsgrēku. Nodomājām, ka Jelgavai bijis uzlidojums. Telefona sakarus nevarēja uzņemt.

Ap pusdienas laiku Tukumā ieradās nelaiķa pltn. Pincera un vltn. Sīmaņa kundzes. Atklājās patiesība — sarkanarmija ar tankiem iebrukusi Jelgavā un tā degot.

Ziņa bija kā zibens spēriens. Fronte bija vēl pie Latvijas A robežas un Viļņas rajonā. Tā bija pārrauta Lietuvā. Sarkanarmija bija izlauzusies līdz Jelgavas—Šauļu šosejai un ar daļu no motorizētiem spēkiem pagriezusies pret Jelgavu. Steigā pretim izsūtītās vienības bija par vājām un tās tika sakautas Lietuvā un pie Latvijas robežas. Jelgavā bija iebraukuši tanki ar kājniekiem aviācijas atbalstā. Jelgava līdz Lielupei bija kritusi krievu rokās. Labais krasts bija nosargāts ar steigā improvizētām vienībām.

Zemgales Gebitskomisārs Medems bija aizmucis, atstājot visus slepenos dokumentus. Viņam padotais vācu pol. kpt. Šprangers vēlāk Kurzemē stāstīja, ka bijis spiests pieaicināt kādu vācu armijas sapieru ltn., lai skapi saspridzina.

Līdz pēcpusdienai tika noskaidrots, ka starp Tukumu un Jelgavu Džūkstes rajonā atrodas Latv. leģiona apmācības bataljons (nepilnā sastāvā) ar komandieri kpt. Sukatnieku. Dažus km no Tukuma pie Ķirpju dzirnavu krustceļa pozicijas ieņēmusi kpt. Zeibota baterija.

Bija skaidrs, ka krievi izmantos izdevību pārķert atlikušos ceļus uz Rīgu un atgriezt Ziemeļu Armiju Grupu — 18. armiju Igaunijā, 16. — Vidzemē. Bija jādomā par evakuēšanu. Tika dots rīkojums apkārtējiem pagastiem nākošā rītā izsūtīt apr. pol. rīcībā pajūgus ģimeņu aizvešanai. Tika dots rīkojums Smārdes, Praviņu un Slampes pag. pol. un aizsargu darbiniekiem līdz nākošās dienas vakaram evakuēties uz rietumiem aiz līnijas Slocenes upe — Tukuma ezers.

Pievakarē Džūkstes aizsargu pārstāvis v-serž. Upelnieks ziņoja, ka esot sakaros ar latv. btl. un ka btl. pieprasa prettanku lg. un kājnieku ieroču municiju. Tukumā bija vācu armijas komandantūra ar kom. pltn. Saknisu, armijas veselības atgūšanas rota, vācu robežapsardzības stābs ar nedaudz piekomandētiem latviešu pol. btl. kaŗavīriem un stacijā Tukums I bija armijas municijas noliktava.

Pēc mana ziņojuma, ka latviešu btl. lūdz municiju, komandants lika atnest 1 kasti ar 500 patronām un lika apturēt kādu uz Rīgu braucošu aviācijas virsnieka mašīnu municijas aizvešanai. Atsacījos tik mazu municijas devu pieņemt un pastāvēju, lai no armijas municijas noliktavas izsniedz vairāk un arī ptk. lg municiju. Lai gan sarunas laikā bija klāt arī kāds vācu armijas ģenerālis, municiju nedabūju. Vēlāk municijas noliktava krita krievu rokās.

Nakts pagāja neziņā. Apr. pr-ks pltn. Zeltiņš sagatavoja plānu gadījumam, ja Tukums būtu jāatstāj. Apr. policijas pārvaldi izvāca no pilsētas uz Ozoliņu mājām.

30. 7. no rīta atjaunoja sakarus ar Džūksti. Tur esošais bataljons saņēmis rīkojumu doties uz Sloku. Arī kpt. Zeibota baterija devusies uz Sloku. Starp mums un Jelgavu nebija kaŗaspēka vienību.

*

Tai pašā laikā, kad krievi iebruka Jelgavā, tie izvērsās arī Dobeles rajonā. 2. pol. iec. pr-ks vltn. Bambers, kuŗš nesen pārņēma iecirkni un nepazina vietējos apstākļus, bija sapulcinājis Jaunpils aizsargus. Viņiem pievienojās arī uz vietas esošie leģionāri. Pašaizsardzības grupas vadību bija uzņēmies ltn. Kārlis Rumba (viens no 16 Jaunpils brīvprātīgiem, volhovietis, EK īpašnieks). Saņemot ziņu, ka krievi tuvojas Dobelei, Jaunpils grupa ar Fr. Freimaņa smago auto un dažiem motocikletiem izbrauca uz Dobeli. Apbruņojums: šautenes un dažas mašīnpistoles. Grupa apstājās pie Dobeles vārtiem (ceļš no Annenieku puses) un sāka noskaidrot stāvokli. Bija dzirdams troksnis un caur pilsētu izbrauca krievu tanks un pārsteidza jaunpiliešus. Grupa metās aizsegā aiz māju stūŗiem un grāvjos. Tanks atklāja autom. ieroču uguni, bet jaunpilieši nespēja pretoties. Grupa atgāja caur Anneniekiem uz Jaunpili. Zaudējumu nebija. Nākošā dienā pārtrūka sakari ar Anneniekiem. Tur bija iegājuši krievu spēki. No šī laika Dobele palika krievu rokās.

*

Krievi no Jelgavas sāka kustību R virzienā ar samērā daudz tankiem. No Džūkstes ziņoja, ka tanki pabraukuši gaŗām Tukuma virzienā. Pēc tam Slampes pag. virskārtībnieks ziņoja, ka tanki tuvojas viņa mājai, lielceļa malā un steigā nolika klausuli. Ziņojām pilsētas komandantam. Tas atbildēja, ka tā neesot taisnība. Viņš izsūtījis izlūku patruļu ar sm. auto. Ja būtu taisnība — tā būtu ziņojusi. Smago auto uz lielceļa Slampes rajonā ar tiešu trāpījumu motorā, bija satriecis krievu tanks. Izlūku patruļa bija izglābusies un vēlāk sasniegusi Talsus.

Smārdes aizsargu nod. pr-ks Aigars no Ķirpju dzirnavām ziņoja, ka tuvojas tanki. Drīz pēc tam no apr. pol. 2. stāva loga bija redzams, ka tanki virzas pa ceļu uz Tukuma dzirnavām. Trauksmes vadam tika dots rīkojums atiet uz sapulcēšanās vietu. Atejot pa Elizabetes un Raudas ielām, cauri Krauzes dārzniecībai virzījāmies uz Ozoliņu mājām. Aiz sevis dzirdējām atsevišķus šāvienus un nospindza lodes pāri galvām.

Sapulcēšanās vietā atradām, ka apr. pol. pārvaldes darbinieki bija to atstājuši. Uz vietas palikušo sm. auto un Tukuma ugunsdzēsēju mašīnu nevarēja iedarbināt. Norīkoju trauksmes vadu un pārējos pol. darbiniekus novērošanas pozicijā mežmalā.

Pēc laiciņa pienāca Tukuma pils. valdes loceklis atv. pltn. Vālodze (miris izsūtījumā Sibirijā) un stāstīja, ka no pilsētas izbraukusi smagā auto mašīna ar apbruņotiem civīlistiem un tie izvērsušies netālu no mums. Sadzirdējām lg. šāviņu (tanku) sprādzienus pa labi, Pavaru—Zaķu māju virzienā. Uguns tika atklāta arī no mežmalā izbīdītiem posteņiem. Kāda lode trāpīja trauksmes vada patšautenes (mūsu vienīgais autom. ierocis) spalu un to sasita. Ierocis kļuva nelietojams.

Šajā situācijā izšķīros atiet uz aizmugures līniju pie Klauvēnu mājām. Atiešana notika pa mežu līdz Ķesterciema ceļa atzarojumam. Lai noskaidrotu stāvokli, ar motocikletu izbraucu uz priekšu, līdz Kalvēniem, agrāk paredzētai uztveres līnijai. Tur nebija neviena cilvēka. Visi aizbraukuši Dzirciema virzienā. Sagaidījis pienākam savu grupu, kopīgi turpinājām ceļu, lai samekletu pārējos apr. policijas ļaudis. Bija garš ceļš līdz Zentenes Dūmiņiem (Talsu apr.). Tur nonākot pol. ltn. L. informēja, ka notikusi asa vārdu pārmaiņa apriņķa vadības personāla starpā. Daži aizgājuši prom, citi esot ļoti nervozi. Dots rīkojums nobēdzināt degvielu krājumus. Apr. pr-ks deva rīkojumu virzīties tālāk uz Talsu pusi. Es ieteicu pāvietoties uz Pūres rajonu. Apr. priekšnieks pastāvēja uz savu un pārējie padevās disciplīnai. Nospiestā garastāvoklī kolonna virzījās tālāk, līdz nonāca Balgales ciemā. Lai dotu iespēju apgādāt ģimenes locekļus ar pārtiku, apriņķa pr-ks deva rīkojumu pārņemt daļu no vietējā kooperātīva krājumiem un to izdalīt.

Pltn. Zeltiņš bija izšķīries pārvietoties aiz Ventas. Izdevās dabūt autobusu, kas grupu novestu līdz Zlēkām. 31. 7. kolonna devās ceļā. Pa ceļam satikām no Dundagas apmācību nometnes izsūtītās SS kaŗaspēka daļas. Jauni zēni brauca motocikletos ar viegla tipa tanku dūrēm. Cauri Cīruļi—Puze—Ugāle nokļuvām pie Zlēkām. Kolonna pārcēlās Ventai. Pltn. Zeltiņš aizbrauca uz Kuldīgu. Kad vēlāk ierados Kuldīgā, pltn. Zeltiņš stāstīja, ka tikšot formēti divi pulki. Vienu komandēšot viņš, otru pltn. Vēveris.

Tukuma apr. policijas grupai pievienojās armijas virsnieki ltn. Vītols un ltn. Vaksmanis. Ar tiem bija iegūts militārs kadrs. (Abi krituši leģiona sastāvā Kurzemē.) Bez tam pievienojās grupa leģionāru. Mani nozīmēja par I btl. komandieri un nodeva visus rīcībā esošos spēkus. Ar tiem aizbraucu atpakaļ uz Tukuma apriņķi.

Pirms izbraukšanas „t.s. 1. bataljons" teorētiski tika noorganizēts:

1. rt. ltn. Vītols — leģionāru vads,
2. rt. vltn. Vītols (rez. virsn.) — trauksmes vads,
3. rt. pol. vltn. Balodis (v.v.) — jaunākie un neapmācītie ar dažiem vecāka gada gājuma leģiona instr.-apmācītājiem.

1. rotai (resp. vadam) uzdeva sasniegt Zemītes rajonu un izlikt priekšgrupu pie Sātu baznīcas ar posteni pie Akmeņmuižas tilta pāri Abavai.

Trauksmes vadam un pārējiem novietoties Vānē.

Paliku Kabilē, jo no turienes telefona centrāles bija iespējams uzņemt sakarus ar Vāni, Zemīti, Zanti, Remti. No Kabiles bija vads uz Kuldīgu un arī Talsiem. Dzirdamība ar Talsiem bija ļoti slikta. Tiešus sakarus ar Tukuma

apr. ziemeļu daļu nebija iespējams nodibināt, jo to telefona tīkls bija saistīts ar Tukumu. Centrāles darbojās tikai pa dienu.

Noskaidrojot apstākļus, izrādījās, ka Tukuma pilsētas komandants nebija spēris nekādus piesardzības soļus. Vidusskolas telpās esošā Veselības atgūšanas rota ar piedzīvojušu kaŗavīru sastāvu un ptk. lg. nebija sagatavota. Kad krievu tanki bija sasnieguši veco tirgus laukumu, tad rota bija izsviesta cīņā. Sadursmē bija kritis rotas komandieris (agrākais komandants). Arī krievu vienības cietušas. To kritušie bija aprakti tirgus laukumā.

Tukuma komandantūra bija pārcēlusies uz Kuldīgu.

Krievu vienības Tukuma apr. Z daļā bija izvirzījušās līdz Slokas—Talsu lielceļam un sasniegušas krlstceļu pie mežsarga Lapiņa mājām. Sarkanarmieši naktīs apmeklēja saimniecības, prasot pēc uztura un piesavinājās, kas tiem noderēja. Ap Tukuma pilsētu bija posteņi pie pilsētu ieejām.

Talsu apr. pr-ks kpt. Bergs un viņa palīgs bija pazuduši un atstājuši apr. policiju un aizsargus bez vadības. Pagaidu vadību bija uzņēmies v.v. Frīdenbergs.

Tukuma apr. pr-ks bija pārcelts uz Talsiem. Tiešu sakaru vairs nebija. Rīkojos kā apstākļi prasa un atļauj. Tukuma pol. vienībām pievienojās leģionāri un skolu jaunatne. Izdevās uzņemt sakarus ar Tukumu. Sevišķi jāuzsveŗ, ka ziņu ievākšanā un iznešanā ar lielu attapību iesaistījās Tukuma vidusskolas audzēknes. Nevar nepieminēt Annu Štālu. Krievi atļāva sievietēm atstāt Tukumu, bet ne vīriešiem un zēniem. Viņas iznesa ziņas, kur atrodas posteņi, vietas, kur izliktas mīnas, kā izturas pret civīliedzīvotājiem. Tukuma spirta brūzī bijis spirts. To krievi izdalījuši un izdzēruši. Pēc tam bijis daudz izvarošanas gadījumu. Krievi klejojuši arī pa apkārtni un netālu no Tukuma bija izvarojuši 2 meitenes mātes acu priekšā. Vēlāk, pēc Tukuma atbrīvošanas mēģināja noskaidrot gadījumu skaitu, bet tas neizdevās, jo cietušās slēpa savu nelaimi.

Pagaidām Tukumā nebija daudz krievu kaŗaspēka. 2. vai 3. augustā ierados Irlavas pag. valdē uzņemt sakarus ar aizsargu nodaļu. Viņi nevēlējās padoties kopējai vadībai. Viņu vadītāji aizbildinājās, ka apr. vadība tos pametusi vienus. Uz aizrādījuma, ka nevaru atbildēt par notikušo, aizsargi palika pie sava. Vienojāmies, ka viņi turēs savu rajonu ar sardzi pie Irlavas baznīcas.

Tā kā Kabile nedeva nekādas priekšrocības tālsatiksmē, tad 3. augustā pārcēlos uz Vāni. Te pie manis ieradās leģ. art. p. seržants Upmanis un ziņoja, ka līdz ar viņu Jaunpilī esot vēl 5—6 leģionāri. Viņš lūdza pastiprinājumu. Uz Jaunpili nosūtīja 2 grupas policijas darbiniekus. Pēc pastiprinājuma saņemšanas serš. U. izveda izlūkošanu Bērzupes stacijas rajonā. Izlūku patruļa sadūrās ar krieviem un zaudēja 2 vīrus. Pēc tam krievi uzbruka Jaunpilij un grupai nācās atkāpties. Policijas grupas atgriezās Vānē.

Atrodoties Vānē noskaidrojās, ka kāda saimniecība Praviņu pagastā ir sasniedzama caur Irlavas telefona centrāli. Nolēmām iesūtīt ienaidnieka aizmugurē, mežā pie Kausu mājām, slēpni ar uzdevumu novērot Jelgavas—

Tukuma lielceļu. Slēpni ieņēma Smārdes pag. virskārtībnieks ar dažiem aizsargiem un kādu jaunu zēnu kā ziņnesi.

5. vai 6. augustā tiku izsaukts uz Talsiem pie kāda vācu pulkveža. Viņš ievāca ziņas par stāvokli un Tukuma apr. policijas spēkiem. 7. augustā tika saņemts no Talsiem vācu pulkveža rīkojums Tukuma apr. policijai ar visiem iespējamiem spēkiem 8. 8. plkst. 08.00 ierasties Tumes pag. Gošās.

Gošās ieradās leģionāru vads, trauksmes vads un Matkules pag. aizsargi, apm. 50 vīri un saņēma uzdevumu: vācu armijas spēki izvedīs uzbrukumu Tukuma atbrīvošanai: pa ceļu Sēme—Raudas iela uzbruks tanku spēki, pa dzelzceļu Kandava—Tukums II uzbruks bruņotais vilciens; pa ceļu Tume—Lielā iela uzbruks tanku spēki (2 Tiģeri un 6 mazāki tanki). Mēs tikām piedalīti pie pēdējās grupas. Grupas komandieris SS majors pavēlēja mums palikt rezervē pie Tumes kalna. Vajadzības gadījumā mūs izsauks.

Plkst. 08.00 sākās uzbrukums. No Tumes kalna, sedzoties aiz rudzu statiņiem, novērojām kaujas norisi.

Ap plkst. 08.30 piesteidzās ziņnesis no Praviņu slēpņa. Viņa ziņojums izšķīra šīsdienas kauju. Vakar vēlu pa nakti Tukumā bija pienākuši samērā lieli sarkano spēki ar lielgabaliem un daudz prettanku ieročiem. Zēns, skatoties zīmītē atzīmētos skaitļus un ar otru roku slaukot sviedrus no pieres, stingri turēdams plecos karabīni. Viņš bija gājis visu nakti —uz Irlavu, tad Zemīti. Uzzinājis, ka esam devušies šurp, bija steidzies mūs panākt. Ceļa posms apm. 40 km bez ēšanas un atpūtas.

Neatceros jaunekļa uzvārdu. Viņš palika Kurzemē kopā ar Tukuma apr. policijas spēkiem.

Saņemto ziņojumu nosūtīju kaujas grupas komandierim. No kalna redzējām, ka bruņotais vilciens artilerijas divkaujā aizdedzina noliktavas pie Tukuma II stacijas, pēc tam pats tika sašauts, aizdegās daži vagoni un bija spiests atiet.

Neilgi pēc tam saņēmām kaujas grupas kom. rīkojumu ierasties viņa rīcībā. Ar 2 sm. auto mašīnām ieradāmies Tukuma mācītāja muižas rajonā. Saņēmām rīkojumu ar 1 vadu ieņemt pozicijas pie dzelzceļa pārbrauktuvēm ar virzienu pret Tukumu. Šo uzdevumu veica trauksmes vads. Otram vadam vajadzēja ieņemt pozicijas gar mācītāja muižas ceļu pret Gailīša mežu.

Vācu tankiem nebija veicies. Tie bija atgriezušies pie mācītāja mž. Vakarā un naktī pozicijas un Mācītāja mž. rajonu sāka apšaudīt „Staļina ērģeles".

Agri no rīta Tukuma apr. pol. spēki saņēma uzdevumu: trauksmes vadam atiet uz uzkalniem pretī Tukuma II stacijai un segt tanku spēku pāreju pār tiltiem pie mācītāja muižas. Leģionāru vadam vajadzēja pāriet tiltu un ieņemt novērošanas pozicijas gar upes ieteku Tukuma ezerā, lai novērstu pārsteigumus no Gailīšu meža. Pēc uzdevuma izpildīšanas vienības atgāja.

Ar spēku pienākšanu krievi kļuva aktīvāki. Pienāca ziņas, ka krievu vienības ieradušās Irlavas baznīcas rajonā. Nebij ziņu, kur palikuši Irlavas aizsargi un leģionāru vads no Zemītes tika pārvietots uz Irlavas slimnīcas ra-

jonu. Pēc Jaunpils atstāšanas trauksmes vads tika pārvietots uz Zanti un no turienes uz Viesātu rajonu. Arī pats pārcēlos uz Zanti.

Sakarā ar ienaidnieka aktīvitātes atjaunošanos un vispārēja stāvokļa neziņu, izšķīros, ka nepieciešamības gadījumā apr. pol. spēkiem uz vietām jādarbojas neatkarīgi un, ja vajadzīgs, atiet pa ceļu Varieba—Zuteņi—Dūras—Jēras (pārceltuve pie Ventas) un tur sapulcēties. Arī ģimenēm tika norādīts doties uz šo rajonu.

Vācu armijas vadība, lai segtu ceļu Dobele—Liepāja un Saldus rajonu, bija izvirzījusi vienīgo Kurzemes telpā esošo rezervi — Paplakā apmācībā esošo maj. Zālīša btl. un art. divizionu. Jaunauces rajonā darbojās Jelgavas apr. pol. un aizsargi apr. pr-ka kpt Kamaldnieka vadībā. Viņa rajonu vēlāk pārņēma vācu armijas vienības. Saldū atradās kaujas grupas stābs.

Tā kā apr. pol. bija pievienojušies daudzi no vienībām noklīduši vai arī atvaļinājumā esošie leģionāri, tad, lai nodrošinātu pēdējo stāvokli, devos uz Saldu. Tur atradās SS plkv. Hirtess. Viņa adjutants bija kpt. Spāde. Pulkvedis parakstīja pavēli, ka Tukuma apr. policijas slēgtai vienībai ir tiesība piesaistīt savā sastāvā no vienībām noklīdušos leģionārus. Ar to stāvoklis bija nokārtots.

Ap to laiku Tukuma apr. pol. spēkiem pievienojās Džūkstes pag. (Jelgavas apr.) aizsargu grupa apm. 25 vīru sastāvā v.seržā. Upelnieka vadībā. Viņu starpā bija arī kāda medicīnas studente ar pārsienamo somu.

Pie Anneniekiem bija apstājušies un pamesti 2 ienaidnieka tanki. Aizsargu nod. priekšnieks, bij. Autotanku p. v.seržā. atrada defektus un tankus iedarbināja. Tankus vēlāk pārņēma vācu armija.

Nejauši uzzinājām, ka uz ceļa Viesāti—Lauku muiža darbojas kāda aizsargu grupa. Aizbraucām izlūkot. Mežmalā pie Lauku muižas mūs apturēja kāds aizsargs. Tur bija „Brāļu Vanagu" grupa — divi brāļi, obl. dienesta instruktori, kāds leģiona virsseržants, rez. ltn. Detlavs un vietējie aizsargi — 10 vīru. Viņi ieņēma posteni mežmalā pie skolas. Lauku muižā bija krievi. Grupa izdarīja izlūku gājienus, saduroties ar krieviem bija krituši 2 sarkanarmieši. Bez tam informēja vietējos iedzīvotājus.

Kad sākās vācu pretuzbrukums, grupa pievienojās vācu vienībām, izdarot izlūkošanu un pildot citus pienākumus.

Sīkākas grupas darbojās arī citur, sniedzot ziņojumus par ienaidnieka kustībām, reizēm nonākot pat kaujas saskarē.

Lai iegūtu infomāciju par vispārējo stāvokli un municiju, kas sāka aptrūkt. aizbraucu uz Liepāju. Saņēmu 1 kasti. Armijas municijas noliktava tiešām bija patukša. Šatiku pltn. Vēveri, kas bija nozīmēts par Kurzemes latv. policijas priekšnieku un atradās Liepājā. Viņš stāstīja, ka no Vācijas pienākšot papildspēki.

Vācu armijas vadība sāka rēķināties ar mūsu darbību. 16. augustā saņēmu rīkojumu ierasties Talsos pie kāda pulkveža. Šoreiz tā bija cita persona. Pulkvedis vēlējās stāvokļa pārskatu, mūsu vienību novietojumu un lielumu.

No Talsiem uz Matkules pag. pārnāca Tukuma apr. pr-ks ar apr. pārvaldi. Arī es pārvietojos uz Matkuli.

Zentenes rajonā rosīgi darbojās vietējā aizsargu nod. Tie bija izlūkojuši Tukuma apriņķi un traucējuši krievus Engures mežniecības rajonā. Apriņķa dienvidus daļā leģiona vienības izvērsās arī uz Z un sasniedza Tukuma—Grenču ceļu. Tās pārņēma rajonus no apr. pol. vienībām un lēnām virzījās uz priekšu. Pie Grenčiem satiku btl. kom. kpt. Līdumu.

Sākās vācu armijas plānotais uzbrukums, lai atbrīvotu Rīgu: no Austrumprūsijas uz Kurzemes telpu tika pārsviestas Manteifeļa tanku divīzijas vienības. Tukuma apr. dienvidus daļā šīs vienības devās uz Rīgu, bez pretestības. Kad vienības bija jau pavirzījušās uz priekšu, no Dobeles rajona krievi izdarīja pretuzbrukumu, bet to atsita latv. leģiona vienības un art. divizions. Tukuma apr. ziemeļdaļā pa ceļu Zante—Sloka uz Rīgu devās samērā lieli vācu spēki. Ceļš bija aizņemts visu nakti. Uzbrukumu no jūras atbalstīja vācu flote ar bruņu kuģi „Prinz Eugen" un citiem kuģiem. Kuģu artilerija apšaudīja piekrasti, aizmuguri, sasniedzot pat Tukumu. Iedarbība bija vairāk morāliska. Sēmes rajonā kāds šāviņš bija skāris skolu un Tukumā vienīgais rezultāts — iedragāts mūris mana tēva mājā.

Maisā esošās krievu daļas steidzīgi atkāpās. Daļu pārķēra Smārdes—Slokas meža masīvā.

22. augustā saņēmu rīkojumu no Talsu komandanta izbraukt uz Pūres—Tukuma ceļa un stāties plkv. Hases (Hahse) rīcībā. Satiku viņu pie Zvāres. Pulkveža rīcībā bija neliela SS kaŗavīru vienība, daļa tankistu uniformās. Kolonna lēni virzījās uz priekšu, pārbaudot, vai nav izliktas mīnas. Iznākot no Vecmoku meža, ielejā mīnu meklētāji atrada 3 mīnas.

Kad kolonnas priekšgrupa sasniedza Kāvužu mājas pie Tukuma, ienaidnieks no Tukuma kapukalna atklāja uguni un aizdedzināja kādu ēku Kāvužos. Vienība atvilkās un mēģināja apiet kapukalnu caur Pavāriem. Bija jau vakars un pulkvedis teica, ka viņš nedomājot šovakar ieiet Tukumā.

Man līdzi nebija nekādu spēku, tāpēc saņēmu atļauju atgriezties, lai no rīta pievestu policijas spēkus un ieietu Tukumā. Atgriežoties izrādījās, ka leģionāru un trauksmes vads bija virzījušies uz priekšu līdz ar uzbrūkošo kaŗaspēku. Leģionāru vienība vēlāk tika ieskaitīta maj. Zālīša btl. un kaŗavīri apbalvoti.

Meklējot vienības, ierados Jaunpilī. Vietējie aizsargi pārņēma kārtības atjaunošanu. Atgriežoties braucu caur Lauku mž., Snapjiem, Irlavas pag. valdei. Mežmalā pie Snapju brūža krūmos bija kāds uzsperts vācu tanks. Ceļš bija bojāts. Lēni braucot mašīna iestiga. Šoferis Gils palika pie stūres, pārējie trīs stūmām. Pēkšņi — bang! Pamodos dažus metrus no mašīnas uz ceļa. Dambekalns bija kreisā grāvmalī un asinis tecēja pār seju. Piegāju un papurināju. Viņš atvēra acis. Bija ārējs ievainojums galvā. Pēc kāda laika metrus 20 pa kreisi no labības lauka pacēlās kapr. Dambrāns. Viņš bija aizsviests, bet palicis neievainots. No „Opel-Adam" nebija palicis nekas. Gils gulēja grāvī un motors virs viņa. Motoru nocelt neizdevās. Brauca kāds lauksaimnieks ar

Zemgales ainava piefrontes rajonā 1944. gada rudenī

pajūgu. Ar viņa palīdzību atbrīvojām Gilu un iecēlām pajūgā. Viņš bija bez samaņas. Ar pajūgu viņu nogādāja Irlavas slimnīcā. Biju ievainots abās kājās, bet paiet varēju. Irlavas slimnīcā mūs pārsēja. Gils bija smagi kontuzēts un ārsts nezinaja, vai varēs ko palīdzēt.

Netālu atradās btl. stābs. Ieejot satiku kpt. Līdumu. Viņš lika ieliet krietnu glāzi degvīna — tas šinī gadījumā esot labākā zāle!

Pārrunājām stāvokli. Fronte bija virzījusies uz priekšu. Bataljonam bija daži kritušie un tos gatavojās apbēdīt Irlavas kapos. Iesteidzās Dambekalns un ziņoja, ka slimnīcā teikts, ka Gils miris. Lūdzu Gilu apbedīt reizē ar kritušajiem karavīriem, jo viņš bija vieninieks bez piederīgiem. To apsolīja.

Kāda mašīna gāja uz Zemīti un to izmantojām tālākam ceļam. Pie Zemītes bija dažas vācu armijas smagā tipa (15 to) automašīnas un prasīja ceļu uz Tukumu. Grupas vadītājs uzņēma mani kā līdzbraucēju. Grupa no rīta bija izbraukusi no Kēnigsbergas ar prettanku lielgabalu municiju, kas jānogādā Rīgā. Līdz vakaram sasniedzām Kandavu.

Nākošā rītā ierodoties Tukumā, atradu priekšā Gilu! Viņš „nāves kambarī" pamodies no rīta un devies kājām uz Tukumu.

Kopā ar apriņķa priekšnieku aizbraucām uz Praviņiem pie plkv. Hāzes, lai atbrīvotu apriņķa policistus, kas nu bija vajadzīgi kārtības atjaunošanai. Tas izdevās.

Pēc dažām dienām kāju ievainojumu dēļ no armijas pārsiešanas punkta mani nosūtīja uz slimnīcu Rīgā. Arī slimnīcā mani apmeklēja Gils. Kad mani izrakstīja no slimnīcas, tur palika Gils — viņam bija lauzts rokas kauls. Viņu kā slimu evakuēja uz Vāciju.

Tukumā kā pirmie, 22. aug. pievakarē bija ienākuši Sēmes un Milzkalnes aizsargi, mežziņa Ansona vadībā. Tukums bija krievu atstāts. Aizsargi patrulējuši un uzturējuši kārtību līdz nākošam rītam, kad pilsētā ieradušās vācu karaspēka daļas. Aizejot sarkanarmieši bija arestējuši dažus pilsoņus, bet tiem pa ceļam bija laimējies izbēgt. Tukumā tiešu upuru nebija.

Tukuma apr. policijas-aizsargu vienībai bija 3 krituši un 4 ievainoti. Pēc apriņķa pr-ka atgriešanās Tukumā dzīve iegāja normālā ritmā.

Leģiona vienības sasniedza telpu A no Pienavas un Bērzupes, un fronte sastinga. Dažus mēnešus vēlāk no šīs telpas sākās jauns posms mūsu tautas vēsturē, kas nes Kurzemes ielenkuma vārdu.

RĪGAS AIZSARDZĪBA

1944. g. 27. jūlijā, kad pienāca ziņas par krievu ielaušanos caur Lietuvu līdz Jelgavai, vācu armijas vadība uzdod organizēt Rīgas aizsardzību. Par Rīgas kaujas grupas komandieri iecel ģen.-maj. Ruffu.

Kā veidojās šī aizsardzība pie Rīgas, atspoguļojas pltn. Veckalniņa vadītās vienības dienasgrāmatā, no kuras sniedzam izvilkumus.

28. jūlijā 1944. g.

Ap. plkst. 15 latv. SS-brīvpr.leģiona inspektora stāba pr-ks vplkv. Silgailis nozīmējis B apakšiecirknim par pr-ku pltn .Veckalniņu, par adjutantu vltn. Vairogu, stābā — 2 instruktorus un 2 kareivjus. Pēc tam oberfīreri Krukenbergs un Silgailis, pltn. Veckalniņš un citi virsnieki izbraukuši apvidū izlūkot GKL. Tai pašā laikā izdoti rīkojumi ierasties apakšiecirknī paredzētajām karaspēka vienībām. Līdz plkst. 19.30 vienības ieņem ierādītos iecirkņus un sāk ierakties, pirmā kārtā gatavojot strēlnieku bedres.

Vakarā pltn. Veckalniņa rīcībā ir 7/35/304 (virsnieki, instruktori, kareivji). B apakšiecirkņa platums ir 2,5 km.

29. jūlijā 1944. g.

Plkst. 01.45 Austrumzemes ieroču SS pavēlnieka stābā saņemtas ziņas par ienaidnieku: 28. jūlija rītā Jelgavā ielauzušies 12 krievu tanki, no tiem 7 sašauti; frontē visu dienu miers; ienaidnieks pulcējas Jānišķu apkārtnē; pēcpusdienā lidotāji konstatējuši ienaidnieka spēkus virzāmies no Šauļiem uz Bausku un Jelgavu; ienaidnieks mūsu lidotājus nav apšaudījis, kādēļ domā, ka darīšana ar vājiem spēkiem. Jelgavā deg divas bencīna tvertnes, arī Šauļos daži ugunsgrēki.

Plkst. 08.00 rīkojums no ZR iecirkņa stāba: turpināt poziciju izbūvi, pirmā kārtā izbūvējot strēlnieku ligzdas,savienojumu ejas un lžm. ligzdas; ar velosipēdiem vai sm. auto nosūtīt izlūkus līdz Kalnciema pārceltuvei.

Plkst. 09.00 pltn. Veckalniņa rīkojums ltn. Rodem ar 10 sardžu rotas vīriem izlūkot līdz Kalnciema pag. vld., uzraudzīt Lielupes pārceltuves pie Kalnciema un Odiņiem un virzienu Kalnciems—Jelgava.

Plkst. 19.00 apakšiecirkņu komandanti un adjutanti aicināti uz ZR iecirkņa stābu. Rīgas kaujas grupas kom. ģen.-maj. Ruffs: jāizmanto laiks, cītīgi jāierokas, paturot vērā, ka krievi var drīz pienākt; nekādi atvaļinājumi uz Rīgu; pa Rīgu mētājas tik daudz karavīru, ka jābrīnās.

Ziņas no oberfīrera Krukenberga stāba: šodien pēcpusdienā krievi atrodas pie Jelgavas—Dobeles ceļa dakšas; ir veltīgi, ka iedzīvotāji braukā ar mantām dažs austrumu, dažs rietumu virzienā — no cilpas vairs neizies. 36 stundu laikā krievi būs klāt pie pirmajām līnijām un sāksies cīņas.

30. jūlijā 1944. g.

Plkst. 00.70 ltn. Rode ziņo no Kalnciema: šorīt agri 3 vācu prettanku lg. no Rīgas ieņēmuši Kalnciema pārceltuvi, arī pie Odiņiem ir ptk. lg. Kāds vācu pulkvedis pārņēmis Lielupes aizstāvēšanu un krasta poziciju izbūvi. No pulkveža ziņas, ka stāvoklis mierīgs, pie Jelgavas krievus spiež atpakaļ.

Plkst. 07.50 saņemta kaujas grupas pavēle Nr. 2.: DR no Jelgavas atsisti vājāki ienaidnieka kājnieku uzbrukumi. ZR no Jelgavas vājāki ienaidnieka spēki, laikam bandas. Stāvoklis D no Bauskas vēl neskaidrs, D no Biržiem ienaidnieks virzas uz Z. Pavēlēts: papildināt ierakumus, nesaudzīgi atbrīvot apšaudes lauku.

Lai pasteidzinātu ierakumu būvdarbus, no rīta pieprasītas policijai 50 personas ar zāģiem un cirvjiem.

Plkst. 13.30 saņemtas 70 šauteņu gr. ierīces, 700 šaut. sprāgsgr. un 700 tanku granātas. 24.000 patronas ložmetējiem.

ZR iecirkņa 3. pavēle. Katram kaŗavīram jābūt pārliecinātam, ka no viņa darbības nākošajās 24 stundās atkarāsies, vai iecirknis spēs atsist ienaidnieku tam tuvojoties vai nē. Visiem virsniekiem nenogurstoši jāapstaigā GKL un jārūpējas īpaši par smago ieroču ierakšanu. Jādomā par ienaidnieka pārsteigšanu ar uguni, ierīkojot izbīdītu apsardzību un kaujas priekšposteņus un novietojot strēlniekus kokos. B apakšiecirknis saņems vienu sm. lauku haubici. Jānodrošinās ar zirgiem, lai iztiktu bez kravas spēkratiem.

Plkst. 21.30 ziņas no lidotājiem: niknas cīņas ap Jelgavu. Tukums un Jelgavas—Tukuma ceļš krievu rokās, bet jūŗas krasts brīvs. Divi krievu tanki sasnieguši Odiņus pie Lielupes, bet laikam iznīcināti.
Plkst. 23.00 telefonogramma no ZR iecirkņa stāba: ienaidnieka tanku smailes ieņēmušas Tukumu un pie Odiņiem ar diviem tankiem mēģinājuši pāriet Lielupi; vācu lidotāji šos divus tankus iznīcinājuši.

31. jūlijā 1944. g.

Plkst. 03.40 pienāk Rīgas kaujas grupas un ZR iecirkņa pavēles. Ienaidnieks ielauzies Tukumā un ar dažiem tankiem taustījies uz A; sīvas cīņas pie Jelgavas turpinās. Atsevišķi ienaidnieka braucamie līdzekļi redzēti uz Jelgavas—Tukuma ceļa. Jārēķinās, ka ienaidnieks no R iebruks mūsu izlūkošanas sektorā.

Plkst. 15.00 ZR iecirkņa 5. pavēle. Viņpus Lielupes, galvenokārt Tukuma—Jelgavas virzienā, dzirdams kaujas troksnis; upes šai krastā ienaidnieka vēl nav, tomēr, it īpašo naktī, vajadzīga vislielākā uzmanība. Jūrmalas dzelzceļa sprostošanai nodibina vidējo apakšiecirkni pltn. Zaķa vadībā. Stābiem jāpāriet dzīvot bunkuros.

1. augustā 1944. g.

Plkst. 03.30 saņemta Rīgas kaujas grupas aizstāvēšanās pavēle Nr. 4. Smārde un Slampe ienaidnieka ieņemtas. 60 tanki virzās no Jelgavas uz Tukumu. Šai dienā jārēķinās ar ienaidnieka uzbrukumu Slokas virzienā. Jelgavā cīņas turpinās, ienaidnieks pastiprina spēkus Bauskas telpā. Vācu spēki ieņēmuši Lielupes A krastu no Slokas līdz Laktām (Jelgavas—Iecavas— un Bauskas-Olaines ceļu krustojumā) — Pavēlēts poziciju izbūvi turpināt visiem līdzekļiem. Rotu komandpunkti jānovieto apvidū; btl. komp. nav novietojami lielāku namu blokos, jo tur tos var apdraudēt ugunsgrēki. Traukšņa iecirkņos ierīkojamas kakla tiesas (Standgerichte) disciplīnas un karaspēka drošības uzturēšanai.

Saņemts oberfīrera Krukenberga rīkojums šodien līdz plkst. 18.00 izdalīt dzelzs porcijas 3 dienām.

ZR iecirkņa priekšnieka 6. aizstāvēšanās pavēle. Z no Jelgavas ienaidnieks atsevišķās vietās ar tankiem un vājākiem kājnieku spēkiem pārnācis Lielupi, šo komandu tālākās kustības nezināmas. — Pavēlēts nekavējoties ieņemt kaujas priekšposteņus tā, lai līdz tumsai puse karavīru novēro un nodrošina apvidu, otra puse turpina izbūvēt un nocietināt pozicijas. Pastāvīgi jāsūta uz priekšu izlūku patruļas ar velosipediem. Ik katra ziņa par ienaidnieku pa visātrāko ceļu jāsūta iecirkņa komandantam.

Ap plkst 20 no Kalnciema ierodas ltn. Rode ar izlūkošanā izsūtītiem vīriem. Reizē ar viņiem ierodas 37 karavīri no 15. brigādes braucēju apm. eskadrona, ko no Jelgavas atveduši kpt. Rulliņš un vltn. Lucis. Pie Līvbērzes šī grupa pārcietusi krievu tanku uzbrukumu.

2. augustā 1944. g.

Plkst. 02.40 saņemta Rīgas kaujas grupas 5. aizsardzības pavēle. Slokas iecirknī stāvoklis bez pārmaiņām. Vakarrīt Jelgava pamesta, ienaidnieks nocietinājies pils salā. Valaku—Plēsumu rajonā pretinieks pārnācis pār Lielupi un nostiprinājies gar dzelzceļu. D no Jelgavas ienaidnieks izkrauj karaspēku. Dzīva auto satiksme Z virzienā no Bauskas. Rīgas kaujas grupai jāaizstāv norādītās kaujas pozicijas un jāizbūvē tās dziļumā. Jāizbīda kaujas priekšposteņi, kam jāizdara kaujas izlūkošana.

ZR iecirkņa 7. pavēle. Vakar pār Lielupi pārnākušais ienaidnieks iznīcināts. Vācu spēki tiek pievesti Lielupes A krasta ieņemšanai, tomēr nepieciešama vislielākā uzmanība. Līdz turpmākam 80% visu spēku jāizmanto poziciju būvei, turot ieročus pa tvērienam, pārējie vīri novēro un apsargā.

Pavēlē atgādināts, ka aizliegta jebkāda atvaļinājumu piešķiršana iecirknī iesaistītajiem karavīriem. Aizlieguma pārkāpšanu sodīs kakla tiesa.

Līdz šai dienai pltn. Veckalniņa rīcībā ir ieradušās 13 karavīru vienības resp. grupas. Lai atvieglotu pārskatamību un vadību, pltn. Veckalniņš lūdz

ZR iecirkņa pr-ku atļaut no šiem spēkiem saformēt 2 bataljonus. Spēku sastāvs: 34/130/751.

3. augustā 1944. g.

Kaujas grupas 6. aizstāvēšanās pavēle. Riteņbraucēji-izlūki ZR no Slokas pie jūras krasta novērojuši apm. rotu ienaidnieka un 9 tankus. Apmēram 1000 vīru A no Jelgavas pārcēlušies uz Lielupes Z. krastu. Ienaidnieks mēģinājis pārcelties pār Lielupi Z no Mežotnes; viena rota tur iznīcināta, 200 vīri palikuši labajā krastā.

ZR iecirkņa 8. pavēle. Pie Jelgavas un Bauskas smagas cīņas. D. no Jelgavas izkraujas lielāki spēki. Jūras krastā ZR no Slokas ienaidnieka kājnieki un tanki.

No plkst. 16.00—18.00 traukšņa mēģinājums, visiem karavīriem ieņemot paredzētās pozicijas un posteņus.

Rīgas kaujas grupas sev. noteikumi Nr. 3 paziņo par kakla tiesu un lauku kara tiesu nodibināšanu. Kā pamatprincips minēts: stiprināt fronti un iznīcināt tos, kas negrib cīnīties.

4. augustā 1944. g.

Ar 4.8. Rīgas kaujas komandanta aizsardzības iecirknis iedalīts šādi:

1. Daugavas iecirknis, no Daugavas vecās gultnes A no Mangaļsalas līdz Lielupes grīvas R. krastam, iesk. upi ar salām līdz zemesceļa tiltam pār Lielupi.
2. ZR kaujas grupa: labā rob. Lielupes D krasts no Bolderājas līdz Vārnu krogam, kreisā rob. Bāreņu—M. Nometņu—Kalnciema iela; Spilves un Skultes lidlauki šai iecirknī veido patstāvīgus atbalsta punktus.
3. DR un A iecirkņi līdzšinējās robežās.
4. Tiltu komandants ar pastiprinātu tilta sardzi un tanku tuvapkarošanas komandu.

5. augustā 1944.g.

Rīgas kaujas grupas 5. aug. 8. pavēle. Šorīt vācieši ieņēmuši Jelgavu. Z no Jelgavas un D no Lapkas (?) vācieši pārgājuši uz Lielupes R krastu, katrā vietā ap 5 km platumā. Ar 5.augustu Rīgas kaujas komandants pakļauts Kleffela korpusa stābam.

7. augustā 1944. g.

Saņemta ZR aizsardz. iec. 10. pavēle. Ienaidnieks atrodas Tukuma—Jelgavas rajonā, vācu spēki šaipus Lielupei.

Līdz turpmākam katra btl. iecirkņa GKL pa dienu atstājams tikai viens novērošanas postenis, tāpat kaujas priekšposteņos pietiek nedaudz novērotāju — visi pārējie vīri, ieskaitot dižgabalu apkalpes, nodarbināmi poziciju būvē.

8. augustā 1944. g.

Apakšiecirknī ierodas Kaŗavīru palīdzības locekles, atved kaŗavīriem papirosus, sērkociņus, papīru, laikrakstus u.c. veltes. Plkst. 19 Šampētera priedēs Sardžu rt. novietojumā Kaŗa ziņotāju rt. vīri sarīko priekšnesumus.

2 dobelnieces stāsta: krievu kaŗaspēks tuvojās Dobelei 31. jūlijā ap pl. 5. Pilsētā tai laikā bija ap 200 latviešu jaunkareivju no Saldus, no tiem puse neapbruņotu. Kauja ilga līdz pusdienai. Pilsētā iebruka 4 krievu tanki, no kuŗiem vienu iznīcināja. Leģionāri zaudēja ap 10 kritušos un atkāpās uz Saldu, vietējie aizsargi — uz Krimūnām. Krievu kaŗavīri bijuši jauni, slikti tērpti, noguruši, apkārtējās mājās prasījuši maizi. Pēc krievu kaŗaspēka ierašanās krievu bēgļu izturēšanās pret saimniekiem kļuvusi neciešama.

9. augustā 1944. g.

Ziemeļu kaŗaspēka grupas virspavēlnieks 6.8. rīkojumā devis norādījumus, ka poziciju būve tagadējā veidā nav pietiekoša. Kamēr nav sagaidāms tiešs ienaidnieka uzbrukums, visiem jāpiedalās būvē. Pozicijās pietiek nedaudz posteņu. Arī iedzīvotājiem — vīriem, sievām un bērniem jāpalīdz. Ielas un ceļi jānosprosto. Daudzi sprostojumi dziļumā novērsīs ātru un dziļu ienaidnieka pārrāvumu. Katrs smagais kājnieku ierocis, ptk lg., katrs dižgabals jāizbūvē par mazu cietoksnīti. — Ar 9. augustu apakšiecirknī sāk nodarbināt civīlos strādniekus poziciju būvē.

10. augustā1944. g.

Rīgas kaujas grupas 10. aizstāvēšanās pavēle. Slokas—Jelgavas posmā atsev. ienaidnieka izlūku grupas sasniegušas Lielupi. Pie Upmaļiem (12 km DA no Jelgavas) atsists ienaidnieka mēģinājums pārcelties pār Lielupi. Plkst. 14.00 vācu tanki iebrukuši Klapkalnciemā, no kurienes neilgi pirms tam seši krievu tanki izbraukuši R virzienā.

5. rob. aps. p. izlūki sasnieguši Bigauņciemu, tālāk nav laisti; Slokā vācu btl. un latv. rt., Bigauņciemā vācu btl. Pēc privātām ziņām krievi ieņēmuši Neretu, Bēni un Apguldi; sākusies vācu tanku virzīšanās no Ventspils uz A. Mīlgrāvī ienākuši 5 kuģi, no kuŗiem izkraujas no Norvēģijas atvesti svaigi spēki.

Pa Kalnciema ielu Kalnciema virzienā iet vācu artilerijas un municijas kolonnas, tāpat pontoni.

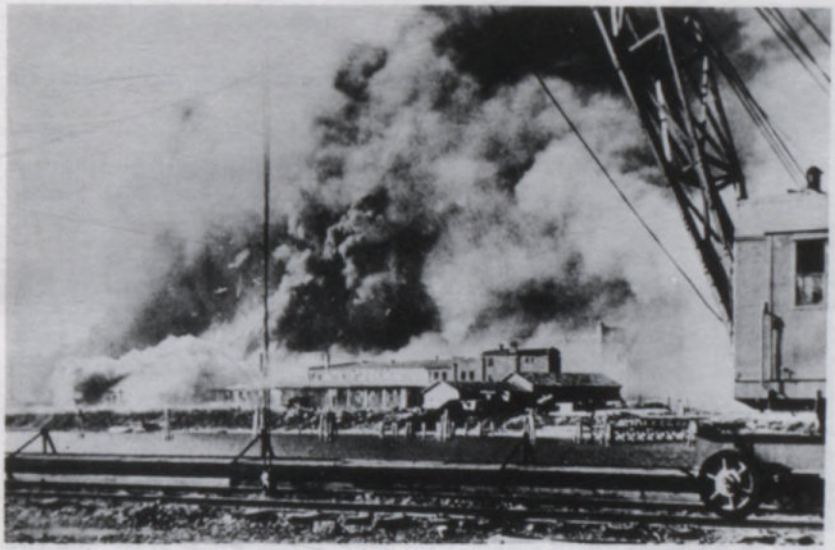

Rīga 1944. gada 12. oktobrī. Eksportostas sasprīdzināšana

Rīga 1944. gada 12. oktobrī. Sasprīdzinātā Eksportosta

11. augustā 1944. g.

Vakar ienaidnieks btl. stiprumā nikni uzbrucis Slokai, bet atsists. Pie Bauskas krievi savelk spēkus.

16 .armijas virspavēlnieks pavēlējis GKL izbūvēt tanku grāvju priekšā. Norādījumus poziciju izbūvei oberf. Krukenbergs dod plkst. 19.00 apspriedē Botaniskā dārzā, kur piedalās apakšiecirkņu komandanti, btl. un rt. komandieri

Ap Rīgu sākts rakt tanku grāvjus. Sakarā ar to jāveido jauna GKL.

15. augustā 1944. g.

ZR aizsardzības 12. aizstāvēšanās pavēlē konstatē, ka ienaidnieks viscaur pievirzījies Lielupei. Pārcelšanās mēģinājumi vairākās vietās atsisti. Ienaidnieka artilerijas darbība abpus Jelgavai pastiprinās. Katru brīdi jārēķinās ar pārsteiguma triecieniem gar Jūrmalu.

Vakarrīt no Kokneses Rīgā, Šķirotavā, ieradies latv. rob. aps. p. 1 btl. stiprumā. Plkst. 15.00 saņemts paziņojums, ka plkst. 17.00 no tanku kazarmām pa Kandavas ielu uz apakšiecirkni dosies 2. rob. aps. p. II btl. 400 vīru stiprumā. Plkst. 19.00 apakšiecirknī ierodas 6. rob. aps. p. 3 rotas.

Plkst. 20.00 apakšiecirkņa kom. oberf. Krukenbergs notur apspriedi, kurā piedalās vienību kom. Krukenbergs paskaidro, ka no apakšiecirkņa spēkiem jāsaformē pulks 3 btl. stiprumā.

17. augustā 1944. g.

ZR iec. pr-ks izdod pirmo organizācijas pavēli par latv. SS-rob. aps. pulku pārformēšanu. 2., 4. un 6. rob. aps. pulki ieradušies no citas frontes un ar 16. armijas pavēli pakļauti Krukenberga kaujas grupai. Iesaistot aizstāvēšanas frontē, tie pārveidojami, atsvaidzināmi, apmācāmi un padarāmi par atkal kaujai derīgiem. Sakarā ar to jāpārveido arī 5. rob. aps. pulks un pārējās ZR iecirkņa vienības.

2. latv. SS-rob. aps. pulkam — kom. pltn. Jansons — jādibina pulka stābs un 3 btl., katrā btl. 3 rt. un granātmetēju-ložm. vads.

18. augustā 1944. g.

ZR iecirkņa 13. aizstāvēšanās pavēle noteic, ka 21.8. plkst. 12.00 stājas spēkā jauns iedalījums iecirknī:

1. Daugavgrīvas apakšiecirknis — pol. kpt. Cīrulis.
2. AB apakšiecirknis— pltn. Zvaigzne.
3. CD apakšiecirknis— pltn. Jansons.
4. E apakšiecirknis — pltn. Veckalniņš.
5. Spilves atbalsta punkts.
6. Skultes atbalsta punkts.

ZR iecirkņa pr-ks norāda uz 16. armijas virspavēlnieka pavēli, ka sevišķa

Vācu karavīri ar Vidzemes govīm Rīga pie VEF 1944. gada rudenī

Rīga 1944. gada 13. oktobrī. Saspridzinātie tilti

vērība jāpiegriež vienību un formāciju salaidumu nodrošināšanai, jo šais vietās krievi mēdz visbiežāk meklēt pārrāvumu. Par salaiduma saglabāšanu atbild abi kaimiņi.

20. augustā 1944. g.

Sakarā ar to, ka vācu spēki izlaužas caur Tukumu—Ķemeriem, saņemts paziņojums, ka pēcpusdienā sagaidāma lielāka vācu mot. formāciju kustība R—A virzienā pa Slokas un Anniņmuižas, varbūt arī Kalnciema ielu; jāatveļ ielu sprostojumi, jānovērš ļaužu drūzmēšanās, jāpabalsta lauka žandarmērija.

21. augustā 1944. g.

ZR iecirkņapr-ks izdod apmācību pavēli latviešu rob. aps. pulkiem. Atsevišķu rob. aps. btl. sastāvs un līdzšinējās gaitas ir tik dažādas, ka nav iespējams uzstādīt vienveida plānu to apmācīšanai. Turklāt joprojām pirmā kārtā jāveic kaujas lauka izbūves darbi, kas dažādos iecirkņos veikti dažādā apmērā. Vienību atsvaidzināšanai sākumā jāpietiek ar 3 nedēļām. Rob. aps. pulkos jāceļ griba sevi pierādīt un lepnums viņu rindās aizstāvēt dzimteni.

22. augustā 1944. g.

ZR iecirkņa pr-ks paziņo, ka arī pēc sakaru atjaunošanas ar R civīliedzīvotāju atgriešanās uz turieni aizliegta. Tāpat Slokas—Jelgavas līnija slēgta visiem karavīriem, kas nepieder pie tur iesaistītām vienībām.

23. augustā 1944. g.

Stāvoklis Kleffel'a korpusa frontē: 22. aug. izlūkošana gar jūrmalu no Ragaciema uz Klapkalnciemu un uz R. caur Varkaļiem nav atradusi ienaidnieku. Turpinās apvidus iztīrīšana Z no Ķemeru—Tukuma šosejas. Engurē ienaidnieks nav. Kaiguciems ieņemts ar cīņu. Ienaidnieks atrodas 4 km ZA no Batari, Z no Pikšas, A no Mīmji; lielākas ienaidnieka grupas R no Tīreļa purva, kuŗām naktī uz 20. aug. bijis pavēlēts atkāpties uz D. 23. augustā atsev. ienaidnieka grupas iznīcinātas ZA no Tukuma—Ķemeru šosejas, iegūts jauns laupījums. Atsisti ienaidnieka pārcelšanās mēģinājumi R no Pamati, D no Burki un pie Betoni. Ienaidnieks intensīvi ierokas R no Burki un Ciemaldu rajonā.

25. augustā 1944. g.

Ziņas par stāvokli Kleffel'a korpusa rajonā: 24. 8. turpinās korpusa labā spārna uzbrukums D virzienā. Atsisti pretuzbrukumi D no Valgundes. Stiprāka ienaidnieka pretestība pie Putnakrogs—Eglītes. Vakarā sasniegta līnija Lutiķi — Eglītes — Rasas — Bērzes upe — Baloži. Ienaidnieks ierokas D

no šīs līnijas. 25.8. rītā sasniegta līnija DA no Bērzupes st. — augstums Z no Lutiķi—Zariņu meža mala — Mazļobas—Eglītes—Jukšu mežiņa D mala — Bērzupes skola—Baloži—Baložu-Līvbērzes ceļš — Ozoliņi pie Līvbērzes — D no Medniekiem esošā purva DR mala — D no Lībieši — D no Skaistlauki. No meža R no Plēves ienaidnieks uzbruka pulka stiprumā. Sasniegti Audži 8 km DR no Dobeles.

26. augustā 1944.g.

Rīgas kaujas komandants paziņo Ziemeļu armijas grupas virspavēlnieka aizrādījumu novērst patvarīgas rekvizīcijas, putnu, lopu, zirgu un braucamo līdzekļu atņemšanu iedzīvotājiem, it īpaši bēgļiem, un laupīšanu; iedzīvotāji sevišķi sūdzas par krievu brīvprātīgajiem karavīriem un O.T. organizācijas ārzemju strādniekiem.

Ziņas par stāvokli Kleffel'a korpusa iecirknī: 25.8. Z no Anneniekiem ienaidnieks nav atrasts. Ieņemti Lauri. Ienaidnieks turas līnijā Radzes—Bērzmuižas ceļš—Strazdi—Bērzes upe—Plēves—Nāburgi. Ieņemti Freibergi. Kopējais ieguvums no 2. līdz 23.8.: 11 tanki, 26 lg., 22 ptk. lg., 2 zenītlg., 6 sm. granātm., 36 lžm., 3 tanku šautenes, 328 zirgi, 55 preču auto, 82 pajūgi, 4 lauka virtuves, 2 mīnu mekl. rīki, 161 gūsteknis. 26.8. pozicijas uzlabotas, izbīdot uz priekšu. Galējā labā spārnā ienaidnieks atkāpjas, laikam uz sagatavotām pozicijām ZR no Dobeles. Ieņemti Purvaiņi un Plēves. Pie Jelgavas ienaidnieka dzīva traucējoša uguns.

28. augustā 1944. g.

Ziņas par stāvokli Kleffel'a korpusa rajonā. 27.8. niecīga traucējoša uguns visā korpusa frontē. Baložu rajonā atsisti vairāki uzbrukumi rotas stiprumā. 28.8. atsisti ienaidnieka uzbrukumi R no Gardenes stacijas. Ienaidnieks ierokas Curkas—Radzas un Bērzmuižas rajonā. Pie purvaiņiem atsisti ienaidnieka uzbrukumi. Korpusa kr. spārnā pie Vecsvirlaukas ienaidnieks pastiprinās.

30. augustā 1944. g.

Ziņas par stāvokli Kleffel'a korpusa iecirknī: 29.8. stiprs uguns sagatavojums un vairāki ienaidnieka trieciena un izlūku vienību uzbrukumi A no Gardenes stacijas, kas atsisti. Krievi ierokas rajonā Eglītes—Baloži, starp Mazļobas un Mežmaļiem un visā iecirknī R no Lielupes. Pie Baložiem konstatēts jauna veida ienaidnieka maza kalibra salvju dižgabals bez šāviena trokšņa. 30.8. ienaidnieks ierokas visā korpusa rajonā un pievelk spēkus.

3. septembrī 1944. g.

Ziņas par stāvokli Klefeļa korpusa rajonā. Ienaidnieka uguns R no Lielupes un pie Rasām. Atsisti mēģinājumi pārcelties Z un A no Jelgavas.

Saņemta ZR iec. pr-ka Krukenberga 14. aizstāvēšanās pavēle, ar kuru paziņots, ka E apakšiecirkņa stābs beidz pastāvēt 3. sept. plkst. 12. Tur novietotais bataljons pakļauts 2. rob. aps. pulka komandierim.

Pltn. Veckalniņam dienas pavēlē izteikta pateicība.

KAUJAS KURZEMES CIETOKSNĪ

Kurzemes cietokšņa rašanās attēlota vispārējā stāvokļa aprakstā.

19. DIVĪZIJAS NOKĻŪŠANA KURZEMĒ

19. divīzijai kaujas darbība Vidzemē izbeidzās līdz ar Mores kauju apklušanu 29. septembrī. Līdz 6. oktobrim te iestājās stabilizācijas periods. Naktī no 6. uz 7. oktobri divīzija uzsāka atkāpšanās gājienu uz Kurzemi. Ziemeļu Armiju Grupas stābs, organizējot atkāpšanās gājienu, bija sadalījis ceļus, pie kam kājniekiem un zirgu velkmes kolonnām bija nozīmēts maršruts: pagaidu tilts pāri Daugavai pie Mazjumpravas, Āgenskalns, Kalnciema šoseja, Kalnciems, Batari, Džūkste. Motorizētām kolonnām: Rīgas pontontilts, Raņķa dambis, Jūrmalas šoseja, Sloka, Tukums. Kustības regulēšanai bija organizēts īpašs stābs. Kopš 3. oktobŗa abi ceļi bija dienām un naktīm aizņemti, kur ar pulkseņa precīzitāti virzījās kolonna aiz kolonnas, cilvēks pie cilvēka, vezums aiz vezuma.

Ziemeļu Armiju Grupā, nonākot Kurzemē, bija pavisam 32 divīzijas, kas ieņēma aizstāvēšanās poziciju uz vispārējās līnijas: Jūrmalciems, (D no Liepājas), Bārta, Vaiņode, Zvārde, Zebras ez., Maisukrogs, Viksele, Klapkalns.

11 .oktobrī 19. divīzija sasniedza Džūkstes rajonu. Divīzijas organizācija šinī brīdī bija sekojoša: divīzijas komandieris ģen. Štreckenbachs. Kājnieki: 42. grenadieŗu pulks majora Galdiņa vadībā ar bataljonu komandieŗiem majoru Reinholdu un kapteini Šeibeli. Pēc latviešu numerācijas šis bija 1. pulks. Oficiālais nosaukums mūsu pulkiem bija šāds: „Waffen-Grenadier Regiment 42 (lett. Nr. 1.)". Praksē pašu latviešu starpā tika lietoti tikai latviskie pulku numuri. Tāpēc es savā aprakstā pieturēšos pie latviskās numerācijas. 43. grenadieŗu pulks (latviešu 2.) pulkveža Oša vadībā ar bataljonu komandieŗiem kpt. Bumbēru un kpt. Ruku. 44. grenadieŗu pulks pulkv.-ltn. Kociņa vadībā ar bataljonu komandieŗiem majoru Praudiņu un majoru Zālīti. 19. fizilieŗu bataljons majora Laumaņa vadībā.

Artilerija: 15. artilerijas pulks (latv. 1.) plkv. Skaistlauka vadībā ar divizionu komandieŗiem majoru Rēbergu, pltn. Katiševu, kpt. Strautu, pltn. Šēlu un kpt. Liniņu. 19. artilerijas pulks (latv. 2.) pltn. Grāveļa vadībā ar divizionu komandieŗiem kpt. Jaunsilu, majoru Insbergu, majoru J. Ozolu un kpt. Velmeru. 19. prettanku divizions kpt. Akmeņkalēja vadībā.

19. sapieru bataljons pltn. Taubes vadībā.

Kurzemē bez tam bija sapulcēti pltn. Birzuļa, pltn. Zvaigznes, kpt. Ķikuta un kpt. Brigadera policijas bataljoni.

Tieši VI korpusam bija pakļauts 106. grenadieru pulks plkv. Jansona vadībā ar bataljonu komandieriem kpt. Salmiņu, majoru K. Ozolu un kpt. Ķīsi. Šis pulks radās no 2. robežsargu pulka, kam novembra vidū vēl pievienoja atliekas no t.s. Ivanova bataljona un 5. robežsargu pulka. Bez tam korpusam tieši pakļauts bija 506. Zenītartilerijas divizions pltn. Guseva vadībā.

Pltn. Birzuļa vadītais bataljons piedalījās 1. Kurzemes lielkaujā kopā ar 2. grenadieru pulku. Pēc šīs kaujas bataljonu izformēja un atlikušo sastāvu ietilpināja 2. pulkā. Pltn. Zvaigznes un kpt. Brigadera bataljoni nodarbojās ar nocietināšanas darbiem. Kpt. Ķikuta bataljons piedalījās 5. un 6. Kurzemes lielkaujā, izceļoties ar sevišķu kaujas sparu.

Divīzijai bija divi lauku lazaretes, kuras apkalpoja latviešu medicīniskais un sanitārais personāls. I lazareti vadīja Dr. Rublauskis, II lazareti Dr. Rode.

PIRMĀ KURZEMES LIELKAUJA

12. oktobrī 19. divīzija saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās poziciju uz līnijas Rasas—Eglītes—Gardenes stacija.

Šo iecirkni divīzija ieņēma ar visiem trim grenadieru pulkiem kaujas ešelonā, pie kam labā spārnā bija 2. pulks, centrā 1. pulks, bet kreisā spārnā 6. pulks bez II btl., kas bija paturēts divīzijas rezervē.

15. oktobrī ap plkst. 10.00 sākās krievu uzbrukums Dobele—Džūkste virzienā, kas sākumā skāra galvenā kārtā 1. pulku. Pirms kājnieku uzbrukuma krievi izdarīja artilerisko sagatavošanu. Krieviem izdevās iebrukums 1. pulka labā spārnā, ko aizstāvēja šī pulka II btl. Tā kā iebrukums bija izdevies samērā platā frontē, tad 1. pulka II btl. turpināja cīņu atsevišķos atbalsta punktos, tādējādi bremzējot krievu uzbrukuma sparu. Bataljona komandpunktu kpt. Šeibelis atvilka uz Pūcēm, bet arī šo punktu visai drīzi jau apdraudēja krievu kājnieki. Ar pievestām vācu un pašas 19. divīzijas rezervēm norobežoja krievu spiešanos no iebrukuma vietas uz Z ZA. Šinī virzienā krievu spiedienu apturēja. Toties ļoti bīstams stāvoklis izveidojās iebrukuma vietas R pusē, 1. un 2. pulka salaidnē. Atejot 1. pulka II btl. pazaudēja kaujas sakarus ar savu labo kaimiņu 2. pulka II bataljonu. 2. pulka pašā kreisā spārnā atradās šī pulka 2. rota, ko komandēja ltn. Piterāns. Atspiežot 1. pulka labo spārnu, atklāts tapa arī 2. pulka kreisais flanks un aizmugure. Ar pirmo iebrukumu ienaidnieks bija nokļuvis 2. pulka kreisā spārna aizmugurē. Drīz sekoja spēcīga ienaidnieka artilerijas uguns ar sekojošu triecienu pret 2. pulka 2. rotas flanku un aizmuguri. Neskatoties uz 2. rotas sīksto pretestību un paša ltn. Piterāna enerģisko rīcību, ienaidnieka vilnis vēlās rotai pāri. Rotas paliekas tika sapulcētas sākumā Nabadziņu atbalsta punkta nodrošināšanai, bet kad ar nākošo triecienu Nabadziņi no-

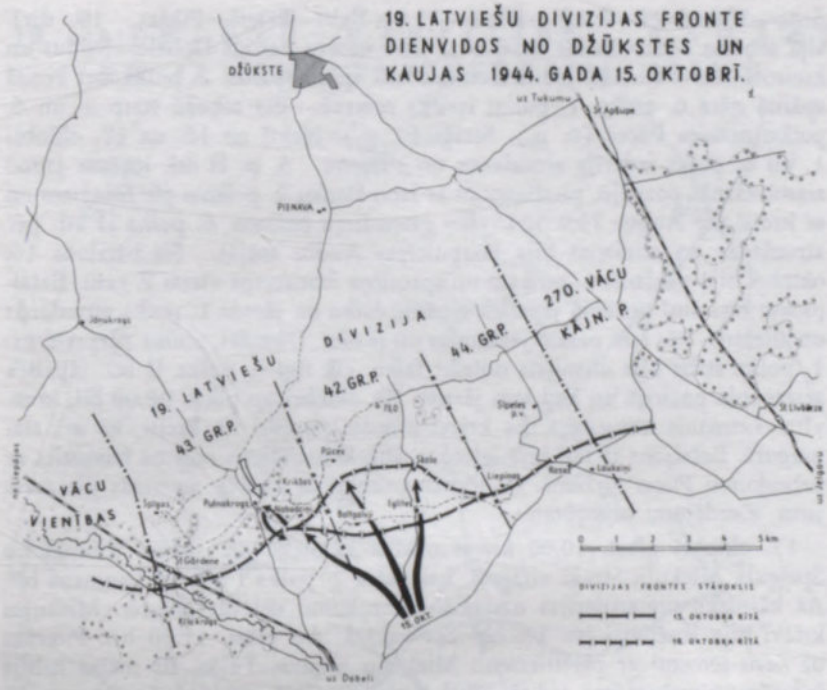

kļuva ienaidnieka rokās, 2. rotas atliekas tika savāktas btl. rezervē. Bataljona kreisā spārnā uz līnijas Nabadziņi—Krikšas nosūtīja 3. rotu.

Pēc 2. pulka komandieŗa pieprasījuma divīzija bija nodevusi tā rīcībā pltn. Birzuļa bataljonu. Pēc ierašanās šo bataljonu novietoja I btl. iecirkņa vidū parallēli ceļam Krikšas—Putnakrogs. Kad ienaidnieks pēc artileriskas sagatavošanas un tanku atbalstā iebruka Nabadziņos un mežā R no šī punkta, 2. pulka 1. rota tika atspiesta. Tieši pretī iebrukuma vietaj otrā līnijā atradās pltn. Birzuļa bataljons. Tas pārgāja prettriecienā un atjaunoja stāvokli pie Nabadziņiem un meža D malā R no Nabadziņiem.

16. oktobŗa priekšpusdienā visas vienības noturējās. Pēcpusdienā 2. pulka spēki jau bija jūtami iedragāti un divīzija deva palīgā Laumaņa fizilieru bataljonu un 2 trieciena lielgabalus. Pēcpusdienā ienaidnieks bija atkal ieņēmis Nabadziņus, un 2. pulka komandieŗa organizētā pretuzbrukumā fizilieru bataljons Nabadziņus atguva. Pulka frontē bija radusies sprauga, pa kuŗu ienaidnieks bija pienācis līdz Putnakrogam. Pretuzbrukuma laikā arī šo spraugu likvidēja. Kaujas smagumu raksturo šinī iecirknī sašautie 26 krievu tanki.

Naktī no 16. uz 17. oktobri notika pārkārtošanās. Vienības, kas atradās uz A no krievu iebrukuma vietas, to starpā 6. pulks un 1. pulka I bataljons tika atvilktas dažus km atpakaļ. Jaunā GKL tika noteikta uz līnijas St. Gar-

dene—Nabadziņi—Straģi—Pūces—73,0—Balti—Pēteri—Pikšas. 19. divīzija saņēma aizstāvēšanās iecirkni ar labo robežu lielceļš Dobele—Saldus un kreiso Pūces—Vanagi. Jaunā iecirkņa labā spārnā palika 2. pulks, bet kreisā spārnā nāca 6. pulks. 1. pulku izvilka rezervē. Par robežu starp 2. un 6. pulku noteica Pūces (6. p.), Straģi (2. p.). Naktī no 16. uz 17. oktobri 1. un 6. pulks izdarīja atraušanos un atiešanu. 6. p. II btl. ieņēma jauno aizstāvēšanās poziciju, pieslienoties ar labo flanku 2. pulkam pie Straģiem un ar kreisi pie Augst. 73,0 504. vācu grenadieru pulkam. 6. pulka II btl. pēc atraušanās un atiešanas bija jāsapulcējas Audžu mājās. Šis batalons 16. oktobrī bija pakļauts 1. pulkam un sprostoja iebrukuma vietas Z galu. Bataljonam bija šinī pozicijā jāpaliek zināmu laiku un jāsedz 1. pulka atraušanās un atiešana. Pēc tam pašam jāatraujas un jāatiet. Diemžēl, notika pārpratums: 1. pulka stābs bija aizmirsis noteikt laiku, cik ilgi 6. pulka II btl. jāpaliek arjergarda pozicijā un kad tam jāatiet. 17. oktobrī ap plkst. 08.00 btl. kom. vltn. Leimanis konstatēja, ka krievi atrodas pa labi un kreisi, kā arī aizmugurē. Bataljons tā tad bija ielenkts. Btl. komandieris nolēma izlauzties ar uzbrukumu Pūces virzienā. Uzbrukums sekmējās un btl. atgriezās pie savējiem. Zaudējumi bija jūtami.

17. oktobrī plkst. 10.00 krievi uzsāka kājnieku un tanku uzbrukumu Spriguļi, Miekuļi, Straģi virzienā, kas skāra 2. pulka I btl. un Laumaņa btl. Ar kājnieku un artilerijas uguni šo uzbrukumu izdevās apturēt. Miekuļus krievi bija ieņēmuši jau 16. oktobra vakarā. Ap plkst. 11.00 ltn. Piterāns uz savu ierosmi ar prettriecienu Miekuļus atguva. Tā kā šīs mājas nebija izdevīgas aizstāvēšanai, tad tās atkal atstāja un GKĻ izveidoja Straģu priekšā. 17. oktobrī krievi, izmantojot Miekuļu māju aizsegu, kā arī kustībai izdevīgās graviņas šo māju rajonā, pulcējās vairākkārt uzbrukumam, bet tika atsisti. Šeit lieliski darbojās latviešu artilerija. Ļoti labas novērošanas iespējas deva novērošanas punkts pie Pūcēm, no kura varēja pārredzēt visas krievu kustības Ķempju, Sprikuļu ,Eglītes rajonā. 6. pulka tiešā pabalsta artilerija un kājnieku baterija atkārtoti iejaucās kaujā un palīdzēja 2. pulkam krievu uzbrukumus atsist.

17. oktobrī varēja novērot, ka krievi pievelk spēkus pret 6. pulka fronti. Bija sagaidāms uzbrukums ziemeļu virzienā, lai ieņemtu Džūksti vai arī uz rietumiem, lai atspiestu mūsu vienības no ceļa Dobele—Ķempji—Džūkste, kas krievu uzbrukuma turpināšanai bija nepieciešams. Sakarā ar to 6. pulks izdarīja nelielu pārgrupēšanos, kaujas ešelonā novietojot abus bataljonus, pie kam no katra bataljona 1 rotu paturēja rezervē.

18. oktobris pagāja visumā mierīgi.

19. oktobra priekšpusdienā krievi sāka uzbrukumu pēc intensīvas artileriskās sagatavošanas. Uzbrukums trāpīja 6. pulka I bataljonu un vācu 504. pulka labo spārnu. Mūsu artilerija nodarīja uzbrūkošiem krieviem smagus zaudējumus. Visu dienu turpinājās pieaugošs krievu spiediens, bet 6. pulka vienības visus uzbrukumus atsita.

19. LATVIEŠU DIVIZIJAS KAUJAS NO 17. LĪDZ 22. OKTOBRIM 1944. G.

20. oktobrī līdz ar gaismu krievi uzbrukumus atjaunoja, ievadot kaujā tanku daļas. Pret augstumu 73,0 tie izveidoja smagumpunktu un D no tā tie panāca iebrukumu 6. pulka I btl. iecirknī. Kaujā ievadīja rezervē esošo 1. rotu ltn. Bērziņa vadībā un stāvokli atjaunoja, bet rotas komandieris šinī prettriecienā krita. Pēcpusdienā krievi iebruka vēlreiz. Šoreiz tos iztrieca ltn. Šmits ar 7. rotu.

21. oktobrī krievi savu spiedienu turpināja. Pret pusdienas laiku pulka centrā tie uzbruka sevišķi spēcīgi, pie kam kājnieku uzbrukumu atbalstīja tanki. 6. pulka 2. rotas iecirknī izcēlās mazs apjukums, kad vairāki krievu tanki pārbrauca ierakumus, censdamies iznīcināt tanīs esošos mūsu grenadierus. Ltn. Karelis rotu saturēja kopā un atsita krievu kājnieku uzbrukumu, atdalot tos no tankiem. Tanki ielauzās rotas aizmugurē. Mūsu speciāli trenētās tuvcīņas grupas pielavījās tankiem un tos iznīcināja. Medībās piedalījās ar prettanku dūrēm arī artileristu novērotāju grupa. 5 krievu tanki

dega 2. rotas aizmugurē. Tanku medībās sevišķu veiksmi parādīja serž. Šiņķis, sašaujot vairākus tankus un saņemot gūstā krievu kapteini. Artileristu tanku apkaļotāju virsn. vietn. Āzis sašāva vienu tanku, bet nepareizas tanku dūres turēšanas dēļ pats sevi apdedzināja tik stipri, ka no tā mira.

21. oktobŗa pievakarē krievi izveidoja no jauna smagumpunktu pret 6. pulka un vācu 504. pulka salaidni pie augst. 73,0. Šis augstums bija arī divu dažādu divīziju robeža. Šinī augstumā atradās mūsu artilerijas novērotāji, kas ieskatījās dziļi krievu aizmugurē un tā nodrošināja mūsu artilerijas sekmes. Augst. 73,0 krieviem bija nepieciešams tālākā uzbrukuma vajadzībām. To ieņemot, varēja ieskatīties vairākus km dziļi mūsu aizmugurē. 21. oktobŗa vakarā ar tanku palīdzību krieviem izdevās ielausties augst. 73,0. Triju dienu smagajā kaujā pulka rezerves bija izsiķušas, cilvēku skaits sarucis un cīnītāji noguruši. Lai atgūtu augst. 73,0, rezervju vairs nebija. No stāba rotas un pulka stāba ziņnešiem sastādīja trieciena vienību. Prettriecienam bija jāizmanto nakts, lai panāktu pārsteigumu un izvairītos no kājnieku uguns. Pie tam prettrieciens bija jāizdara iespējami ātri, lai nedotu ienaidniekam iespēju noorganizēties aizstāvēšanai. Tā kā augstuma Z galu aizstāvēja vācieši, tad bija nepieciešams vienoties ar tiem, par kopējiem soļiem, jo arī tie bija no kalna padzīti. 6. pulka komandieris organizēja un vadīja prettriecienu. Ar vācu 504. pulka labā spārnā esošās rotas komandieri vienojās, ka prettriecienu sāks 21. oktobrī plkst. 21.00 bez iepriekšējas artileriskās sagatavošanas, lai panāktu pārsteigumu. Bez tam mūsu vienības arvien vēl atradās cieši kalna piekājē un artilerija varēja trāpīt savējos izejstāvoklī. Prettrieciens sākās precīzi plkst. 21.00 un pēc desmit minūtēm asā tuvcīņā kalns bija atgūts. 4. rotas komandierim ltn. Homkam uzdeva noorganizēt kalna aizstāvēšanu. Vācu 504. pulka vienības norunu neturēja un prettriecienā nepiedalījās. Pat tad vācieši neieņēma apakaļ savu iecirkni, kad 6. pulks kalnu bija atkal atguvis. Tas stāvokli padarīja ļoti nedrošu, jo mūsu aizstāvētāju garnizona kriesie sāni bija pilnīgi atklāti. Tad sākās krievu pretdarbība. Pusotras stundas kalns atradās visblīvākā krievu visu kalibru artilerijas ugunī. Visi 4. un 6. rotas virsnieki bija izvesti no ierindas. Kalnu varonīgi turēja ltn. Homka. VI korpusa komandieris ģen. Krīgers ieradās 6. pulka komandpunktā un zvanīja uz priekšu pulka komandierim, informējoties par stāvokli augstumā 73,0. 6. pulka komandieris pieprasīja, lai vācu vienības nekavējoties pieslienas augstuma ziemeļu daļā. Tad sekoja korpusa komandieŗa pavēle kalnu atstāt. Starplaikā smagi ievainots bija arī šīs aizstāvēšanās dvēsele ltn. Homka.

22. oktobrī līdz ar gaismu krievi sāka no augst. 73,0 uzbrukumu pret 6. pulka I btl. labo flanku. Krievu rokās atradās augst. 73,0 daļa no mūsu kaujas grāvja. Izmantojot to, krievi centās 6. p. II bataljonu uzvelt. Neskatoties uz milzu nogurumu 4 dienu kaujās, 6. pulks krievu uzbrukumus atsita. Šinī pat laikā vācu 504. pulks ar divi rotām izdarīja pretuzbrukumu, kas nesekmējās, bet prasīja smagus zaudējumus, jo krievi augstumā bija jau nostipinārjušies. Lai mūsu vienības, kas atradās augst. 73,0 piekājē, netiktu

Pa kaŗa pēdām — Džūkstes apkaime 1944. g. rudenī

trāpītas ar pašu artilerijas uguni, tad GKL atvilka vēl 300 m atpakaļ gar Pečuru mežmalu.

22. oktobŗa priekšpudienā, pēc veltīgiem mēģinājumiem uzvelt 6. pulka ierakumus, krievi uzbrukumus pārtrauca, jo viņu uzbrukuma spars bija izsīcis. Astoņu dienu kaujā krievi bija ieguvuši 2 km dziļu apvidus joslu, ziedojot par to vairāk nekā 4 kājnieku divīziju un 2 tanku brigāžu kaujas sastāvu. Ar to noslēdzās pirmā Kurzemes lielkauja un uz laiku iestājās stabilizācijas periods.

OTRA KURZEMES LIELKAUJA

STARPLAIKS

Visas divīzijas vienības bija ārkārtīgi sīksti cīnījušās un cietušas jūtamus zaudējumus. Pēc šīs kaujas 19. divīzijā parādījās morāliska krize, kas izteicās ar daudzām dezertēšanām. Nāca priekšā arī atkārtoti gadījumi, kur karavīri pārbēga pie ienaidnieka. Ārējā disciplīna bija priekšzīmīga — nekur neredzēja gadījumus, kas raksturīgi sabrūkošam vai vājam karaspēkam kā piem. necieniga izturēšanās pret priekšniecību, pavēļu nepildīšana u.t.t. Šinī ziņā divīzijā, vismaz tās kaujas vienībās, viss bija labākā kārtībā. Tomēr karavīri klusām pa divi vai lielākos pulciņos pazuda. No divīzijas kaujas vienībām šādā kārtā pazuda ap 500 vīru, no papildinājuma depo, kas atradās Dundagas rajonā, aizgājušo skaits tika vērtēts ap 2000. Šis papildinājumu depo tolaik sastāvēja no apmācībā iesauktiem jauniem cilvēkiem, kam kaujas piedzīvojumu nebija. Kā vēlāk noskaidrojās, tad aizgājušie dzīvoja kaut kur Dundagas mežu rajonā uz savu roku, bet daļa pieslējās t.s. „kureliešiem". Pirmā grupa uzturu ieguva ar patvaļīgām rekvizīcijām, kas izsauca stipru neapmierinātību civīlos iedzīvotājos.

Šīs krizes pamatā bija neziņa par KURZEMES LIKTENI. Pēc vācu militāro autoritāšu liecībām ir zināms, ka vācu virspavēlniecībai ir bijis nodoms jau laikus evakuēt vācu spēkus no Baltijas telpas. Tikai pateicoties apstāklim, ka Ziemeļu Armiju Grupu nevarēja pietiekami ātri izvākt caur Rīgu un Rīgas jūrmalu ceļu trūkuma dēļ, vācieši zaudēja kaujas sakarus starp savām Centra un Ziemeļu armiju grupām, kas deva iespēju krieviem itin viegli sasniegt Baltijas jūras krastu un reālizēt ielenkumu. Ģen.plkv. Guderians, kas tanī laikā bija Karaspēka Virspavēlnieks (Oberbefehlshaber des Heeres), atkārtoti, liekot svarā visu savu autoritāti, gribēja izdabūt no Hitlera atļauju Kurzemes evakuācijai. Hitlers tam nepiekrita un pavēlēja Kurzemi turēt. Šo Hitlera pavēli ģen. Šerners personīgi paziņoja sapulcētiem 19. divīzijas daļu komandieriem. Skaidrības labad jāpiezīmē, ka ģen. Štrekenbachs jau oktobra sākumā, kad divīzija vēl atradās Vidzemē, Mores pozicijās, darīja neuzkrītoši zināmu, ka pastāv nodoms 19. divīziju pārvest uz Vāciju. Ar to bija domāts radīt un no jauna apvienot VI korpusa latvisko kodolu, jo tad abas latviešu divīzijas būtu savāktas atkal kopā. Krievu uzbrukuma draudi Dobeles telpā un spēku trūkums lika vācu virspavēlniecībai šo nodomu mainīt. Tādā kārtā 19. divīzija palika Kurzemē.

Kolīdz 19. divīzijas daļās nāca zināma Hitlera pavēle, ka Kurzemi pavēlēts aizstāvēt, morāliskā krize kā nākusi tā pazuda. Kur oktobra beigās un novembra sākumā visās daļās bija dezertieri, tur novembra otrā pusē varēja jau konstatēt pretējo: atgriezās ne vien daļa aizgājušo, bet lielā skaitā pieteicās pavisam jauni cīnītāji. Ja karotāju morālo stāju nostiprināja noteiktā pavēle Kurzemi aizstāvēt, tad kāds cits ārkārtīgi svarīgs faktors šo morālo stāju pacēla leģendārā augstumā. Šis ievērojamais faktors bija latviešu iedzīvotāji

Ainava Jāņu kroga apkaimē 1944. g. rudenī

Kurzemē, kas bēgļu gaitās te saplūda no visām Latvijas malām un novadiem, kopā ar pastāvīgiem šī apgabala iedzīvotājiem sastādīja skaitli, kas sniedzās pāri 500.000. Tie vienīgo glābiņu no boļševiku jūga un „baigā gada" atkārtošanās saskatīja nesaudzīgā cīņā ar boļševikiem. Kurzemi un tās 500.000 iedzīvotājiem ziemeļos un rietumos robežoja Baltijas jūra, bet visās citās debesu pusēs draudēja vēl briesmīgāk sarkanie varmācības, despotisma, nežēlības un posta plūdi, pret kuŗiem vienīgais valnis vairs bija palicis kaŗavīrs. Šāda Kurzemes iedzīvotāju stāvokļa izpratne tapa par dziļāko cīņas vēlējumu saviem kaŗavīriem, tā tapa par fatālu apņemšanos likt visu uz spēli, tā tapa par rītdienas cerību, redzēt atkal brīvu savu zemi; tas bija spēka avots, kas šos kaŗavīrus vēlākās kaujās pacēla varonības kalngalos.

Pēc pirmās Kurzemes lielkaujas nobeigšanās 19. divīzijā izveda pārgrupēšanos. Lai dotu iespēju 6. pulkam pēc smagajām cīņām no 19.—22. oktobrim sakārtoties un papildināties, tad bija paredzēts šo pulku izvilkt rezervē. 6. pulka vietā vajadzēja nākt 1. pulkam, kas visumā 15. un 16. okt. nebija tik stipri cietis. Vispirms no grāvjiem izvilka 6. pulka I btl. 27. oktobŗa vakarā. To pagaidām nomainīja fizilieru btl. Bet tad, 28. oktobrī, pienāca pavēle 6. pulkam ieņemt no jauna aizstāvēšanās poziciju divīzijas labā spārnā, jo te bija jāatbrīvo kāds vācu pulks, kas tika pārsviests uz Saldus kaujas telpu. Saldus telpā izlūkošana konstatēja krievu spēku koncentrēšanu uzbrukumam.

1. pulka 5. rotas virtuve mežā netālu no Pienavas, Kurzemē, 1944. g. oktobrī

1. pulks nāca 6. pulka iecirknī, fizilieru bataljons tapa izvilkts rezervē. Pēc pārkārtošanās spēku grupējums izskatījās šāds: labā spārnā starp Mazčankasu un Ms. Lukstiņi, 6. pulks; centrā 2. pulks ar kreiso flanku pie Straģiem, bet kreisā spārnā 1. pulks, ar kreiso flanku pie Plamžiem. Iecirkņi tapa iedalīti platumā, skatoties pēc pulku kaujas stipruma. 1. art. pulka vieglie divizioni bija nozīmēti 19. divīzijas tiešam pabalstam, bet 2. art. pulks pabalstīja vācu 21. LF divīziju.

6. pulka ieņemtajā iecirknī Bērzes upītes R krastā bija zināmi trūkumi: II btl. apšaudes lauks bija ne vairāk kā 40 līdz 70 m dziļš. Apšaudes lauku uzlabot bija grūti, jo turpat Bērzes A krastā atradās krievi. Tie bija jāpadzen no Bērzes krasta pāri Dobeles—Saldus lielceļam. Ar to tiktu saīsināta pulka aizstāvēšanās iecirkņa fronte un pamatīgi uzlabots apšaudes lauks. Izejot no šī apsvēruma, pulka komandieris izšķīrās par uzbrukumu ar ierobežotu mērķi. Uzbrukuma paveikšanai bija paredzēts II btl., ko 1. novembrī izvilka no ierakumiem, lai dotu pirms uzbrukuma nepieciešamo atpūtu. II bataljona ierakumus aizpildīja ar vienu fizilieru rotu. Tas bija zināms risks mežainā apvidū, bataljona iecirknī atstāt tikai vienu rotu. Bet tā kā krievi Vaiņodes—Priekules telpā bija sākuši lieluzbrukumu Liepājas virzienā, ar nolūku to ieņemt un tādā kārtā Ziemeļu Armiju Grupu galīgi atgriezt no Vācijas,

6. pulka virsnieku grupa. Priekšā pulka kom. pltn. Kociņš

tad varēja ar zināmu drošību pieņemt, ka Dobeles sektorā tie nespēs uzbrukt spēku trūkuma dēļ.

Uzbrukuma sagatavošana prasīja zināmu laiku, jo nācās gatavot laipas pāri upei, kas gan te bija tikai ap 20 cm dziļa. Laipas galvenā kārtā bija vajadzīgas piegādei un nogādei. Bez tam bija jāsagatavo materiāli dzeloņdrāšu žogiem un bunkuriem, lai, nonākot jaunā apvidū, nekavējoties varētu nostiprināties. Piedzīvojumi rādīja, ka uzbrukumu izdarīšana un apvidus iekaņošana bija nesalīdzināmi vieglāka nekā ieņemtā apvidus noturēšana ilgstošā kaujā. Lai iekaņoto apvidu sekmīgi noturētu, tad bija aizstāvēšanai nepieciešamie palīglīdzekļi jau pirms uzbrukuma jāsagatavo. Divīzijas vadība deva palīgā sapierus un darba spēka pastiprināšanai divīzijas sodīto vadu.

Uzbrukums tika nolikts uz 4. novembri plkst. 10.00, kas tika turēts slepenībā.

2. novembrī divi sodīto vada kareivji pārbēga pie ienaidnieka. Tātad bija jārēķinās ar to, ka ienaidnieks uzzinās mūsu uzbrukuma nodomus. Lai gan kareivjiem par to itin nekas nebija teikts, tad tomēr sagatavošanās darbi kā laipu taisīšana, II btl. atvilkšana rezervē bija skaidri norādījumi uz mūsu tuvāko nolūku.

Sazinoties ar divīzijas komandieri, 4. novembrī paredzēto uzbrukumu atlika uz nenoteiktu laiku. Sagatavošanas darbus turpināja līdz galam.

3. novembrī priekšējie novērotāji īsi pirms plkst. 09.00 ziņoja, ka Amaru

māju gravā, kas atradās 300 m mūsu pozicijas priekšā, grupās salasās ienaidnieka kājnieki un tāpat izklaidēti sabrauc tanki. Nu bija skaidrs, ka ienaidnieks pulcējas uzbrukumam un grib mums aizsteigties priekšā. Nekavējoties tika informēta divīzija un pieprasīta artilerijas uguns. Diemžēl, artileristi bija uzsēdušies uz kādu iepriekš saņemtu pavēli par municijas taupīšanu un vienkārši nešāva. Cīņa ar artilerijas vadību dēļ uguns pabalsta vilkās līdz apm. plkst. 11.00. Pa to laiku krievi sāka uzbrukumu pret II btl. iecirkņa pozicijām, kuŗās tievā diedziņā bija izstiepta fizilieru rota. Uzbrukumu krievi ievadīja ar īsu, bet ļoti koncentrētu artilerijas uguni, kam sekoja kājnieku un tanku trieciens. Krievi viegli pārrāva fizilieru rotas šķidro fronti un pēc plkst. 10.30 parādījās jau pie I btl. komandpunkta. Fizilieru rotas kreisais spārns bija izklīdināts, labā spārnā turējās viens vads. I btl. rotas atradās savos ierakumos. Krievi bija iespraukušies starp I btl. komandpunktu un bataljona rotām. II btl. sapulcēts atradās pie btl. komandpunkta Apšeniekos. I bataljona komandieris majors Praudiņš ar btl. stāba ziņnešiem un pārējo personālu uzsāka kauju ar krieviem, lai nosprostotu to virzīšanos pozicijas dziļumā. No pulka komandpunkta tāpat izsvieda ziņnešu vienību kpt. Mamja vadībā ienaidnieka nosprostošanai.

Pulka komandieris noorganizēja pretuzbrukumu ar II bataljonu. Pēdējam tika pavēlēts savā iecirknī atgūt GKL; ar vienu rotu tam bija jāuzbrūk gar dzelzceļu, lai trāpītu to ienaidnieka grupējumu flankā, kas apdraudēja I btl. komandpunktu. Par notikušo 6. pulka iecirknī nekavējoties tika informēti kaimiņu pulku komandieri pa labi un kreisi. 2. pulks solīja nosūtīt palīgā vienu rotu.

Pēc īsas artileriskās sagatavošanas II btl. sāka pretuzbrukumu un jau pēc apmēram 20 minūtēm straujā triecienā izsita krievus no saviem ierakumiem. Virzienā gar dzelzceļu uzbruka šī bataljona 8. rota. Tā trāpīja krievus flankā, kas apdraudēja I btl. komandpunktu. Ar strauju triecienu arī te krievus padzina, bet rotas komandieri ltn. Atvaru smagi ievainoja.

I btl. komandierim bija pārtrūkuši visi sakari ar savām rotām. Pēc sekmīgi izvestā II btl. pretuzbrukuma pēkšņi pienāca ziņojums, ka I btl. vienības vairs savos ierakumos neatrodas. Izrādījās, ka noticis jauns pārpratums. Sakaru pārtraukuma laikā nebija iespējams informēt bataljona rotas, ka ienaidnieks iebrucis ne vien fizilieru rotas iecirknī, bet ka tas atrodas arī I btl. rotu aizmugurē, un ka aizmugurei tāpēc jāpievērš vajadzīgā vērība. Kolīdz II btl. pretuzbrukumā sāka triekt krievus atpakaļ, tie caur mežu drāzās I btl. rotu aizmugurē un izsauca tur pamatīgu sajukumu. Rotu komandieŗi, nebūdami informēti par notikumu norisi, pieņēma, ka krievi uzbrūk no aizmugures. Uzbrukumus, ko krievi izveda pret I btl. frontāli, šis rotas bija atsitušas. Lai neļautu sevi galīgi sajaukt, tad I btl. rotu komandieŗi ātrumā bija vienojušies atvilkt savas rotas līdz dzelzceļam, kur tad sakārtoties un uzņemt sakarus ar vadību.

Kolīdz šis stāvoklis nāca zināms, pulka komandieris organizēja arī šinī spārnā pretuzbrukumu. Divīzijas komandieris pretuzbrukuma pastiprinā-

1944. g. 3. u. 4. nov. kauja

šanai atsūtīja palīgā fizilieru bataljonu. Pēc spēcīgas artileriskās sagatavošanas abi bataljoni pārgāja pretuzbrukumā un īsā laikā krievus no I btl. ierakumiem izsita. Fizilieru btl. 2 rotas izvilka rezervē jaunu varbūtēju uzbrukumu likvidēšanai. Līdz tumsai ienaidnieks vēl divi reizes uzbrukumus atkārtoja, bet abas reizes tos atsita, jo arī lieliskā latviešu artilerija ņēma kaujā dzīvu dalību. Izcilus aktīvitāti parādīja priekšējais novērotājs ltn. Ūdris.

4. novembrī krievi, tanku atbalstā, uzbruka visu dienu galvenā kārtā pret 1. rotu, kas aizstāvējās abpus Dobeles—Saldus lielceļam. 1. rota ltn. Kovtuņenko vadībā šo spiedienu izturēja. Tikai pašā pievakarē krieviem izdevās iebrukums, ko prettriecienā fizilieru rota vltn. Sprinča vadībā likvidēja. Pēc šīs neveiksmes krievi uzbrukumus pārtrauca, jo bija pilnīgi noasiņojuši.

Noskaidrojās, ka pret fizilieru rotu 3. novembrī bija uzbrucis pilnīgi svaigs krievu 661. pulks, bet pret I btl. 2 krievu soda bataljoni. Pēc pirmās Kurzemes lielkaujas 6. pulks nebija papildināts un kaujas stiprums skaitījās ap 250 vīru. Kopā ar fizilieriem šinī kaujā no mūsu puses piedalījās apm. 400 vīru, pret apmēram 1200 krieviem.

5. novembrī 6. pulka komandpunktā ieradās no I btl. ierakumiem divi vīri: viens neliela auguma mūsu puses grenadieris un otrs liela auguma krievs no Rēzeknes apkārtnes. Pēc krievu nostiprināšanās Latgalē vēl vasarā tas iesaukts sarkanarmijā un iedalīts kādā soda bataljonā. Vācu laikā viņš bijis brīvs no karaklausības kā „UK" — neatvietojamais. Mazais grenadieris atstāstīja šādu epizodu: „3. novembrī mēs visus krievu frontālos uzbrukumus atsitām. Pēkšņi nāca rotas komandieņa pavēle atstāt mūsu ierakumus un atiet caur mežu uz dzelzceļa līniju. Tur jāieņem no jauna aizstā-

vēšanās pozicija. Mūsu aizmugurē mežā manīja krievus. Es biju iegājis mūsu grupas bunkurā, lai paņemtu nepieciešamo līdzi un līdz ar to nokavējos atiešanā. Arī no frontes krievi iebruka mūsu ierakumos. Manā bunkurā parādījās divi krievi — pirmais ienāca liela auguma vīrs, otrs bija mazs. Tas mazais taisījās mani ar dukli nodurt, bet lielais pasita mazā šauteni sāņus un uzbrēca tam kaut ko krievu valodā. Pagriezies pret mani, tas teica latgaļu izloksnē: „Tu esi mans gūsteknis. To es teicu arī tam negantajam krievelim." Pēdējais pa starpu bija nozudis. Tā kā lielais saprata latviski, es tam teicu neiet ārā no bunkura, jo tūlīt sāksies spēcīga mūsu artilerijas uguns un mūsējie nāks prettriecienā. Pēc apmēram nepilnas pusstundas tas arī notikās, ar prettriecienu mūsu bataljons krievus no mūsu ierakumiem izsita. Dzirdot ārpusē atkal latviešu valodu, es teicu gaŗajam Latgales krievam. „Tagad tu esi mans gūsteknis."

Latgales krievs lūdza viņu paturēt mūsu rindās, bet tikai ne ierakumos, jo viņš neparko negribot kaŗot. Šo vīru nozīmējām par braucēju pulka vezumos.

Otra Kurzemes lielkauja norisinājās ar savu smagumpunktu pie Vaiņodes. Šinī laikā krievi laikā no 1. līdz 15. novembrim ievadīja kaujā 80 divīzijas, kuŗu kaujas sastāvs tur noasiņoja un uzbrukumi bija jāpārtrauc. Visā Kurzemē tanī laikā atradās apm. 32 vācu kājnieku un 2 tanku divīzijas. Šīs frontes gaŗums bija pāri par 100 km. Pie Vaiņodes krievi uzbruka 12 km platā frontē. Tā tad lokālais pārsvars tur varēja tapt novērtēts 10:1 krieviem par labu. Ar šo uzbrukumu krievi ieguva telpu 4 km dziļumā un 12 km platumā, ziedojot par to 80 divīziju kaujas sastāvu.

STARPLAIKS LĪDZ ZIEMASSVĒTKU KAUJĀM

Pc 3. un 4. novembŗa kaujām krievi Dobeles telpā bija pasīvi, kaut tur atradās stipras kaŗaspēka masas. Saskare ar mūsu galveno kaujas līniju tie turēja samērā vājus pēkus, kuŗus bieži mainīja. Aizmugurē krievi intensīvi apmācīja savu kaŗaspēku, lietojot kaujas municiju. Ar municiju tie apmācībās neskopojās, jo artilerijas uguni kāpināja līdz viesuļuguns intensitātei. Šāda rīcība norādīja uz nākošā uzbrukuma sagatavošanu: kas Bagramjanam pie Vaiņodes nebija izdevies otrā Kurzemes lielkaujā ar 1. Baltijas fronti, to tagad gatavoja Jeremenko ar 2. Baltijas fronti Dobeles telpā.

Tā kā bija iestājies atkal stabilizācijas periods, tad 19. divīzijas daļām bija noteikti sekojoši uzdevumi:

a) Jāved aktīva izlūkošana, lai būtu vienmēr informēti par ienaidnieka nodomiem, ar to nodrošinot rīcības brīvību un izvairoties no pārsteiguma.

b) Krievu intensīvās apmācības runāja skaidru valodu par priekšā stāvošo uzbrukumu. Lai aizstāvoties to sakautu, tad vajadzēja intensīvi nocietināties.

Ģen. Bangerskis apmeklē fronti

c) Pakāpeniski saņemtos papildinājumus vajadzēja apmācīt kaujas darbībai.

d) vajadzēja savākt visus pārtikas līdzekļus iedzīvotāju atstātā kaujas apgabalā.

Divīzija sadalīja izlūkošanas uzdevumus. Tā katra pulka iecirknī katru nedēļu bija jāizved viens trieciena pasākums ar uzdevumu saņemt gūstekņus. Izlūkošana tika sekmēta un ievesta visās daļās. Sevišķi labus panākumus guva 6. pulks, kas šinī stabilizācijas periodā mēneša laikā saņēma 28 gūstekņus. Izcilus veiksmi parādija ltn. Pētersons un v.v. Ansons.

Apvidus sagatavošanu veica ar lielu nopietnību. Pozicijas priekšā izveidoja mīnu laukus un drāšu žogus. Katrai grupai izbūvēja šāviņdrošas patvertnes. Aizstāvēšanās poziciju izveidoja respektējamā dziļumā. Aizstāvēšanās iekārta dziļumā izskatījās šāda: GKL ar kopēju kaujas grāvi segtām un atklātām ieroču ligzdām; tad apm. 300 m dziļumā rotu atbalstu punktu līnija ar kopēju ierakumu, kas savienoja rotu komandpunktus un kur atradās rotu rezerves; apm. 1 km dziļumā atradās btl. aptures līnija, sastāvoša no atbalsta punktiem. Šajos atbalsta punktos bija novietoti ložmetēji un prettanku lielgabali. Pulka komandpunktu dziļumā (2,5—3 km) bija izbūvēta t.s. „otrā līnija", kas kaujas laikā bija jāieņem ar pulka komandpunkta, kājn. baterijas, sapieru un sakaru vadu rezervēm. Artilerijas pozicijas priekšā tika izbū-

vēta t.s. aizsprosta pozicija (vāciski „Artillerie Schutzstellung"), kuru kaujas laikā ieņēma ar artileristu šim nolūkam izdalīto dzīvo spēku un kājnieku pulku saimniecības rotu t.s. „traukšņa komandām". Tādā kārtā apvidus 5 km dziļumā tika pārvērsts par vienu vienīgu uguns sistēmu.

Ar armijas pavēli bija noteikts, ka līdz ar ienaidnieka viesuļuguns sākumu visas augšminētās pozicijas jāieņem. Tam bija sevišķa nozīme. Krievi otras lielkaujas laikā bija pielietojuši jaunus taktiskus paņēmienus uzbrukumā: kustību aiz uguns velteņa un kustību „klusās joslās". Pie uguns velteņa kājnieki turās cik vien cieši var pie savas artilerijas uguns sienas, lai tādā kārtā ar iespējamākiem mazākiem zaudējumiem iekļūtu aizstāvētāja ierakumos. Šo paņēmienu franči plaši pielietoja Pirmā pasaules karā. Krievi to pielietoja otra pasaules kara laikā. Bīstamāks par šo taktisko paņēmienu bija krievu pašu ievestais jauninājums ar t.s. kustību „klusās joslās". Viņi uzbrukumu sagatavoja ar artilerijas viesuļuguni. Šinī laikā aizstāvētāja ierakuma garnizons spiests meklēt patvērumu aizsegās līdz artilerijas viesuļuguns norimstās, kam tad parasti seko kājnieku uzbrukums. Ja modrs un morāliski stiprs aizstāvētājs, tad arī pēc viesuļuguns uzbrucēja kājnieki tiek atsisti. Krievi ieveda šādu jauninājumu: pēc stundas vai ilgāka viesuļuguns laika atstāja 100—200 m platas joslas neapšaudītas, kamēr citur visur turpināja apšaudi, turot aizstāvjus aizsegā un nemanot kādā 100 vai 200 m joslā uguns iztrūkumu. Pa šo joslu krievu kājnieki devās pozicijas dziļumā un uzsāka kauju ar bataljona komandpunktiem. Otrā lielkaujā krievi ar šo paņēmienu bija guvuši taktiskas sekmes Vaiņodes telpā. Sakarā ar to armija pavēlēja līdz ar viesuļuguns sākumu ieņemt visas pozicijas aizstāvēšanās taktiskā dziļumā. Otrs pretdarbības veids sastāvēja apvidus sagatavošanā.

6. pulks izbūvēja šāviņdrošus novērošanas punktus un flankējošo ieroču ligzdas, kuŗās apkalpe varēja atrasties arī viesuļuguns laikā. Šīs ligzdas deva iespēju atklāt ienaidnieka kustības katrā laikā un nodrošināt visātrāko pretdarbību.

Saņemtie papildinājumi tika apmācīti kaujai, izvedot kaujas mācības ar kaujas municiju. Rota pēc rotas tika izvilktas no ierakumiem un piedalījās šajos treniņos.

Kaujas josla skaitījās 10 km dziļumā no GKL. No GKL līdz artilerijas pozicijai ieskaitot, visi civiliedzīvotāji bija izvākti. Pamesto māju šķūņos un laukos bija labība, cukurbietes, kartupeļi un cita raža, kas tika rūpīgi savākta. Kaŗaspēka daļas ar to radīja pašas savus krājumus, kuŗus izlietoja uztura uzlabošanai.

ZIEMASSVĒTKU KAUJAS JEB 3. KURZEMES LIELKAUJA

Intensīvās un nepārtrauktās kaujas apmācības Dobeles telpā lika ar aizturētu elpu gaidīt krievu uzbrukuma sākumu. Neatbildēts palika jautājums,

kad un kur? Jau novembŗa vidū krievi bija pievirzījušies dažus simts metrus no Pūcēm 1. pulka II btl. priekšā un tur sāka sīksti ierakties, neskatoties uz mūsu granātmetēju un artilerijas uguni. Šādu pat uzbrukuma izejstāvokļa sagatavošanas darbus vēl plašākā mērogā krievi izdarīja 21. LF divīzijas frontes priekšā.

VI korpusa, tāpat 19. divīzijas vadība bija ieskatos, ka uzbrukuma gadījumā krievi smagumpunktu izveidos Dobele, Putnakrogs, Jāņukrogs, Irlava virzienā. Tādā gadījumā smagākā piepūle ķertu 1. pulka I bataljonu, ko komandēja majors Reinholds. Kā otru eventuālu smagumpunktu uzskatīja 6. pulka mežaino iecirkni, jo krievi centās ar saviem kājniekiem panākumus gūt vietās, kur vācieši neprata labi aizstāvēties, t.i. purvos, mežos un tml.

Apvidus negrozāmi noteica taktiskās iespējamības: ja krievi censtos panākumus gūt ar tanku masām, tad to sekmīgu pielietošanu nodrošināja apvidus ziemeļos no 19. divīzijas iecirkņa, kas bija atklāts, nodrošinot nepieciešamo tanku, kājnieku, artilerijas un aviācijas kopdarbību. Praktiski šādas iespējas sniedza Džūkstes—Lestenes rajons. Šo rajonu aizstāvēja vācu 21. Luftwaffe Felddivision, kuŗai, kā redzējām, bija taktiski pakļauts latviešu 7. pulks majora Stīpnieka vadībā.

Iespējamo ienaidnieka uzbrukumu virzienos VI korpuss organizēja kaŗaspēles, ar nolūku sīki pārrunāt aizstāvēšanās iespējamības un izstudēt apvidu.

Novembŗa beigās vienā no šīm kaŗaspēlēm ģen Krīgers cildināja 6. gren. pulku par intensīvo izlūkošanu un ar to sasniegtām sekmēm. Tanī pat reizē ģen Krīgers kritizēja 6. gren. pulka komandieri pltn. Kociņu par to, ka tas ar izteikti naivu argumentāciju mēģina uzturēt vēlamā augstumā savu kaŗavīru morāli. Pltn. Kociņš bija organizējis 18. novembŗa svinības Brunumuižā, pulka kaujas iecirkņa aizmugurē. Tur notika parāde un mielasts. Pltn. Kociņš, uzrunājot kaŗavīrus, starp citu norādīja uz latviešu tautas drūmo stāvokli, kas zaudējusi trīs ceturtdaļas savas zemes ar lauku sētām un pilsētām. Mums palikusi tikai Kurzeme, ko sargā mūsu fronte, mūsu bunkuru līnijas. Pret tām sašķīst iekaŗotāju krievu plūdi. Šie bunkuri mums tagad jāaizstāv tikpat kā savas sētas un pilsētas.

Ģen. Krīgers bija simtprocentīgs nacionālsociālists. Viņš bieži lika izplatīt starp VI korpusa kaŗavīriem lapiņas ar paša sacerētiem nacionālsociālistu saukļiem. Šīs lapiņas nonāca līdz pat pēdējam bunkuram.

Visās vienībās bija uzdots ik desmit dienas sniegt ziņojumu par morāles stāvokli vienībās. Novembŗa sākumā šim ziņojumam bija jādod arī atbilde uz to, kādu iespaidu atstāj Krīgera lapiņas ar nacionālsociālistu lozungiem. Nāca zināms, ka mūsu kaimiņi, 93. divīzijas kaŗotāji, bija šo lapiņu dēļ Krīgeru iesaukuši par „Zettelkrieger".

No vienas 6. gren. pulka rotas pienāca dziļa pateicība korpusa komandierim par lielisko materiālu ierakumu atejā. Šo atsauksmi kopā ar citām es nosūtīju uz divīzijas stābu, kas ienākušos ziņojumus koordinēja un tad nosūtīja korpusa stābam. Vēlāk nāca zināms, ka div. komandieris palēcies

VI korpusa komandieris ģen. Krüger's ar pltn. Kociņu

gaisā pēc 6. pulka ziņojuma izlasīšanas un īsi komentējis: „Kādam tomēr ir drosme pateikt patiesību.' '

VI korpusa formācijas 3. lielkaujas sākumā bija grupētas sekojoši: labā spārnā, ar kreiso flanku pie Annenieki vācu 93. kājn. divīzija, starp Anneniekiem un Pečuriem latviešu 19. divīzija, no tās pa kreisi vācu 21. LF divīzija ar pakļauto latv. 7. pulku, iecirknī starp Krūmnieki un Sudmaļi. 19. divīzijas daļas bija grupētas sekojoši: labā spārnā 6. pulks ar piedalīto fizilieru bataljonu starp Balšņas un Ms. Lutiķi, pie kam fizilieru bataljons bija pulka labā spārnā, centrā 6. pulka II btl., bet kreisā spārnā I btl. Divīzijas centra iecirknī 2. pulka I btl. (kom. kpt. Bumbieris) starp Ms Lutiķi un Bērzbeķe. Šī pulka II btl. atradās divīzijas rezervē Mežmaļu, Priežusargu rajonā. Divīzijas kreisā iecirknī aizstāvējās 1. pulks ar I btl. labā un II btl. kreisā spārnā. Artilerija tiešam pabalstam — — 6. pulkam 15. art. p. II dzn. (kpt. Strauts); 2. pulkam 15. art. p. III dzn. (kpt. Liniņš); 1. pulkam 19. art. p. I dzn. (kpt. Jaunsils). Pārējie vieglie divizioni pabalstīja 21. LF divīziju, bet smagie divizioni bija nozīmēti vispārējai darbībai divīzijas artilerijas priekšnieka pltn. Katiševa vadībā. Plkv. Skaistlauks bija saslimis un evakuēts uz Vāciju.

23. DECEMBRIS

Plkst. 09.00 sākās krievu artileriskā sagatavošana un tika vesta visā 19. un 21. LF divīzijas iecirknī ar nolūku, lai neparādītu īsto uzbrukuma vietu. Pret 1. pulku un visā 21. LF divīzijas iecirkni krievi laida darbā kaujas aviāciju. Brīžiem gaisā bija vairāk nekā 500 mašīnu, kas ar klāja ieročiem un bumbām apstrādāja aizstāvētājus visā taktiskā dziļumā. Pēc apmēram divu stundu artilerijas uguns krievi sāka uzbrukumu. Tas tika izvests joslā Sudmaļi un Rudiņi, kas trāpīja visu 21. LF divīziju un 19. divīzijas kreisā spārnā esošo 1. pulka II btl. Krievu uzbrukuma smagumpunkts izteicās pret 21. LF divīzijas centru, kur kaujā tika sviests vesels tanku korpuss. Citās vietās uzbruka stipras krievu kājnieku formācijas. Visā uzbrukuma frontē krieviem izdevās iebrukumi un pusdienas laikā viņu priekšējās vienības bija sasniegušas līniju Priežuragi—Rumbiņas—Krimunas—Pienava—Irbes.

Priežusargos atradās 2. pulka II btl. majora Ruka vadībā. Šim bataljonam uzdeva nosprostot iebrukušo ienaidnieku, pie kam taktiskā ziņā to pakļāva 1. pulkam. Krievi bija izrāvušies 1. pulka II bataljona iecirknim cauri, apiedami nopietnākos atbalsta punktus. Starp tādiem krievu aizmugurē palika atbalsta punktu garnizoni Staros un Audžos, kas turpināja cīņu. Pie vācu 21. LF divīzijas ielauzušies krievu tanki rāvās cauri kājnieku pozicijai, lai reālizētu mūsu aizstāvēšanās pozicijas pārrāvumu. Vācu 21. LF divīzijas daļas smagajā viesuļugunī bija cietušas līdz 50% zaudējumus, tā kā krievu tanku masām neizrādīja nopietnu pretestību. Stāvoklis šeit kļuva pavisam kritisks, jo tanki vācu kājnieku poziciju bija caurlauzuši. Likās, ka tiem ceļš ir pilnīgi vaļā uz Ventspili., kas nozīmētu Kurzemes cietokšņa tūlītēju galu. Bet tad pēc kājnieku pozicijas caurlaušanas krievu tanki uzdūrās uz negaidītu pretestību: Ms. Bērzi, Dirbas, Sūnas, Rumbiņas rajonā no ļoti labi maskētām pozicijām majora Ozola (2. art. p./III) un majora Insberga (2. art. p./II) artilerijas divizioni uzsāka uguns kauju ar tankiem, šaujot ar tiešo tēmēšanu. Varenajā tanku un artilerijas divkaujā uzvarēja latviešu artileristi: kaujas laukā kupli dūmodami dega 14 sašauti krievu tanki, daudzi bija bojāti un pazuda no kaujas lauka. Daudzi palika respektējamā attālumā, šāva, bet uz priekšu nevirzījās, līdz pievakarē visi tie no kaujas lauka pazuda. Kopā ar tankiem līdz 70 m attālumam no baterijām pienāca uz tankiem uzsēdinātie kājnieki, kas nespēja pacelties triecienam pret mūsu baterijām. Pievakarē krievu kājniekus prettriecienā atspieda atpakaļ. Artileristu, sevišķi majora Ozola aukstasinībai var pateikties, ka tika novērsts šis liktenīgais frontes pārrāvums. Mūsu artilerijai zaudējumi kā cilvēkos, tā materiālā daļā bija ievērojami. Kaujā bija sadragātas krievu tanku korpusa divi brigādes. Jāpiezīmē, ka krievu tanku korpuss bija nedaudz mazāks par vācu tanku divīziju, kuŗā skaitījās līdz 200 tanku.

7. pulka iecirknī krievi panāca dziļu iebrukumu pateicoties tam, ka viesuļuguns laikā no ierindas bija izvesti visi kājnieku smagie ieroči, kā arī visas artileristu priekšējo novērotāju komandas līdz ar viņu sakaru līdzekļiem.

KURZEMES FRONTES STĀVOKLIS DOBELES IECIRKNĪ 1944. GADA 23. DECEMBRĀ PUSDIENAS LAIKĀ.

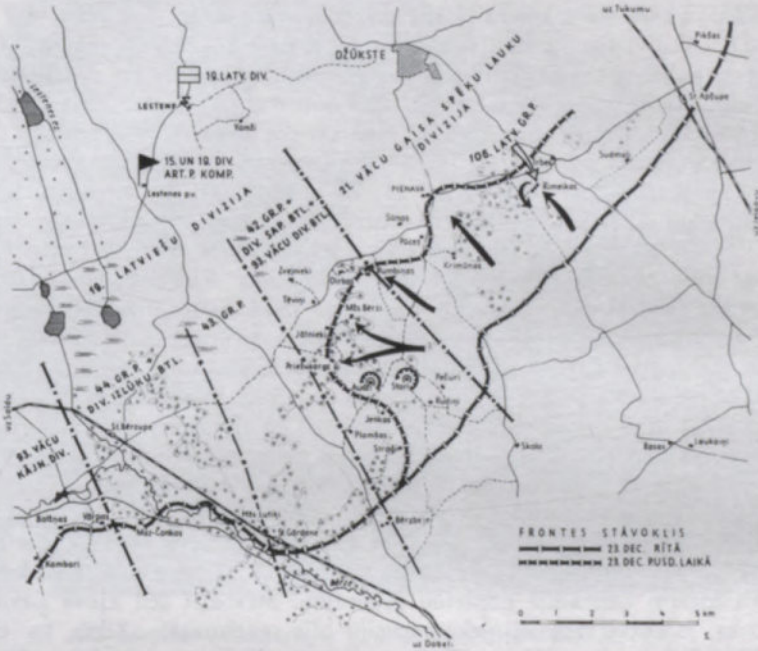

Otrkārt, krievi taisni šeit bija guvuši pārsteidzošus panākumus, pielietodami jau pieminētās „klusās joslas". Līdz ar viesuļuguns beigām krievu kājnieki atradās dziļi 7. pulka aizstāvēšanās iekārtā: II btl. iecirknī krievi bija sasnieguši Pienavu, bet I btl. iecirknī Irbes, apdraudot bataljonu komandpunktus. Stāvokli pasliktināja vēl tas apstāklis, ka tika ievainots I btl. komandieris kpt. Salmiņš, bez tam gandrīz visi jaunākie virsnieki bija izvesti no ierindas. 7. pulks visā visumā bija cietis ap 60% zaldējumos. Steigā tika pievilkti jauni artilerijas priekšējie novērotāji, stāvoklis jūtami uzlabojās un ienaidnieka spiediens jūtami nobremzēts. Turpinot uzbrukumu, krievi pievakarē ieņēma Rimeikas, kur atradās III btl. komandpunkts. Šī btl. komandieris kpt. Ķīsis nekavējoties pārgāja pretuzbrukumā un Rimeikas atguva, bet pats tapa ievainots abās kājās. Visu nakti pulka vienības lielā steigā centās nostiprināties jaunā pozicijā.

24. DECEMBRIS

Plkst. 07.00 stāvoklis bija sekojošs: labā spārnā 6. pulks, tad 2. pulka I btl. un 1. pulka I btl. savos vecos ierakumos, jo 23. decembrī krievi te

19. divīzijas kaļavīri uz vācu triecienlielgabala Kurzemē

neuzbruka. Fronte tālāk uz ziemeļiem bija izveidojusies: Straģi, Jenkas, Audži, Jātnieki, Rumbiņas, Kātiņi, Pienava, Irbes. Dirbas rajonā fronte nebija īsti stabila, tāpēc šinī vietā 24. decembŗa rītā stāvokli nevarēja noteikti precīzēt. Iebrukuma vietas nosprostošanai tika pievilkti 93. divīzijas Hptm. Moor'a bataljons un 2. pulka kpt. Krasta improvizēts bataljons. Dirbas rajonā jau cīnījās pltn. Taubes sapieru btl., ciešot ievērojamus zaudējumus nemitīgos krievu triecienos. Lai stāvokli te uzlabotu, tad divīzija pieveda t.s. kaujas skolu vltn. Ancāna vadībā, apm. 180 vīru stiprumā. Iepriekš te bija cīnījušās dažādas mazākas vācu vienības, kuŗu atliekas turējās prettanku grāvī.

24. decembrī ar gaismu krievi turpināja uzbrukumus, paplašinot tos arī pret 6. pulka fronti. Šeit ienaidnieks veda gandrīz divi stundas viesuļuguni visā pulka dziļumā un apm. plkst. 10.30 sāka kājnieku uzbrukumu, ar smagumpunktu pret II btl., ko komandēja majors Zālītis. Krievu uzbrukumu atsita. Ienaidnieks šeit savus uzbrukumus atkārtoja vēl trīs reizes, bet tie visi sabruka 6. pulka ugunī.

Ar nesamazinātu sparu krievi turpināja uzbrukumus vakardienas iebrukuma vietā pret Jātniekiem, Teņņiem un Dirbām. 2. pulka II bataljonu šinī dienā atdeva atpakaļ 2. pulka komandierim, bez tam viņam pakļāva Moora un Krasta bataljonus. Ar Ruka un Moora bataljoniem bija jāizdara pretuzbrukums Priežusargi—Pakuļi—Audži virzienā. Pretuzbrukumu veica sekmīgi un krievi te tika atspiesti atpakaļ.

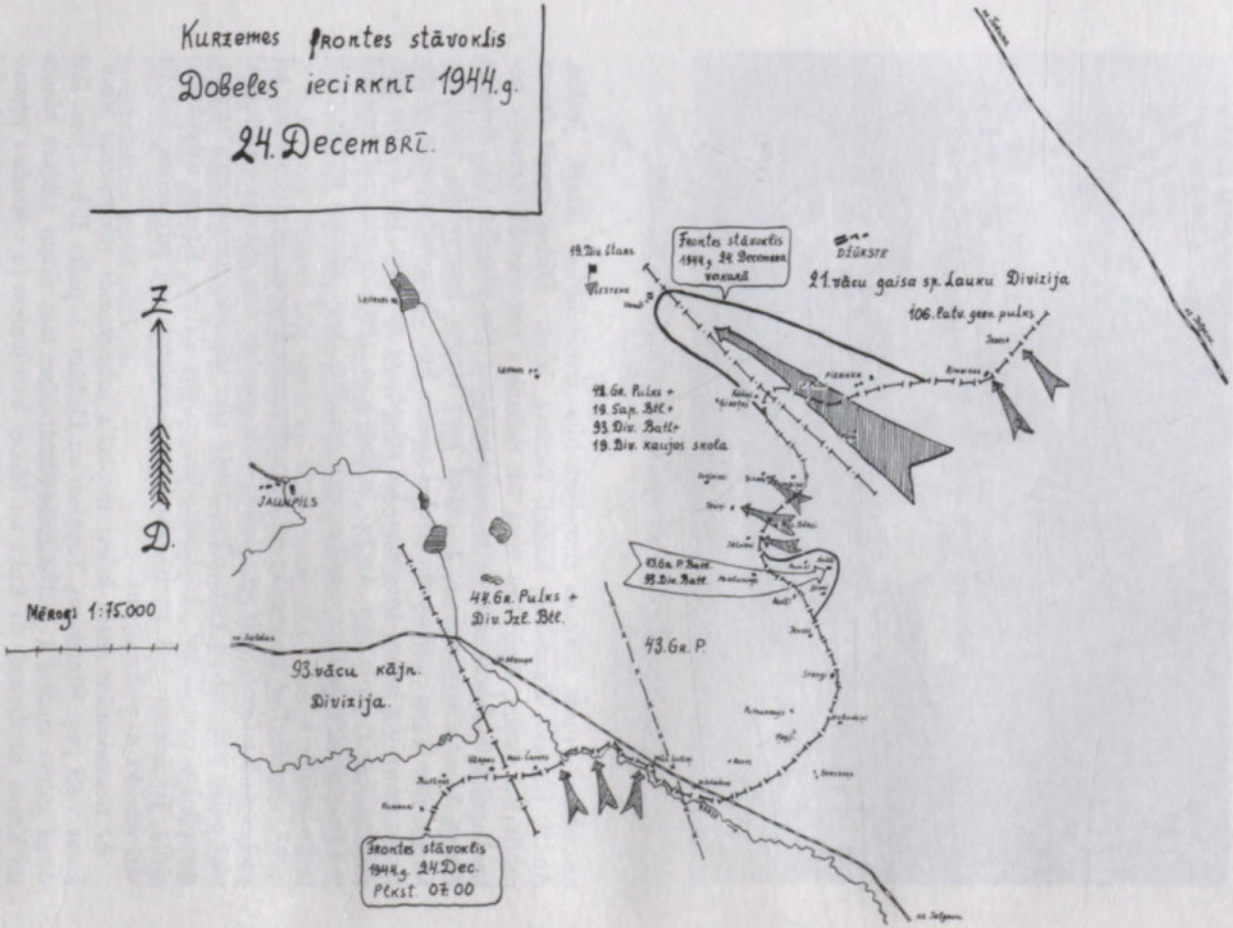
Kurzemes frontes stāvoklis
Dobeles iecirknī 1944.g.
24. Decembrī.
Z
D.
Mērogs 1:75.000
19. Div. Stars
Frontes stāvoklis 1944.g. 24. Decembra vakarā
DŽŪKSTE
21. vācu gaisa sp. Lauku Divizija
106. latv. gren. pulks
42. Gr. Pulks +
19. Sap. Btl. +
93. Div. Batl. +
19. Div. kaujas skola
JAUNPILS
43. Gr. P. Batl.
93. Div. Batl.
44. Gr. Pulks +
Div. Izl. Btl.
43. Gr. P.
93. vācu kājn.
Divizija.
Frontes stāvoklis
1944.g. 24. Dec.
Plkst. 07.00

Vltn. Ancāna kaujas grupa kopā ar kādu vācu kaujas skolu cīnījās Dirbas rajonā. Šeit, meklējot iespēju izšķīrējam pārrāvumam, krievi uzbruka ar loti stipriem spēkiem. Tā kā šī kaujas grupa nevarēja plašu fronti ieņemt, tad krievi aizslīdēja gar tās flankiem gaŗām un to ielenca.

1. pulks ar savām rezervēm vltn. Videnieka vadībā atbrīvoja Staru atbalsta punkta garnizonu, kur ltn. Gaigals bija cīnījies ielenkts vairāk nekā diennakti.

Jātnieku, Ms. Bērzu rajonu turēja kpt. Krasta improvizētais btl., kas sastāvēja no 2. pulka sapieru vada, artileristu traukšņa komandas, 2. pulka rtbr. vada ltn. Gailīša vadībā un kpt. Stiprā traukšņa rotas. (T.s. „traukšņa rotas" tika sastādītas no saimnieciskā personāla.) Arī te kauja iedegās ar milzu sparu. Pateicoties artilerijas un triecienlielgabalu blīvam atbalstam, krievi šodien te nekādus panākumus neguva. Kaujas laikā te smagi ievainoja 19. divīzijas mācītāju ltn. V. Voitkusu.

Tālāk uz ziemeļiem ienaidnieks guva panākumus, atspiežot vāciešus uz Vamžiem un tieši apdraudot Lesteni. 7. pulka iecirknī krievi uzbruka Irbēm un Rimeikām tanku atbalstā. Pulka vienības pēc iepriekšējās dienas neveiksmes, pateicoties pulka komandieŗa enerģiskai rīcībai, bija sakārtotas, nodrošināts bija arī artilerijas pabalsts, tā kā vīri bija atguvuši paļāvību uz saviem spēkiem un šinī dienā visus ienaidnieka uzbrukumus atsita. Vācu 21. LF divīzijas iecirknī krievi bez tam vēl ieņēma Pienavu.

25. DECEMBRIS

Pret 6. pulku krievi savus uzbrukumus neturpināja, jo iepriekšējā dienā tie bija šeit cietuši pamatīgu neveiksmi pret spēcīgi nocietināto poziciju. 6. pulka zaudējumi toties bija niecīgi: divu stundu viesuļugunī bija kritis viens un ievainoti astoņi vīri visā pulka iecirknī. To nozīmēja apvidus sagatavošana.

Krievu iebrukuma vietas galotnē pret kpt. Krasta bataljonu uzbrukumi turpinājās ar pieaugošu sparu. Jātnieki tikai ar prettriecieniem tika atgūti, bet atkal pazaudēti. Atkārtoti prettriecieni tika izvesti enerģiskā rtbr. vada ltn. Gailīša vadībā. Arī Ms. Bērzi gāja no rokas rokā, tomēr ltn. Dardzānam ar artileristu trauksmes vienību izdevās šo punktu noturēt.

Dirbas rajonā vltn. Ancāna grupa atsita krievu uzbrukumus, ar tuvcīņas līdzekļiem iznīcinot 12 krievu tankus. Šinī pašā vietā bija ielenkta 2. art. pulka vltn. Eglāja baterija, kuŗai bija palicis vairs tikai viens lielgabals. Ar to sašāva 4 ienaidnieka tankus.

7. pulka iecirknī no rīta krievi ielauzās Irbēs, Rimeikās un Gailīšos. Ap pusdienas laiku kpt. Līdums, kas komandēja šī pulka II bataljonu, prettriecienā atguva Irbes, bet pēcpusdienā majora K. Ozola vadītā prettriecienā atguva Gailīšus. Šās un iepriekšējās dienas uzbrukumos ciestie zaudējumi

atstāja iespaidu uz krievu uzbrukuma sparu — tas acīmredzot saplaka. 7. pulks palika šinī iecirknī līdz 29. decembrim, kad to pārvietoja tieši 19. divīzijas iecirknī.

Intensīvajās kaujās arī mūsu formācijas bija cietušas ievērojamus zaudējumus. Vismazāk bija cietis 6. pulks un fizilieru bataljons. Lai iztaisnotu fronti un rastu jaunas rezerves, tad korpuss bija izlēmis naktī no 25. uz 26. decembrī atvilkt 19. div. labo spārnu un centru atpakaļ, ieņemot jaunu aizstāvēšanās poziciju ar GKL uz iepriekš sagatavotās t.s. „aizsprosta pozicijas". Šī jaunā GKL atradās uz līnijas Annenieki—Brūnumuiža—Stepīši—Stāvaiņi—Temji—Rumbas—Zvejnieki. Iegūtās rezerves bija ārkārtīgi svarīgas, jo izlūkošana konstatēja jaunu krievu spēku pievilkšanu. Pārgrupēšanās izdevās labi.

26. DECEMBRIS

Pēc pārgrupēšanās 19. divīzijas stāvoklis bija šāds: labā spārnā no Saulītēm līdz A no augst. 73,0 un Stāvaiņiem 6. pulks, no turienes līdz A no Birzniekiem 2. pulks ar piedalīto fizilieru bataljonu, kreisā spārnā ar kreiso flanku purva malā R no Vanagiem 1. pulks. Kpt. Krasta kombinētais bataljons līdz ar to tika nomainīts.

Vltn. Ancāna grupa saņēma atļauju izlauzties no ielenkuma. Sadalīta divi daļās šī grupa izlauzās. Smagajā kaujā no 180 vīriem pie savējiem atgriezās 35. Vltn. Ancāns bija ievainots. Kritušos un ievainotos izvāca ar triecienlielgabaliem.

Fizilieru bataljons savā iecirknī veda smagu kauju ap Rumbu mājām, pret kuŗām krievi neatlaidīgi uzbruka. Rumbas atkārtoti gāja no rokas rokā, tomēr šīs dienas kaujai apklustot, fizilieri tās paturēja. Galvenais krievu spiediens šodien izteicās pret fizilieru bataljonu un 1. pulku. Krievi par katru cenu centās iegūt Zvejnieku augstumu, lai nodrošinātu labas novērošanas iespējas tālākam uzbrukumam Jāņukroga šaurumā. 1. pulks Zvejniekus zaudēja un tos atgūt neizdevās.

2. pulks gar ceļu Tempji—Jāņukrogs savas pozicijas noturēja, pret kuŗām krievi sīksti uzbruka. 26. decembŗa vakarā ap plkst. 21.00 krievi ar nakts uzbrukumu pārsteidzoši iebruka 2. pulka I btl. iecirknī, kuŗu tagad komandēja kpt. Bumbērs. Tie ieņēma augst. 73,0 un Stāvaiņus, pēc kam :sā laikā sasniedza Upmaļus un Tiltiņus. Stāvoklis šeit līdz ar to kļuva augstākā mērā kritisks, jo šis krievu grupējums bija sasniedzis purva malu pie Upmaļiem un Tiltiņiem, tādā kārtā radot ap 2 km platu spraugu starp 6. un 2. pulku. Krievu uzbrukuma attīstīšanu dziļumā nedrīkstēja pielaist ne pie kādiem apstākļiem. Ja tas notiktu, tad tiktu apdraudēts 6. pulka kreisais flanks. Vēl bīstamāka šī situācija varēja izveidoties, ja krievi spiestos uz

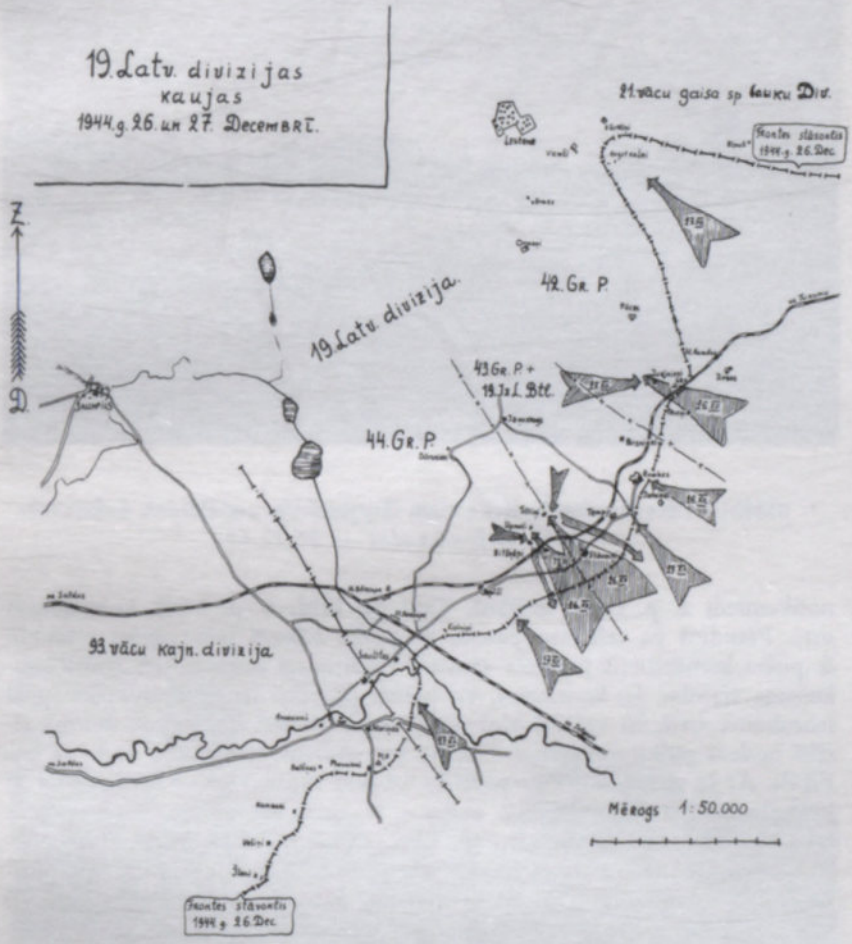

Jāņukrogu un pārķertu šo svarīgo ceļu krustojumu. Ar to jau taptu apdraudēta visas divīzijas aizmugure.

2. pulka labā spārnā ltn. Baumaņa rota pēc savu ierakumu atstāšanas savācās pie Maķīkām, kur šinī laikā atradās 6. p. I bataljona komandpunkts. 2. pulka kom. plkv. Osis informēja 6. pulka komandieri pltn. Kociņu par

1. pulka 2. rota Kurzemē. Mežs starp Zvejniekiem un Pūcēm. Sakarnieki iet labot telefona vadus — 26.12.44.

notikumiem 2. p. I btl. iecirknī. Tanī pat brīdī 6. p. I btl. komandieris maj. Praudiņš pa telefonu pateica 6. pulka stābam jaunradušos stāvokli. 6. pulka komandieris pavēlēja savam I bataljonam nekavējoties izsūtīt izlūkošanas vienību, lai konstatētu, vai netiek pievilkti jauni ienaidnieka spēki iebrukuma vietā un vai Stāvaiņi ienaidnieka ieņemti. I btl. komandieņa rīcībā nodeva pulka rezervi — 6. rt. ar kpt. Adamsonu un rtbr. vadu ar ltn. Piķeli. Ar šo grupējumu tika pavēlēts uzbrukt augst. 73,0 virzienā, slīdot ar labo flanku gar mūsu GKL. 2. pulka 2. rt. komandierim ltn. Baumanim ar savu rotu un citiem savāktiem 2. p. I btl. vīriem uzdeva uzbrukt Maķīkas—Tiltiņi virzienā un ieņemt Upmaļus un Tiltiņus. 2. pulka komandieris paziņoja, ka viņš noorganizējis no savas puses pretuzbrukumu Arāji—Tempji virzienā. Uzbrukuma sākumu abi pulku komandieri noteica uz plkst. 23.15. Pirms šis uzbrukums bija sācies, 6. pulka komandieris saņēma ziņojumu, ka I btl. izsūtītā izlūkošanas vienība padzinusi krievus no augstuma 73,0, uzbrūkot tiem no aizmugures. Šo vērtīgo pakalpojumu stāvokļa glābšanai uz savu iniciātīvu izdarīja 6. pulka 3. rotas vada komandieris virsn.-v. Ansons. Noteiktā laikā sākās noorganizētais pretuzbrukums un ap plkst. 01.00 stāvoklis visā 2. pulka I btl .iecirknī bija atjaunots 6. pulks savu 6. rotu un rtbr. vadu no jauna izvilka rezervē.

Kauja Zvejnieku augstienē, pēc atsista krievu uzbrukuma 27.12.44.

1. pulka 2. rota Zvejnieku augstienē 27.12.44.

27. DECEMBRIS

Divīzijas labā spārnā pret 6. pulku krievi uzņēma saskarus pie Saulītēm un Stepīšiem. Pie Saulītēm saņemtie gūstekņi stāstīja, ka bez sapieru palīdzības tiem pavēlēts pārvarēt mūsu mīnu laukus, uzzinot, ka mūsu iepriekšējās pozicijas Bērzupes krastā atstātas.

Priekšpusdienā kauja no jauna iedegās gar ceļu Jāņukrogs—Tempji. GKL bija atvilkta līdz ar gaismu nedaudz atpakaļ. Tā atradās gar jaunbūvēto Bērzupe—Tukums dzelzceļa līniju. Krievi mēģināja par katru cenu izlauzties cauri 2. pulka un fizilieru bataljona aizstāvēšanās pozicijai, tomēr to nepārtrauktie uzbrukumi sabruka aizstāvju ugunī.

1. pulks centās šinī dienā atgūt Zvejnieku augstumu. Pulka komandieris noorganizēja koncentrisku uzbrukumu pret Zvejniekiem: vltn. Bērziņa rotai bija jāuzbrūk Vanagi—Zvejnieki virzienā, bet ltn. Pauzera rotai, izmantojot purva sedzi, jāapiet Zvejnieki un jāuzbrūk no Z. Vltn. Bērziņa rota, uzbrūkot pilnīgi atklātā apvidū, neskatoties uz pašu artilerijas uguns papabalstu, nonāca ļoti blīvā krievu ugunī un uz priekšu netika. Lai neciestu zaudējumus pārāk spēcīgajā krievu ugunī, vltn. Bērziņš rotu atvilka izejas stāvoklī.

Lestenes telpā krievi tāpat turpināja uzbrukumu, bet vācu daļas šos uzbrukumus atsita.

Pret Džūksti krievu spiediens bija stipri atslābis, tā kā 7. pulks bez sevišķām grūtībām savu iecirkni noturēja.

Šīs dienas pievakarē 6. pulku uzsāka nomainīt vācu 93. div. 270. pulks, jo 19. divīzijā bija paredzēti pārgrupējumi. Visumā bija izlemts ar kauju atiet uz Jāņukroga pozicijām, pie kam no kaujas ešelona bija paredzēts izņemt stipri cietušos 1. un 2. pulku, kā arī fizilieru bataljonu. Tādā sakarībā 6. pulks saņēma pavēli pēc nomainīšanas pārņemt 2. pulka aizstāvēšanās iecirkni, pie kam pulkam kā labā robeža bija noteikta Bitšķēpi, ieskaitot. Fizilieru bataljons palika līdzšinējā aizstāvēšanās iecirknī, taktiski to pakļaujot 6. pulkam. Ar divīzijas pavēli bija noteikts, ka 6. p. II bataljons jātur aizmugures ierakumos pie Pumpuriem divīzijas rezervē.. Pārgrupēšanās tika nobeigta 28. decembrī plkst. 09.30. Pēc pārgrupēšanās divīzija bija grupēta sekojoši: labā spārnā 6. pulks ar piedalīto fizilieru bataljonu no Bitšķēpiem līdz Birzniekiem, kreisā spārnā 1. pulks Zvejnieku augstuma R nogāzē un tālāk uz Z līdz Pūcēm. 2. pulks divīzijas rezervē Priežu—Kundziņu —Jagintu rajonā.

28. DECEMBRIS

Plkst. 10.30 krievi sāka ļoti spēcīgu artilerisko sagatavošanu, kas vilkās apm. stundu. Pēc tam sākās kājnieku ubrukums pret visu 6. pulka fronti. Drīzā laikā ienaidnieks ieņēma Rumbas un Birzniekus. Ziņu trūka par stā-

vokli pulka centrā un labā spārnā, jo stiprā ugunī visi sakaru līdzekļi uz laiku nedarbojās. Fizilieru btl. atbalstam 6. p. komandieris sakopoja ļoti spēcīgu artilerijas uguni pret Rumbām un Birzniekiem, pavēlot fizilieru bataljonam atgūt zaudētos punktus. Fizilieru bataljons divu dienu nemitīgā kaujā ap Rumbām bija cietis ievērojamus zaudējumus un stipri sarucis. Neskatoties uz šādu fizilieru stāvokli, tiem šinī dienā bija jākaujas tālāk un savs iecirknis jānotur. Lai gan rezervē atradās 6. p. II btl., to tomēr bez divīzijas atļaujas nedrīkstēja izlietot. No otras puses bija skaidrs, ka ienaidnieka uzbrukumi turpināsies vēl labu laiku un līdz ar to spēki bija jātaupa un ar tiem jāapietas ļoti uzmanīgi. Gods, kam gods — fizilieri artilerijas efektīvā atbalstā stāvokli savā iecirknī atjaunoja, ieņemot prettriecienā atpakaļ Rumbas un Birzniekus.

Tanī pašā brīdī, kad fizilieri pieteica pulka komandierim savu panākumu, no labā kaimiņa, vācu 270. p. stāba pa tālruni stāvokli pulka labā spārnā pieteica 1. rt. komandieris vltn. E. Sūna. Šī rota aizstāvēja Bitšķēpu mājas. Līdz ar krievu uzbrukuma sākumu tai pašas spēkiem nācās atsist visus uzbrukumus, ko krievi izveda no augst. 73,0. Vairākkārtējā pārspēkā esošie krievi iebruka Bitšķēpos, kur norisinājās ārprātīga tuvcīņa. 1. rota cīnījās vārda pilnā nozīmē līdz pēdējam elpas vilcienam. No tuvcīņas mudžekļa izkļuva vltn. Sūna ar cauršautām krūtīm, ltn. Pētersons ar sadragātu roku un vēl deviņi smagi ievainoti vīri, kuŗus uzņēma 270. p. pārsienamais punkts.

1. rotas traģēdijas cēlonis bija ienaidnieka artilerijas uguns pārtrauktie sakari. Rota bija laikā atklājusi krievu uzbrukuma sākumu, bet nebija spējusi pieprasīt artilerijas uguni, jo kā telefona, tā radio sakari nedarbojās. Tāda pati nelaime gadījās arī artilerijas priekšējam novērotājam, kas uz savu ierosmi tāpat nespēja artilerijas uguni izsaukt. Laj gan ienaidnieks uzbruka visā pulka frontē, kas dabīgi izsauca savas uguns saskaldīšanu, tad tomēr, ja vien stāvoklis būtu zināms, 1. rotai spētu palīdzēt, jo mūsu artilerija veiklj izdarīja uguns pārnesumus un spētu palīdzēt arī šinī vietā. Kā vēlāk noskaidrojās, tad 1. rota bija uzņēmusies tuvcīņu ar divi krievu bataljoniem.

Ieņēmis Bitšķēpu A mājas, ienaidnieks pārgāja dzelzceļu, ieņēma Bitšķēpu R mājas un virzījās uz ģeom. p. 68,5. Šeit 3. rota ar automatisko ieroču uguni ienaidnieku apturēja.

Krievu uzbrukumus gar ceļu Tempji—Jāņukrogs 6. pulka I btl. vienības atsita. Pēcpusdienā ienaidnieks no jauna uzbruka Rumbām, bet tika atsists. Tanī pašā laikā pulkam nācās organizēt prettriecienu labā spārnā, kur bija zaudēti Bitšķēpi un lai likvidētu krievu iebrukumu pāri dzelzceļam. Tā kā apvidus uz R no dzelzceļa ļoti līdzens, pie kam augst. 73,0 ienaidniekam sniedza ļoti labas novērošanas iespējas, tad prettrieciens dienas laikā nekādas sekmes nesolīja. Prettriecienu pulka komandieris nolēma izvest tumsā. Tam nolūkam tika nozīmēts pulka rtbr. vads. Šis vads bija komplektēts no Rīgas apriņķa aizsargiem, kas brīvprātīgi pieteicās pulkā. Labi apmācīts laikā no novembŗa vidus līdz Ziemassvētku kauju sākumam un labi apbruņots, šis

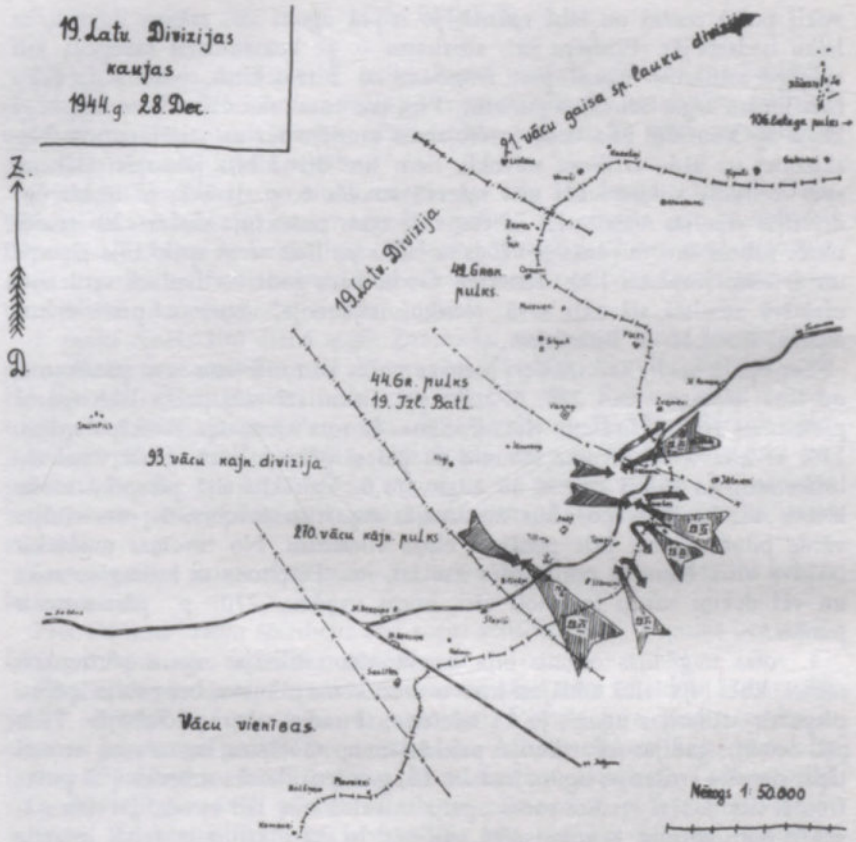

vads piedzīvojušā ltn. Piķeļa vadībā bija īstā gvardija. Prettrieciena sākums bija nolikts uz plkst. 15.45, kad tumsa jau pilnīgi iestājusies. Tā arī šinī dienā pēc īsas artileriskās sagatavošanas rtbr. vads gar dzelzceļu pārgāja prettriecienā un izsita krievus no Bitšķēpu R mājām. Ar vācu 270. pulka vadību bija norunāts, ka tie piepalīdzēs tālākā uzbrukumā Bitšķēpu A mājās. Bet vācieši norunu neturēja. Sakarā ar to 6. p. komandieris pavēlēja uzbrukumu pāri dzelzceļam uz Bitšķēpu A mājām neturpināt, bet noturēt Bitšķēpu R mājas. Bija nācis zināms divīzijas nodoms fronti no dzelzceļa atvilkt purva spraugā starp Jāņukrogu un Vanagiem. Ar Bitšķēpu R māju atgūšanu kaujas sakari ar labo kaimiņu bija atkal atjaunoti.

Ap plkst. 18.00 krievi no jauna uzbruka fizilieru bataljonam un ieņēma Rumbas. Fizilieru btl. komandieris lūdza palīdzību, jo arī šīs dienas kaujā bija ciesti no jauna zaudējumi un fizilieru rotas ilgajā kaujā bija nogurušas. 6. pulka komaidieris nosūtīja 8. rotu vltn. Vinklera vadībā, kam uzdeva ar

labo flanku pieslieties 6. pulka I btl. un uz ziemeļiem nomainīt divas fizilieru rotas. Šo uzdvumu 8. rota veica līdz plkst. 20.00. Pa to laiku kāds fizilieru vads uz savu ierosmi pārgāja prettriecienā un krievus no Rumbām izsita. Lai taupītu dzīvo spēku, tad 6. pulka komandieris pavēlēja Rumbas uzskatīt kā priekšgrupu ar pretošanās uzdevumu un ne vairs kā GKL sastāvdaļu. Ar šo brīdi 28. decembŗa kauja aprima.

Naktī uz 29. decembri notika pārkārtošanās. Fronte no dzelzceļa tika atvilkta atpakaļ uz jauno GKL — Brūnumuiža, Stepīši, Bitšķēpi R., Upmaļi, Pumpuri, Vanagi, Silgaiļi, trg. p. 68,0, Ērmes, Vamži. Divīzijas robežas bija noteiktas sekojoši: labā — ceļš Tempji—Jāņukrogs ieskaitot; kreisā — Kraučas—Siliņu Pūpji izslēdzot. Spēku grupējums bija sekojošs: labā spārnā 6. pulks ar kreiso flanku pie Kps. Z no Vanagiem, centrs — starp Kps. un Muceniekiem 1. pulks, starp Muceniekiem un Ormaņiem 7. pulks; kreisā spārnā 2. pulks; fizilieru btl. rezervē — Pastorātā.

Spriežot pēc apvidus, jaunajā aizstāvēšanās pozicijā galvenā piepūle bija paredzama 6. pulkam, kam tagad nācās aizstāvēt t.s. Jāņukroga šaurumu starp divi purviem. Abi purvi kā Z, tā D no 6. pulka iecirkņa kājniekiem bija pārejami, bet pajūgiem nē. Tā tad cīņai bija jānorisinās dēļ svarīgā ceļa Tempji—Jāņukrogs 6. pulks nogrupējās ar II btl. pirmā un I btl. otrā ešelonā, pie kam I btl. ierakumi bija 1,5 km aiz II btl. ierakumiem.

29. DECEMBRIS

Priekšpusdienā pēc ārkārtīgi spēcīgas artileriskās sagatavošanas, kas skāra 6. pulka iecirkni visā dziļumā, ienaidnieks uzsāka tanku atbalstītus uzbrukumus pret visu pulka fronti. Tā kā kauja norisinājās šaurumā, tad arī no mūsu puses varēja likt pretī masveidīgu artilerijas uguni. Ļoti nozīmīgu atbalstu sniedza t.s. „metēju" uguns. Krieviem bija pazīstams t.s. „Zalvju lielgabals", bet vāciešiem „metēju" vienības. Tie bija šāviņi, izšauti no motorizētām vai arī stacionārām lafetēm ar raķešu dzenošiem lādiņiem. Pie tam šāviņi tapa šauti lielās masās, apkaŗojot laukumus. Vāciešiem šie metēji bija līdz 32 cm kalibriem. Mazākie kalibri bija montēti uz auto un sastāvēja no lielāka stobru skaita (līdz 36), tāpēc arī pie krieviem šis ierocis iemantoja „Staļina ērģeļu" nosaukumu. Vācu 32 cm metēju šāviņi tapa izšauti no koka rāmjiem. Tiem bija divējāda municija: brizantā un ar degeļļu pildītā. Lietojot eļļas šāviņus, apšaudītais laukums pārvērtās liesmu jūŗā. Kaujas sākumā 6. pulka rīcībā bija 18 rāmji un pietiekami municijas. Zinot, ka krievi savu kaŗaspēku novieto izejstāvoklī uzbrukumam artileriskās sagatavošanas laikā, tad kopā ar korpusa un divīzijas artileriju atklāja spēcīgas koncentrācijas pa iespējamām krievu izejstāvokļa vietām: apm. 400—500 m Pumpuru un Vanagu priekšā. Izrādījās, ka šī artilerijas uguns kā telpas tā laika ziņā bija pareiza, nevienā vietā šinī dienā ienaidnieks nespēja pacelties triecienam. Artilerijas

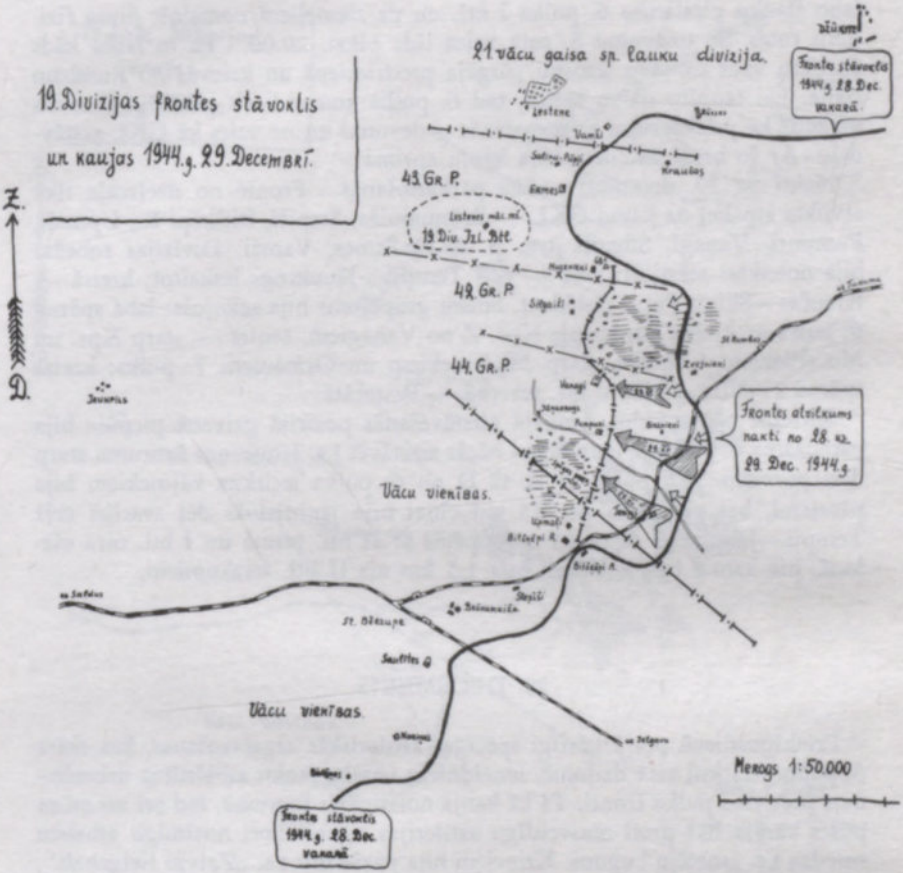

uguni sekmīgi papildināja kājnieku automatisko ieroču uguns. Šīs dienas kauja izvērtās par īstu abpusēju artilerijas orkānu. Visi krievu uzbrukumi tapa atsisti. Neskatoties uz mūsu artilerijas spēcīgo atbalstu, mūsu kājnieki tomēr bija padoti tikpat smagam ienaidnieka artielrijas slogam. Šo slodzi šajā dienā labi izturēja.

Sešu dienu kaujā arī ienaidnieks bija cietis ļoti smagus zaudējumus. Šo zaudējumu iespaidā krievi savus uzbrukumus telpas ziņā sašaurināja. Sākot ar 29. decembri visa uzbrukuma piepūle tapa vērsta pret Jāņukroga šaurumu, lai šin īvietā reālizētu taktisku pārrāvumu. Uzbrukumi uz ziemeļiem no

Jāņukroga šauruma bija vairāk domāti kā triecieni saskares pārbaudei, lai konstatētu, vai no šīm vietām nav atvilktas mūsu vienības.

Šādā sakarībā 7 .pulkam nācās priekšpusdienā uztvert krievu uzbrukumu, pie kam krievu rokās krita augstums Z no Muceniekiem. Pievakarē 7. pulks krievus no šī augstuma ar prettriecienu padzina.

29. decembŗa kaujā bija redzams, ka ka krievi vislielāko piepūli vērš pret Vanagu mājām. Šīs mājas bija artilerijas ugunī nopostītas līdz pamatiem. Mūŗa pamatos un dzīvojamās ēkas pagrabā bija iekārtoti mūsu automatisko ieroču ligzdas, no kuŗām tika vērsta ļoti s ekmīga uguns. Lai Vanagus iekaŗotu, tad pret tiem koncentrēja milzīgas artilerijas uguns masas, pēc kam sekoja krievu kājnieku neatlaidīgi uzbrukumi. Jau 29. decembŗa vakarā pienāca ziņojums, ka 6. rota tālāk vairs nespēs Vanagus noturēt pārāk lielo zaudējumu dēļ.

6. pulka komandieris izdeva pavēli katru nakti starp plkst. 02.00 un 04.00 izvest izlūkošanu, ar uzdevumu saņemt gūstekņus, lai nākošās dienas sākumā būtu svaigas ziņas par ienaidnieka nodomiem. Naktī no 29. uz 30. decembri 7. rotas izlūkiem izdevās pie Birznieku mežmalas sagūstīt 2 krievu kareivjus, kas izrādījās kāda btl. stāba ziņneši. 6. pulka stābs no šiem gūstekņiem uzzināja, ka nākošā rītā plkst. 09.30 uzbrukumus turpinās pret Pumpuriem un Vanagiem.

Bija sagaidāms, ka krievi lietos savu parasto taktiku, kur zināmu iecirkni tik ilgi tura zem uguns un uzbrukumiem, līdz tā aizstāvētāji ir galīgi iznīcināti. Uz pašu zaudējumiem krievi negrieza absolūti nekādu vērību. Lai izvairītos no šādas „izmērdēšanas taktikas", tad 6. pulka komandieris lika no Vanagiem izvākt visu dzīvo spēku, atstājot tur tikai novērošanas posteni. Ja ienaidnieks iebrūk, tad tas jāiztriec ar prettriecieniem, kādam nolūkam 7. un 6. rotas komandieŗiem, kas bija pa labi un kreisi no Vanagiem, jātur triecienvadi gatavībā.

30. DECEMBRIS

Gūstekņu izteicieni izrādījās pareizi: taisni plkst. 09.30 sākās krievu artileriskā sagatavošana pret Pumpuriem un Vanagiem. Plkst. 10.00 mēs no savas puses atklājām ārkārtīgi spēcīgus uguns brāzienus pār krievu izejstāvokļa vietām. Plkst. 10.15 sākās krievu kājnieku uzbrukums kā pret Pumpuriem, tā Vanagiem, pie kam krievi iebruka Vanagos. Plkst. 10.45 kpt. Adamsons ar 6. rotu izdarīja prettriecienu un krievus no Vanagiem izsita. Pēc šī panākuma dzīvais spēks no jauna tapa no Vanagiem izvilkts, atstājot tikai novērošanas posteni ar patšauteni. Plkst. 12.00 sekoja nākošais uzbrukums ar tikpat spēcīgu artilerisko sagatavošanu. Ap plkst. 13.00 krievi sēdēja Vanagos, bet 14.00 ltn. Šmits ar 7. rotu tos no jauna izsita, pie kam paši atkal izvācās.

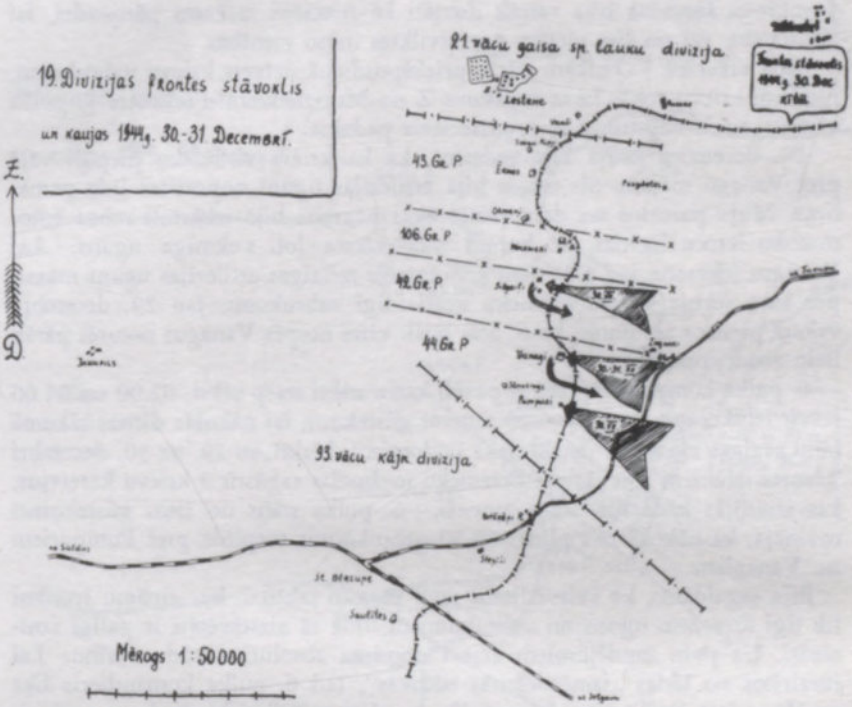

Tā kā 6. rota bija smagi cietusi, tad 6. pulka komandieris izdarīja pārkārtojumu: Vanagu un Kps. iecirkņa aizstāvēšanu nodeva I btl., kas šinī rajonā novietoja ltn. Bitera 2. rt. un ltn. Vanaga 3. rotu. Plkst. 17.00 sekoja jauns krievu uzbrukums un Vanagi mainīja atkal īpašnieku. Plkst. 19.00 ltn. Biters tos asā prettriecienā izsitā ārā.

Pusdienas laikā krievi pārtrauca uzbrukumus pret Pumpuriem, bet tanī vietā uzbruka 1. pulka iecirknī pret Silgaiļiem. Krievi Silgaiļus ieņēma. Pēcpusdienā 1. pulka vienības, pabalstītas ar trieciena lielgabaliem, izdarīja pretuzbrukumu un Silgaiļus atguva.

Visā 6. pulka frontē tika saņemti gūstekņi. Tie bija no dažādām divīzijām. Pret 6. pulku kaujā bija sviestas krievu 21. gvardijas divīzijas, 28. un 37. strēlnieku divīzijas daļas: pavisam 6 kājnieku pulki. Vakarā starp saņemtiem gūstekņiem bija kāds krievu virsleitnants, kas liecināja, ka visas šīs divīzijas ietilpstot 100. korpusā ar korpusa komandieri ģen.-maj. Dmitrovu, kuŗa komandpunkts Zvejnieku augstumā, tātad pievilkts ārkārtīgi tuvu: tikai pāris km no mūsu GKL. Šis 100. korpuss saņēmis no 2. Baltijas frontes komandieŗa ģen.-plkv. Jeremenko kategorisku pavēli pārraut vācu fronti Jāņukroga šaurumā. Gūsteknis tālāk liecināja, ka zaudējumi esot ārkārtīgi krievu pusē, sevišķi no mūsu artilerijas uguns. Vaicāts, kā viņš vērtē krievu kājniekus, sa-

1. pulka stāba rotas trieciens uz Silgaiļiem 31.12.44.

līdzinot ar mūsējiem, gūsteknis atbildēja 3:1 par labu latviešiem. Kauja pierādīja, ka praktiski šī attiecība ir 1 latviešu pulks pret 6 krievu pulkiem.

31. DECEMBRIS

Plkst. 09.30 sākās krievu artileriskā sagatavošana, kam cieši uz pēdām sekoja uzbrukums pret Vanagiem. Tos krievi atkal ieņēma. Plkst. 11.00 ltn. Biters tos izsita ārā. Šinī pat laikā, nākot no purva, krievi triecās pret Kps., bet ltn. Vanaga 3. rota uzbrukumu atsita.

Pēcpusdienā gar ceļu Zvejnieki—Vanagi krievi no jauna uzbruka apmēram pulka stiprumā. Pārsteidzošais bija tas, ka šoreiz bez artilerijas un tanku atbalsta, vienīgi ar kājniekiem. Krievu kājnieku viļņus mūsu artilerijas un kājnieku automatisko ieroču uguns piespieda apm. 400 m mūsu GKL priekšā pie zemes un tad ar koncentrētiem brāzieniem kapāja apstādinātos uzbrucējus. Krievu iekārta pajuka un mūsu spēcīgā ugunī viņu kājnieki ar pārskrējieniem centās sasniegt ziemeļu pusā esošo purvu. Pievakarē mūsu izlūku patruļas saņēma gūstekņus, kas apliecināja, ka te gājis bojā 37. strēlnieku divīzijas 91. pulks.

Ar šo Ziemassvētku kaujas noslēdzās. Jaungada rītā saņemtie gūstekņi apliecināja, ka visas krievu sakautās formācijas atvilktas atpakaļ un ka pavēlēt spāriet uz aizstāvēšanos.

Trešā Kurzemes lielkauja bija beigusies, kuŗā krievi uzbruka ar smagumpunktu gan Saldus, gan Vaiņodes, gan Dobeles telpā. Lai iegūtu nedaudzus kvadrātkilometrus apvidu, krievi šeit no jauna ziedoja 46 kājnieku un 22 tanku divīziju kauju sastāvu. Šie skaitļi uzrādīti Vācu Bruņoto Spēku Virspavēlniecības 1945. gada 1. janvāŗa ziņojumā.

Latviešu 2. divīzija (deviņpadsmitā) šinī laikā cīnījās ar desmit krievu kājnieku divīzijām un daudzām tanku formācijām: 14 dienu laikā krievu desmitkārtīgais pārspēks bija pārvērties asiņainā neveiksmē. Bet Kurzemes cietoksnis palika nesagrauts.

*

Palēninot Ziemassvētku kauju filmu, paskatīsimies tuvāk dažās raksturīgās epizodēs:

23. decembrī ap pusdienas laiku vācu 21. LF divīzijas fronte vairs neeksistē, tā ir saārdīta. Visā kājnieku aizstāvēšanās pozicijā atrodas ienaidnieks. Vesels tanku korpuss, grupēts dziļumā, pa 21. divīzijas atvērtām slūžām gāžas pozicijas dziļumā. Tanku smailes jau pieci kilometri dziļumā, kur pārvarāmas vēl dažas aizstāvju baterijas un prettanku grāvis, un tad ceļš uz Ventspili ir brīvs. Ziemassvētku priekšvakarā sarkanie tanki būs Baltijas jūŗas krastā pie Ventspils, Pāvilostas un Liepājas... Tā domā ģen. Jeremenko un sarkano tanku komandieri. To saprot arī latviešu artilerijas divizionu komandieŗi majori Jānis Ozols un Kristaps Insbergs. Lai nokļūtu Ventspilī, tad jātiek šim pēdējam barjēram pāri. Tanku ķīļu galotnes uzsāk kauju ar labi maskētām latviešu baterijām; no dziļuma piebrauc arvienu jauni tanki, izvēršas un šauj. Viņiem pilnā sparā atbild divu latviešu vieglo divizionu 24 stobri. Kanonade ir apdullinoša. Trāpīti deg pirmie tanki, tad nākošie un atkal nākošie... 8. baterija dara darbu kā reglamentā noteikts: tēmē, šauj, pienes municiju. Un pēc katra trāpīta krievu tanka municijas pienesēji laiž vaļā kaislīgus kaujas saucienus. Tas nekas, ja viens pašu lielgabals iznīcināts ar visu apkalpi, tas nekas, ja pēc brīža iznīcināts otrs. Tas nekas, pa 70 metru attālumā pie prettanku grāvja pievirzījušies krievu kājnieki, kas milzīgajā artilerijas un tanku divkaujas troksnī apstulbuši un nespēj pāriet triecienā pret mūsu baterijām. 8. baterijas komandieris pieteic zaudējumus diviziona komandierim majoram Ozolam. Baterijas komandierim liekas, ka ir īstais laiks atrauties, laj kauju turpinātu no dziļuma, kā tas artilerijai paredzēts. Viņš saņem telefonā majora Ozola atbildi: „Jums šauj vēl divi lielgabali? Kāda laime, kapteini! Devītai strādā vairs tikai viens. Šaujat!" Tanī dienā sarkanie tanki netika pāri diviem latviešu artilerijas divizioniem. Majoram Ozolam trijās baterijās palika pāri 5 kaujas spējīgi lielgabali.

Jānis Vigals ASV ir nodevis DV archīvā kāda 2. artilerijas pulka kanoniera vēl kaŗa laikā rakstītu savu piedzīvojumu aprakstu Ziemassvētku kauju laikā. Raksta autors ir nokļuvis krievu gūstā un notiesāts uz 10 gadiem par to, ka šāvis uz sarkano armiju. Autora vārds redakcijai nav zināms.

2. LATVIEŠU ARTILERIJAS PULKA 8. BATERIJAS (FP Nr. 11861 C) ZIEMASSVĒTKU KAUJU APRAKSTS

Krievu uzbrukums Ziemassvētkos bija kautkas nebijis. Sākās jau 23. dec. no rīta ar nepārtrauktu artilerijas uguni. Vienkārši gribēja mūs noslaucīt no zemes, ar visāda kalibra bumbām. Rezultātā tikai trīs ievainoti, bet priekšā

nav vairs kājnieku. Apmēram 600 metros vakara tumsā ir jau krievu kājnieki un ap 20 tanki. Tie novietojās kādās mājās mums priekšā un gaida rīta gaismu, lai sāktu kustēties atkal uz priekšu. Ko darīt? Čupā mēs esam ar visiem lielgabaliem. Puikas gan lien uz priekšu un divus tankus iznīcina, bet paliek pārējie. Tiek nolemts atvilkt bateriju apm. 1 km atpakaļ. To pa tumsu, un ievērojot vislielāko klusumu, arī izdara. Novietojamies aiz tanku grāvja mežiņā.

24. decembrī līdz ar gaismu sākās. Krievi sāka nākt virsū kā melna nakts. Pirmās rindas noslaukam viegli. Mūsu kājnieki iziet uz priekšu, pāri tanku grāvim, ap 300 m mums priekšā. Krievi vēl mēģina uzbrukt, bet tiek piespiesti pie zemes. Tanki nerādās, aviācija arī nē, jo ir mākoņains. Ziemassvētku vakars! Gandrīz uz klaja lauka. Mūsu bunkuri palika krieviem. Te steigā, dažās stundās, uzcelti citi, tikai ar vienu koku kārtu un drusku dubļiem virsū. Nakts paiet mierīgi. Mūsu trosi, tas ir vezumi, aizlaidušies un nav pat ko ēst.

25. decembrī no rīta ierodas jaunas vienības un ieņem mežmalā pozicijas, pa kreisi un labi no lielgabaliem. Ar gaismu mēģina iet uzbrukumā, bet krievi nikni atsit. Pulksten 10.00 sākās viesuļuguns pa mūsu mežu. Kājnieki arī atnākuši atpakaļ, pa kreisi un labi tie atgājuši, turās tikai mūsu mežā. Mēs nevaram paņemt savus lielgabaliņus un atiet. Jā, plkst. 10.00 sākās viesuļuguns un kaut ko tādu netiku pat sapnī iedomājies. Līdz plkst. 13.00 mūsu mežā sprāgst nepārtraukti dažāda kalibra artilerijas šāviņi. Nav atsevišķu sprādzienu, bet drausmīga rūkoņa. Slēpjamies izkašātās bedrītēs. Visas granātas sprāgst kokos un zemi kapā šķembas. Kad mežā koku lielākā daļa nodragāta, tad granātas sāk krist arī zemē. Nolādēts, bunkurā līst nav vērts, tas pat šķembas laiž cauri. Tupu savā bedrē un gaidu laipnu granātu, kas aizraidīs mani pie tēviem. Pa muguru ķeŗ šķēpele, saplēš svārkus, truša ādas vesti, adīto, kreklu, bet pašu neievaino! Mana pistole! Arī tā dabū ar šķembu, un maz no viņas kas paliek pāri, saliekta, sajukusi. Trešā šķēpele iet no elkoņa uz delnu, uzšķēržot piedurkni, bet ādā tikaj skramba. Kāds lādiņš apbeŗ mani ar smiltīm, galva vien ārā. Nu vismaz mani neķeŗ šķēpeles. Plkst. 13.00, kad pār mums nospēlējušas arī Staļina ērģeles, uguns pārtrūkst un nāk virsū krieviņi, kuŗi paspējuši pielīst pavisam tuvu klāt.

Visi veselie skrien uz mežmalu un krievus gandrīz tuvcīņā atsit, strādā arī mūsu lielgabali, šaujot ar tiešu tēmēšanu krievu rindās. Tad ir brīdi miers, līdz skan kliedziens: „Tanki nāk!" Jā, priekšā, krūmos, kas sniedzas līdz pat mūsu mežam, kustās tanki. Puikas ar tanku dūrēm lien uz priekšu. Lielgabalus pielādē ar prettanku granātām, tās ir no tā paša materiāla kā tanku dūres. Tanki pienāk līdz pat tanku grāvim. Tad sāk degt divi reizē. Trešais griež stobru uz mūsu pusi. Tas ir pie paša grāvja. Urā! Arī tam trāpījums. Bet tas nedeg. Puikas sastājas apkārt, bet tanku apkalpe sāk mest rokas granātas pa visām lūkām. Vairākus ievaino. Tanks prasās vēl pēc dūres un to arī dabū. No krūmiem lien vēl citi tanki. Nu ir darbs arī lielgabaliem. Urā! Deg īsts milzis KW 85, jeb Josif Stalin, kā viņu sauc. Tad

vēl viens un vēl. Mēs sašaujam 3 tankus, vienu tikai 20 metru attālumā no lielgabala. Mūsu pirmam lielgabalam tanka granāta norauj riteni, krīt divi vīri. Tanku uzbrukumu atsit. Sašauti un deg 9 tanki. Saņemti daudzi gūstekņi. Arī latvieši — daži „neatvietojamie" no Rīgas un Latgales. Ir arī krievi.

Tad rīkojums artilerijai, atiet 2 km, te atstājot kājniekus. To izdaram, bet izrādās, ka pa labi un kreisi krievi aizgājuši mums garām un tagad grib mūs galīgi ielenkt. Vienīgi tumsas aizsegā izdodas atiet, velkot lielgabalus rokām, un kaujoties ar atsevišķām krievu grupiņām. Izvelkam arī mūsu sašauto lielgabalu un aizvelkam uz aizmuguri. Paši līdz ar gaismu ieņemam poziciju norādītā vietā

26. decembra rītā neesam to paspējuši izdarīt, kad no meža lien ārā krievi. Galīgi mums aiz muguras! Mēģinām gan kautkā vēl pretoties, bet tie dod mums tādu uguni virsū, ka bailes. Lielgabaliem arī nav granātas pievestas. Rīkojums no augšas: uzspridzināt lielgabalus un atiet! Kur nu uzspridzināsi, kad pie lielgabaliem jau krievi! Tomēr tiekam vēl klāt pie lielgabaliem un divus uzspridzinam. Trešam neiet lādiņš vaļā. Tad mūkam mežā un ejam uz aizmuguri. Visas mūsu mantiņas, kā veļa un viss cits palika pie lielgabaliem. Aiz meža kalnā ierakumi, ieņemam pozicijas tur. Ar pāris puišiem dodos atpakaļ uzņemt saskari ar krieviem. Vairākas pamestas mājas, bijuši laikam kautkādi trosi un, kaujai sākoties, aizmukuši pa galvu pa kaklu. Pa mežu ejot, aizejam līdz lielgabaliem. Tie mūsu pusē, jo bijis triecienlielgabalu atbalstīts mūsu prettrieciens un baterijas pozicija atgūta. Krievi mūsu mantas pamatīgi izrevidējuši — attaisīta un pārskatīta niecīgākā kārbiņa. Meklētas ēdamlietas, kuras tad arī turpat patērētas. Brīnums — vienā zilā krūzē palicis medus neizēsts — domājuši laikam, ka tavots. Tūlīt sameklēju puikas un izvelkam savu veselo lielgabalu uz aizmuguri. Izvelkam arī sasprīdzinātos. Varbūt varēs ko labot.

27. un 28. decembrī atpūtāmies kādā mežā. Saņēmām svētku paciņas un daudz dzeramā. Ieradās „lieli kungi" un izteica pateicību un uzslavu par lielajām cīņām.

29. decembrī jau esam atkal ierindā ar diviem lielgabaliem, bet pēc pāris dienām dabūjam klāt divus jaunus, tā kā esam atkal kārtībā. Krituši mums četri. Ievainoti puse. Krievs ielīdis purvā, paejot uz priekšu no savas izejas pozicijas par apmēram 8 km.

Par šīm kaujām baterijai piešķirti 3 pirmās un 14 otrās pakāpes (šķiras) dzelzs krusti.

23. decembra vakarā, krēslai iestājoties, abus tuvkaujā iesaistītos divizionus pakāpeniski izvelk no tiešas saskares ar ienaidnieku. Artileristu vietā nostājas no jauna sapulcinātas vācu 21. divīzijas atliekas. Artilerija tiek novietota atkal dziļumā. Kā pēdējie aiz savas baterijas soļo pa guļkoku ceļu pāri Dirbu čikstei 8. baterijas sakarnieki, kas uzritinājuši telefona vadus un

tā palikuši lielu gabalu atpakaļ. Ir jau dziļa krēsla. Sakarnieki dažus metrus priekšā redz vairākus siluetus, kas virzās pavisam lēni. Pienākot tiešā tuvumā, tie izrādās bruņoti sarkanarmieši. Sakarnieki bez lielām pūlēm viņus sagūsta. Uz saucienu „ruki verch!" kāds vēsi atbild vislabākā limbažnieku izloksnē: „Iekš vien mier, vecīš! Mēs netik šāvuš jūs, nešau jūs mūs!" Tie izrādās latvieši, kas iedalīti pēc iesaukšanas 43. divīzijā. Noskaidrojas, ka krievu pusē uzbrukumā ņem dalību 43. un 216. divīzijas, kas uzpildītas ar iesauktiem latviešiem un kuŗās visi virsnieki krievu tautības. Abas divīzijas ietilpst kādā korpusā, ko komandē ģen. Brantskalns. Šīs dienas tanku un artilerijas kaujas laikā viņu rota aizslīdējusi mūsu baterijām gaŗām un līdz vakara krēslai sabijusi krūmos pie Dirbu čikstes. Kopš laba laika viņi vērojuši no krūmiem, ka dažus metrus gar degungalu gaŗām aizbrauc lielgabali un municijas rati. Sākumā jau bijuši gatavi šaut, bet tad izdzirduši braucējus runājam latviski. Nosprieduši — „nešaus vis, tur brauc latviešu puikas!" 43. un 216. latviskās divīzijas jau trešā uzbrukuma dienā krievi izvilka no 19. divīzijas frontes un pārsvieda uz Saldus iecirkni pret vācu vienībām. Šo sarkanarmijas kaŗotāju sirdis bija kopā ar kurzemniekiem.

Veselu nakti Staros un Audžos turas ielenkti 1. grenadieŗu pulka vīri ltn. Gaigala vadībā. Vltn. Videnieks vada prettriecienu, atbrīvo ielenktos, lai pievienotos atkal savam pulkam un turpinātu kauju.

Krievu iebrukuma telpas pašā galotnē cīnās pie Rumbām kpt. Krasts ar savu steigā sastādīto bataljonu, pie Dirbām vltn. Ancāns ar divīzijas kaujas skolu. Fronte starp šiem atbalsta punktiem nav viengabala. Pa atstarpēm gaŗām sūcas krievu kājnieki. 19. divīzijas cīnītāji saprot, ka šinīs vietās viņi tur ceļus rokās. Bez tiem uzbrucēji var gan slīdēt gaŗām, bet nevar dabūt līdzi municiju un pārtiku, bez kā viņu uzbrukuma spars drīzi izsīkst. To zinot, vīri cīnās zobus sakoduši. Zaudējumi ir smagi, bet uzdevums ir izpildīts: vadība ir ieguvusi laiku, lai pārkārtotu aizstāvēšanos. Atvelkot divīzijas labo spārnu atpakaļ, radītas no jauna rezerves: uzbrukuma telpas galotni tagad pārņem plkv. Osis ar savu 2. grenadieŗu pulku un Laumaņa fizilieriem. Vltn. Ancāns kopā ar 2. art. p. 7. baterijas komandieri vltn. Eglāju ielenkti divas diennaktis atvaira visus uzbrukumus. Sašauti 16 krievu tanki ar 7. baterijas vienīgo lielgabalu un prettanku tuvcīņas ieročiem. Ar triecienlielgabalu palīdzību izdodas pārsist ielenkuma žņaugu. Triecienlielgabali izved ievainotos. Vltn. Eglājs izkļūst ar baterijas atlikumu, un no kaujas skolas 189 vīriem veseli iznāk 35. Pārējie visi ievainoti. Daudz kritušo. Pie Rumbām smagi ievainots divīzijas mācītājs ltn. Voitkus.

26. decembŗa vakarā 6. pulka 3. rotas pašos kreisos sānos vada komandieris virsnieka vietnieks Ansons jūt, ka „kaut kas nav labi". Kā tad — pazudis kaimiņš pa kreisi, kas aizstāvēja Tempju augstieni. Tagad tur dzird krieviski lādāmies. Aizelsies piesteidzas 3. rotas komandieris ltn. Fricis Vanags un atdod pavēli: „Anson, ar vadu izlūkošanā! Noskaidrot, vai augstumā 73,0 ir krievi un vai no aizmugures nepienāk jauni krievu spēki! Atgriezties pēc ziņu ievākšanas. Informācijai: ienaidnieks pārsteidzoši iebru-

Pltn. Kociņš un maj. Stīpnieks

cis visa 2. pulka I bataljona iecirknī un sasniedzis jau Spigu purvu apmēram 1 km pa kreisi un aizmugurē mums. Pretuzbrukums tiek organizēts." Ansons ar 2 patšautenēm nodrošina savas rotas kreisos sānus un tad ar vadu dodas virzienā uz austrumiem. Viņš grib redzēt, vai nenāk kas ārā no Laķkalējiem, jo tikai no tā virziena var pienākt jauni spēki. „Bet kas ir augšā tanī pumpā?", viņš vēro 73,0 pāri plecam, kas tumsā projektējas pret debesīm. Soļojis vēl gabaliņu austrumu virzienā, v.v. Ansons aptur savu vadu. Viņam iešāvusies prātā jauna ideja: vads atrodas kretni austrumos no 73,0; līdz Leķkalējiem vēl labs gabals ko stampāties... Kā būtu, ja uzprasītu krieviem pašiem, vai jauni spēki pienāk vai ne? Viņš īsi apspriežas ar pāris kaprāļiem, un tad paziņo lēmumu vadam: mēs esam krievu palīgspēki un dodamies uz 73,0, kas tagad atrodas rietumos no mums. 73,0 mēs viegli ieņemsim no aizmugures cerībā, ka vaņkas mūs noturēs par savējiem. Pēc tam viņi paši pateiks, vai bez mums vēl citi papildspēki gaidāmi. Šis plāns vada vīros atrod visdzīvāko piekrišanu un atsaucību. Ansons rīko vadu strēlnieku barā un ved tagad uz rietumiem. Tuvojoties 73,0 skaustam, no kalna kaut ko krievu valodā sauc, ko grūti saprast. Atskan mašīnpistoļu uguns. Ansons dod pavēli triecienam — skriešus pret kalna skaustu, ko īsā laikā ieņem. Krievi pajūk tumsā uz visām pusēm. 4 saņemti gūstā. Par jaunu spēku pienākšanu tie tomēr nekā nespēj pateikt. Kopā ar ziņojumu gūstekņus nosūta uz pulka komandpunktu. Sācies ir mūsu pretuzbrukums. Augstuma 73,0 ieņemšanai ir ļoti svarīga nozīme: iebrukušie krievi, jūtot savu aizmuguri apdraudētu, steigā atstāj 2. pulka iecirkni. To no jauna ieņem šī pulka I bataljons, un Ansons atgriežas pie savas rotas. Pēc nedēļas viņš kļuva Bruņinieku Krusta Kavalieris kā pirmais latviešu instruktors.

Rumbu atbalsta punktu jau trešo dienu aizstāv majora Laumaņa fizilieri; tas iet no rokas rokā, bet fizilieri arvienu paliek pēdējie īpašnieki.

27. decembŗa priekšpusdienā 6. pulka komandierim no vācu 270. pulka pārsienamā punkta piezvana vltn. Ernests Sūna, pulka 1. rotas komandieris un ziņo par stāvokli pulka labā spārnā, kur rota uzņēmusies tuvcīņu ar apmēram 2 krievu bataljoniem. Ienaidnieka lielā pārspēka dēļ ciesti smagi zaudējumi un Bitšķēpu atbalsta punkts kritis. „Pulkvedi, mēs te esam vienpadsmit smagi ievainoti — es, leitnants Pētersons un vēl deviņi vīri. Tas ir viss, kas palicis no rotas. Mēs darījām visu, vairāk nevarējām," aizžņaugtu elpu nobeidz ziņojumu vltn. Sūna, kam cauršautas plaušas.

Ziemassvētku kauju epilogs Jāņukroga šaurumā, ko aizstāv 6. pulks. Pret to vēršas visa krievu 2. Baltijas frontes artilerija un 100. korpusa 3 strēlnieku divīzijas, kā arī kaujas aviācija. Visa šī uguns un uzbrucēju kājnieku slodze gulstas galvenā kārtā uz grenadieŗiem ierakumos. Vissmagākā kauja norit ap Vanagu māju drupām. Katru krievu iebrukumu likvidē ar prettriecieniem. Kurzemes cietokšņa virspavēlnieks katru rītu noprasa 19. divīzijas komandierim, vai krievi šodien būs Liepājā? Divīzijas komandieris to pašu jautā tālāk 6. pulka komandierim pltn. Kociņam, kas atbild: „Uzbrucēji jau grīļojas, mēs turam Jāņukroga poziciju. Caur to ne Ventspilī, ne Liepājā nokļūt nevar!"

5.1.45. UZBRUKUMS JEB 4. KURZEMES LIELKAUJAS PIRMAIS POSMS

VI korpusa vadība bija ieskatos, ka pēc smagajām Ziemassvētku kaujām ienaidnieks šī korpusa iecirknī ir ievērojami novājināts. Vēl 1.1.45. 6. pulks ar izlūkošanas iebrukumu bija saņēmis gūstekņus, kas noteikti izteicās, ka krievi savus spēkus atvilkuši no Jāņukroga šauruma uz ziemeļiem un dienvidiem. Pamatojoties uz frontes citos sektoros ievāktām ziņām, jauni krievu uzbrukumi bija sagaidāmi Saldus telpā. VI korpuss bija nolēmis izdarīt lokālu uzbrukumu, pirmkārt, lai saistītu krievu spēkus pret sevi un otrkārt, lai uzlabotu poziciju aizstāvēšanās nolūkam 19. divīzijas kreisā spārnā. Tur atradās meži priekšā, kas ienaidniekam deva iespēju netraucēti pulcēties uzbrukumam, jo meži apgrūtina mūsu novērošanu un atvieglo ienaidniekam viņa kustības.

Mežu josla atradās 19. divīzijas priekšā no Vanagiem līdz Ērmēm. Nonākot šī meža austrumu malā, mežs kalpotu mums, sedzot mūsu kustības. Uzbrukumam nolēma izmantot 19. divīziju un divas tanku divīzijas. Frontes līnija 5.1.45. bija šāda: Pumpuri, Vanagi, Silgaiļi, 68,0, Ērmes A., Vamži, Atmatnieki, Galenieki. Ar uzbrukumu bija nodomāts atspiest atpakaļ krievus un jauno aizstāvēšanās poziciju izveidot uz līnijas: Vanagi, Pūces, Kātiņi, Zikmaņi, Veccirpji.

VI korpuss bija nodomājis izvest koncentrisku uzbrukumu. 19. latviešu divīzijai bija jāuzbrūk vispārējā virzienā Ormaņi—Kātiņi, bet 4. un 12.

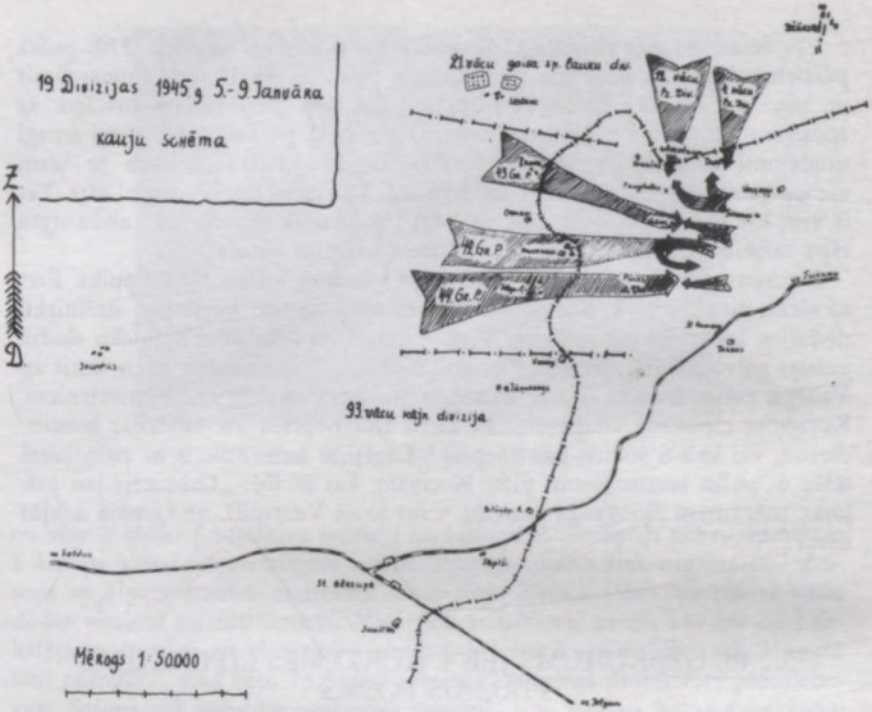

vācu tanku divīzijām virzienā Džūkste, Zikmaņi. Tādā kārtā cerēja ielenkt visus tos krievu spēkus, kas atradās uz A no Ormaņi,—Ērmes līnijas.

Lai sapulcētu uzbrukumam nepieciešamos spēkus, tad divīzijai vajadzēja pievilkt klāt 6. pulku, kas atradās aizstāvēšanās pozicijās Jāņukroga šaurumā. Šo pulku naktī no 2. uz 3. janvāri nomainīja un sapulcēja Lestenes muižā.

4. janvārī divīzijas komandieris sapulcētiem pulku komandieņiem atdeva uzbrukuma pavēli, ar kuru noteica šādu grupējumu: divīzijai jāuzbrūk ar visiem trim kājnieku pulkiem kaujas ešelonā, pie kam labā spārnā Mucenieki, Pūces jāuzbrūk 6. pulkam, centrā virzienā 68,0, Ģibeles 1. pulkam, kreisā spārnā virzienā Ērmes, Vidiņi 2. pulkam. Pa kreisi no 2. p. virzienā Vamži, Kraučas bija jāuzbrūk Holveina krievu bataljonam. Divīzijas rezervē palika Laumaņa fizilieru bataljons. Uzbrukuma sākums tika pavēlēts sekojoši: 6. pulkam 5.1.45. plkst. 11.00; pārējām daļām plkst. 11.20. Pavēlēdama uzbrukumu sākt ar labo spārnu ātrāk, divīzija bija domājusi ar šo vienību ietriekties krievu grupējumā un:

a) nogriezt atkāpšanās ceļu tām krievu vienībām, kas bija mežā Z no 68,0,
b) norobežot iebrukuma vietu no D,
c) dažādos laikos uzbrūkot, rast iespēju ērtāk vadīt artilerijas uguni.

Kā pirmais uzbrukuma mērķis bija Pūces; otrais — ceļš Dirbas, Augstkalni, Ģibelas, Vidiņi, Paugibelas; trešais — divīzijas dienas mērķis. Arti-

No kreisās: maj. Zālītis, pltn. Kociņš, maj. Stīpnieks, vltn. Freimanis un maj. Praudiņš

V.v. Hincenbergs, kas 6.1.45. pie Ģibelēm sašāva 2 ienaidnieka tankus

1. pulka 2. rotas iecirknis pie Ģibelēm ar sašauto ienaidnieka tanku 6. 1.1945.

Vācu tanks mežā pie Ģibelēm 1945. g. 7. janvārī

leriju divīzija paturēja centrālizētu savās rokās. Katra pirmā ešelona bataljona priekšējām vienībām bija jānorīko līdzi artilerijas novērotāji ar radioierīcēm. Pēc otra mērķa sasniegšanas artileriju bija paredzēts decentrālizēt, dodot katram kājnieku pulkam tiešam pabalstam 1 vgl. divizionu. Triecienlielgabalu pabalsts atkrita, jo bija jāuzbrūk mežā.

Uzbrukumu sagatavojot, divīzijas rīcībā nebija pietiekami skaidru ziņu par ienaidnieka spēku sastāvu un grupējumu. Divīzijas vadība bija pieņēmusi, ka mūsu frontes priekšā gar purvmalu un mežmalu A no līnijas Vanagi—Silgaiļi—68,0—Ērmes ir tikai vājas kaujas priekšgrupas. Pamatojoties uz šādu nepārbaudītu pieņēmumu un nezinot ienaidnieka grupējumu dziļumā kaut aptuveni, radās šis aplamais artilerijas sadalījums. Uzbrūkot mežā līdz ar uzbrukuma sākumu katram kājnieku pulkam bija jādod tiešam pabalstam artilerijas divizions. Divīzija nevarēja nodrošināt artilerijas pabalstu tad, ja šis pabalsts izrādītos pēkšņi nepieciešams uzbrūkošām vienībām.

Uzbrukuma gaitā pierādījās, ka saskaros ar mūsu GKL atrodas ienaidnieka apsardzības vienības, bet apm. 1 km aiz tām noorganizēta un pa daļai izbūvēta aizstāvēšanās pozicija. Tanī brīdī, kad 6. pulka vienības uzdūrās šai aizstāvēšanās pozicijai, artilerijas trūka, jo tā bija aizņemta citā vietā. Kājnieku pulku komandieri sīvi kaŗoja ar artilerijas vadību dēļ uguns pabalsta. Bez atbalsta palikušās vienības cieta sāpīgus zaudējumus.

5.1.45. precīzi plkst. 11.00 6. pulks pēc īsas artileriskās sagatavošanas sāka uzbrukumu. Īsā laikā tika sasniegta mežmala R no Pūces kalna, te uzduroties uz krievu galveno aizstāvēšanās poziciju. I btl. uzdūrās šai pozicijai frontāli. Tagad krievu poziciju vajadzēja noklāt ar pamatīgu artilerijas uguni, bet to nevarēja dabūt, jo bija aizņemta kaut kur citur. Krievi apjēguši un saskatījuši 6. pulka uzbrūkošās vienības, atklāja pa tām spēcīgu artilerijas uguni. I btl. rotas izmantoja koku aizsegu, pārgāja triecienā un ielauzās krievu bunkuru līnijā, izcīnot nežēlīgu tuvcīņu. Tuvcīņā I btl. rotas krievu pretestību salauza un izvirzījās Pūces kalna R nogāzē. II btl. bija laimīgāks: tam izdevās savā uzbrukuma virzienā uzdurties uz kādu vājāku vietu un tad ar strauju triecienu izlausties krievu bunkuru līnijai cauri. Arī šis bataljons sasniedza Pūces kalna R nogāzi. 6. pulka komandieris abus bataljonus uz šīs līnijas apturēja, lai tur sakārtotos un noorganizētu artilerijas uguni pār Pūces kalna skaustu. Plkst. 13.50 Pūces tapa noklātas ar varenu uguni, pēc kam II btl. pārgāja triecienā un Pūces ieņēma.

1. pulkam bija jāuzbrūk pa kreisi no 6. pulka. 1. p. II bataljons nesaprotamā kārtā visu dienu nomīdījās 6. pulka aizmugurē, tikai pievakarē jau bez kaujas izvirzoties uz pavēlēto mērķi. 1. pulka I btl. uzbruka pavēlētā virzienā un līdz vakaram ieņēma mežmalu R no Vidiņiem.

2. pulks pēc artileriskās sagatavošanas vispirms ieņēma Ērmes māju A viensētu, kur mūŗa ēkās krievi sīksti pretojās, tad pakāpeniski lauzās no stigas uz stigu un līdz plkst. 16.00 sasniedza uzkalnus pie Paugibelas, pie kam līdz tumsai arī ieņēma šīs mājas.

Vācu tanku vienības nebija tikušas tālāk par Dūķiem un Atmatniekiem.

Ap plkst. 13.30 divīzija pavēlēja 6. pulkam izvirzīties līdz ceļam Dirbas —Augstkalni (500 m A no Pūcēm). Tā kā abi 6 .p. bataljoni bija cietuši jūtamus zaudējumus, tad uzbrukuma turpināšanai divīzija palīgā deva fizidieru bataljonu. Uzbrukuma turpināšanai 6. p. II bataljons deva divas un fizilieru bataljons divas rotas, majora Zālīša vadībā. Tumsai iestājoties šis grupējums sasniedza ceļu un padzina krievus no ceļa grāvja, kuŗā tie aizstāvējās. Tad notika kāds starpgadījums: pa kreisi beidzot mežmalā izvirzījās 1. p. II bataljons. Krievi, saskatījuši te kustību, atklāja artilerijas un mīnmetēju uguni. Šeibeļa bataljons šo uguni neizturēja un atplūda mežā. Sakarā ar tumsu, nevarēja zināt, vai krievu kājnieki ir devušies uz priekšu vai nē. Lai to noskaidrotu, tad 2. un 6. p. komandieŗi vienojās izsūtīt gar mežmalu kaujas patruļas. Izsūtītās patruļas satikās un noskaidroja, ka krievi nav nākuši mežā. Ap plkst. 22.00 1. pulkam izdevās savas vienības sakārtot un novest atpakaļ savā iecirknī. Pirmā uzbrukuma diena bija galā, bet korpusa spraustais mērķis nebija sasniegts.

6. janvārī uzbrukums tika turpināts. Vissmagākās cīņas notika ap Vidiņiem un Ģibelām, pret kuŗām uzbruka kādas vācu tanku divīzijas atliekas un 1. pulka I btl. Vidiņus beidzot pievakarē ieņēma. Katru nakti uz šiem punktiem krievi pievilka jaunus spēkus. Trīs dienas no vietas Ģibelas gāja no rokas rokā, līdz 9. janvārī vācu tanku strēlnieki tās ieņēma un noturēja. Līdz ar to beidzās arī šī kauja, kas izraisījās ar 5. janvārī sākto uzbrukumu.

Majors Stīpnieks ziņo:

1944. gadā, pēc Vidzemes atstāšanas, 2. Robežapsardzības pulks pltn. Jansona vadībā tiek pārvietots uz Džūkstes rajonu, kur tas ieņem aizstāvēšanās pozicijas un sekmīgi atvaira ienaidnieka vietējos triecienus un paši izved sekmīgus prettriecienus. Par sekmīgām kaujām pie Iecavas un atvairīšanas cīņām pie Džūkstes, 2. Robežapsardzības pulku pārdēvē par 106. (latviešu 7.) grenadieru pulku. Šinī laikā pulks ir padots 2. (Luftwaffe) aviācijas divīzijai.

4. novembrī pulks ieņem aizstāvēšanās pozicijas uz līnijas: Auziņi, gar ceļu Durbji, Krieviņi, Pēteri, Priednolas, Bolti.

Robežas: labā — Pienava, ieskaitot, Rožkalni, izslēdzot, Priednieki, ieskaitot, Spuguļi, Ruskas, ieskaitot; kreisā: Smiltnieki, ieskaitot, Ķīši izskaitot, W.w. Schule izslēdzot.

4. novembrī pltn. Jansons personīgi ar četru vīru izlūku grupu iziet izlūkot, lai konstatētu, vai W.w ir ienaidnieka ieņemta vai nē. Kad izlūku patruļa izgāja no mežiņa, kas atrodas 0,5 km Z no Kalniņiem, patruļa iekļuva ienaidnieka minmetēju sprostugunī. Pltn. Jansonu smagi ievainoja. Ievainoto pulkvedi nogādāja Talsu slimnīcā, kur arī varonīgais cīnītājs no ievainojuma slēdza savas acis uz mūžību.

4. novembrī pienāca pavēle man pārņemt pulku. Tanī pat dienā pārņēmu pulka komandēšanu. Pulks sastāvēja no 2 bataljoniem, katrā pa trim rotām, bez smagajiem ieročiem. Sākās drudžains darbs pie poziciju izbūves, pulka papildināšanas, apmācības un smago ieroču vienību organizēšanas.

I bataljonu komandēja kpt. Salmiņš, kuŗa komandpunkts atradās atsevišķā mājā 1 km DA no Irbēm. II bataljonu komandēja maj. Ozols. Viņa komandpunkts atradās mājā bez nosaukuma, 2 km DA no Pienavas. Pulka komandpunkts atradās 7 km DA no Džūkstes, Zemgaļu mājās. Robežas starp bataljoniem: Zemgaļi, Pēteri, Branči, visi pulka I btl. ieskaitot. Otro līniju izbūvēja: Ķīši, Irbes, Remeši, Putniņi, Priednieki. Apmēram uz tās līnijas bija izrakts arī tanku grāvis.

Priekšgrupu līnija: mežiņš 1 km R no Mežamuižas, Kalniņi, Priedes, Sprigauli. Tāds bija mūsu vienību taktiskais novietojums.

Ap novembŗa vidu pulkam pienāca papildinājums: atliekas no Ivanova bataljona un 5. Robežapsardzības pulka (izlasīti apm. 300 vīru). Šīs vienības pienāca ar visiem smagiem ieročiem. No pienākušajiem smagajiem ieročiem pulks noorganizēja smago ieroču bataljonu, kuŗa komandēšanu uzdeva kpt. Ķīsim ar komandpunktu Remešos. Ap šo laiku katru nedēļu pulka iecirknī bija jāizved viens trieciengrupas pasākums un katru nakti jāizved izlūkošana katras rotas iecirknī. Tāpat bija vēl jāapmāca vēl neapmācītie kaŗavīri, kā arī jāizbūvē pozicijas pirmā un otrā līnijā. Bija nojaušama ienaidnieka gatavošanās uzbrukumam. No saņemtiem gūstekņiem dabūjām zināt, ka pulka rajonā ieradies ienaidnieka artilerijas izlūkošanas divizions. Tas norādīja, ka ienaidnieks gatavo uzbrukumu tieši pulka rajonā. Tās ziņas bija drošas, jo gūstā saņēma artilerijas izlūkošanas diviziona virsseržantu. Triecienu pasākumos daudzi tika ievainoti, tāpat bija arī kritušie. Ap 15. decembri vienā no šādiem pasākumiem krita varonīgais 1. rotas komandieris ltn. Salna. Tā pagāja laiks intensīvā darbā līdz 23. decembrim. Tuvojoties Ziemassvētkiem, gatavojāmiesarī viņu cienīgai sagaidīšanai un svinēšanai. Rotas gatavoja alu, cepa pīrāgus u.t.t. Tanī pat laikā pienāca arī ziņas par ienaidnieka gatavošanos uzbrukumam. Dzīvojām nojautā par lielkaujas tuvošanos. Krievi ierakās un būvēja smago ieroču pozicijas. Tas norādīja uz drīzu uzbrukumu. Bet mums bija pavēle, ka artilerijas uguni varam atklāt tikai uz ne mazāk kā 150 uzbrūkošiem krieviem. Tā ienaidnieks mierīgi gatavojās uzbrukumam, mēs viņu traucēt nevarējām, lai gan bieži bija ļoti pateicīgi mērķi. Bet artilerijas uguns atklāšanai bija vajadzīga divīzijas komandieŗa atļauja. Kamēr atļauju saņēma, tikmēr jau mērķi arvien bija nozuduši.

23. decembrī pulka stiprums bija ap 1000 vīru un novietojums augstāk minētais. 23. decembrī jau no rīta ziņoja par aizdomīgām kustībām ienaidnieka pusē. Ap plkst. deviņiem sākās ienaidnieka artilerijas uguns, kuŗa pakāpeniski pieņēmās un ap plkst. 11.00 sasniedza savu augstāko pakāpi, un tā turpinājās līdz plkst. 13.00. Visa pulka frontes platumā un 3 km dziļumā nebija neviena kvadrātmetra, kur nebūtu kritusi ienaidnieka kautkāda ka-

libra granāta. Gaisā nepārtraukti atradās ap 500 ienaidnieka lidmašīnu, kuŗas bombardēja aizmugures mērķus un ceļus, kā arī piķēja uz katru atsevišķu ziņnesi. Artilerijas sagatavošanas uguns iznīcināja visas priekšējo artilerijas novērotāju radiostacijas ar visām apkalpēm. Tāpat ar kājnieku smago ieročus ap 85%.

Plkst. 13.00 sākās ienaidnieka kājnieku uzbrukums. Ienaidnieks ielauzās visā pulka iecirknī. I btl. ienaidnieka uzbrukumu uztvēra uz otrās līnijas un apturēja. II btl. uztvēra ienaidnieka uzbrukumu uz III līnijas. II bataljona rajonā ienaidnieks bija izveidojis artilerijas ugunī ejas, pa kuŗām artilerijas uguns sagatavošanas laikā bija nonācis līdz bataljona komandpunktam un līdz ar to arī otras līnijas aizmugurē, caur ko sagrāva arī otras līnijas aizstāvēšanu. I btl. komandieri un 5. rotas komandieri ievainoja. No vadu komandieŗiem rets kāds palika neievainots. Tā kareivji, palikuši bez vadības, sāka plūst atpakaļ, kamēr tika uztverti uz otrās līnijas. Par artilerijas uguns sagatavošanas laiku vien pulks zaudēja ap 60% ievainoto un kritušo, kā arī gandrīz visus smagos kājnieku ieročus. Pīcpusdienā izbīdīja jaunus artilerijas priekšējos novērotājus. Ar to stāvoklis uzlabojās, jo mūsu artilerija sāka apkaŗot inaidnieka kājniekus un kājnieku smagos ieročus, ko krievi parasti mēdza pievilkt ļoti tuvu izejstāvoklim, it īpaši prettanku lielgabalus. Pēc tam ienaidnieka kājnieki ievēlās mūsu grāvjos līdz ar savu mīnmetēju uguni. Vakarā ienaidnieku apturēja uz līnijas: mežiņš, kas atradās 1,5 km A no Irbēm, Irbes, Remeši, ceļa dakša ZA no Pienavas. Labā kaimiņa iecirknī ienaidnieks bija sasniedzis Krimūnas. Kreisajam kaimiņam ienaidnieks neuzbruka. Visu nakti tika vākti laukā ievainotie un nostiprinātas jaunās aizstāvēšanās pozicijas. Vakarā ienaidnieks ielauzās arī Remešos, bet ar prettriecienu tos atguva. Prettriecienu drošsirdīgi vadīja kpt. Ķīsis, kuŗu trieciena laikā ievainoja abās kājās.

24. decembrī ienaidnieks tanku atbalstā vairākas reizes uzbruka Irbēm un Remešiem, bet tika visur atvairīts. Labā kaimiņa iecirknī ienaidnieks sasniedza Pienavu un arī ceļu Pienava—Irbes. Pienavā atkal bija daudz ievainoto un kritušo.

25. decembrī no rīta ienaidnieks ielauzās Irbēs, Remešos un Gailīšos. Ap pusdienas laiku kpt. Līduma vadībā ar prettriecienu atguva Irbes un pēcpusdienā ar maj. Ozola vadīto prettriecienu atguva Gailīšus. Ienaidnieku uz šīs līnijas arī galīgi apturēja. Ar vairākkārtējiem uzbrukumiem ienaidniekam šinī rajonā neizdevās tikt tālāk uz priekšu un šīs pozicijas mēs noturējām līdz 29. decembrim, kad pulku pārsvieda 19. divīzijas rīcībā un 29. decembŗa vakarā pulks ieņēma ar savām atliekām — 150 vīru kaujas stiprumu — aizstāvēšanās pozicijas: Ermes ieslēdzot, augstiene, kas 1 km ZR no Pūcēm, Silgaiļi izslēdzot. Pulka atliekas sakopoja 2 kājnieku rotās kpt. Līduma vadībā. Pulks minētās pozicijas ieņēma vakarā. Rītā atkal sākās ienaidnieka uzbrukums 2 pulku sastāvā. No sākuma ienaidniekam izdevās ielausties mūsu pozicijās, bet ar momentāliem prettriecieniem pozicijas iztīrīja un noturēja, lai gan ienaidnieks stipra sartilerijas un mīnmetēju uguns

Lestenes apkārtnes ainava 1945. gada janvārī

atbalstā vairākas reizes uzbrukumu atkārtoja. Ienaidniekam izdevās nostiprināties pakalnā, bet vakarā, pēc artilerijas sagatavošanas, kalnu atkal atguvām. Nākošās dienās frontē valdīja klusums.

5. janvārī mūsu 1., 2. un 6. pulki pārgāja uzbrukumā un līdz vakaram sasniedza līniju Pūces—Vidiņi. 7. pulks palika savās iepriekšējās pozicijās uzbrukuma nodrošināšanai.

6. janvārī pulkam ar piedalīto korpusa trauksmes rotu vajadzēja ieņemt pozicijas: Silgaiļi — kps. 1 km D no Silgaiļiem. Šīs pozicijas pulks noturēja līdz 15. janvārim.

15. janvārī saņēmu pavēli par pulka likvidēšanu. Pulks bija jālikvidē tādēļ, ka nebija papildinājumu, ieroču un sakaru līdzekļu. Tas pats bija arī pārējiem pulkiem. Tamdēļ kaujas daļas izdalīja citiem pulkiem, bet ar atlikušajiem kadriem vajadzēja dibināt rezerves pulku. Rezerves pulka apmācības vietai vapjadzēja atrasties Lužņas stacijas rajonā. Kareivjiem priekš rezerves pulka vajadzēja pienākt no Vācijas. Tie nepienāca un pulks netika nodibināts. 19. martā izbraucu no frontes uz Liepāju ģenerālinspektora rīcībā.

Pēc ievāktām ziņām, Ziemassvētku kauju laikā ienaidnieks latviešu 7. grenadieru pulkam un vācu zemessargu pulka rajonā uzbrucis ar 6 kājnieku divīzijām, ar milzu artilerijas un aviācijas atbalstu. Ienaidniekam šinī rajonā bijuši 6 speciāli minumetēju pulki, nerēķinot nemaz vienību mīnmetējus. Ienaidnieks bija cerējis ar tik milzīgu uguns pārsvaru galīgi sadragāt mūsu pretestību un uzvelt mūsu fronti līdz jūrai. Otras dienas mērķis ienaidniekam jau bijis Tukums. Neskatoties uz milzīgajiem zaudējumiem kā dzīvā spēkā un kājnieku smagajo sieročos, ienaidniekam neizdevās savu nodomu reālizēt. Pulka karavīru lielākai daļai arī vēl nebija lielkaujas rutīnas, bet neskatoties uz visu to, ienaidnieks ielauzās pulka iecirknī tikai 2 km dziļumā. Tā tad mūsu karavīru varonība uzvarēja ienaidnieka milzīgo pārsvaru. Pēc pavirša konstatējuma, ienaidnieka zaudējumi dzīvā spēka ziņā bijuši desmitkārt lielāki par mūsējiem. Pulks savu uzdevumu izpildīja spīdoši. Žēl, ka atlikušajiem karavīriem pēc milzīgajiem lielkaujas piedzīvojumiem bija jāizklīst un pulka kaujas gaitas ar to arī izbeidzās.

Pulkvedis Roberts Osis raksta:

Pēc kaujām 1945. gada janvāra vidū (4. Kurzemes kaujas), 19. divīzijas frontē iestājās „bez pārmaiņu" periods, kas ilga apm. mēnesi. Šajā laikā diezgan lielu aktīvitāti sāka parādīt īpaši apmācītas, sagatavotas un speciāli apbruņotas krievu izlūkošanas vienības. Daudzi 19. div. veterāni bija krituši un ievainoti; maz to bija palicis vienībās, kālab vienu otru reizi krieviem veicās. Nebija vairs vīru, kas, piem., maisā pārnesa izlūku gājienā miegā pārsteigtu krievu rotas komandieri. Janvāra beigās Pūces purvā krievi iznīcināja mūsu 8 vīru kaujas patruļu.

5. Kurzemes kaujas laikā (15. febr.) krieviem sākumā izdevās dziļāks pārrāvums vācu 12. Luftw. div. iecirknī ZA no Lestenes un arī ielauzties Lestenes muižā, tā apdraudot 19. div. kreiso spārnu. Krievu vienības jau bija pusceļā uz Irlavu, kad no Zebras ez. rajona pārsviestais 19. div. 2. pulks, izvēršoties no gājiena, izsita krievus no Lestenes muižas un piespieda tos atiet; ielenkums neizdevās vācu vienību nokavēšanās dēļ. Smagākas kaujas notika vēl Zariņu, Vamžu un Cīruļu apkārtnē, bet frontes stāvoklis palika bez pārmaiņām.

Pēc 5. Kurzemes kaujas latviešu vienības atradās apm 30 km garā frontē no Lestenes līdz Zebras ezeram, kad 22. martā sākās 6. Kurzemes kauja ar krievu uzbrukumu starp Zebras ez. un Cieceres ez. Vācu vienībām neizdevās fronti noturēt un dziļāki krievu iebrukumi jau apdraudēja Remti un Saldu. Steigā uz šo rajonu pārsviestā 19. divīzija vairāku dienu kaujās, mežainā apvidū, atspieda krievu vienības atpakaļ gandrīz līdz to izejas pozicijām. Līdz ar to lielāku kauju posms Kurzemes frontē izbeidzās.

Kaujās mūsu zaudējumi bija diezgan prāvi. Tā Ziemassvētku kaujās divi dienās 2. pulks zaudēja kritušus un smagi ievainotus 12 rotu komandierus,

Lestenes baznīca 1945. gada janvārī

bet visā Ziemassvētku kauju 1. periodā (līdz 31.12.) 73 kritušus un 341 ievainotu kaŗavīru.

Visās sešās lielajās kaujās krievi bija zaudējuši prāvus spēkus, pie kam kaujas iepriekš rūpīgi sagatavotas. Īpaši jāatzīmē krievu gatavošanās Ziemassvētku kaujām ,kad tiešā frontes joslā 3 nedēļas notika kaujas mācības, kuŗās vienības tika apmācītas darbībā iespējami līdzīgā patiesiem kaujas apstākļiem, piem., ciešā sekošanā artilerijas brāzieniem, sadarbībā ar gaisa spēkiem, tankiem, pretdarbībā triecienlielgabaliem u.c. Reizēm apmācību laikā uz iedomāto ienaidnieku smago ieroču viesuļuguns ilga 6—8 stundas, un vairākas bumbvedēju eskadriļas nometa lielākas smago bumbu kravas, ko varēja arī novērot no mūsu ierakumiem.

Lielākas tanku vienības ņēma dalību pirmajās trīs kaujās (piem. 1. kaujā I tanku korp.), bet pārējās stipri piesardzīgi, jo zaudējumi bija prāvi (1. kaujā 19. div. iecirknī 47 tanki). Tas pats sakāms par gaisa spēku darbību, lai gan lidmašīnu frontē bija prāvs skaits. 8. maija rītā krievi, lai aizkavētu izkļūšanu no Liepājas, bombardēja Kaŗa ostu un piekrasti (bumbas krita arī pilsētā) ar apm. 270 lidmašīnām.

Ļoti izšķērdīgi kauju laikā krievi rīkojās ar municiju, sevišķi sm. ieroču šāviņiem, kuŗus viņi piegādāja frontē ar amerikāņu 8 t automobiļiem. Dažreiz, piem., Ziemassvētku kauju laikā, mūsu vienības atņēma tādus šāviņu

daudzumus, ka varēja ar tiem iztikt („melnie" šāviņi, jo vācu vadība tos nezināja un viņas atļautais vairums kaujās ātri izsīka) ilgu laiku. Nekādu jaunu ieroču, izņemot „katjušas" krievi nepielietoja.

Ziemassvētku kaujās un vēlāk, tika izmēģinātas no vācu puses 19. div. iecirknī 32 cm raķetes, pildītas ar V2 raķešu sprāgstvielām un arī šķidrumu, līdzīgu naftalinam. Tās tika izšautas no zediņiem līdzīgiem statīviem. To iedarbība bija apmēram kā „miglas metējiem", tikai spēcīgāka.

Dažu kauju laikā, sevišķi 4. Kurzemes kaujās 16. janvārī, lai „nogurdinātu" ienaidnieku, krievi uzbruka ar t.s. soda rotām. Tās, tikpat kā neapbruņotas, cieta smagus zaudējumus. 19. div. iecirknī tādās soda rotās tikpat kā nebija latviešu, bet nomainīto vācu vienību priekšlaukā (piem., pie Zebras ez., Smiltniekiem un Baložiem) mūsu izlūki atrada daudzus kritušus latviešus no krievu soda rotām. Atrastie dokumenti liecināja, ka, krieviem ieņemot Vidzemi, tie bija mobilizēti un iedalīti soda rotās, pie kam lielākā daļa bija dažādu slimību dēļ atbrīvoti no iesaukšanas leģionā.

Tiešais kauju rajons tika stipri papostīts un mājas vai nu nojauktas, nodedzinātas jeb sagrautas. Vairākās vietās laukus izpostīja ierakumi un šķēršļi; jāatzīmē plašie mīnu lauki. Vācu SS karavīri ļoti necienīgi izturējās pret dievnamiem: Džūkstes baznīcā bija ierīkota garāža un iekšiene stipri izpostīta, bet Lestenes baznīcas kokgriezumi izvazāti pa apkārtējiem ierakumiem un zemnīcām. Altāra telpa bija piegānīta un baznīca tikko nenodega, kad daži vācu karavīri baznīcas tornī naktī uz 7. februāri bija sarīkojuši iedzeršanu. Baznīcu no nodegšanas paglāba tai naktī no Džūkstes uz Zebras ezera rajonu ejošais 19. div. pulks. Amatniekos bija izpostīts un izsvaidīts Lercha-Puškaiša archīvs.

Māju šķūņos atradās daudz labības un to mūsu karavīri ar īpašnieku atstātām kuļmašīnām izkūla, samala un tā papildināja devu. Tāpat labi noderēja plašie cukurbiešu lauki. Pavasarī šie krājumi izsīka un bija stipri izjūtams to trūkums. Frontē tika izdota arī zirggaļa.

Kurzemē mūsu vienības tikpat kā bija atgrieztas no aizmugures. Atvaļinājumus piešķīra pavisam retos izņēmuma gadījumos. Trūka sakaru ar latviešu iestādēm un ģenerālinspektors tikai reizi — 29. decembrī — varēja apmeklēt mūsu vienības. Vairākkārt, kad radās iespējas, vācu augstākai vadībai tas tika atgādināts, un kā savu panākumu pretimnākšanā šai ziņā tās atzīmēja Nacionālās Padomes nodibināšanā Potsdamā.

Mūsu karavīri ar lielu nepatiku vēroja vācu priekšniecības rīcību, izvirzot sev piemērotākos, kas mazāk pretotos diezgan atklāti paustam vācu viedoklim, ka cīņa jāved pašas cīņas dēļ un latviešiem nevar un nedrīkst būt savu mērķu. Daži karavīri jau agrāk bija sakaros ar mūsu bij. politiķiem (Sēju, Einbergu, Tepferu, Cielēnu u.c.), bet tas stāvokli daudz negrozīja. Iespējams, ka dažu 19. div. vecāko virsnieku asa protesta dēļ nenotika plašākas izrēķināšanās ar arestētiem kureliešiem.

Vēl pēdējā brīdī vairāki Liepājā esošie virsnieki mēģināja kopā ar dažiem mūsu politiķiem stāties sakaros ar sabiedrotiem un tā paglābt Kurzemi no

Mežsarga māja pie Lestenes muižas pēc krievu padzīšanas 1945. gada janvārī

krievu okupācijas. Nodibinājās Tautas Padome, kuŗa izvirzīja valdības galvu un pagaidu valdības delegācija mēģināja arī 6. maijā pie Ziemeļfrontes virspavēlnieka ģen.-plkv. Hilperta panākt 19. divīzijas glābšanu, bet virspavēlnieks atbildējis, ka viņš nekapitulēšot un cīņu turpināšot. Vēlāk, 7. maija vakarā, viņš bija apdomājies, bet 19. divīzija tad vairs nebija glābjama.

PIEKTĀ KURZEMES LIELKAUJA

1945. gada 10. janvārī sākās krievu ofensīva, izejot no Varšavas telpas vispārējā virzienā uz Berlīni. Šīs ofensīvas mērķis bija Vācijas galīga satriekšana.

Kopš 1944. gada 6. jūnija, kad sabiedrotie uzsāka savu izšķirīgo desanta operāciju pret Kantentīnas pussalu, forsējot Lamanša kanālu, Vācija bija spiesta cīnīties apļa frontē. Militāri kaŗš bija zaudēts. Ja militārās operācijas tika turpinātas, tad tām bija pamatā politiski nolūki.

Kā jau iepriekš tika aizrādīts, ťad nepieciešamo rezervju radīšanai pašā Vācijas territorijā vācu kaŗaspēka virspavēlnieks ģen.-plkv. Guderiāns centās par katru cenu piedabūt Hitleru evakuēt Kurzemi. Hitlers tam katēgoriski

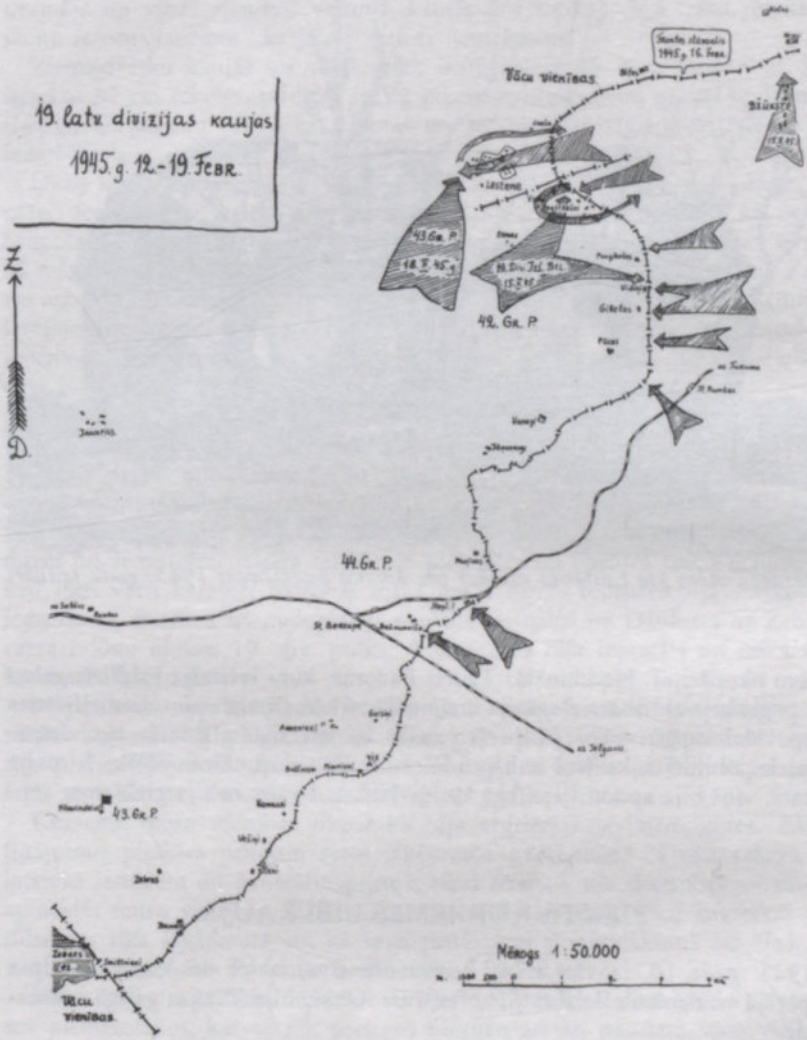
19. latv. divizijas kaujas
1945. g. 12.-19. Febr.
Z
D
Vācu vienības
43. Gr. P.
49. Gr. P.
44. Gr. P.
43. Gr. P.
Vācu vienības
Mērogs 1:50.000

19. divīzijas karavīru kapi pie Lestenes 1945. gadā

pretojās. Tomēr pēc krievu uzbrukuma sākšanās 1945. gada 15. janvārī, Guderiānam izdevās panākt atļauju izvākt no Kurzemes 7 divīzijas, starp tām abas tanku divīzijas. Tas atstāja samērā jūtamu iespaidu uz turpmākām Kurzemes garnizona kaujas spējām, jo nu 170 km garās frontes aizstāvēšanai bija palikušas vairs tikai 25 skeletiem līdzīgas divīzijas. Piemēram, vācu 12. Luftwaffen Felddivision sastāvēja no reducēta stāba, dienesta organiem un pāris kājnieku rotām.

Lai aizstāvēšanās uzdevumu izpildītu, tad nācās pirmkārt, divīzijām ierādīt plašākus aizstāvēšanās iecirkņus, vai — otrkārt, saīsināt fronti, ar kauju atdodot ienaidniekam apvidu.

Tas nenozīmēja, ka krievi būtu izturējušies pasīvi. Kā februāra, tā marta lielkaujas bija krievu uzbrukuma sekas, pie kam mērķis arvienu bija tas pats — iztriekties cauri kādā vietā aizstāvēšanās pozicijai, ieņemt Liepāju un Ventspili un līdz ar to nolikvidēt Kurzemes cietokšņa garnizonu.

1945. gada 12. februārī krievi sāka uzbrukumu Džūkstes, Irlavas virzienā ar smagumpunktu pret Lesteni, ko aizstāvēja 12. Luftw. Felddivīzija. Spēcīgi uzbrukumi tika vērsti arī pret Pūcēm, Stepīšiem un Brūnumuižu, bet 6. pulks visus uzbrukumus atsita.

Nākošās dienās krieviem izdevās iebrukumi Lestenes muižā, kas gāja dažkārt no rokas rokā. 15. februārī pievilka Laumaņa fizilieru bataljonu, kam nodeva aizstāvēt iecirkni starp Svilpjiem un Vidiņiem. Laumaņa btl.

cīnījās pret lielu ienaidnieka pārspēku un sekmīgi noturēja savu poziciju. Turpmākās dienās pie novājinātās 12. divīzijas krievi panāca iebrukumu, ieņēma Lesteni un atradās gājienā uz Irlavu, kad no Zebras ezera rajona steigā pievilka 2. pulku. 18. februārī šis pulks no gājiena iekārtas izvērsās un pārgāja pretuzbrukumā, ieņēma Lesteni un piespieda krievus steigā atstāt visu iebrukuma vietu. 19. februārī vēl notika krievu spēcīgi uzbrukumi, bet tie tika atsisti. Līdz ar to 5. Kurzemes lielkauja beidzās, līdz marta otrā pusē sākās 6. un pēdējā.

6. KURZEMES LIELKAUJA

Pēc februāŗa 5. lielkaujas 19. divīzija ieņēma rajonu no Lestenes līdz Zebras ez. un vēl R no tā, kas iztaisīja apm. 30 km platu fronti.

Marta vidū sākās šī pēdējā Kurzemes lielkauja, kas norisinājās ļoti īpatnējos apstākļos. Kurzemē bija sācies atkusnis. Lai gan ziema nebija nekāda dziļā, tad tomēr upes, strauti un grāvji bija pārplūduši. Kaŗaspēka kustības varēja notikt tikai gar ceļiem. Kājnieki izmantoja apvidu kā parasts, tikai tad gan bez smagiem ieročiem kā prettanku lielgabaliem un kājnieku artilerijas, kas saistīti ar zirgu vai motoru velkmi pie ceļiem. Kājnieki līdzi transportēja vieglos automatiskos ieročus un granātmetējus līdz 8 cm kalibriem. Krievi šinī kaujā izrādījās kustīgāki: pateicoties amerikāņu mašīnām, kam visi četri riteņi velkošie, tāpat pašu kāpurķēžu vilcējiem, tie spēja piegādāt kaujas materiālus un divi nedēļas uzbrukt. Vācu transports bija pilnīgi sabrucis. Milzīgas mašīnu kolonnas bija iestrēgušas pavasaŗa dubļos. Vienīgais piegādes un nogādes līdzeklis bija zemnieka zirgs ar vienjūga ratiem. Droši var teikt, ka 6. Kurzemes lielkaujā visu transporta smagumu iznesa Kurzemes zemnieku šķūtis. Ceļi tapa izbraukti līdz pamatu pamatiem. Tie burtiski bija kļuvuši par dubļu upēm.

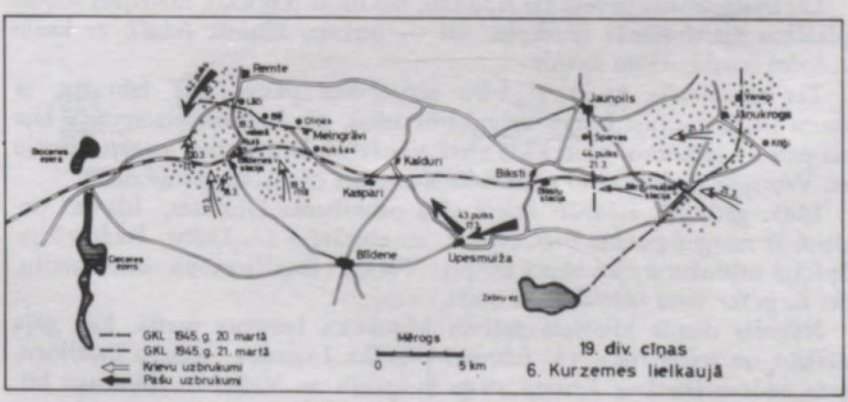

19. div. cīņas
6. Kurzemes lielkaujā

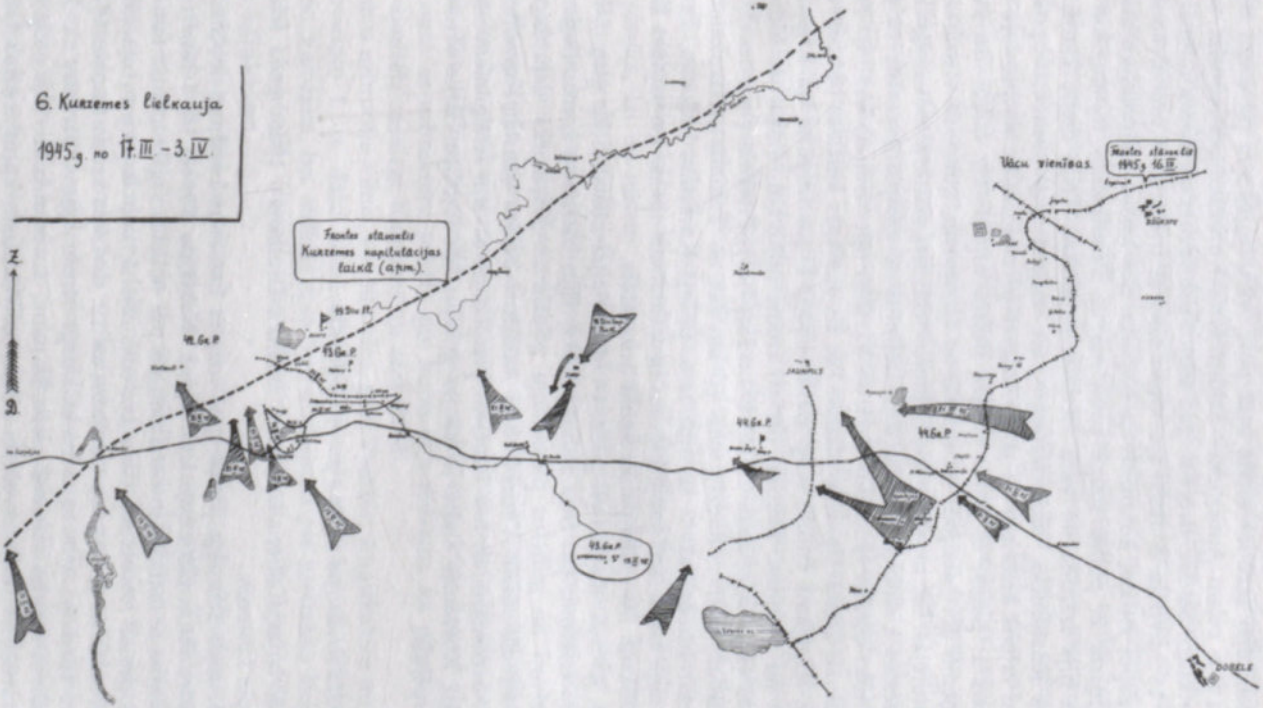
6. Kurzemes lielkauja
1945.g. no 17.III. - 3.IV.
Frontes stāvoklis
Kurzemes kapitulācijas
laikā (apm.)
Vācu vienības
Frontes stāvoklis
1945.g. 16.IV.
Z
D
42.Gr.P.
43.Gr.P.
44.Gr.P.
DOBELE

6. lielkaujai sākoties marta otrā pusē, vācu daļas soli pa solim tika atspiestas līdz ceļam Annenieki—Saldus. Krievi uzbrukumus ievadīja ar smagumpunktiem Saldus, Brocēni, gan atkal Pilsblīdenes un Bikstu rajonā.

Pret 19. divīziju 6. lielkauju krievi sāka ar triecieniem pret Brūnumuižu un Bērzupes staciju, ko aizstāvēja 6. pulks. Šos krievu uzbrukumus atsita.

19. martā 2. pulku steigā pārsvieda uz Pilsblīdenes rajonu, kur vācu pozicija bija izārdīta un vācu vienības pajukušas. Triju dienu kaujā pulks apturēja ienaidnieka tālākvirzīšanos un atguva daļu zaudētās pozicijas. Kaulaču rajonā krieviem no jauna izdevās pārrāvums, ko nosprostoja steigā pievestais 1. pulks. 6. pulks cīnījās Bikstu rajonā. Uz laiku šim pulkam bija atņemti abi bataljoni un nolikti uz virzieniem, kur vācu vienības vairs lāgā neturējās. Šie bataljoni kluva tanīs vietās par aizstāvēšanās mugurkaulu.

Kurzemes cietokšņa vadība bija izlēmusi ar atkāpšanās manevru fronti pakāpeniski atvilkt tās vidus daļā uz Viesātes upes līnijas, kur bija sagatavotas jaunas aizstāvēšanās pozicijas. Pēc šīs atiešanas kustības būtu izveidota visīsākā iespējamā fronte starp Baltijas jūru D no Liepājas un Rīgas jūras līci ZA no Tukuma. Faktiski tur arī fronte nonāca un izskatījās šādi: Jūrmalciems (krieviem, apm. 23 km D no Liepājas), Priekule (krieviem), Pampāļi, Saldus, Grenči, Radziņciems (6 km ZA no Tukuma), Klapkalnciems.

30. martā nobeidzās 6. un līdz ar to pēdējā Kurzemes lielkauja. Latviešu 19. divīzija taisni šinī kaujā bija tas neuzvarāmais spēks, kas saglāba Kurzemes cietoksni. Šis spēks palika kaujā neuzvarēts.

1945. gada 8. maijā tieši plkst. 14.00 divīzijas komandieris ģltn. Strekenbachs pa telefonu paziņoja pulku un atsevišķo bataljonu komandieriem, ka tie atbrīvoti no militāro pienākumu pildīšanas. Kaŗaspēka daļu komandpunkti atradās tolaik Variebā. Šinī momentā beidza eksistēt Kurzemes cietoksnis. Sarkanarmieši bez ieročiem piecēlās no saviem ierakumiem un pārpludināja Kurzemes aizstāvju kaujas grāvjus. Ar ieročiem sarkanarmieši to nebija spējuši.

Kapráļa Riekstiņa liecība par 5. lielkauju:

19. divīzijas fizilieru bataljona (majora Laumaņa) 1945. gada februāŗa kaujas pie Lestenes.

1945. gada februāŗa pirmā pusē majora Laumaņa bataljons ieņēma kaujas sektoru Annenieku baznīcas rajonā. Naktī no 13. uz 14. februāri kāda vācu vienība nomainīja šo bataljonu un pēc nelielas sagatavošanās tam vajadzēja doties uz iebrukuma vietu Lestenes rajonā, kuŗu krieviem bija izdevies gūt tieši salaidnē starp vācu vienībām un 19. divīzijas kreiso flanku. 15. februāŗa pēcpusdienā zem ienaidnieka smago ieroču uguns, pārvarot no Lestenes Sīlišiem frontes virzienā esošo klajumu, šis iebrukums tika nosprostots un aizstāvēšanās līnija izveidota sākot no Vamžiem. kuŗus ieņēma fizilieru btl. 1. rotas (ltn. Pētersona) II vads v.v. Grauduma vadībā (kritis naktī

no 18.uz 19. martu kaujās pie Pilsblīdenes), pieslēgdamies vāciešiem. Tālāk pa labi Augstkalni—Svilpji—Paugibelas—Vidiņi.

Naktī no Augstkalnos un Svilpjos novietotā vada izlūku grupa pēc lielās rosības un tanku trokšņiem ienaidnieka pusē varēja konstatēt, ka tas šeit savilcies ievērojamus spēkus, tā tad drīzumā gaidāms arī to uzbrukums. Ievērojot to, ka Augstkalnu priekšā esošais klajums piemērots tanku uzbrukumiem, pie tur novietotā vada naktī izsūtīja arī bataljona tanku medniekus.

Mēdz teikt, ka frontē nekas tik droši neliecina par lielāka uzbrukuma sākumu, kā absolūts klusums frontes priekšējās līnijās. Tāds klusuma brīdis bija iestājies arī 16. februāŗa rītā, kad kopā ar rotas komandieri apstaigāju pēdējo reizi vada sektoru, lai kopīgi orientētos apvidū un noteiktu svarīgākos punktus artilerijas un granātmetēju uguns vadīšanai. Vēlāk, vēl joprojām valdot šim nospiedošajam klusumam, vērojot starplauku, atklājās pavisam neparasts skats, kuŗā izpaudās viena no krievu pielietotajām taktikām, sagatavojot uzbrukumu — tie reizē ar smago ieroču viesuļuguni mēģina izbīdīt pēc iespējas tālu uz priekšu vairāk smagos ieročus un novietot tādās vietās, no kurienes ar tiešo tēmēšanu var apšaudīt pretinieka pirmajās līnijās novietotos ložmetējus un bunkurus. Šoreiz šī darbība tiem iznāca nesaskaņota, jo vēl pastāvot klusumam, starplaukā parādījās četrjūgs, kuŗš aiz sevis vilka smago prettanku lielgabalu un mēģināja sasniegt vietu, no kurienes mēs tam bijām kā uz delnas. Lai gan šī darbība vilkās īsu brīdi, tomēr ar to pietika, lai uz turieni vērstu 4 patšauteņu stobrus un šo skrējienu noguldītu pusceļā. Tūlīt sākās krievu raidītā artilerijas un pārējo smago ieroču uguns, kas nepārtraukti ilga 4 stundas, pēc kam sekoja viņu ievadītais uzbrukums visā 19. divīzijas sektorā.

Pēc šīs spēcīgās sagatavošanas uguns un sekojošā uzbrukuma spara bija skaidrs, ka šeit par katru cenu un visiem līdzekļiem tiek mēģināts rast pārrāvumu. Tas vēlāk apstiprinājās, kad mūsu rokās nāca kāda krievu virsnieka karšu soma ar uzbrukuma pavēli, pēc kuŗas bija redzams, ka pirmajā dienā tiem vajadzēja sasniegt Kandavu un otrā Sabili.

Pirmais uzbrucēju vilnis, ap 300 vīru, pret Vamžos, Augstkalnos un Svilpjos novietoto 1. rt. dažu tanku atbalstā izspieda vāciešus un vienu mūsu vadu no Vamžiem, bet atdūrās apm 300 m dziļumā pie prettanku lielgabala pozicijas, kur atradās latvieši. Tie, sašaujot 2 tankus, savu uguni vērsa pret krievu kājniekiem.

Augstkalnu priekšā šis pirmais vilnis tika piespiests pie zemes pusceļā, un labi ja trešai daļai izdevās atgriezties savās izejas pozicijās. Tomēr zaudētie Vamži arī mums radīja raizes, jo no Augstkalnos un Svilpjos novietotā vada bija jāizņem pa grupai, lai nodrošinātu kaujas līnijas kreiso flanku.

Pārkārtošanos nācās veikt zem artilerijas un smago granātmetēju uguns, jo sastopot te pretestību, atkārtoti tika noklāta mūsu pozicija. Jau drīzi sekoja jauns uzbrucēju vilnis, šoreiz 5 tanku atbalstā. Stāvoklis kļuva kritisks, kad otrajam vilnim sekoja trešais. Atsitot pirmos divus uzbrucēju viļņus, Augstkalnos esošās 3 patšautenes (42. g. modelis) bija patērējušas labu daļu

municijas, kuŗas piegādi traucēja artilerijas uguns pa tuvējo aizmuguri. Nācās ievērot vislielāko taupību. Šeit parādījās mūsu precīzā sadarbība ar smago ieroču vienībām un artileriju. Visu ieroču uguns sadarbības rezultātā un vienībai pārejot prettriecienā, krievu uzbrukums tika likvidēts. Starplaikā stāvoklis bija krasi mainījies Svilpjos. Kādam krievu tankam ar tiešu trāpījumu bija laimējies apklusināt tur esošo mūsu patšauteni līdz ar pusi no apkalpes. Divi ievainotiem izdevās sasniegt Augstkalnus un ziņot, ka caur radušos spraugu tur nepārtraukti plūst krievi, kuŗi jau tuvojas btl. komandpunktam Ērmās. Pieprasot no btl. komandieŗa rezerves plaisas nosprostošanai, izrādījās, ka tādu nav, jo btl. vienīgais rezerves vads sava komandieŗa v.v. Vārnas (kritis 20. martā kaujās pie Pilsblīdenes) vadībā bija devies uz Paugibelām, lai tur likvidētu kādu pārrāvumu. Šis vads tur cīnījās vairāk nekā stundu smagā tuvcīņā. Augstkalnos esošā vienība atradās pakavveida ielenkumā. Lai glābtu stāvokli un nosprostotu abās pusēs radušos iebrukumus, šeit esošā vienība sava komandieŗa kpr. Riekstiņa (1945. g. 22. aprīlī paaugstināts par leitnantu) vadībā, sazinoties ar rotas komandieri, atstāja Augstkalnus un virzīdamās gar meža malu Ērmes virzienā, mēģināja nosprostot tur radušos spraugu. Šinī kustībā to pārsteidza spēcīga krievu triecienvienība, kas bija iesūkusies mežā. Tuvcīņā izdevās krievus atspiest. Smagi tika ievainots rotas komandieris ltn. Pētersons un vēl daži. Rotas vadību pārņēma kpr. Riekstiņš. Kopā ar tanku apkaŗotāju grupu izdevās spraugu noturēt, līdz palīgā piesteidzās kāda rota no 2. pulka. Pēc ievainoto nogādāšanas un municijas papildināšanas fizilieru btl. 1. rt. virzījās uz Vamžiem, lai nosprostotu tur esošo plaisu. Šinī prettriecienā no sava iepriekšējās dienas sastāva (136 vīri) varēja sūtīt tikai vairs 45 vīrus.

Naktī no 16. uz 17. februāri trieciengrupa 25 vīru sastāvā devās uz Augstkalniem, kuŗus triecienā ieņēma, bet nespēja noturēt un grupa atgriezās izejpozicijās.

18. februāŗa naktī btl. Augstkalnu, Svilpju, Vidiņu rajonā organizēja jaunu uzbrukumu, ar kuŗu stāvokli Vamžu, Augskalnu Svilpju rajonā nostabilizēja.

Kāds 19. Art. pulka kaŗavīrs ziņo:

Jūlija beigās II divizions atgāja caur Goliševo uz Kārsavas rajonu, kur Stac. Mežuļi (D no Kārsavas) saņēma jaunus, modernus lielgabalus un tika pārvietots uz Lubānas rajonu, kur dažas dienas palika vienību sakārtošanai. Ievērojamāka kaujas darbība abiem divizioniem bija pie Lubānas ezera (R krastā). Šeit I divizions bija pozicijās Cerpelnieku rajonā, bet II divizions — Ošagala rajonā. Ienaidnieka uzbrukums bija vērsts pret Barkavu, gar Lubānas ezera D galu. Abi 19. art. pulka divizioni un 15. art. pulks šeit kopā ar koncentrētu artilerijas uguni mēģināja 4 stundas atturēt ienaidnieka kājnieku masu uzbrukumu no ezera D gala uz Buzāniem. Municijas trūkums un ienaidnieka apdraudējums no Barkavas rajona spieda pakāpeniski atvilkt

artilerijas vienības pāri Aiviekstes upei pie Meirāniem un pāriet uz aizstāvēšanās pozicijām upes R krastā.

I divizions pārgāja uz Lubānas rajonu, bet II divizions uz Aizpurves rajonu. Divas dienas II divizions sekmīgi darbojās artilerijas uguns koncentrācijās pie Meirāniem, lai aizkavētu ienaidniekam forsēt Aiviekstes upi. Divizions piedalījās uguns koncentrācijās, mainot bateriju uguns poziciju pat vairāk nekā par 90 gradiem. Ienaidniekam tomēr izdevās forsēt Aiviekstes upi pie Meirāniem un uzsākt strauju uzbrukumu virzienā uz Madonu. Šis apstāklis radīja draudošu stāvokli II divizionam un tam blakus novietotām 15. artilerijas pulka vienībām. Tā kā poziciju aizmugurē atradās nepārbraucami purvi, tad vienīgais atkāpšanās ceļš bija uz ziemeļiem gar Lubānas ezera R malu. Šo ceļa izeju uz lielceļa Lubāna—Dzelzava 2 dienas noturēja 19. art. pulka I divizions un 15. art. pulka I divizions, atrodoties nepārtrauktās tuvcīņās ar uzbrūkošo ienaidnieku. Pēc šīm kaujām abi 19. art. pulka divizioni tika atvilkti uz pretošanās pozicijām pie Liedes kroga un vēlāk uz Cesvaines rajonu. I divizions ieņēma pozicijas Z no Cesvaines, bet II divizions ZA no Cesvaines (Kraukļu rajonā). Ienaidnieka uzbrukumi vērsās pret stac. Dzelzava un Cesvaini. Uzbrukumus stac. Dzelzava rajonā palīdzēja atturēt II divizions, kopā ar 15. art. pulka II divizionu. Ienaidniekam pārceļot uzbrukuma smagumpunktu uz Cesvaines rajonu, II divizions tika pārvietots uz Kārzdabas rajonu, kur arī atradās visas latviešu artilerijas vienības 15. artilerijas pulka komandieŗa pulkveža Skaistlauka vadībā. Ievērojamāki ienaidnieka uzbrukumi šeit sākās ap 16. augustu 1944. gadā. Aviācijas atbalstīti, lielāki ienaidnieka spēki uzbruka salaidnei starp 19. divīziju un kaimiņu, vācu armijas divīziju, pa labi. Tika ieņemts Nesaules kalns, un ienaidnieks pievirzījās līdz pat Kārzdabai. Viņa tālākie uzbrukumi tika apturēti ar sekmīgi koncentrētu 6 artilerijas divīzionu uguni.

Augusta mēneša beigās ienaidnieka uzbrukumu smagumpunkts vērsās pret Liezeri un tas sāka apdraudēt vispārējo frontes stāvokli, tādēļ tika iesākta frontes pakāpeniska atvilkšana rietumu virzienā.

19. art. pulka II divizions tika pārvietots uz Kraukļu rajonu un septembŗa sākumā — uz Tirziešu rajonu, kur sekmīgi atbalstīja mūsu kājnieku prettriecienus. No šejienes divizions pārvietojās uz Rankas rajonu, kur sadarbojās ar vācu armijas artilerijas vienībām. No šejienes II divizions darbojās vairākās pretošanās pozicijās līdz pat Auļukalna rajonam, no kurienes tam uzdod pāriet uz armijas labo robežu. Divizions ar gaismu uzsāka gājienu un pēcpusdienā ieņēma jau uguns pozicijas Maišeļu rajonā (R. no Alauksta ezera). Ap plkst. 18.00 II divizions tika no jauna pārcelts uz Bānūžu rajonu. I divizions no Kārzdabas rajona tika pārvietots uz Živas rajonu un no turienes caur Piebalgu uz Maišeļu rajonu līdz ar 15. art. pulku. No šejienes I divizions darbojās kopā ar 15. art. pulku līdz Nītaures rajonā esošām aizstāvēšanās pozicijām. No Bānūžu rajona II divizions darbojās atkal uz armijas kreisās robežas, ieņemot uguns pozicijas Sēļu rajonā (apm. 4 km D no stac. Rāmuļi). Šeit divizions ar artilerijas uguni sekmīgi likvidē ienaid-

nieka uzbrukumus, dodot iespēju noturēt pretošanās pozicijas līdz tumsai. Tumsā un lietū divizions atgāja pa vienīgo atiešanas ceļu, kurš bija jau no ienaidnieka apdraudēts. Ienaidnieks bija ielauzies starp armijām apm. 3 km dziļumā. Nākošās pretošanās pozicijas II divizionam bija Asaru rajonā. Diviziona sekmīgā uguns deva iespēju arī šīs pozicijas noturēt līdz tumsai, kad atgāja caur Mores pagasta valdi uz Kadaru rajonu, kur ieņēma uguns poziciju jau iepriekš sagatavotās uguns pozicijās. Šinī pozicijā I un II divizions ar 1. oktobri atradās 19. art. pulka komandieŗa majora Grāveļa vadībā un sekmīgi darbojās pretuzbrukumu pabalstīšanā un artilerijas uguns koncentrācijās. Jūtamais artilerijas municijas trūkums un frontes stāvoklis prasīja atiet arī no šīs izbūvētās aizstāvēšanās pozicijas. 3. oktobŗa naktī II diviziona rīcībā bija tikai 28 šāviņi. II divizions tika atvilkts uz Jūdāžu rajonu, no kurienes kopā ar I divizionu 5. oktobŗa vakarā tika izvilkti no kaujas darbības, lai gājienā caur Inčukalnu, Ropažiem, Juglas elektr. spēkstaciju, Rīgu un Kalnciemu pārvietotos uz jaunu frontes iecirkni Kurzemē. Džūkstes rajonā abi divizioni nonāca 10. oktobrī. II divizions saņēma pavēli nomainīt kādu vācu armijas artilerijas divizionu Branču rajonā, kur sabija dažas dienas un jau 12. oktobrī tika pārvietots uz Caunes rajonu (apm. 9 km D no Lestenes). Šeit II divizions sekmīgi atbalstīja 42. Gren. pulka ienaidnieka uzbrukuma atvairīšanā un pretuzbrukumu izvešanā. Ar 1. novembri I divizions tika pārvietots uz jaunām uguns pozicijām Putnu rajonā (apm. 4 km D no Džūkstes) un kopā ar I divizionu un vairākiem vācu armijas artilerijas divizioniem nonāca vienas vācu armijas divīzijas rīcībā, kā tās vispārējās darbības artilerija 19. artilerijas pulka komandieŗa maj. Grāveļa vadībā.

I divizions ar 10. oktobri ieņēma uguns pozicijas Midzeņu rajonā (apm. 3 km DA no Džūkstes), kur arī atradās līdz 1945. gadam. Divizions ar artilerijas uguni sekmīgi darbojās ienaidnieka uzbrukumu atvairīšanā, īpaši augstuma 73,0 rajonā.

19. art. pulka II un IV (sm.) divizioni ar oktobŗa mēnesi 1944. g. atradās uguns pozicijās Tēviņu rajonā (apm. 9 km DR no Džūkstes), artilerijas vispārējās darbības grupas sastāvā.

III divizions palika šinīs pozicijās līdz 24. decembrim, bet IV (sm.) divizions oktobŗa beigās tika izformēts un no tā izdalītie kadri tika nosūtīti uz Vāciju tur formējamam jaunajam 15. art. pulka (Rēberga) smagās artilerijas divizionam. IV diviziona materiālā daļa tika nodota 15. art. pulka IV diviziona papildināšanai.

1944. gada decembŗa sākumā ienāca ziņas, kas deva iemeslu domāt, ka ienaidnieks šinī iecirknī gatavojas lielākam uzbrukumam. Šāds uzbrukums sākās Ziemassvētku priekšvakarā, 23. decembŗa rītā ar lieliem kājnieku un artilerijas spēkiem. Mūsu galvenā kaujas līnija līdz pat atbalsta punktiem tās tuvākā aizmugurē tika pārklāta ar ienaidnieka mīnmetēju un „Katjušas" uguni. Stipras artilerijas uguns koncentrācijas bija vērstas pret mūsu rezervēm, artilerijas novietojumu, satiksmes un sakaru mezgliem. Jau pēc pus-

stundas artilerijas telefona sakari bija pilnīgi pārtraukti. Pat radio sakaros bija jūtami traucējumi. Ienaidnieka blīvā uguns izslēdza katru apvidus novērošanas iespēju, tā kā artilerija palika bez redzes. Arī aizmugures novērošanas punkti nedeva iespēju pārredzēt notikumus uz galvenās kaujas līnijas. Mūsu artilerija uzsāka pēc plāna paredzēto „aklo" uguni, kas ilga apmēram 30 minūtes. Šī uguns ienaidnieku tomēr pārsteigusi, jo tā bijusi ļoti iedarbīga tieši uz uzbrūkošo ienaidnieka kājnieku koncentrējumiem. Pēc ienaidnieka artilerijas uguns sagatavošanas, sākās tā kājnieku un tanku uzbrukums ar smagumpunktu abu divīziju saskarē. Vācu divīzijas iecirknī ienaidnieks pārsteidzis mūsu kājniekus bunkuros, jo bija pievirzījies ļoti tuvu savai artilerijas ugunij. Šeit tika pārsteigti arī daudzi artilerijas priekšējie novērotāji. Šinī iecirknī ienaidnieks strauji virzījās uz priekšu un ap plkst. 10.00 jau bija pie priekšējām artilerijas pozicijām.

19. divīzijas iecirknī ienaidnieks sastapa sīvu pretestību, ko veicināja samērā šķēršļotais un segtais apvidus. Līdz ar ienaidnieka kājnieku uzbrukuma sākumu (triecienu), artilerijas uguns tika pārnesta uz mūsu poziciju tuvāko aizmuguri. Sāka intensīvi darboties ienaidnieka aviācija, apkaļojot ar bumbām un automatiskiem ieročiem katru kustību uz aizmugures ceļiem, darbojošās artilerijas uguns pozicijās un pat kustību apvidū. Tā, piemēram, ap plkst. 10.00 vienā brīdī gaisā varēja saskaitīt ap 60 lidmašīnu. Aizstāvju pusē tādi netika manīti. Tātad ienaidniekam bija pilnīgs gaisa pārsvars. Ienaidnieka aviācijas darbība tādēļ iespaidoja municijas piegādi, rezervju pievešanu un artilerijas darbību. Ap plkst. 10.00 ienaidnieks jau bija iznīcinājis vienu vācu artilerijas divizionu un nonācis pie 19. art. pulka II un III diviziona uguns pozicijām. Šo divizionu dažas baterijas nonāca ļoti kritiskā stāvoklī, jo bija kategoriska pavēle uguns pozicijas neatstāt. Šie divizioni bija spiesti aizsargāt apdraudētās baterijas ar artilerijas uguni no vēl neapdraudētām baterijām. II diviziona viena baterija visu dienu atradās tuvcīņās ar uzbrūkošiem ienaidnieka kājniekiem. Abi divizioni tomēr savas uguns pozicijas noturēja. Ar sekmīgām artilerijas uguns koncentrācijām 23. decembrī izdevās ienaidnieka kājnieku un tanku virzīšanos apturēt artilerijas uguns poziciju tuvumā. Šinī dienā lielu artilerijas uguns pabalstu sniedza 19. art. pulka I divizions, kuŗa uguns pozicijas nebija apdraudētas no tiešiem ienaidnieka uzbrukumiem. 15. art. pulka vienības atradās izdevīgākā stāvoklī, jo netika vēl apdraudētas no ienaidnieka kājnieku tiešiem uzbrukumiem. Pulka dotās artilerijas uguns koncentrācijas ievērojami palēnināja ienaidnieka uzbrukumu.

24. decembrī ar gaismu atjaunojās ienaidnieka uzbrukumi, bet to smagumpunkts vērsās tagad vairāk pret 19. divīzijas iecirkni. 19. divīzija bija spiesta atliekt savu kreiso spārnu. Ienaidnieks līdz vakaram ielauzās arī šeit līdz artilerijas uguns pozicijām. Ar divīzijas rezervju palīdzību uzbrukumu izdevās apturēt. Salaidnē starp abām divīzijām ienaidniekam tomēr izdevās ielausties līdz 8 km dziļumā, ieņemot mežu Pūces, Zvejnieku, Ģibeles rajonā.

15. artilerijas pulks ar artilerijas uguni ierobežoja ienaidnieka izplešanos rietumu virzienā, dodot iespēju mūsu kājniekiem noturēt šķērspozicijas.

Vācu divīzijas labajā spārnā ar pievestām vācu armijas rezervēm izdevās noturēt artilerijas poziciju līniju. Vakara krēslā tika dota atļauja mainīt uguns pozicijas 19. art. pulka III divizionam un II diviziona 2 baterijām, kuŗas atradās ienaidnieka uzbrukuma smagumpunkta rajonā. II diviziona komandpunkts ar 1 bateriju palika tiešā ienaidnieka tanku apdraudējumā, sekmīgi atvairot tanku uzbrukumus ar tuvcīņas ieročiem. Vakara krēslā tomēr 8 ienaidnieka tankiem izdevās apiet diviziona komandpunktu un tam pievirzīties no aizmugures. Gaidīja 8 vācu triecienlielgabalu ierašanos no aizmugures. Tuvumā esošā diviziona baterija krēslas dēļ bija spiesta atklāt uguni ļoti vēlu. Ātras divkaujas rezultātā bija sašauti 4 ienaidnieka tanki un arī 3 pilnīgi sadragāti lielgabali. Pādējos 4 tankus iznīcināja ar tanku dūrēm. Krita baterijas vecākais virsnieks un vesela lielgabala apkalpe. II divizions saņēma pavēli tumsā atiet uz aizmuguri. Šinī dienā divizions bija iznīcinājis 13 ienaidnieka tankus. 6 tankus iznīcināja viens pats vīrs.

19. art. pulka I divizions atradās Mideņu rajonā un sekmīgi atbalstīja maj. Stīpnieka pulka cīņas ar uzbrūkošo ienaidnieku, visumā noturot savas pozicijas ar atliektu labo spārnu.

Ņemot vērā vispārējo frontes stāvokli, naktī no 24. uz 25. decembri tika pārgrupēta arī artilerija. 15. art. pulka vienības tika atvilktas no Lestenes uz Lestenes pagasta valdes rajonu, kur ieņēma jau iepriekš izlūkotas pozicijas, pārkārtojot sakarus un novērošanas sistēmu. Pulkam kopā ar vācu armijas artilerijas un mīnmetēju vienībām turpmākās dienās bija paredzēts pretuzbrukuma pabalsts. 19. art. pulka vienības tanī pat laikā tika pārvietotas uz Džūksti un rajonu Z no Džūkstes, ar fronti uz DA. Rajonā starp Džūksti un Lesteni pozicijas ieņēma vācu armijas artilerija un miglas metēju vienības.

26. decembrī 19. divīzijas vienības uzsāka drosmīgu pretuzbrukumu. atgūstot mežu starp Pūcēm un Vanagiem. Šinī pretuzbrukumā sekmīgi darbojās 15. art. pulka vienības, dodot reti iespaidīgas artilerijas uguns koncentrāciju un ievērojami atvieglojot pretuzbrukuma izvešanu. Ienaidnieka vietējie uzbrukumi vēl turpinājās līdz 31. decembrim bez ievērojamākiem panākumiem un fronte šinī iecirknī nostabilizējās uz vispārējās līnijas Annenieku pagasta valde, Bitšķēpi, Vanagi, Veccirpji, Smulkas, augstiene 53,0 (A no Džūkstes), Rūtene.

Ziemassvētku kaujās latviešu artileristiem bija jācīnas ar ienaidnieku, kuŗa rīcībā ap 10-kārtīgs artilerijas pārsvars un pirmās kaujas dienās arī pilnīgs gaisa pārsvars. Pirmās divi uzbrukuma dienās artileristi bija uzņēmušies savu uguns poziciju priekšā cīņu ar ienaidnieka tankiem un uzbrūkošām kājnieku masām, kamēr pienāca pašu kājnieku rezerves. Šī cīņa nebija velta, jo izdevās samazināt un dažos iecirkņos pat apturēt ienaidnieka uzbrukuma

sparu. Tā prasīja zaudējumus cilvēku sastāvā un materiālā daļā, bet parādīja arī cīņas sparu un kaŗavīru varonību.

1945. gada janvāŗa pirmajā pusē 19. artilerijas pulka vienības tika pārvietotas uz Lestenes pag. valdes — Vīlītes rajonu, lai pastiprinātu artileriju 19. divīzijas iecirknī. Šeit abi artilerijas pulki atradās līdz marta beigām, kad 19. divīzijas vienībām pavēlēja pārvietoties uz Saldus rajonu. Izmirkušo ceļu dēļ pārvietošanos izveda pakāpeniski un vienības tur nonāca ap aprīļa vidu. Šeit vienības atradās līdz kapitulācijas dienai.

IEDZĪVOTĀJU STĀVOKLIS KURZEMĒ FRONTES AIZMUGURĒ

KĀRTĪBAS POLICIJAS DEPARTAMENTS
Nr. K-02111/29.

Liepājā, 1945. g. 7. martā,
Zāļu ielā Nr. 17.

Latviešu policijas Galvenam direktoram.

STĀVOKĻA ZIŅOJUMS PAR 1945. G. FEBRUĀRA MĒNESI

I Vispārējais stāvoklis.

1) Politiskais stāvoklis.

Politiskā nostājā iedzīvotājos lielākas pārmaiņas nav novērotas. Lielākais vairums iedzīvotāju noskaņoti labvēlīgi tagadējai iekārtai, saskatot tanī vienīgo glābēju no boļševisma. Tomēr atkarībā no notikumiem frontē un bandītu terora, atsevišķi nenosvērti individi pakļaujas nevēlamu elementu iespaidam. Iedzīvotāju morāli grauj ne tikai banditisms, bet arī krievu bēgļu un kaŗa gūstekņu aģitācija par Sarkanās armijas varonību un cīņas sparu. Krievu bēgļi pēdējā laikā uzsveŗ, ka viņi no Krievijas atvesti pret pašu patieso gribu. Ienāk ziņas, ka tie palikuši ļoti aktīvi un tāpēc uzskatāmi par nevēlamiem elementiem. Kreisi noskaņoti Aizputes apriņķa Z daļas iedzīvotāji. Ienaidnieka no gaisa nosviestās proklamācijas Liepājā un Liepājas apriņķī nav iespaidojušas iedzīvotāju stāju. Sabotāžas akti no civiliedzīvotāju puses nav notikuši un ienaidnieka aģentu atklāta darbība nav panākta.

Iedzīvotājos nav skaidrības par Latvijas Nacionālās komitejas nodibināšanas nolūkiem, komitejas paredzamo darbību un uzdevumiem. Doma ir, ka komiteja nodibinājusies kā politisks atbildes akts Jaltas konferencei, vai kā latviešu politisks varas organs apvienotai cīņai pret boļševismu, vaj arī bēgļu un civīllietu kārtošanai. Bieži vien tiek izteiktas domas, ka tas būtu bijis darāms vēl daudz ātrāk, kad vēl bija brīva lielāka Latvijas daļa un reizē ar to arī labākas iespējas cīņai pret boļševismu.

2) Iedzīvotāju noskaņojums un izturēšanās.

Atkarībā no notikumiem frontē, ielzīvotāju noskaņojums svārstīgs. Iedzīvotāji jūtami nervozē un tie uztraukušies par krievu panākumiem austrumos, gaidot šai sakarībā arī krievu iebrukumu Kurzemē ar nolūku ieņemt Liepāju un atgriezt Kurzemj no pieejas jūŗai, tā nedodot Kurzemes iedzīvotājiem iespēju izbraukt uz Vāciju. Gūtie vācu armi-

jas panākumi iedzīvotājus noskaņo labvēlīgi. Iedzīvotāji novēro kaŗaspēka kustības un saskata, ka kaŗaspēka daļas Kurzemē tiek nosūtītas uz Vāciju nolūkā Kurzemi vēlāk atstāt. Nospiedošu noskaņojumu rada bandītu darbība, kaŗavīru patvaļīgas rīcības, kā arī nomāc rūpes par turpmāko eksistences iespēju, jo uztura līdzekļi pat lauciniekiem sāk aptrūkt. Tie iedzīvotāji pilsētās, kuŗiem netiek izsniegtas pārtikas kartiņas, jau cieš trūkumu. Liepājas un Tukuma apriņķos, sakarā ar piefrontes joslas iedzīvotāju evakuēšanu, iedzīvotāju stāvoklis grūts. Ar bēgļu pieplūdumu no ienaidnieka ieņemtiem apgabaliem kā arī kaŗaspēka novietošanu, iedzīvotāji dzīvo ļoti sablīvēti un nelabvēlīgos apstākļos. Sevišķi iedzīvotāji nemierā ar krievu bēgļu nometināšanu. Šie krievu bēgļi pa lielākai daļai tiek nepilnīgi nodarbināti, bet pārtiku saņem kā vietējie iedzīvotāji un ir novērots, ka viņi gaŗās rindās aizņem pārtikas produktu veikalus un izpērk esošos produktus, bet strādājošiem, kas nevar stundām gaidīt rindā, jāpaliek tukšā. Satraukumu Liepājas iedzīvotājos radīja pilsētas apšaude ar tālšāvējas artilerijas uguni. Tāpat tālšāvēja artilerija ir apšaudījusi šosejas un dzelzceļa krustojumu pie Grobiņas.

Ventspils apr. neapmierinātība vērojama vīriešos, kas pakļauti iesaukšanai leģionā, bet darba, jeb saimniecisku apstākļu un slimības dēļ atbrīvoti līdz turpmākam rīkojumam, kuŗi kopā ar atrāvušamies no iesaukšanas kāda kaŗaspēka izdarītas akcijas laikā apcietināti un nodoti SD rīcībā. Tā dažus paturot apcietinājumā pat vairākas nedēļas, kaut gan tie savas saistības pret kaŗaklausību savlaicīgi izpildījuši. Iedzīvotājus uztrauc Tukuma apr. Vānes un Aizupes pagastos novietotie „Jagdverband" dalībnieki, kas apkārtnē izdara sirojumus, meklējot alkoholu savām vajadzībām. Sašutumu radījis „Frontaufklärungstrupp" Šteĺna grupas patvaļīgā rīcība 13.2. š.g. Tukuma apr. Matkules pagastā, nošaujot kādu Mercs, kuŗš apvainots par dezertēšanu. Grupas dalībnieki bijuši piedzērušies un vajadzība uz vietas notiesāt radījusi lielu uztraukumu.

3) Saimnieciskais stāvoklis.

a) *Rūpniecība.* Vērojama darbības sašaurināšanās. Darbojas gandrīz vienīgi dzirnavas un dažas kokzāģētavas. Kuldīgā strādā privātām vajadzībām tūku fabrika un saplākšņu fabrika — kaŗaspēka vajadzībām. Darbību uzsākušas dažas pienotavas.

b) *Tirdzniecība.* Darbojas tikai nedaudzi veikali, izsniedzot tikai pirmās nepieciešamības preces. Sevišķi stipri jūtams kartupeļu, kurināmā, tāpat sāls, sērkociņu un dzelzs izstrādājumu trūkums. Pilnīgi trūkst manufaktūras preces un apavi, kā arī apavu labošanas materiāli. Dažos pagastos pārtikas izdales punkti darbojas tikai reizi nedēļā, kas rada grūtības pie produktu iegādes. Dažādu nepieciešamo preču trūkums vairo spekulāciju un maiņtirdzniecību, kas saprotams, jo, piem.,

apavu un apģērbu iegāde atkarājas no katra atsevišķa cilvēka pašierosmes un līdzekļiem.

c) Lauksaimniecība. Lauksaimnieku stāvoklis visumā slikts. Sakarā ar dažādām kaŗa grūtībām iedzīvotājos trūkst darba gribas un rosības. Zemkopji pašreiz iesaistīti meža materiālu izvešanā, ierakumu darbos kā arī dažādu klaušu un šķūšu pildīšanā. Laukos turpinās arī vēl labības kulšana. Pastiprinātā kārtā pagastos rekvizē mājlopus un zirgus, pat līdz 2 gadi vecus kumeļus. Daŭdzās mājās tiek atstāta tikai 1 govs un 1 aita, arī sivēnu mātes gandrīz visas nodotas. Lauksaimnieku rīcībā bijušos lopbarības krājumus izlietojis kaŗaspēks savām vajadzībām. Atsevišķās vietās Talsu apr. tiek apķīlāti arī vēl atlikušie lopbarības krājumi. Tāpat tiek noņemti sēklas kartupeļi. Talsu apr. Laidzes pagasta Sonderfīrers devis rīkojumu visu pavasaŗa sējai nepieciešamo sēklu savest vienkopus. Aizputes apr. dažos pagastos Sonderführer's bez iepriekšējas apstākļu pārbaudes kaŗaspēka vajadzībām izraksta zīmes kartupeļu saņemšanai no kāda zināma saimnieka, pie kam, neskatoties uz kartupeļu neražu, zīmēs uzrāda visu paredzamo kartupeļu nodošanas normu. Šādos gadījumos kaŗaspēks, neskatoties uz saimnieka iebildumiem, paņem visus kartupeļus, neatstājot pat sēklai. Tāpat pagastu lauksaimniecības vadītāji rīkojas ar auzu nodevām. Ņemot vērā šādu rīcību, lauksaimnieki sarūgtināti un pamatoti baidās, ka stāvoklis pasliktināsies tik tālu, ka pavasarī nebūs sēklas un reizē ar to draud barības līdzekļu trūkums un bads. Lauksaimnieki sūdzas par klaušu nepareizu sadali. Gadās, ka vienā un tanī pašā laikā vienu un to pašu personu norīko vairākos darbos, piedraudot ar sodiem, kāpēc iedzīvotāji nesaprot, kuŗu rīkojumu pildīt. Šķūtīs tiek norīkoti uz divām dienām, lai gan darbu var veikt vienā dienā.

Neskatoties uz lielām nodevām, lauksaimniekiem kā smaga nasta ir uzlikta krievu bēgļu uzturēšana. Visi viņi lielāko tiesu ir darba nespējīgi, veci un bērni, bet pagastam viņi jāuztur un jāapgādā ar pārtiku. Tie nestrādā, nodarbojas ar ubagošanu, izplata baumas un sazinas ar bandītiem.

II Bandītisms

Bandītu darbība nav mazinājusies. Bandītisms izplatījies visā Ventspils apr., Aizputes un Kuldīgas apr. Z daļā un visapkārt gar Talsu apr. robežām. Bandītu darbība galvenām kārtām izpaužas laupīšanā, aizsargu un pol. darbinieku aizvešanā. Tiek meklētas arī citas sabiedriskas personas, kā pag. vecākie un citi. Aizvestie, kā tas vēlāk konstatēts, tiek pēc spīdzināšanas nošauti. Kājnieku mīnas pielietotas vienā gadījumā. Mīnu likšana uz dzelzceļa līnijas turpinas Ventspils apriņķī. Ir ienākušas ziņas, ka Talsu un Aizputes apr. bandīti sadalījušies sīkākās 4—5 vīru grupās un no lielajiem mežiem pārgājuši uz

lielākiem privātsaimniecību mežiem, kur nereti tos atbalsta kreisi noskaņoti vietējie iedzīvotāji, vai tādi, kas cer ar to attaisnoties boļševiku priekšā, ja gadījumā tie ienāktu. Jāpiezīmē, ka vajadzīgos rezultātus bandītu apkaļošanā nedod vienotas vadības trūkums, jo bandītu apkaļošanu patstāvīgi izdara armijas daļas, SD, Jagdkomando un citas speciālas vienības, pie kuļām katrā atsevišķā gadījumā piedalās arī latviešu policijas darbinieki un aizsargi.

III Sevišķi notikumi.

Lai nodrošinātu mājlopu izlaupīšanu no bandītiem, tad Aizputes apriņķa Alšvangas, Gudenieku, Sakas, Basu, Jūrkalnes un Ulmales pagastos kontrolētas saimniecības un mājlopi pārvietoti uz drošākām saimniecībām.

22.2.45. g. plkst. 15.00 Alšvangas pag. Knautu mājā ieradušies 4 kaļavīri un 1 sieviete-tulkotāja un izdarījuši mājas grāmatas un lopu kontroli, pie kam nozaguši 10 kg cūkas gaļas. Tie bijuši ģērbušies vācu kaļavīru tērpos, runājuši vāciski un bruņojušies vācu šautenēm. Par notikumu ziņots vietējai komandantūrai.

Sakarā ar ģen. Bangerska uzsaukumu par brīvprātīgu dezertieļu pieteikšanos policijas dienesta vietās, pieteikušies 1902 dezertieri un personas, kas izvairījušās no iesaukšanas.

Sadarbībā ar lauku žandarmeriju un SD, pārskata laikā aizturēti vairāki dezertieri un kas atrāvušies no iesaukšanas.

IV Policijas darbība.

Latviešu policija sadarbojas ar vietējām komandantūrām, lauku žandarmeriju, SD, kaļaspēku un pagastu lauksaimniecības vadītājiem.

Kopīgi ar tiem policija veic dažādus uzdevumus. Tā kopā ar lauku žandarmeriju un SD izdarītas iedzīvotāju kontroles pilsētās un uz laukiem, aizturēti dezertieri, kas izvairījušies no iesaukšanas un no nocietinājumu darbiem. Sadarbībā ar lauksaimniecības vadītājiem policija pārbaudījusi saimniecībās uzlikto saimniecisko pienākumu un nodevu pildīšanu. Tie arī piedalījās bēgļu evakuācijas darbos.

Daudz darba prasa iedzīvotāju dokumentu lietu kārtošana, uzturēšanās atļauju izsniegšana un izziņu izdarīšana: personības dokumentu, zirgu pasu, apgādes grāmatiņu nozaudēšanas lietas, zādzību apkaļošana u.t.t.

Izpilda sardžu, posteņu un patruļu dienestu. Ņem dalību bandītu izsekošanā, vāc par tiem aģentūras ziņas un piedalās to apkaļošanā.

V Sakari un satiksme.

Apriņķu priekšniekiem ar sev paklautām vienībām resp. dienesta vietām nav ne telefona, ne citu technisku līdzekļu sakari. Rīcībā ir daži auto un motocikleti, bet viņiem neizsniedz deg- un smērvielas, un noliegts tos lietot. Ziņu nodošana notiek vienīgi ar ziņnešu palīdzību kājām vai braukšus. Nepieciešams izsniegt daļai no laukos nodarbinātiem policijas darbiniekiem velosipēdus.

VI Apbruņojums

Policija apbruņota ar dažādu sistēmu šautenēm. Šautenes apriņķos tiek pārkārtotas tā, lai katrā apr. būtu vienādas sistēmas. Bandītu apkaņošanā izjūtams automatisko ieroču un rokas granātu trūkums.

VII Sanitārais stāvoklis.

Saslimšana ar lipīgām slimībām nav pavairojusies. Konstatēti saslimšanas gadījumi ar vēdera tīfu Liepājas, Ventspils un Tukuma apr. pa 1 gadījumam, bet Talsu apr. vairāki. Ar izsituma tīfu Ventspils apr. 1 gadījums, ar difterītu Liepājas, Aizputes un Tukuma apr. pa 1 gadījumam, bet Talsu apr. vairāki gadījumi, ar šarlaku Kuldīgas apr. 1 gadījums un ar bērnu trieku Talsu apr. 1 gadījums.

Sajūtams medikamentu trūkums. Laukos ārstu skaits nepietiekošs un iedzīvotājiem izpalīdz kaņaspēka ārsti.

VIII Apgāde.

1) Uzturs. Lielākā daļa policijas darbinieku saņem kaņavīru uzturu un viņu stāvoklis labs. Daļa darbinieku saņem pašapgādnieku kartītes, bet veikalos nav iespējams visus pārtikas līdzekļus saņemt.

2) Apģērbs. Vēl ne visi policijas darbinieki ietērpti uniformās. Sevišķi sajūtams apavu, pazoļu un apavu labošanas materiālu trūkums.

IX Noskaņojums.

Policijas darbinieku noskaņojums labs — tic uzvarai. Zināmu nopietnību rada boļševiku iebrukums Vācijas austrumu provincēs.

Pulkvedis-leitnants *Ozoliņš*

KURELIEŠI

Latvija kā neatkarīga valsts gāja bojā 1940. gada vasarā. Tās iedzīvotāji — un to ar pilnu tiesību varam teikt — garīgi turpināja dzīvot savu nacionālo dzīvi. Divdesmit gadu patstāvības laikā, bet it sevišķi pēdējos sešos gados garīgā dzīve taisni nacionālās apziņas virzienā tapa vispusīgi izkopta. Šis audzināšanas darbs, saskaņots ģimenē, skolā, armijā un sabiedrībā bija uzkrājis lielu garīgu spēku krājumu, kas ļāva pārvarēt visas baigā gada nejēdzības, tāpat vācu okupācijas varas spaidu un arvienu prātā turēt svarīgo mērķi — Latvijas patstāvības atjaunošanu. Dziļais un nedalāmais naids pret boļševikiem radīja vispārēju cenšanos un apņēmību nokratīt šo krievu jūgu pat tad, ja „pats velns būtu jāsauc palīgā".

Latvju kopējā un vienotā izjūta, galvenā kārtā intelliģences aprindās Rīgā, ātri izira vāciešiem ienākot 1941. gada vasarā. Tanī laikā Rīgā runāja, ka vāciešus apsveikt agrāk vai vēlāk pēc to ienākšanas ieradušās septiņas potenciālas, spēka un apņēmības pilnas „valdības", kas viena otru denuncējušas. Varbūt rīdzinieki tanī laikā pārspīlēja valdīt gribētāju skaitu, tomēr skaidrs ir viens, ka šāda rivālitāte pastāvēja dažādu grupu starpā visas vācu okupācijas laikā un turpinājās trimdā, sasniedzot visasāko kāpinājumu ilgus gadus pēc Otra pasaules kara beigām. Šajā jandaliņā daudzkārt tika pieminēti kurelieši kā paraugs latviešu īsti nacionālai nostājai, bieži tos izspēlējot pret leģionāriem, ko zināmas aprindas nostādīja kollaborantu godā.

1944. gada vasarā, kad vācu karaspēks atgāja uz rietumiem, šķērsojot Padomju Savienības — Latvijas robežu, kļuva ikvienam skaidrs, ka Vācija karu zaudēs un Latvija neglābjami nonāks boļševiku rokās. Plašas sabiedrisko darbinieku un intelliģences aprindas vienīgo glābiņu redzēja rietumu sabiedrotos, kas šinī laikā no Kontentīnas pussalas un Normandijas, dragājot vācu divīzijas, ekscentriski lauzās Francijas vidienā. Tās izstrādāja attiecīgu memorandu, kas bija iesniedzams rietumu diplomātiskiem pārstāvjiem Stokholmā. Bez tam grupa latviešu sabiedrisko darbinieku aicināja zemes paspārvaldi un Latviešu leģiona ģenerālinspekciju iesaistīt latviešus pēc iespējas vēl lielākā skaitā zemes aizstāvēšanā pret krieviem, tādā kārtā cerot iegūt laiku diplomātiskai aktīvitātei pie rietumu sabiedrotiem.

Šis aicinājums, liekas, iedvesmoja arī plkv. Lobi, kad pēdējais dedzīgās runās Vidzemes vidienē aicināja latviešu vīrus un jaunekļus pievienoties 19. divīzijas vienībām zemes aizstāvēšanai.

Ir pamats pieņemt, ka Rīgas apriņķa priekšnieks *Veide* šādā sakarībā būs pasācis aizsargu bataljona organizēšanu ar nolūku „aizstāvēt Daugavu no Pļaviņām līdz Ķegumam", kā to lasam Latvju Enciklopēdijas 1108. lpp. Pavēli aizsargu vienību formēšanai sākumā faktiski devuši vācieši, bet pēc neilga laika *ģen. Jekelns* devis pretpavēli, aizsargu slēgtās vienības izformēt. Ja šīs vienības tomēr tapa paturētas, tad acīmredzot ,ne vairs lai pildītu kādu vācu pavēli, bet gan uz augstāk minēto apsvērumu pamata. *Kpt. Upelnieka* tālākais nodoms bijis vispārējas krizes gadījumā Latvijas telpā ar latviešu

atjaunotu nacionālo armiju pārcelties uz Zviedriju. Tādā kārtā, liekas, būs izskaidrojams vēlākais lielais cilvēku pieplūdums šinī grupā, jo šāds lietu nostādījums ir bezgala populārs. Par cik tas bija reālizējams, to redzēsim vēlāk.

Kurelieši sāka organizēties 1944. gada 28. jūlijā Skrīveru pagastā. Līdz 12. augustam bija paredzēts saformēt 12 rotas. Formēšana gāja samērā gausi, jo aizsargi bija aizņemti zemes darbos un pie ierakumu rakšanas. 23. septembrī Kureļa grupa caur Rīgu atgāja uz Strazdes muižu pie Talsiem, atstājot 150 vīrus darbībai krievu aizmugurē.

Kā redzams, tad kureliešu augstāko vadību sastādīja *ģen. Kurelis* un kpt. *Upelnieks,* kas ilgus gadus jau bija atradušies rezervē, bez izdevības ņemt dalību taktiskās mācībās. Ar zemāko komandējošo sastāvu šinī ziņā bija vēl bēdīgāk. Kureļa stāba lēmums ar apm. 1200 vīriem aizstāvēt Daugavu posmā no Pļaviņām līdz Lielvārdei, kas iztaisa krietnus 70 km frontes platumu, norāda uz šī stāba dīvaino koncepciju.

Ja pametam skatu uz kartes, tad redzam, cik nepārdomāts, aplams un toreizējos apstākļos neatbilstošs ir šis militārais lēmums. Apriņķa priekšnieka Veides „direktīva" paredz 1200 vīru uzstādīšanu līdz 12.8.44., lai pēc tam pildītu uzdevumu Daugavas labajā krastā. Cita starpā 70 km iecirkņa aizstāvēšanai vajadzētu vismaz divi līdz trīs kājnieku divīzijas ar bagātīgu artileriju. Tā tad viena aizsargu bataljona vietā 12—18 kaŗaspēka bataljonu. Iecerētais uzdevums netika izpildīts un, „lai nebūtu jāsedz vāciešu atiešana", Kureļa grupa pati laikus atgāja uz Kurzemi.

Kurzemes posma sākums ir raksturīgs Kureļa grupai ar divi momentiem: pirmkārt, brīnumātri sāka pieaugt grupas skaitliskais sastāvs un otrkārt, notika atkārtota satikšanās ar vācu armijas aizmugures drošības organizētājiem ģen. Jekelnu un oberfīreru Fuchsu, tāpat ar Ziemeļarmiju grupas izlūkošanas vadītājiem, lai nokārtotu savstarpējās attiecības un kopdarbību.

Skaitliskais sastāvs sāka palielināties pieplūstot vīriem, kas bija dezertējuši no tām latviešu vienībām, ko pārveda uz Vāciju. Cik liels šādu dezertieru skaits bija, to ir ļoti grūti pateikt. Oktobŗa beigās arī 19. divīzijas daļās parādījās morāliska krize, jo ļaudis vairs neticēja, ka Kurzeme tiks turēta. Vīri pa vienam un pulciņos nozuda, daļai iemaisoties starp bēgļiem, daļai dzīvojot apbruņotiem uz savu roku un daļai pievienojoties kureliešiem. 19. divīzijas kaujas vienības šādā kārtā zaudēja ap 500 vīru, bet papildinājumu depo pat 2000.

Pēc tam, kad oktobŗa pēdējās dienās ģenerālpulkvedis *Šerners* Lestenes pilī saaicinātiem latviešu pulku un atsevišķo bataljonu komandieriem personīgi bija paziņojis, ka Kurzeme par katru cenu tiks turēta un šis paziņojums bija darīts zināms visām vienībām, krize 19. divīzijas daļās vienā rāvienā izbeidzās. Notika pat pretējais — daudzi bijušie kaŗavīri atgriezās, bez tam kuplā skaitā pieteicās brīvprātīgie, gan kurzemnieki, gan tie, kuŗu sētas jau atradās aiz frontes. Man nāk prātā kāds brīvprātīgo papildinājums, kas ieradās 6. pulkā novembŗa sākumā un ko es pa paradumam personīgi apska-

tīju un uzrunāju. Tie bija Rīgas pulka aizsargi, kas nāca brīvprātīgi cīnīties. Starp tiem bija daži sakarnieki-speciālisti, ko iedalījām pulka sakaru vienībā. No pārējiem saformējām 6. grenadieru pulka riteņbraucēju-slēpotāju vadu, par šī vada komandieri ieceļot ilgās kaujās piedzīvojušo virsnieka vietnieku Piķeli. Man vēl šodien stāv šī aina acīs, kad pie Bērzupes stacijas, apstaigājot labi nolīdzināto ierindu, es vēroju jaunpienākušo cietās, apzinīgās un apņēmīgās sejas. Šis vads līdz Ziemassvētkiem izveda apmācības, ņemot dalību arī ienaidnieka izlūkošanā, lai pēc tam Ziemassvētku un vēlāko kauju laikā rādītu brīnumus. Tad, kad Rīgas aizsargu pulks no jauna pulcēsies darbam, apmācībām, parādei vai varbūt kaujai, lai tad atceras šos 40 vīrus, kas 1944. gada 27. decembŗa naktī, Ziemassvētku kauju laikā, pretuzbrukumā Bitšķēpu mājām mašīnpistoļu un rokas granātu tuvcīņā sakāva krievu bataljonu. Pulka vienības šo vadu dēvēja par gvardiju, un marta kauju laikā, nespēdams acu ievainojumu dēļ vadīt pats savu 6. rotu, Bruņinieka krusta kavalieris kapteinis Adamsons savu rīcību attaisnoja ar to, ka kopā ar riteņbraucēju vadu kaujoties, pēc viņa domām, „esot vislietderīgāki pavadīts laiks viskrietnākā sabiedrībā".

Noskaņojums pret vāciešiem šinī laikā nebija nekāds labvēlīgais; drīzāk tā bija goda lieta nīst vāciešus, it īpaši tur, kur nebija īstas kontroles pār cilvēkiem, kas bija atstājuši savas daļas. Tā radās daudzas rīvēšanās un pat sadursmes vāciešu un latviešu starpā. Lielais „pašapgādnieku" skaits, ko sastādīja dezertieri, smagi gulās uz Talsu un Usmas apkārtnes zemnieku pleciem, pie kam notika nelikumīgas rekvizicijas un pat laupīšanas, par ko nemitīgi ienāca sūdzības policijai.

Arī Kureļa grupas atbildīgie darbinieki saprata, ka stāvoklis kļuvis chaotisks apgādes jautājumā un ka grupas administrācija vairs nav stāvokļa kungs. Palika vienīgā izeja — meklēt un atrast veidu, kā sadarboties ar vācu aizmugures drošības organiem, lai cilvēkus varētu ieskaitīt regulārā apgādē.

1944. gada 2. novembŗa konferencē piedalījās Jekelns un Fuchs no vācu, Kurelis un Upelnieks no latviešu puses, panākot zināmā mērā saprašanos sadarbības jautājumos. Jekelns pieprasīja ziņas no Kureļa par grupas skaitlisko sastāvu, līdz ar vārdiskiem sarakstiem, lai ikkatru cilvēku varētu attiecīgi leģitimēt. 5. novembrī kpt. Upelnieks iesniedzis pieprasītās ziņas, uzrādot 500 vīrus, kaut gan grupā faktiski bijis vairāk nekā 2000 (Rubeņa bataljonā vien skaitījās vairāk nekā 450 vīru). Nav šodien zināmi iemesli, kāpēc Upelnieks nav uzrādījis visu grupas sastāvu. Grupas vadība pēc konferences ar Jekelnu izdeva aizrādījumu, ka jāatturas no incidentiem ar vāciešiem; tomēr rīvēšanos nav izdevies galīgi novērst. Bez tam bija vēl citi iemesli — tuvumā apmetušies dezertieri nav respektējuši izdotās pavēles un pat boļševiku terroristu banda „Sarkanā bulta" uzdevusies par kureliešiem. Sekas bija smagas — 1944. gada 14. novembrī Kureļa grupu vācieši atbruņoja, visus virsniekus apcietināja, pie kam septiņus pēc kara tiesas sprieduma 1944. gada 19. novembrī Liepājā nošāva. Kureli izsūtīja uz Vāciju. Atbruņošanas pavēlei nepakļāvās ltn. Rubenis un ar savu bataljonu 3 dienas veda

izmisīgu cīņu pret vāciešiem, pie kam pats kādā prettriecienā krita. Vācieši, kas bija ņēmuši dalību kaujas epizodē pret Rubeni, ļoti atzinīgi izteicās par šī bataljona vīru varonīgo cīņu, kas sagādājuši negaidīti smagus zaudējumus uzbrūkošiem vāciešiem. Starp kritušiem Rubeņa vīriem (ltn. Rubenis pats bijis kādu laiku 2. grenadieru pulka virsnieks un Kureļa grupai bija pievienojies jau Skrīveru periodā) atrada daudzus ar dzelzskrustu apbalvotos.

Kureliešu epizods raksturo to sevišķo latviešu stāvokli, kad pa otram lāgam zemē lauzās boļševiki, kad trūka pilntiesīgas latviešu valdības, kas noteiktu politiskos mērķus un tiem pieskaņotu rīcību reālo iespējamību robežās. Pati šī epizode nav nedz apbrīnojama, nedz nosodāma, jo arī tie cilvēki, kas šo grupu vadīja, domāja tikai to labāko, cik tālu viņi vispār to spēja. Skaidrs ir tas, ka Kureļa grupas radīšanā dalību ņēma ne tikai pats ģenerālis un kpt. Upelnieks, bet viss šīs grupas sastāvs pārliecināti sekoja savai vadībai. Septiņu latviešu virsnieku nošaušanu izdarīja oberfīrera Fuchsa drošības institūts Liepājā. Šai Fuchsa iestādei bijis pakļauts leģiona inspektora vietnieks plkv. Lasmanis. Pēdējais nav interesējies par to, kas notiek Kurzemē, un nav licis lietā savu autoritāti, lai novērstu šo Jekelna un Fuchsa asiņaino izrēķināšanos.

Politisko pamatojumu tie, acīmredzot, atrada tā laika tendencē, uzsākt sadarbību ar rietumiem, lūdzot palīdzību Vācijas sabrukuma gadījumā. Un tā taču patiesībā bija arī vienīgā cerība, ko savas rīcības pamatos lika Latvijas Cenrālā Padome, darbodamās pagrīdē Rīgā, kā arī Kurzemes cietokšņa pēdējās dienās nodibinātā *plkv. Oša* pagaidu valdība, vienīgi ar to starpību, ka pēdējā savā plānā bija paredzējusi ciešu sadarbību ar vācu Kurzemē stacionēto karaspēku, lai šo zemes stūri nodotu sabiedroto rīcībā, pirms boļševiki to bija okupējuši. Bez vācu karaspēka palīdzības Kurzemi ar 170 km garu fronti latvieši vieni paši nekādā gadījumā noturēt nevarēja. Kā to vēlākie notikumi rādīja, neviens no šiem iecerējumiem nepiepildījās.

Kureļa grupas stāba priekšnieks kpt. Upelnieks dažkārt ir ačgārni novērtējis stāvokli, it īpaši situācijai neatbilstošs bija viņa pieņēmums, ka vācu armija Kurzemē stāv sabrukuma priekšā. Šā kļūdainā priekšstata iespaidā, kā liekas, būs izveidojušās arī Kureļa grupas sliktās attiecības ar vāciešiem, palaižot vaļā garus, ko vairs nevarēja savaldīt un kas visu pasākumu noveda pie traģiska gala.

Vāciešu patieso stāvokli Kurzemes cietoksnī 1944. gada novembrī varēja kalkulēt novērotājs ar vērīgu militāru skatu pēc divi zīmīgiem notikumiem. Pirmais — atkāpšanās no Vidzemes uz Kurzemi caur Rīgu un tikai pa divi ceļiem abpus Babītes ezeram bija operātīvs meistardarbs, kur 16. un 18. armijas kā milzis caur adatas aci nesadragāts nonāca Kurzemē jaunā operāciju rajonā, priekšzīmīgā disciplīnā un ar fantastisku precīzitāti. Sabrūkošas armijas nekad šādu uzdevumu nevar veikt. Otrais — Kurzemes pirmās lielkaujas (no 15.—21. oktobrim) uzvarēšana pret milzīgā pārspēkā esošo ienaidnieku nepārprotami liecināja par frontes stabilitāti un karaspēka augsto

morāli. Un te nu jāatzīst, ka Kureļa grupas stāba priekšnieks ir devis priekšroku rožainai fantazijai iepretim šiem rokām taustāmiem faktiem, tāpat kā tas savā dziļi patriotiskā aizrautībā bija zināmā mērā aizmirsis atbildību pret citiem.

POLĪTISKĀS AKTĪVITĀTES KURZEMĒ

NACIONĀLĀ KOMITEJA UN PAGAIDU VALDĪBA

Kā kādreizējo notikumu līdzgaitniekam man liktenis bija lēmis četru gadu gājumā pārstaigāt kaujas laukus Krievijā, Austrumu frontes ziemeļu daļā, šķērsot Latgali, cīnīties Vidzemē un Kurzemes cietoksnī, un būt klāt beigu posmā to kurzemnieku pulkā, kas latviešiem mēģināja glābiņu meklēt kādā politiskā atrisinājumā, kas, kā zināms, arī neizdevās. Bez tam man nācās dalību ņemt nepilnus divi mēnešus Nacionālās Komitejas darbā. Domāju, ka vēsturei būs pakalpots ar šīs liecības publicēšanu, kas vienu otru notikumu padarīs skaidrāku, it īpaši jautājumos, kādi iemesli izsauca Nacionālās Komitejas rašanos un izirināšanu, Kurzemes Pagaidu valdības organizēšanu un par darbu, ko paveica iekšlietu resors neilgā Nacionālās Komitejas pastāvēšanas laikā.

Dūšīgi un krietni kaŗavīri man ir izteikuši savu nožēlu, ka es apmainījis Kurzemē kaŗavīra tērpu pret politisko karjēru kādā neskaidrā situācijā 1945. gada pavasarī. Bez tam apmulsuma un neziņas gados pēc Kurzemes bojā ejas bija jāsastopas ar apgalvojumiem, ka mēs — plkv. Osis, majors Stīpnieks un es — pametuši savus pulkus kapitulācijas gadījumā un glābušies Vācijā. Es došu šeit īsu atbildi saviem cīņu draugiem, kā arī latviešu tautai, ko tad patiesībā darījuši daži viņas kaŗavīri pēc tam, kad tie bija atstājuši bunkurus.

Majora Stīpnieka 7. grenadieru pulku izformēja 1945. g. janvāra beigās, jo tas Ziemassvētku un janvāŗa kaujās bija sarucis. Atlikumu iedalīja 19. divīzijas pārējos grenadieru pulkos, kas kaujās bija cietuši zaudējumus. Nacionālās Komitejas prezidents bija tas, kas majoru Stīpnieku aicināja Nacionālās Komitejas darbā Liepājā. Ar VI korpusa pavēli tur nonāca arī plkv. Osis kārtot papildinājumu lietas. Slimības dēļ man nācās atstāt savu vienību, 6. grenadieru pulku, lai taptu evakuēts uz Vāciju 1945. g. 24. janvārī. Pulka komandēšanu pārņēma majors Praudiņš. Tie ir patiesie fakti.

Turpmāk būs attēlots darbs, ko veicām Kurzemē pēdējos divi mēnešos pirms kapitulācijas.

Vācijā. 24. janvārī mūs ar kuģi no Ventspils transportēja uz Vāciju, un 27. janvārī es nonācu Chemnicā, kur tiku ievietots kādā iekšķīgo slimību slimnīcā. Trīs nedēļas slimnīcas režīms un galvenā kārtā miers, deva iespēju

atlabt. Pēc tam, kad sabiedroto smagā uzlidojumā Chemnīcā bija sagrauta spēkstacija un ūdens piegāde, slimnīca bija tumsā un bez ūdens. Kopā ar daudziem citiem es slimnīcu atstāju, saņemot trīs nedēļas veselības uzlabošanas atvaļinājumu. Vēl pirms atvaļinājuma izbeigšanās ierados Berlīnē, lai satiktu ģenerāli Bangerski, kas mani bija meklējis. To satiku 25. februārī Adlonas viesnīcā, kuŗai viena daļa jau bija sabumbota. Nelielā viesnīcas istabā bija sapulcējušies bez ģenerāļa vēl plkv. Plensners, inž. Sp. Paegle, dir. J. Miezis u.c. Ģenerālis Bangerskis mani īsos vārdos iepazīstināja ar tikko Potsdamā nodibinātās Nacionālās Komitejas mērķiem un nodomu, kārtot visas civīlās lietas Kurzemē, kā arī bēgļu problēmas Vācijā. Viņš aicināja mani uzņemties šinī komitejā pildīt iekšlietu ģenerālsekretāra pienākumus. Es šo piedāvājumu pieņēmu ar noteikumu, ka manam darbam jānorisinas Kurzemē. Es zināju, ka Kurzemes ielzīvotājiem klājas grūti un ka palīdzība tiem vairāk kā nepieciešama. Frontes dienestam tā kā tā vēl nebiju spējīgs un bija jāceŗ, ka šis darbs dos man iespēju turpināt Liepājā ārstēšanos, kas Chemnincā bija pārtraukts. Šis jautājums Liepājā nokārtojās labvēlīgi.

Kāpēc es uzņēmos iekšlietu ģenerālsekretāra pienākumus, tas redzams no tālākā atstāstījuma. Pirms tam lai atļauts pieminēt, ka man, kopā ar citiem kaŗavīriem, Kurzemē nācās piedzīvot brīdi, kad vācieši zināmā mērā sāka domāt par politisko tiesību paplašināšanu latviešiem, kas, protams, nāca stipri par vēlu. Galvenie notikumi šinī virzienā ir norisinājušies Berlīnē, kā to vēsta Latvju Enciklopēdija, bet pats pirmais sākums būs laikam gan parādījies Kurzemes cietoksnī pie 19. divīzijas kaŗavīriem.

KURZEMES MILITĀRĀS VADĪBAS AKTĪVITĀTE POLITISKOS JAUTĀJUMOS

Kurzemē cīnījās latviešu 19. divīzija, kas Krievijā, tāpat Latgales un Vidzemes kaujās bija sevi parādījusi par augstvērtīgu kaŗaspēka daļu. To atzina vācu virspavēlniecība, izceļot 19. latviešu grenadieru divīziju vairākkārt savos speciālziņojumos. Pēc Vidzemes un Rīgas atstāšanas un pēc Kurzemes pirmās lielkaujas taktiskās uzvaras 1944. gada oktobrī, 19. div, kaŗavīros bija radies pagurums, kas izsauca smagu morālisku depresiju. Vidzemē intensīvās kaujās boļševiķi bija sakauti, kaut arī mēs atradāmies defensīvā: nekur tiem neizdevās mūsu aizstāvēšanās iekārtu caurraut vai mūs ielenkt. Krievi ciea ļoti smagus zaudējumus neskaitāmos uzbrukumos, kas visi tika atsisti. Šis apstāklis kaŗotājos radīja lielu pašpaļāvību un pārākuma sajūtu. Un tomēr ik pēc katras šādas uzvarētas kaujas mēs atstājām savus ierakumus. Mēs tādā veidā bijām spiesti pamest vislatviskāko Latvijas novadu Vidzemi, mēs nakts melnumā šķērsojām Daugavu pie Mazjumpravas, lai 10. oktobŗa rīta krēslā nonāktu uz Kalnciema šosejas, atstājot mūsu krāšņo metropoli aiz muguras, zinādami, ka pēc dažām dienām tur ievietosies ienaid-

Ģen. Strekenbachs, 19. div. kom., un pltn. Taube

nieks, tas pats, kuŗa tanku armija 1940. gada 17. jūnijā, pārpludinot mūsu zemi, iznīcināja neatkarīgo Latviju un ilgi apsēda smilšu laukumus pie artilerijas kazarmām.

Divīzijas komandieris ģen. Strekenbachs vēl Vidzemē esot, izteicās, ka virspavēlniecībā pacelts jautājums par 19. divīzijas pārvešanu uz Vāciju, nolūkā apvienot abas latviešu divīzijas VI korpusa vadībā, kuŗā bija lemts tās ietilpināt organiski. Tā kā šis nodoms netika turēts īsti slepenībā, tad tas nāca pa daļai zināms mūsu kaŗavīriem. Pēc Opočkas kauju noslēguma 15. divīzija bija pārvesta uz Vāciju un nedaudz vēlāk arī daži policijas bataljoni. No šīm daļām daudzi kaŗavīri bija patvaļīgi aizgājuši. Bija sagaidāms, ka arī 19. divīzijā būs daudz tādu, ja nāksies atstāt Kurzemi un doties uz Vāciju. Jau Vidzemē, Mores kauju laikā — 1944. gada septembŗa beigās — bija dzirdams, ka igauņu divīzija, kas tik pašaizliedzīgi bija cīnījusies pie Narvas, nav pildījusi atkāpšanās pavēli bet izklīdusi, vācu spēkiem atstājot Igauniju. Zināms skaits 19. div. vīru aizķērās Rīgā, kad latviešu pulki vienas dienas atpūtā atradās Juglas muižas un Ulbrokas apkārtnē (ienaidnieka aviācijas aktīvitātes dēļ gājieni pa lielākai daļai tika izdarīti tikai naktīs, dienās, turpretim, kaŗaspēks atpūtās). 11. oktobrī 19. divīzija nonāca Kurzemē, Džūkstes—Pienavas rajonā, un pēc divi dienu atpūtas ieņēma aizstāvēšanās pozicijas. 15. oktobrī sākās pirmā Kurzemes lielkauja, kas apklusa 21. oktobrī. Šī kauja bija ļoti smaga, kas kopā ar notikumiem Vidzemē, Rīgas atstāšanu un neziņu par Kurzemes tālāko likteni, jo smagi iegulās cīnītāju

dvēselēs, iespaidojot kaŗavīru morāli, līdz iestājās izteikta krize. Kaŗaspēka daļās ārējā disciplīna bija bez pārmaiņām, pavēles tika pildītas priekšzīmīgi, tāpat nekur neparādījās sabrūkoša kaŗaspēka vispirmā pazīme — necieniga izturēšanās pret priekšniecību. Neskatoties uz to, šādi iestājusies krize izteicās ar dezertēšanu: kaŗavīri pazuda pa vienam un pulciņos. Arī Kurzemes civīliedzīvotāju dzīvē iestājās krasas pārmaiņas, ko sākumā frontē mēs tik noteikti nemanījām, jo frontes dzīve saistās ar neizbēgamu izolāciju, bet ar ko vēlāk — Nacionālās Komitejas laikā — man nācās iepazīties visā pilnībā. Pat par Kureļa grupas eksistenci mēs dzirdējām tikai no tālienes.

Toties VI korpusa un 19. divīzijas vadība bija par notikumiem labi informēta. Lielais dezertieru skaits aizmugurē, kurelieši, diversanti, komūnistu bandas, iedzīvotāju vispārēja neapmierinātība vācu militārai vadībai lika uzskatīt stāvokli Kurzemes frontes aizmugurē ar bažām, katrā ziņā par tādu, kas jāuzlabo. Šādā sakarībā kļūst saprotama ģen. Krīgera aktīvitāte šinī virzienā, kas izpaudās ar atkārtotu sanāksmju noturēšanu ar 19. divīzijas pulku un atsevišķu bataljonu komandieŗu piedalīšanos.

Tā kā latviešu pašpārvalde bija Latvijas territoriju atstājusi, tad nebija nevienas oficiālas personas, kas pārstāvētu latviešu civīliedzīvotāju intereses Kurzemē, kur darbojās vācu civīlpārvaldei pakļautie apriņķu policijas priekšnieki un pašvaldību vecākie. Kā šīs pārvaldes ierēdņiem, tiem bija jāstrādā pavēlētā virzienā, bez iespējām kaut ko panākt latviešu iedzīvotāju labā. Domājams, ka Kurzemes virspavēlniecības stābā būs radusies prasība pēc kādas latviešu koordinējošas pārstāvniecības, kas uzturētu sakarus starp Kurzemes iedzīvotājiem un vācu administrāciju.

Kāda sevišķi zīmīga sanāksme notika novembŗa sākumā Lestenes pilī. Ģen. Krīgers, atklājot šo sanāksmi, turēja pusotras stundas gaŗu filozofisku runu, kuŗā ietvēra kā Kurzemes atsevišķā, tā arī vispārējā militārā stāvokļa analizi. Viņš pieskārās arī 19. divīzijas kaujas spējām, kas, kā varēja vērot pēc viņa agresīvā toņa, bija visas apspriedes centrālais punkts. Cita starpā ģen. Krīgers veltīja asu kritiku latviešu ģenerālinspektora stābam par vāju papildinājumu sagatavošanu, konstatējot, ka vienīgi tur vaina meklējama cīņas gara sabrukumam kaŗavīros. Viņš ieteica lietot drastiskus līdzekļus pret patvaļīgā prombūtnē esošiem un dezertieriem. Nobeidzot savus iztirzājumus, Krīgers bez tam vēl izteica neapmierinātību ar latviešu vadošo darbinieku — ieskaitot ģenerālinspektora stāba nodaļu Liepājā — nepietiekamo interesi un pasīvitāti evakuācijas norisē: uz Vāciju bieži dodoties pustukši kuģi, jo neesot braucēju, lai gan Ventspils un Liepāja, tāpat kā pārējā Kurzeme, bēgļiem pārpildīta. Arī plkv. Lobi Krīgers netaupīja, sacīdams, ka tas vāji vadījis rekrūšu depo Kurzemē, lai pēc tam kopā ar divi ziņnešiem dezertētu uz Vāciju.

Atbildot korpusa komandierim par cīņas gara mazināšanos un pašreizējo morālo krizi 19. divīzijā, es aizrādīju, ka ārējā disciplīna pie mums ir priekšzīmīga un līdz ar to ārējie līdzekļi — disciplinārās vai tiesas sankcijas — te absolūti nav piemēroti. Cēlonis krizei meklējams pavisam citā, un proti,

garīgā plāksnē un tamdēļ jāsper citi soļi, kas šobrīd nav latviešu daļu komandieru ziņā. Tad ģen. Krīgers lika pēc kārtas izteikties visiem latviešu pulku komandieņiem vecākuma kārtībā, sākot ar pašu jaunāko. Tādā kārtā kā pirmajam atsauksmi nācās dot 1. pulka komandierim majoram Galdiņam, kas no atbildes izvairījās. Tad nāca mana kārta. Es īsos vārdos raksturoju latviešu cīnītāju morāliskos pamatus, sacīdams, ka sākot ar 1941. gadu latviešu kaņavīri ir cīnījušies ienaidnieka territorijā, kad sava zeme un tauta tiem bija aiz muguras, kas bija jāsargā. To tie arī godam darīja, cerēdami, ka ar savu priekšzīmīgo cīņas stāju viņi dod iespēju latviešu tautai tikt pie neatkarīgas Latvijas. Šodien stāvoklis izskatās pavisam citāds: latviešu kaņotājs atrodas pašā pēdējā savas zemes stūrītī; lielum lielā latviešu zemes daļa atrodas ienaidnieka rokās. Ja šodien cīnītāju morālais stāvoklis ir satricināts, tad tas ir pie šādas notikumu norises pati par sevi saprotama lieta. Ja latviešu kaņavīram jācīnās uz priekšu, tad cīņas spara atjaunošanai nepietiek, ja darīs zināmas pāris nepierādītas negācijas. Tur nepieciešams kaut kas pozitīvs un vienīgais pozitīvais, ko sagaida latviešu kaņavīri, ir Latvijas neatkarības atjaunošanu. Pēc šiem vārdiem pie manis piesteidzās kāds no Krīgera stāba virsniekiem un jautāja: „Vai Jūs, pulkveža kungs, to domājat vietējai propagandai kaņa laikam, jeb tā ir politiska prasība ar visām konsekvencēm?" Te pavērās kāds aizkars un atklāja Krīgera stāba kādu slepenu nodalījumu, ko neredzējām ikdienā. Tad nāca kārta 2. pulka komandierim pltn. Osim. Osis attēloja laviešu kaņavīru un visas tautas morālo krizi, ko izsauca nepārtrauktās vācu neveiksmes un latviešu interesēm nepieņemamā politika. Latviešu kaņavīri, tāpat civīliedzīvotāji, ir centušies tikai pēc viena mērķa — brīvas neatkarīgas Latvijas. Šādu Latviju iznīcināja boļševiki, tagad tā jāuzceļ no jauna. Latviešu kaņavīrs par to cīnās, viņam tā jādod. Tālāk pltn. Osis nāca ar šādiem konkrētitm ierosinājumiem:

1. Latviešu stāvokļa uzlabošanai jārada centrāla bēgļu pārstāvniecība Vācijā;
2. Kurzemē latviešu lietu kārtošana jānodod latviešu pašu rokās;
3. Jādod iespēja latviešu tautas daļai Kurzemē runāt ar saviem kaņavīriem un otrādi — tas nozīmē, ka jārada īsti latvisks preses organs, ne tāds, kāds ir vācu izdotā „Tēvija".

Ģen. Krīgers iepriekš bija minējis, ka plkv. Lobe nelegāli atstājis Kurzemi (dezertējis) kopā ar saviem divi ziņnešiem, pametot viņam uzticēto rekrūšu depo. Pltn. Osis izteica izbrīnu par šādu ģen. Krīgera lietoto apzīmējumu, jo neviens kuģis nevienu kaņavīru neuzņēma bez armijas pavēlnieka rakstveida atļaujas vai armijas lazaretes ordera. Tā kā apspriede notika 19 divīzijas stābā Lestenes pilī, tad tūlīt ģen. Krīgers pats jautāja divīzijas personāldaļai, kā plkv. Lobe varēja izkļūt no Kurzemes. Personāldaļas priekšnieks kpt. Martins, kas vienlaicīgi bija arī div. komandiera adjutants, paskaidroja, ka atļauja plkv. Lobes izbraukšanai uz Vāciju saņemta no 18. armijas stāba uz divīzijas personāldaļas pieprasījuma pamata. Ģen. Krīgers,

dzirdot šos paskaidrojumus, nemēģināja mīkstināt savus apvainojumus, nerunājot par atvainošanos.

Tālāk pie vārda nāca pats vecākais no pulku komandieriem, plkv. Skaistlauks, 15. divīzijas art. pulka komandieris, kas īsi pateica, ka viņam nekas vairāk nav sakāms pie tā, kas jau iztirzāts. Ar to sanāksme nobeidzās.

Pēc dažām dienām pulku komandieri atkal tika aicināti uz Lesteni. Šoreiz bija ieradies pats cietokšņa vilrspavēlnieks ģen.plkv. Šerners. Tas īsos vārdos pateicās latviešu 19. divīzijai par līdzšinējo lielisko sniegumu kaujas laukā, izsakot cerību, ka divīzija arī nākotnē tāpat cīnīsies, jo Hitlers pavēlējis Kurzemi par katru cenu aizstāvēt.

Apm. novembŗa vidū ģen Štrekenbachs mūs aicināja atkal uz Lesteni. Šoreiz viņš deva atbildes uz dažiem ierosinājumiem pie ģen. Krīgera. Vispirms viņš paziņoja, ka Berlīnē izveidošanas stadijā esot jaunā latviešu politiskā vadība: par valsts prezidentu nākšot Bangerskis, bet par ministru prezidentu Freimanis. Viņš nevarēja pateikt, kad un kādā veidā šī politiskā vadība stāsies darbā. Tālāk ģen. Štrekenbachs darīja zināmu, ka šinī sanāksmē jāizvēlot viens no latviešu pulku komandieriem par latviešu pārstāvi Kurzemē, kā tas no latviešu puses pieprasīts apspriedē pie ģen. Krīgera, un kam piekritusi arī Kurzemes cietokšņa militārā vadība. Cik atceros, mēs bijām kopā šādi virsnieki: pltn. Osis, pltn. Kociņš, pltn. Galdiņš (paaugstināts 1944. g. 9. nov.), pltn. Katiševs (plkv. Skaistlauks starplaikā bija saslimis, evakuēts uz Vāciju un Kurzsmē vairs neatgriezā, pltn. Katiševs viņu atvietoja), majors Stīpnieks, majors Laumanis, un varbūt vēl kādi, ko es neatceros. Pārrunās izskanēja vienprātīga vēlēšanās, lai šos pārstāvja pienākumus uzņemtos pltn. Osis. Pēdējais kategoriski atteicās, motivēdams savu atteikšanos ar to, ka savā laikā Rīgā viņam nav izdevies pozitīvi sastrādāt ar vācu civīlām iestādēm un ka viņa līdzšinējais darbs novedis viņu vācu tiesu priekšā. Pltn. Osis no savas puses lika priekšā plkv. Skaistlauku, bet tā kā pēdējais bija slims un nevarēja paredzēt viņa atgriešanos Kurzemē, tad viņa kandidātūra atkrita. Tagad izskatījās tā, ka 19. divīzijas pulku komandieri nevēlējās nodarboties ar civīlajām lietām. Pēc tam ģen. Štrekenbachs jautāja, vai kāds būtu ar mieru brīvprātīgi uzņemties šāda pārstāvja pienākumus? Uz to neviens nepieteicās. Beigās Štrekenbachs jautāja, vai tad tiešām starp latviešu pulku komandieriem neesot neviena, kam interesētu savu tautiešu liktenis te Kurzemē? Stīvēšanās un atrunāšanās sākās no jauna, līdz beidzot visu pierunāts, es tapu ievēlēts latviešu pārstāvja uzdevumam Kurzemē. Šis tad bija arī motīvs, kāpēc es pieņēmu ģen. Bangerska aicinājumu darboties līdzi Nacionālā Komitejā ar noteikumu, ja šīs komitejas darbība norisinās Kurzemē

NACIONĀLĀ KOMITEJA UN MILITĀRĀ PĀRVALDE

Jau 1.2.45. ģenerālis Bangerskis bija iesniedzis lūgumu vācu vadošām iestādēm, lai Vācija, pirmkārt, neatzīst Latvijas inkorporāciju Padomju Savienībā; otrkārt — lai Vācija atzīst Latviju kā neatkarīgu valsti ar tās 1940. gada 17. jūnija robežām; treškārt, lai Vācija atzīst Latvijas Pagaidu valdību kā vienīgo suverēnas varas nesēju; ceturtkārt — Pagaidu valdībai tiesība pārņemt visas civīlās funkcijas krievu neieņemtos Latvijas apgabalos. Ģenerālis Bangerskis, izmantojot VI korpusa komandieŗa ģen. Krīgera oficiāli izteikto atziņu, viesojoties 1945. gada janvāŗa beigās 15. divīzijas stābā: „Es droši varu sacīt, ka 19. divīzija ir labākā kājnieku divīzija Kurzemē. Šīs divīzijas vīri zina, par ko tie cīnās. Latvija būs, un tā izaugs no savu kaŗavīru varenām cīņām . . ." Šo cerību pavadīts, ģen. Bangerskis, runājot un rakstot par Nacionālo Komiteju, lietoja papildinājumu „Pagaidu Valdība", gan iekavu sprostā. Ģen. Bērendts jēdziena „Pagaidu Valdība" lietošanu nosauca par nepamatotu illūziju.

Pēc satikšanās ar Bangerski es vēl pāris dienas uzkavējos Berlīnē un tad atgriezos Cella-Mehlis pie ģimenes, lai tur novadītu savu veselības uzlabošanas atvaļinājumu līdz galam. Pēc atvaļinājuma izbeigšanās es sēdos vilcienā, lai dotos uz Neu-Brandenburgu, kur tolaik atradās ģenerālinspektora stābs. Tā kā Berlīnē nevienu kaŗavīru bez sevišķām atļaujām vairs neielaida, tad man bija jāmet milzīgs apkārtceļš caur Halli un Magdeburgu, no turienes uz Brandenburgu, un tad tikai uz Neu-Brandenburgu, apbraucot Berlīni lielā lokā uz Rietumiem. Tādā kārtā es norunātā laikā Neu-Brandenburgā nevarēju tikt, it īpaši vēl tāpēc, ka dzelzceļa satiksme nepārtrauktās bumbošanas dēļ bija saraustīta un nekārtīga. Nacionālās Komitejas prezidents kopā ar citiem tās locekļiem aizbrauca vēl no Štetīnes uz Kurzemi, kurpretim pāris dienas vēlāk, kad es šo pilsētu sasniedzu, kuģi vairs neatgāja, jo pienākušie krievi ar savu artilerijas uguni pārvaldīja ostu. Tādā sakarībā Frontleitstelle Kurland savāca pietiekamu cilvēku skaitu vienam ešelonam un nosūtīja uz Svinemindi, kur tad mēs tikām kuģī. Tas bija preču kuģis, kuŗā pirms tam bija vesti zirgi. Zirgu mēsli nebija izvākti, bet pārklāti svaigiem salmiem. Gulēšana, protams, bija silta, kā jau kūtī un no smakas varēja atbrīvoties, ja labi ilgi Baltijas jūŗas pavasarīgos vējos pavēdinājās uz klāja. Kuģis kustējās ar parasto konvoja ātrumu, apm. 15 km stundā, tā avangardā atradās atmīnētāji peldrīki, jo krievu ātrlaivas kuģu ceļā bija izsējušas mīnas. Mūsu kuģis, sasniedzot Gotenhafenu, bija spiests palikt reidā, jo arī šeit ostu apšaudīja krievu artilerija. Man izdevās uztikt uz kāda sanitārā kuģa, kas nākošā rītā devās uz Liepāju. Tā atkal tiku tā sakot, no kūts istabā, un 12. marta saulainā sēršņa rītā iebraucu Liepājas ostā. Ceļa somu rokā lēnām devos pāri tiltam uz iekšpilsētu, kur Apšu ielā 3, bijušā zīdaiņu namā, bija noteikta apmešanās Nacionālās Komitejas locekļiem. Te vispirms satiku plkv. Plensneru, kas man ierādīja gultas vietu kādā lielākā telpā ar daudz guļvietām Nacionālās Komitejas locekļu un darbinieku novietošanai. Tas

Latv. nacionālās komitejas proklamēšanas akts Liepājas operā, 1945. gada martā

bija kazarmju novietojums. Man nekad nav paticis kollektīvs dzīves veids, tāpēc es drīzi pārgāju atsevišķā istabā Bernātu ielā, ko majors Stīpnieks man palīdzēja sagādāt. Plkv. Plensners mani saņēma sirsnīgi un jokodamies jautāja, vai arī es spēlēšot līdzi „nacionālā komēdijā"? „Jā," es viņam atbildēju, „man ir turpat loma iedalīta, kur Tu jau kā suflieris strādā."

Nākošās dienās vajadzēja iepazīties ar darāmo darbu, kā arī ar iedzīvotāju stāvokli un rūpēm, lai no tā secinātu uzdevumus nākotnei.

Ziņas vispirms sniedza pašvaldību departaments un Liepājas apriņķa pārvalde. Bez tam marta vidū tika sasaukta visu lauku pašvaldību — apriņķu un pagastu — pārstāvju konferenci Liepājā, kuŗa piedalījās no vācu puses militārās pārvaldes priekšnieks ģen. Bērends ar saviem darbiniekiem un no latviešu puses Nacionālā Komiteja. Šinī konferencē apriņķu un pagastu vecākie sniedza ziņojumus, attēlojot Kurzemes zemnieku stāvokli. Daži to darīja lietišķi, daži ar humoru, bet vairums ziņojumu saturēja bezgala daudz sūdzību un rūgtuma par vācu administrācijas pārestībām.

Administrātīvā ziņā Kurzeme bija iedalīta civīlpārvaldes laikā Ziemeļu un Dienvidus apgabalā. Katrā apriņķī bija gebietsfīrers un katrā pagastā landvirtšaftsfīrers. Militārai pārvaldei bija līdz ar stāšanos darbā jāpārņem vāciešiem veicamie pienākumi. Reizē ar šo pārņemšanu notika arī reorganizācija, likvidējot Kurzemes ziemeļu un dienvidus daļas, tāpat apriņķu un

pagastu „fīrerus", atstājot pa divi pagastiem vienu lauksaimniecības vadītāju. Atbrīvotie vācu ierēdņi ar Matīsenu priekšgalā aizceļoja uz Vāciju. Marta beigās administrātīvā schēma izskatījās sekojoši: Liepājā atradās Militārās Pārvaldes centrs, katrā apriņķī nodibināja apriņķa komandantūras ar vācu armijas (Wehrmachta) virsniekiem priekšgalā. Latviešu pārvaldes schēma izskatījās šāda: apriņķos bija apriņķu vecākie. Tie saņēma rīkojumus no Nacionālās komitejas resoriem, kas pārzināja attiecīgo nozari: lauksaimniecības jautājumos no saimniecības, budžeta jautājumos no vispārējo lietu, izglītības lietās no izglītības ģenerālsekretāra. Apriņķu pārvaldēs attiecīgās nozares pārzināja referenti. Apriņķu policijas priekšnieki bija tieši pakļauti kārtības policijas komandierim Liepājā, bet pēdējais savukārt iekšlietu ģenerālsekretāram.

Vācu M.P. (mil. pārvalde) lika priekšā šādu sadarbības veidu: rīkojumus apriņķu komandantiem dod M.P., tie savukārt rīkojas ar saviem izpildu organiem lafīreriem. Tanī pašā laikā M.P. dara zināmus savus rīkojumus N.K. (nac. komitejai). Ja N.K. šim rīkojumiem piekrīt, tā dod attiecīgas pavēles apriņķu vecākiem, tie savukārt sev pakļautiem ierēdņiem. Sevišķi steidzamu lietu nokārtošanai tika atstāta tiešas sadarbības iespēja starp apriņķu vecākiem un komandantiem. Ja tie šādā veidā bija ko pasākuši, tad katrs ziņoja savai priekšniecībai.

Militārās pārvaldes vajadzību vācieši motivēja ar to, ka viņiem jānodrošina Kurzemē karojošā vācu karaspēka un vācu valdības intereses, pie kam sadarbības noteikumi un kompetences bija jāizstrādā uz vietas. Militārās pārvaldes priekšnieks ģen. Bērends jau pirmajā sanāksmē deklarēja: „Hier werden wir das neue Europa exerzieren. Hier werden wir ein Beispiel für alle Länder und Völker Europas schaffen, wie die Beziehungen zwischen dem deutschen und anderen Völkern Europas nach dem Kriege unter die Führung des Reichsführers aussehen werden." Tā bija atklāta un ciniska programma: ja Bērends šo programmu negrozīja, tad N.K. politiskais darbs, cik tālu prezidents šo komiteju bija deklarējis par pagaidu valdību, kļuva absolūti neiespējams.

Potsdamā, dibinot N.K., bija ticis solīts pavisam kas cits un proti, ka N.K. nebūs saistīta ar vācu politisko pārstāvniecību, bet tagad ģen. Bērenda izteiktā deklarācija nostādīja N.K. neiespējami dīvainā stāvoklī. Šī deklarācija izsauca N.K. internas apspriedes, kuŗām sekoja neauglīgas un dažkārt drāmatiskas sarunas un rakstu apmaiņas sadarbības un kompetenču jautājumos ar M.P. priekšnieku, kas nobeidzās ar N.K. prezidenta aizbraukšanu 1945. gada 4. aprīlī uz Vāciju. Tas nozīmēja, ka Kurzemē katra veida politiska sadarbība ar vāciešiem tika pārtraukta, jo prezidents bija vēlēts — tātad noteicējs faktors politiskos jautājumos — turpretim pārējie bija aicināti līdzdarboties katrs savā nozarē. Pāris dienas vēlāk aizbrauca arī ģen. Bērends.

IEKŠLIETU RESORA UZBŪVE UN DARBS

Stājoties pie resoru organizēšanas, N.K. prezidents atgādināja, lai nekādā ziņā šie resori necenstos izvērsties plašumā, bet tanī vietā lai iztiktu ar iespējami maz cilvēkiem. Tam pamatā bija ierobežotais N.K. darbības apjoms ar dažiem Kurzemes apriņķiem, un otrā kārtā taupība, jo N.K. faktiski bija ļoti maz līdzekļu.

Organizējot iekšlietu resoru, šie norādījumi tika ņemti nopietni vērā. Resora centrā atradās ģenerālsekretārs ar adjutantu un juriskonsultu. Bez tam pie centra skaitījās budžeta nodaļa, pavisam kopā ar pāris kalpotājiem 12 personas. Administrātīvā departamenta personāls bija reizē ar pašpārvaldi pārvests uz Vāciju un šo departamentu Liepājā vairs neatjaunojām. Liepājā bija palicis nelielā sastāvā pašvaldību departaments ar direktoru Niedru un veselības departaments ar Dr. Demmi priekšgalā. Kārtības departaments tika nolikvidēts un pāris palikušie darbinieki pārskaitīti uz kārtības policijas komandiera stābu. Kārtības policijas komandieris bija pltn. Ozoliņš.

Lai labāk saprastu N.K. darba apveidu, tad īsumā mēģināšu uzskicēt Kurzemes iedzīvotāju stāvokli. Pagastos saimniekoja lafīreri, kas daudzos gadījumos bija nobīdījuši pie malas pagastu vecākos. Samazinoties pievedumiem no Vācijas, tika paaugstinātas nodevas uz vietas, jo Kurzemei nācās uzturēt divi lielas armijas — 16. un 18. Bez tam šeit bija saplūdis liels vairums pārējo Latvijas novadu bēgļu, kas arī bija jāpaēdina. Nodevu spaidus Kurzemes zemnieki vēl jo smagāk izjuta tāpēc, ka vispār Otra pasaules kara laikā zemnieki kā ražotāji atradās nesalīdzināmi labākā stāvoklī nekā patērētāji — pilsētu iedzīvotāji. Pats par sevi saprotams, tiem bija jānodod nodevas proporcionāli lauku un pļavu platībai. 1942. gada lauksaimniecības skaitīšanā, ko izdarīja vācu civīlpārvaldes ierēdņi, noteica arī obligātās piena nodevas atkarībā no lopu skaita. Jaunlopi, kas kļuva slaucami pēc skaitīšanas, sastādīja t.s. „melnās galvas", ko zemnieki visumā netraucēti izmantoja savām vajadzībām un melnajam tirgum. Ja arī formāli šis tirgus nebija pieļauts, tad tomēr latviešu pašpārvaldes lauksaimniecības ģenerāldirekcija, kā par to izteicās šīs iestādes kādreizējais vadītājs agr. Andersons, klusu ciešot sekmēja šādu lauku labklājības pieņemšanos. Tāpēc arī starp lauku iedzīvotājiem, kamēr tiešā kara darbība nebija skārusi mūsu zemi, retumis bija sastopami neapmierinātie, taisni otrādi — lauku iedzīvotāju vienīgā vēlēšanās bija, lai otrreiz neatkārtotos baigais gads, kas tiem solīja iznīcību ar draudošo kollektīvizāciju, kas taču galu galā ir dzimtbūšanas alternatīva. Ar kaujām pārstaigājot Latgali no Goliševas uz Kārsavu un Rugājiem, cīnoties Vidzemē pie Lubānas ezera, Meirāniem, Cesvaines, Rankas, Piebalgas, Skujenes, Mores un vēlāk atejot caur Allažiem uz Rīgu, mums nācās diendienā satikties ar lauku iedzīvotājiem, kas trijus kara gadus bija dzīvojuši mierā un labklājībā, un tagad izmisumā un bažu pilni runāja par nelaimju un posta nākotni, kas sagaidāma pēc jaunas boļševiku okupācijas. Gluži tādā pašā stāvoklī bija atradušies arī Kurzemes zemnieki līdz cietokšņa

perioda sākumam. Jaunā kārtība ar lafīreru parādīšanos un to saimniekošanas metodēm bija katastrofāla, salīdzinot ar triju gadu mieru, kārtību un izlīdzināto dzīves ritmu. Bez tam tagad blakus pašu pagasta nelaimēm diendienā bija jādzird tuvējās frontes lielgabalu dunoņa, kā atgādinājums draudošām sarkanām briesmām, kuŗām vairs nevarēja paredzēt galu, ja Kurzemes cietoksnis beigtu pastāvēt. Tā šīs nelaimju izjūtas plosīja kurzemnieku nervus.

IESTĀŽU PĀRŅEMŠANA

Sīksti velkoties pirkstiem kompetenču strīdū, ģen Bangerskim izdevās izkaulēt kādu ģen. Bērenda publikāciju, ar kuŗu tas noteica, ka N.K. izdotiem rīkojumiem ir likuma spēks. Pats par sevi saprotams, ka šiem rīkojumiem bija jāsaskan ar vācu militārām interesēm. Fakts, ka šo publikāciju izdarīja vīrs, kas nākotnes sadarbību sludināja zem reichsfīrera vadības, N.K. labāku nepadarīja. Pēc šīs publikācijas M.P. spieda, lai N.K. pēc iespējas ātrāk pārņemtu itin visus resorus. Visumā jau nebija nekādu grūtību civīlās iestādes pārņemt tīri techniskā ziņā. Grūtības slēpās, kā to tūlīt redzēsim, citā apstāklī. Vācieši labprāt nodeva visus neienesīgos posteņus, kā kārtības policiju, skolas, tiesas u.t.t. Turpretim saimnieciskos pasākumus kā Liepājas „Turību", Kuldīgas audumu fabriku, vairākas kokzāģētavas, ne par ko negribēja nodot, aizbildinoties ar to, ka viņiem pašiem tās jāpārņemot no civīlpārvaldes, kas prasot ilgu laiku. Tā bija tukša izrunāšanās, jo visās šinīs iestādēs palika vadošos posteņos tās pašas civīlpārvaldes amatpersonas, kam atlika tikai pārmainīt izkārtnes. Šīs rīcības nolūks bija skaidrs — M.P. centās paturēt savās rokās visus ienākumu avotus, lai arī tādā kārtā padarītu N.K. saimnieciskā ziņā pilnīgi atkarīgu. Apriņķu pašvaldību pārņemšanu traucēja vēl kāds ļoti svarīgs iemesls. Līdz ar Austrumprūsijas zaudēšanu vācieši bija zaudējuši savu nozīmīgāko pārtikas bazi Insterburgā, no kurienes tie savā laikā apgādāja visas formācijas austrumu kaŗa teātrī. Kurzemei tagad bija jāatvieto Austrumprūsija. Lauku pašvaldībām vajadzēja kļūt par tām, kas ievāc nodevas. Civīlpārvaldes laikā to bija darījuši lafīreŗi un bija nonākuši neiedomājamā neslavā ar savu rīcību īpaši Ventspils un Kuldīgas apriņķos, kur bija rekvizētas pat grūsnējas un tikko atnesušās govis. Saskaņā ar jauno sadarbības schēmu, lauku pašvaldībām nodevu savākšanai dotu rīkojumu Nacionālās Komitejas saimniecības ģenerālsekretārs caur apriņķu vecākiem, ar vārdu sakot, saimniecības ģenerāldirektoram nāktos turpināt lafīreru smagi sakompromitēto darbu. Pašvaldību tiešā pārņemšana piekrita iekšlietu resoram, bet tas šo pārņemšanu nekādā ziņā nedrīkstēja pasākt bez pārējo resoru ziņas, jo kaŗa apstākļos ļoti svarīgā lauksaimniecības resp. nodevu nozare atradās saimniecības ģenerālsekretāriāta rokās. Pirms

Nacionālā komiteja uzņēmās nodevu savākšanu, bija jānoskaidro divi svarīgi jautājumi:

1. Kādus pārtikas daudzumus un kādam laikam turpmāk prasa Militārā pārvalde no Kurzemes iedzīvotājiem un
2. Ko patiesībā Kurzemes iedzīvotāji spēj dot.

Šim salīdzinājumam starp prasīto un iespējamo bija jānosaka mūsu rīcība — pārņemt vai nepārņemt apriņķu pārvaldes. Es griezos pie saimniecības ģenerālsekretāra agr. Andersona, lūdzot iespējami ātrākā laikā atbildes, jo man atkārtoti N.K. prezidents atgādināja, ka pašvaldības arvienu vēl nav pārņemtas. Pēc dažām dienām saņēmu agr. Andersona atbildi, ka Kurzemes iedzīvotāji neesot spējīgi dot to, ko prasot vācieši. Ja es būtu apriņķu pārvaldes pārņēmis, tad reizē ar to būtu akceptējis vāciešu prasības un mums nebūtu ne mazāko iespēju aizstāvēt iedzīvotāju intereses. Protams, toreiz šos apsvērumus nevarējām publicēt presē. Tādā kārtā arī radās iespaids, ka iekšlietu ģenerālsekretāram neveicas ar apriņķu pārvalžu pārņemšanu, un ka „pēdējās bieži palika neinformētas".

Nacionālās Komitejas četru nedēļu pastāvēšanas laikā bija galīgi noskaidrojies, ka kaut kāda no vācu M.P. neatkarīga darbība nav iespējama. Es kopā ar Andersonu ierosināju politiskās sadarbības nekavējošu pārtraukšanu. N.K. prezidents ģen. Bangerskis pieņēma mūs vienu pēc otra speciālās audiencēs, lai uzklausītu mūsu domas. Pāris dienas pēc šīm sarunām ģen. Bangerskis izšķīrās par aizbraukšanu uz Vāciju. Kopā ar viņu devās ceļā arī vispārējo lietu ģenerālsekretārs Miezis. Vēl pēc dažām dienām aizbrauca plkv. Plensners un dir. J. Niedra. Liepājā palika agr. Andersons kā N.K. prezidenta pārstāvētājs, es, maj. Stīpnieks un ģenerālprokurors T. Zvejnieks, turpinot katrs sava resora technisko darbu.

KO PAVEICA IEKŠLIETU RESORS?

Cietumos bija nokļuvuši daudz latviešu, kas bija noķerti mēģinājumā tikt pāri uz Zviedriju, jo 1944. gada vasarā un rudenī braukšana no Kurzemes krasta uz Zviedriju bija pieņēmusi plašus apmērus. Sākumā vācieši apsargāja tikai Liepājas un Ventspils ostas, vēlāk apsardzībā ieslēdzot arī Pāvilostu un Užavu, līdz novembrī apsardzība bija nolikta gar visu krastu. Rudenī kādā iecirknī dienvidos no Ventspils atradās kpt. Birzieša policijas bataljons un šī vieta tad izvērtās par dzīvāko iekuģošanas punktu. Kolīdz vācieši to uzzināja, tie pārvietoja Birzieša bataljonu uz fronti austrumos no Tukuma un latviešu vietā nolika lietuvju bataljonu. Arī tas nelīdzēja, jo lietuviešiem bija reti mīksta sirds, ja to vēl iepriecināja ar dzimtenīti un kūpinātu speķīti — braukšana gāja pilnā sparā. Tā apstājās tad, kad arī lietuvjus aizvāca projām un krasta apsardzībā iesaistīja tikai vāciešus.

Bez tam cietumos bija ļoti daudz pašvaldību darbinieku, kas bija pretojušies vācu administrācijai, sevišķi lafīreru varmācīgai rīcībai.

Ieslodzīto lietā es apmeklēju vācu drošības lietu kārtotāju Fuchsu un pieprasīju to atsvabināšanu. Mūsu saruna vilkās apmēram 20 minūtes. Es atsaucos uz to, ka esmu Nacionālā Komitejā kā 19. divīzijas pārstāvis un man jārūpējas par šīs vienības kaujas spējām. Arī galvenā kaujas līnijā ļaudis zina, ka Kurzemes latvieši apšaubāmu iemeslu dēļ, vai pat nevainīgi atrodas ieslodzījumā. Šāda apziņa nekādā ziņā cīņas garu veicināt nevar. Fuchs atbildēja, ka ieslodzītie sastāvot galvenā kārtā no tādiem, kas nelegāli centušies atstāt Kurzemi, dodoties uz Zviedriju. Esot pierādīts, ka daudziem bijuši sakari ar rietumu sabiedroto inteliģences (slepenā dienesta) iestādēm. Es aizrādīju, ka pēc manām ziņām apcietināti ir nevien Zviedrijas braucēji, bet starp tiem ir ļoti daudz pašvaldību darbinieku, kas nonākuši nesaskaņās ar vācu ierēdņiem. Fuchs apsolīja visā nopietnībā jautājumu pārbaudīt un visdrīzākā laikā man paziņot rezultātus. Tā arī notikās — pēc pāris dienām Fuchsa adjutants piezvanīja un paziņoja, ka 20. aprīlī tiek atbrīvoti 650 ieslodzītie, pie kam mani ielūdza būt klāt pie šī notikuma un turēt uzrunu. Es sapratu, ka šo gadījumu grib izmantot propagandas nolūkiem, jo 20. aprīlis taču bija Hitlera dzimšanas diena, tamdēļ turp negāju, bet aizsūtīju vienu no resora darbiniekiem pārliecināties, vai ieslodzītie cietumu patiešām atstāj. Mūsu pārstāvis atsvabināšanas faktu patiešām apliecināja.

Jau pirms šīs amnestijas apcietināto lietās nācās daudzkārt iejaukties, jo daudzu apcietināto pagasta vecāko ģimenes locekļi ieradās pie manis pēc palīdzības. Itin visus šos individuālos gadījumus izdevās nokārtot ar panākumiem. Lietas pavisam ātri virzījās uz priekšu, ja piederīgie bija savākuši un uzrādīja labas atsauksmes. Kāda pagasta vecākā kundze uzturējās Liepājā, gaidot uz apcietinātā vīra atsvabināšanu, kam bija jānotiek kādā zināmā datumā. Dienas trīs pēc šī termiņa minētā dāma atkal ieradās pie manis un lielā uztraukumā stāstīja, ka velti gaidot vīra atsvabināšanu jau vairākas dienas, izsakot bažas, vai tikai neesot noticis ļaunākais. Stāvokļa noskaidrošanai nosūtīju savu juriskonsultu kpt. Beišānu uz Fuchsa stābu. Pēc laika tas atgriezās tukšām rokām un pateica, ka turienes darbinieki uzsākuši gadījumu izmeklēt un kolīdz būšot ko uzinājuši, tūlīt mūs informēšot pa tālruni. Izmisusī sieviete tikko pusdzīva aizgāja no Apšu ielas, atstājot savu radinieku adresi, kur bija apmetusies. Dienu vēlāk piezvanīja no drošības stāba, lūdzot ierasties kādu mūsu pārstāvi kopā ar apcietinātā pagasta vecākā kundzi. Izrādījās, ka pazudušais pagasta vecākais zināmā datumā bija izlaists no cietuma, bet tad neizdibināmā kārtā atkal bija nokļuvis apcietinājumā — šoreiz Liepājas sieviešu cietumā, no kuŗa viņu otrreiz atsvabināja, laj tad iekšlietu resora pārstāvja klātbūtnē nodotu savas kundzes drošās rokās.

Aprīļa sākumā iekšlietu resorā ieradās Ziemupes pagasta pārstāvji un sūdzējās, ka viņu pagastā vairāki desmiti saimnieku padzīti no mājām, pie kam šinīs mājās iesēdušies vācu kaŗavīri. Šī akcija bija skārusi to māju saimniekus, kas atradās tieši jūŗas krastā. Izlikšanu bija ierosinājis vietējais vācu

komandants, motivēdams savu soli kā taktisku nepieciešamību krasta aizstāvēšanai.Tālāk uz Ventspils pusi saimnieki tāpat atradās jūŗas krastā, bet turienes komandanti tos nebija aizskāruši. Pēc sīkāku ziņu ievākšanas noskaidrojās, ka Ziemupes komandants nebija vis saimniekus izlicis taktisko vajadzību spiests, bet gan tāpēc, lai galīgi nosprostotu visas pieejas jūŗai potenciāliem Zviedrijas braucējiem. Nekavējoties uz Ziemupi nosūtīju vltn. Vikmani, kas sākumā panāca to, ka saimniekiem atļāva savu zemi apstrādāt. Lietu tālāk virzījām caur virspavēlniecību, un aprīļa beigās mājas dabūjām atpakaļ.

Tas bija aprīļa vidū, kad pie manis ieradās kāds baptistu garīdznieks un ziņoja, ka Rāvas pagastā ierīkota kāda koncentrācijas nometne, kuŗā sapulcināti 1944. g. 5. oktobrī Rīgas ielās saķertie vīrieši. Lūdzu, lai ziņu sniedzējs pasaka savu vārdu, bet tas atteicās. Viņa vārdu nemēģināju noskaidrot, vienkārši ziņkārības dēļ, bet gan tāpēc, ka bieži tika sniegtas sūdzības, kas pavisam nesaskanēja ar faktiem, bieži pat maldinošas. Virzot uz priekšu šādas lietas, atiecīgā amatpersona nonāca pavisam neērtā situācijā. Atzīmēju tuvākus datus par šīs iestādes atrašanās vietu un jau nākošā rītā turpu nosūtīju kpt. Beišānu ar rakstveida rīkojumu ievākt mums interesējošās ziņas. Kpt. Beišāns atgriezās vakarā un ziņoja, ka tāda nometne pastāvot. Režīms neesot pārāk smagais, bet katrā ziņā cilvēki esot nebrīvi. Nākošā rītā nosūtīju Fuchsam rakstu, lūdzot atbildi, uz kāda pamata šie cilvēki tiek aizturēti jau vairāk nekā seši mēneši, pieprasot tos nekavējoties atbrīvot. Pēc trim dienām no Fuchsa stāba piezvanīja, ka mans raksts saņemts un jautāja, vai man pietikšot, ja šinī pat dienā Rāvas nometnē esošos atsvabināšot. Protams, šinī gadījumā ar to pietika. Pēc nedaudz dienām N.K. prezidenta vietnieks Liepājā agr. Andersons saņēma pateicības vēstuli, kas apstiprināja atbrīvošanas faktu.

Vācijā un visur, kur vācieši atradās tobrīd, jau trūka šķidro degvielu. Kurzemē kaŗaspēks nepieciešamai piegādei un nogādei bez dzelzceļiem vēl plaši izmantoja gāzģenerātorus un it sevišķi šķūtniekus. Ģenerātoru malka bija pāsagatavo mežniecībām. Pārtiku, municiju u.c. piegādes priekšmetus no dzelzceļa stacijām līdz kaŗaspēka vienībām veica kaŗaspēka zirgu transports kopā ar šķūtniekiem. Pagastiem nācās norīkot klaušās pieprasīto pajūgu skaitu, kas parasti sniedzās no 40 līdz 50 pajūgiem. Arī te sastapāmies ar kurioziem gadījumiem. Marta otrā pusē pie manis ieradās kāda Liepājas apriņķa pagasta pārstāvis žēloties, ka viņu pagastā pagājušos Ziemassvētkos norīkotie šķūtnieki vēl neesot atgriezušies. Izrādījās, ka attiecīgā kaŗaspēka daļa šos šķūniekus bija sākusi uzskatīt par savu īpašumu. Iekšlietu resora iejaukšanās šo stāvokli izbeidza un šķūtnieki atgriezās mājās.

Aprīļa otrā pusē kādu dienu piezvanīja Ventspils apriņķa policijas priekšnieks kpt. Jumis un pieteica, ka saņēmis no darba pārvaldes rīkojumu iesaukt ap 400 cilvēkus, kas nododami armijas veterinārā dienesta rīcībā. Kpt. Jumim tūliņ pa telefonu atbildēju, ka aizliedzu viņam ielaisties jebkādās darīšanās ar darba pārvaldi, tūlīt arī nosūtot šīs pavēles rakstveida apstiprinājumu ar

kurjēru. Gadījumu ziņoja tālāk agr. Andersonam, ar kuŗu vienojāmies, ka es apmeklēšu šajā jautājumā M.P. Bez tam par šo lietu informēju ģenerālinspektora vietnieku plkv. Lasmani un VI korpusa papildinājumu lietu kārtotāju plkv. Osi (Osis par kaujas nopelniem bija paaugstināts pulkveža dienesta pakāpē decembŗa beigās). Personīgi ierados M.P. stābā, lūdzot aptuŗēt šādas darba pārvaldes patvarības, jo iesaukt tiesīgs bija vienīgi ģenerālinspektors. Jau tās pašas dienas vakarā saņēmu M.P. adjutanta raksta norakstu, ar ko darba pārvaldēm galīgi noliedza jebkādu iesaukšanu.

Tāpat mums izdevās apturēt Talsu apriņķī jauniešu vervēšanu gaisa izpalīgiem, ko praktiski veica daži par daudz centīgi jaunatnes audzinātāji. Pāris no tiem personīgi ieradās pie manis uz pārrunām. Šie cilvēki tomēr klausīja un ļāvās pārliecināties, lai jauniešu iesaistīšanu bruņotos spēkos šinī brīdī galīgi pārtrauktu. Talsu apriņķa policijas priekšniekam pltn. Kleinbergam uzdevu cieši uzraudzīt viņus.

Šīs bija epizodes tanī darbā, ko veica iekšlietu resors un šis bija tieši tas darbs, kādam mani izvēlēja 1944. gada novembrī 19. divīzijas vienību komandieri. Arī tam bija sava nozīme, ka šis amats bija pacelts pāri departamenta direktora stāžam, jo šādā stāvoklī bija nesalīdzināmi vieglāk runāt ar militāro pārvaldi, tāpat ar citām vācu civīl- un militārām iestādēm. Kā redzējām, tad daudzos gadījumos pilnīgi sekmīgi.

Šeit vēl jāuzsveŗ, ka agronomam Andersonam izdevās panākt rīkojuma atcelšanu par kopējām labības glabātuvēm pagastos, kas bija ievestas sakarā ar pārtikas racionēšanu arī lauku sētās: bez tam viņš panāca to, ka zemniekiem iedalīja no bruņoto spēku krājumiem sēklai auzas un kartupeļus. Tādā kārtā pavasaŗa sēja bija nodrošināta un lauki paglābti no draudošā bada, vienalga, kas arī Kurzemē nevaldītu.

Marta beigās pie manis negaidīti ieradās kādas noslēpumainas kaŗaspēka daļas — meža kaķu — pārstāvis leitnanta dienesta pakāpē. (Viņa vārdu es vairs neatceros.) Šis leitnants man dīvainā kārtā sāka pārmest centienus mēģināt pārņemt savā rīcībā „meža kaķus". Viņš paziņoja, ka šo vienību, kas sastāvot no labi apbruņotiem 2000 vīriem, komandējot kapteinis Jankavs un šī vienība esot tieši pakļauta Skorcenijam Berlīnē. Savā atbildē es izteicu dziļu izbrīnu par leitnanta tik neparasto uzstāšanos, jo šī man bija pirmā dzirdēšana par kaut kādu Skorcenija vienību. Tālākā sarunā leitnantam liku saprast, ka iekšlietu ģenerālsekretāram pakļauta vienīgi kārtības policija, bet visas militārās vienības ģenerālinspektoram. Ja kas šinī ziņā viņam kārtojams, tad tikai ģenerālinspekcijā Kūrmājas prospektā. Ar to sarunu izbeidzu.

Aprīļa otrā pusē šis leitnants, šoreiz kopā ar kpt. Jankavu, atkal ieradās pie manis saďarbības nokārtošanai krizes gadījumā, t.i. ja krievi okupētu Kurzemi. Bez tam viņš iesniedza man pagaŗu rakstu, kuŗā bija attēlots latviešu iedzīvotāju noskaņojums iepretim Nacionālajai Komitejai. Abi kungi ļoti labi zināja, ka manā rīcībā ir tikai kārtības policija un nekādu kaŗaspēka vienību, tā tad nebija arī nekā ko saskaņot. Es vēlreiz aizrādīju, ka visus jautājumus attiecībā uz kaŗaspēka vienībām kārto ģenerālinspekcija. Pēc tam,

kad man priekšā bija nolikts minētais raksts, es sapratu, ka šis ir patiesais iemesls, kāpēc abi meža dižkaķi ieradušie pie manis. Sarunu tālāk vairs nevedu vien pats, bet turpināju, kad bija ieradušies manis pieaicinātie plkv. Osis, kpt. Beišāns un vltn. Vikmanis. Iesniegto rakstu nolasīju sanāksmei priekšā. Tas saturēja vissmagāko kritiku par Nacionālo komiteju, iztirzājot gan patiesus, gan izdomātus faktus. Tur bija teikts, ka N.K. neesot nekas vairāk kā pašpārvaldes pasliktināts izdevums un Dankera vietā to tagad vadot Dankerskis. Raksta beigās bija izteikta dziļa nožēla, ka pltn. Kociņš smagi sevi sakompromitējis un galīgi sagandējis Kurzemes cīņās iegūto labo vārdu, strādādams līdzi Nacionālajā Komitejā.

Atbildot šai kritikai, es vispirms jautāju, cik ilgi kungi atrodas Kurzemē? Atbilde bija — kopš oktobŗa. Ja tā, tad taču tiem bija jāzina iedzīvotāju patiesais stāvoklis, pie kam es uzskaitīju visas tās parādības, un grūtības, ar kuŗām mums jāsastopas un tās jānovērš, tā palīdzot Kurzemes iedzīvotājiem. Dzīvodami ilgu laiku aizmugurē Kandavas, Talsu rajonā, viņi taču labi zināja šos faktus un varēja katrā laikā iejaukties un vācu pārestības novērst, tad mums nevienam nebūtu fronte jāatstāj, ko taču mēs ar labu prātu nedarījām, zinādami, ka šis darbs būs bezgala nepopulārs tik grūtos apstākļos, kādi bija Kurzemē ar sablīvēto kaŗaspēku un lielo skaitu pārējās Latvijas bēgļiem. Uz to no abu mežinieku mutēm nenāca ne vārds. Tālāk aizrādīju, ka man nav iespējams propagandēt to, kas mūsu darbā panākts, jo viss atklātības aparāts — „Tēvija" un Liepājas radiofons — atrodas vāciešu rokās. Es viņiem teicu, ka kopējā lietā tie daudz palīdzēs, ja manis teikto pastāstīs tālāk saviem cilvēkiem un lauku iedzīvotājiem, ar ko tie nāk saskarē. Pēc tam vārdu ņēma plkv. Osis, liekot mūsu viesiem pie sirds sevišķo stāvokli attiecībā uz publikācijām un drošību vispār. Viņš pateica, ka arī šinī sanāksmē divi kungiem no meža ir SD dokumenti kabatā, bet pārējiem to nav, un tie nezina, ko tikko šeit vestās sarunas tiem nesīs rītu vai parītu. Ar to šī konference beidzās. Man vēl šodien nav īsti skaidrs, kāpēc šie Skorcenija ļaudis ieradās tieši pie manis, lai izteiktu savu neapmierinātību ar Nacionālo Komiteju.

Par iekšlietu ģenerālsekretāriāta darbību neapmierinātību izteica arī kāds saimniecības ģenerālsekretāriāta augsts darbinieks, agronoms Ķirsis, pārmetot galvenā kārtā to, ka aizsargu organizācija tiekot atstāta novārtā, neuzsākot pienācīgu tās atjaunošanu. Par aizsargu organizācijas nostādīšanu atkal viņas kādreizējā stāvoklī, kad tā bija ievērojams drošības faktors uz laukiem, tika daudz domāts, bet arvienu acu priekšā iznira nesenās pagātnes notikumi. Pltn. Dzenītis taču atjaunoja aizsargu organizāciju 1943./44 .g., kas viņam arī visumā izdevās. Bet kas notika ar atjaunoto aizsargu organizāciju? Aizsargus apvienoja policijas bataljonos un izsvaidīja visā ziemeļu un centra frontes aizmugurē, pašu latviešu zemē drošību atstājot novārtā. Kurzemē vairs šāda izsvaidīšana nevarēja notikt, bet katrā ziņā bija jāpatur acīs, ka atjaunotās aizsargu vienības ģenerāļi Krīgers un Strekenbachs spiedīs izmantot 19. divīzijas papildināšanai. Aizsargi varēja būt galvenā kārtā tikai zemnieki, ko

šādā kārtā atrautu no kaŗam tikpat svarīgā zemes darba. Tāpēc es aizsargu jautājumu atstāju tādu, kāds viņš toreiz bija: apriņķa policijas priekšniekiem tie bija reģistrēti un tapa izmantoti kā pēdējā rezerve pašu iedzīvotāju aizsardzībai pret banditiem. Šādam viedoklim bija piekrituši kā N.K. prezidents ģen Bangerskis, tā arī VI korpusa papildinājumu lietu kārtotājs plkv. Osis.

PAGAIDU VALDĪBA

Otrais pasaules kaŗš tuvojās savam noslēgumam. Tas, ko vācu bruņotie spēki vēl arvien veica, bija nāves agonija: Vācija kaŗu bija zaudējusi. Hitlers izdarīja pašnāvību 30. aprīlī, lai vēl pēdējā mirklī radītu kādu atvieglinājumu sarunu uzsākšanai ar sabiedrotiem. Liepājā mēs klausījāmies BBC raidījumus, lai daudzmaz būtu informēti par to, kas notiek ārpasaulē. Vācu bruņotie spēki pagrieza muguru Montgomerija 21. armiju grupai, lai dotos pret un aizstāvētu galvaspilsētu Berlīni. Sabiedrotie uzaicināja Vāciju kapitulēt. Vācieši bija ar mieru kapitulēt tikai rietumu sabiedroto, bet ne krievu priekšā. Tas Kurzemes iedzīvotājus iepriecināja, vismaz uz īsu laiku deva cerības, ka var notikt pamiera sarunu uzsākšana starp Vāciju un Rietumu sabiedrotiem. Ja tā, tad vācu bruņotie spēki pretotos krieviem nevien Vācijas territorijā, bet arī Kurzemes cietoksnī. Skaidrs, ka vācieši vieni ilgi krievu spiedienu izturēt nevarēja, bet varēja cerēt, ka tas notiks pietiekami ilgi — divi vai trīs nedēļas — lai nokārtotu Vācijas un Rietumu sabiedroto attiecības. Protams, arī Kurzemes, resp. Latvijas brīvajai daļai te bija jārunā līdzi. Un tā nu nonākam pie nodaļas, kas izsaukusi daudz diskusiju atklātībā — pie Kurzemes Pagaidu Valdības radīšanas. Nacionālā Komiteja, kā zināms, sastāvēja no Potsdamā vēlētā prezidenta un viņa pieaicinātiem ģenerālsekretāriem. Līdz ar to prezidents viens pats bija ieguvis mandātu, kurpretim no ģenerālsekretāriem vienīgi man bija zināms 19. divīzijas mandāts, bet pārējiem nevienam taču tāda nebija. N.K. prezidents aizbraucot atstāja gan savu atvietotāju, bet ne savu mandātu. N.K. līdz ar prezidenta aizbraukšanu beidza eksistēt kā politisks faktors un mēs, palikušie, kārtojām tikai techniskus jautājumus. Šinī brīdī vissvarīgākais elements tomēr bija Kurzemes iedzīvotāji. Kāda tad bija viņu nostāja un vēlēšanās? Atbildi dod O. Freivalds, grāmatā „Kurzemes cietoksnī", runājot par Potsdamā sanākušo Nacionālo Padomi: „Bet Kurzemei bija ... citi iebildumi pret tādā veidā nodibināto Nacionālo Padomi. Tā uzskatīja, ka N.P., ja tā pretendēja uz latviešu tautas un Latvijas valsts pārstāvniecības resp. valdības tiesībām, nebija jārodas kaut kur Drēsdenē vai Potsdamā, bet gan uz Latvijas zemes Kurzemē — Liepājā vai Kuldīgā. Ne jau lai gandarītu vēl brīvā Latvijas zemes stūrīša iedzīvotājus, bet gan, lai piešķirtu šim aktam ne tikai iekšpolītisku, bet arī starptautisku nozīmi". Tā domāja jo plašas sabiedrisko darbinieku un tautas aprindas Kurzemē un prasīja pēc valdības, kas radusies savā zemē iespējami demo-

kratiskā veidā un pārstāvētu šinī tik svarīgajā brīdī visplašākos tautas slāņus. Tāpēc arī Kurzemes Tautas Padomē bija pārstāvēti kā civīlie iedzīvotāji, tā karavīri, kā sabiedriskās organizācijas, tā politiskās partijas.

Pirms runājam tālāk par T.P. un Pagaidu Valdības izveidošanu, ieskatīsimies īsumā Kurzemes latviešu tā laika stāvokļa vērtējumā. Eiropā gāja bojā kāda vara — tā bija Vācija — kam vēsturē ierādīta loma uzturēt līdzsvaru Eiropā un līdz ar to visā pasaulē. Vācija divi reizes pati šo līdzsvaru izjauca, sākot karu 1914. un 1939. gadā. Sabiedrotie — ASV, Anglija un Francija pēc Vācijas sakāves 1918. gadā neatgrieza līdzsvaru Eiropā, bet izdarīja ārkārtīgi smagu kļūdu, nododot vācu apgabalus poļu pārvaldīšanā. Šāds nokārtojums bija tikai daļējs līdzsvars, kas izjuka 1939. gadā. Šis karš nāca pie beigām 1945. gada aprīļa pēdējās dienās un bija jācer, ka sabiedrotie būs tapuši gudrāki — pēc Hitlera bojā ejas atstās Vāciju viņas dabīgās robežās, tādējādi atgriežot politisko līdzsvaru un neradot iemeslu jaunam revanšam. Šis spēku līdzsvars Eiopā bez tam bija noteicošais politiskais un stratēģiskais faktors kā Centrāl- tā Austrumeiropas vidējo un arī jauno valstu pastāvēšanai. Kolīdz šis spēku līdzsvars, kuŗa galvenie garanti ir Vācija un PSRS, tapa iznīcināts, tā tika apzīmogota arī Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas, Čechoslovakijas, Ungārijas, Rumānijas, Bulgārijas un Jugoslavijas nacionālpolītiskā eksistence. Vēl tālāk — izjaucot šo līdzsvaru ar Vācijas un PSRS vienoto uzbrukumu Polijai, visa pasaule kūsāja kādā gigantiskā kustībā — pasaule kaŗoja Otro pasaules kaŗu.

1945. gada 5. maijā, kad plkv. Osis pasludināja Liepājā Pagaidu Valdības nodibināšanos un Latvijas valsts suverēnitātes atjaunošanu, Otrais pasaules kaŗš bija galā, kam vajadzēja atgriezt Eiropu un līdz ar to visu pasauli atpakaļ politiskā līdzsvarā, kas taču ir svarīgākais miera priekšnoteikums. Tas nozīmēja, ka vajadzēja atstāt Vāciju kā suverēnu valsti un zināmos rāmjos apbruņotu. Tālāk tas nozīmēja, ka ar to vajadzēja sākt pamiera un vēlāk miera sarunas. 1945. gadā Kurzemes Tautas Padomes un Pagaidu Valdības locekļi bija vāji informēti par notikumiem rietumos, tā raksta Latvju Enciklopēdija. Tā ir taisnība — tie labi neizprata šo situāciju, kur tika radīts kāds chaoss saprātīga politiska nokārtojuma vietā, kur uzvarētāji nevienam nesaprotamā kārtā rīkojās paši pret savām interesēm, uz sakautās Vācijas rēķina ļaujot izplesties visagresīvākai varai pasaulē — Padomju Savienībai — līdz Elbai! Kurzemniekiem trūka autoritatīvas informācijas, un tāpēc viņu apsvērums balstījās uz divi komponentēm. Pirmā no tām bija angļu-amerikāņu interešu analize, kas taču nekādā gadījumā nedrīkstēja pielaist Padomju Savienību gandrīz līdz pašai Ziemeļjūŗai. Otro komponenti sastādīja atkārtoti iegūtas un pārbaudītas krievu gūstekņu ziņas, ka boļševiki savus kaŗavīrus jau kopš 1944. gada vasaras intensīvi sagatavo kaŗam ar rietumu „imperiālistiem un kapitālistiem".

Šo apsvērumu rezultātā tika pieņemts lēmums, ka jāuzņem sakari ar vācu valdību (Hitlers jau bija nogalinājies) un vācu bruņotiem spēkiem Kurzemē, pēdējos mēģinot piedabūt, lai fronti turētu tik ilgi, kamēr saņemtu palīdzību

no rietumu sabiedrotiem. Parallēli šai akcijai uzņemt sakarus ar amerikāņu, angļu un zviedru valdībām, lūdzot steidzamu politisko un militāro palīdzību. Citas iespējas šinī situācijā nebija, jo vienīgais reālais spēks, kas pēdējo Latvijas stūrīti varēja pasargāt nepieciešamo laiku, bija tie paši vācu spēki, kas bija izturējuši sešas lielkaujas un kuru starpā ar nepieredzētu varonību cīnījās latviešu 19. divīzija.

Patiesības labā jāsaka, ka plkv. Osis izteica dziļas bažas par šo sadarbību ar vācu bruņotiem spēkiem, atceroties, kādas grūtības radās Ulmanim ar Vinningu 1919. gadā apmēram tādā pat situācijā, kad vajadzēja izmantot vācu kaŗaspēka palīdzību, lai atbrīvotu Kurzemi, Zemgali un Rīgu no lieliniekiem. Bet tad, kad plkv. Osim uzstādīja jautājumu, kas tad fronti turēs nepieciešamo laiku, līdz vēlamai rietumu intervencijai, ja tāda vispār notiktu, nekāda citāda pozitīva atbilde nenāca.

Īsumā gribu atgriezties pie Kurzemes Tautas Padomes noorganizēšanas. To bija domāts sasaukt 1. maijā Liepājā. Vācieši šinī dienā bija aicinājuši sapulcināt kopā arodbiedrību pārstāvjus. Šo gadījumu nolēma izmantot, lai Liepājā sapulcinātu Tautas Padomi. Agr. Andersons sazinājās ar militāro pārvaldi dēļ atļaujas uz sanāksmi Liepājā aicināt arī zemniecības, pašvaldību, brīvo profesiju un kooperācijas pārstāvjus. Liepāja bija cietoksnis un bez militāro iestāžu atļaujas iebraukt nedrīkstēja. Pēc 1. maija svinību beigām operā, bija paredzēts sapulcināt sabraukušos T.P. locekļus Apšu ielā, zīdaiņu namā, kur vajadzēja novest līdz galam T.P. noorganizēšanu un ievēlēt Pagaidu valdības galvu. Diemžēl, šo pasākumu neizdevās reālizēt, jo 30. aprīļa priekšpusdienā vācieši paziņoja, ka gaidāmo gaisa uzbrukumu dēļ 1. maija svinības nevar notikt. Jāpiezīmē, ka tanī laikā vācieši ļoti nopietni rēķinājās ar spēcīgiem krievu gaisa uzbrukumiem. Tā virspavēlniecība izdeva rīkojumu evakuēt uz zemes iekšieni vismaz 10.000 iedzīvotājus. Šī evakuācija tomēr netika izvesta. Līdz ar pirmā maija svinību atcelšanu, atkrita arī T.P. sapulcēšanās Liepājā. Tāpēc tūlīt 30. aprīļa pievakarē agr. Andersons paziņoja uz visiem apriņķiem, lai T.P. locekļi uz Liepāju nebrauc, bet ka nākošā sanāksme notiks Kuldīgā 8. maijā.

Notikumi kaujas laukos veda galā Otra pasaules kaŗa militāro atrisinājumu, un nu bija jāsākas politiskam nokārtojumam. Sakarā ar to apriņķu centri atgādināja pasteigties ar Pagaidu valdības nodibināšanu. Kā kandidāti ministru prezidenta amatam tika izvirzīti agr. Andersons un plkv. Osis. Sazinoties ar apriņķu centriem, vairums izteicās par plkv. Osi.

Kā jau redzējām, tad Kurzemes liktenis šinī brīdī bija vispirms atkarīgs no tā, vai vācu bruņotie spēki turpinās turēt fronti Kurzemē vai nē. Tāpēc plkv. Osis kopā ar agr. Andersonu devās pie virspavēlnieka ģen.-plkv. Hilperta, kuŗa mītnē notikusi šāda, pēc plkv. Oša atreferējuma, saruna:

Hilperts: „Kālab kungi ieradušies pie manis?"

Osis: „Divu jautājumu noskaidrošanai."

H.: „Tie būtu . . .?"

O.: „Latvijā ir nobrieduši apstākļi, kas prasa neatkarīgu un suverēnu Latvijas valdību."

H.: „Kas tie par apstākļiem, kas šādu vajadzību izsauc?"

O.: „Vācijas zaudētais karš un draudošā boļševiku okupācija."

H.: „Ko šī valdība var darīt pret šiem draudiem?"

O.: „Šai valdībai, kā suverēnai varai ir pienākums griezties pie sabiedrotiem dēļ palīdzības Latvijas tautai."

H.: „Kas ir jaunās valdības galva?"

O.: „Es."

H.: „Ja Jūs rīkosities, tad rēķinaties ar visnopietnākiem soļiem no mūsu puses."

O.: „Pateicos, man Jūsu ieskati zināmi."

Kā otru jautājumu plkv. Osis pacēla 19. divīzijas nogādāšanu drošībā kapitulācijas gadījumā. Hilperts uz to atbildēja, ka vācu valdība adm. Dēnica vadībā vēl eksistē un viņš pilda arvien vēl tās pavēles, starp kuŗām vēl nav runas par kapitulāciju. H. apsolījis darīt visu iespējamo 19. div. labā.

Notikušās sarunas Kurzemes virspavēlnieka stābā beidzās ar neveiksmi, virspavēlnieks bez savas valdības ziņas neko negribēja uzsākt. Tāpēc tagad bija jāmeklē sakari ar Dēnica valdību, lai nodrošinātu Kurzemē esošā vācu kaŗaspēka piedalīšanos frontes turēšanā. Tādā sakarībā plkv. Osis kopā ar agr. Andersonu nācās meklēt sakarus ar Dēnica valdību, izmantojot šim nolūkam militāro pārvaldi, ko pēc Bērenda aizbraukšanas vadīja ģen. Mellers.

Plkv. Lasmanis raksta par to, ka vestas sarunas par kādu brīvkorpusu, līdzīgu von der Golca formācijai 1918./19. gadā, un ka šinī brīvkorpusā bijušas sazīmētas kādas 5 divīzijas ģen. Krīgera vadībā. Cik atceros, personīgi piedalījos daudzās sanāksmēs, it sevišķi tajās, kur nācās iztirzāt Kurzemes aizsardzības jautājumus, bet nevienā no tām nav cilātas šādas bērnišķības. Ko plkv. Lasmaņa pieminētās 5 divīzijas varēja darīt, lai noturētu 170 km platu fronti? Tanī laikā Kurzemē bija 26 divīzijas, kopā ar latviešu 19., gan krietni paretinātas daudzajās kaujās, kas varbūt divi līdz trīs nedēļas izturētu krievu masētos uzbrukumus. Kādas nākamās lielkaujas gadījumā pietiktu frontē izkrist vienai vienīgai divīzijai, lai krievi tās pašas dienas vakarā sēdētu ja ne Ventspilī, tad katrā ziņā Liepājā, no kuŗas fronte dienvidus virzienā bija 13 kilometros.

Nāca 7. maijs. BBC paziņoja, ka vācu valdība kapitulē arī boļševiku priekšā; tad pat BBC paziņoja, ka sabiedrotie nekādu vācu valdību neatzīst, un ka vācu valdības pārstāvjiem jāparaksta „unconditional surrunder" — beznoteikumu kapitulācija. Šis noteikums apzīmogoja arī Kurzemes likteni. Ruzvelts aizņēmās kādu iekšēja konflikta nokārtošanas formu no amerikāņu pilsoņu kaŗa nobeiguma pagājušā gadsimta vidū, un šo formu pacēla internacionālā arēnā, pasākot kādu bezpiemēra absurdu: nobeidzot pilsoņu kaŗu amerikāņi ar beznoteikumu kapitulāciju izdarīja savas valsts apvienošanu;

turpretim šādu pat veidu pielietojot starptautiskās attiecībās gandrīz gadsimtu vēlāk, tie sadrumstaloja Centrāleiropu, uz kuŗas rēķina milzu apmēros pieauga boļševiku vara.

KURZEMES ATSTĀŠANA

Kurzemes atstāšana pēc kapitulācijas varēja notikt vienīgi pa jūŗas ceļu. Tādam nolūkam vajadzēja peldrīku, un to nebija nevienai latviešu iestādei. Apkaŗojot Zviedrijas braucējus, vācieši itin visus peldrīkus bija pārņēmuši savā rīcībā. Arī Liepājas apriņķa policijas priekšniekam pltn. Ģinteram tie bija atņēmuši dienesta motorlaivu, ko tas nekad vairs atpakaļ nedabūja. Par evakuēšanās iespējamībām savlaicīgi interesējās nevien Nacionālā Komiteja, bet arī amatpersonas visādās pakāpēs, jo evakuēšanās praktiski nozīmēja dzīvības glābšanu. Tā kā peldrīku noņemšanu bija ierosinājušas drošības iestādes, tad tur arī tika meklēts, kā tos dabūt atpakaļ. Diemžēl, šīm iestādēm tas daudz neinteresēja un tur dzirdēja kādu dīvainu atbildi: „Nevaram pielaist, domu, ka vīrieši varētu atstāt Liepāju, jo to mēs aizstāvēsim tāpat kā Berlīni."

Vienīgā puslīdz drošā iespēja saistījās ap zvejnieku direktora Strazda laivām, kas arī bija vācu žandarmērijas apsardzībā gan ostā, gan jūŗā. Direktors Strazds apņēmās aizvest 60—70 personas, bet tikai pašā pēdējā momentā. Kā izrādījās, tad ar Strazda laivām bija aizbraukuši pāri par 200 cilvēku.

Plkv. Lasmanis piemin kādus mistiskus kuģus, ko vācieši itkā nodevuši plkv. Oša rīcībā un ko kpt. Spāde itkā nav mācējis izmantot. Runājot ar kpt. Spādi par šiem kuģiem tā paša 1945. gada oktobrī Ostfrislandes gūstekņu nometnē, tas pastāstīja, ka bijuši gan divi peldrīki, bet tie bijuši veci, ūdeni piesmēlušies vraki.

19. div. evakuēšanu bija pieprasījis arī ģen. Bangerskis Dēnica stābā, kur viņa prasību labprāt izpildītu, ja vācu flote vēl tanī brīdī spētu kustēties; ogļu un naftas trūkums šo floti bija paralizējis.

8. maijā līdz kapitulācijas brīdim — plkst. 14.00 — Liepāja piedzīvoja smagu krievu gaisa uzbrukumu. Krievi bumboja kaŗa ostu un tās apkārtni. Pilsētas centru tie apšaudīja ar klāja ieročiem. Ap plkst. 10.00 es savā pajūgā nogādāju direktoru Strazdu pie agr. Andersona Kūrmājas prospektā, kur kancelejas priekšnieks plkv. Tirzītis izdarīja vietu sadalīšanu. Šeit mani iepazīstināja ar kuģu kapteini Feldmani, kam vācieši labu laiku atpakaļ atņēmuši piekrastes kuģīti „Laimdotu". Agr. Andersonam bija šodien jāiet palīgā šo peldrīku dabūt no vāciešiem atpakaļ, kas tomēr nebija izdevies.

Ap plkst. 12.00 ierados prefektūrā, no kurienes tika nodotas uz apriņķiem telefonogrammas ar norādījumu, ka policijas un citi iekšlietu resora darbinieki, kas to vēlas, ir atbrīvoti no pienākumu pildīšanas.

Plkst. 17.00 bija nolikta pulcēšanās Kūrmājas prospektā. Kopā ar majoru Stīpnieku no Bernātu ielas ieradāmies tur noliktā laikā. Kpt. Beišāns, vltn. Vikmanis un vēl divi kaŗavīri, nākot pa Graudu ielu, bija soļojuši līdztekus krievu priekšgrupai. Tā apstājās Liepājas komandantūras priekšā, dažus desmit soļus no Pagaidu Valdības un ģenerālinspekcijas mītnes. Iegāju mūsu namā, kur kādā telpā bija sapulcējušies A. Kroders, plkv. Tirzītis, inž. Bulle un citi, kuŗus vairs neatceros. Pateicu, ka krievi ir jau blakus un pārņem vācu komandantūru, un ka būtu prātīgi palēnām šīs telpas atstāt. Plkv. Tirzītis bija uztraucies, ka neesot sagādātas ieejas atļaujas ostā. Es atbildēju, ka nu vairs tādu nevajadzēs vāciešiem rādīt un pie krieviem tā kā tā nelīdzēs un devos ārā. Kopā ar saviem kaŗavīriem devāmies pa Ulricha ielu uz ostmali, kur nogriezāmies pa kreisi virzienā uz jūŗu un zvejnieku ostu. Visa upe bija pilna ar peldrīkiem, kas kā milzu slotas slaucīti devās ārā uz jūŗu. Pēc pāris simts metriem atdūrāmies pret dēļu žogu, kas pilnīgi aizsprostoja ceļu virzienā uz jūŗu. Žogā bija eja, pa kuŗu devāmies iekšā nožogojumā. Te ieraudzījām nelielu kuģīti, kuŗa apkalpe uzņēma degvielas. Tā bija ostas vācu militārā policija. Vltn. Vikmanis lūdzās, lai atļauj arī mums kāpt uz tā. Kāds vachtmeistars atbildēja, ka neesot vairāk vietu, jo otrā krastā uz viņu gaidot vēl kādi 40 vīri. Vikmanis tālāk jautāja, vai nebūs par vēlu tiem pakaļ doties, jo krievi ir tikai dažos simts metros aiz mums. Tanī pašā laikā gaŗām braucošo peldrīku ekipas sauca, lai netūļojoties, jo krievu tanki jau esot uz tilta. Vachtmeistars mums īsi pateica, lai kāpjam virsū, motoram tika piedota gāze, un mēs īrāmies prom no krasta, kāds no mūsu kareivjiem tikko paspēja uzlēkt. Mēs aicinājām vācu policistus vēl īsu brītiņu pagaidīt, jo mūsu aizmugurē bija soļojis pulciņš liepājnieku, kas arī gribēja tikt projām. Vācieši klusēja un atbildes vietā piedeva motoram vēl vairāk gāzi, strauji dodoties caur ostas vārtiem jūŗā, kur dažu kilometru attālumā kuģi pulcējās konvojā. Mūsu peldrīks pietauvojās kādam citam, jo tam esot stipri lēna gaita un maz degvielu. Krievu lidotāji nepārtraukti uzbruka konvojam. Vācu kuģi bija bagātīgi apbruņoti ar pretaviācijas ieročiem un atbildēja ar ārkārtīgi blīvu uguni. Savām acīm redzēju trīs krievu lidmašīnas iegāžamies jūŗā. Pēc tam krievu lidotāji uzņēma lielu augstumu virs konvoja un meta bumbas, kas detonēja ūdenī, radot iespaidu it kā ar milzu āmuru zveltu pa varenu pannu. Ar klāja ieročiem tie vērsās pret peldrīkiem, kas atradās ārpus konvoja uguns aizsardzības. Vairāki peldrīki krasta tuvumā dega.

Ap plkst. 20.00 mūsu konvojs sāka kustēties un mēs devāmies tieši uz vakariem, tā tad uz Zviedrijas krastu. Vācieši runāja, ka mūsu konvoja segšanai jūŗā palikušas vācu flotes smagākās vienības. Viņiem bija taisnība, jo otrā dienā austrumos dzirdējām spēcīgu kanonādi. 9. maijā ap pusdienas laiku sasniedzām Zviedrijas territoriālos ūdeņus. No krasta slaidā peldējumā tuvojās kāds zviedru iznīcinātājs. Mūsu konvojs apstājās. No flagkuģa signalizēja, ka notiekot apspriešanās ar zviedru kuģa komandantu. Pēc tam sekoja aicinājums pāriet uz zviedru kuģi tiem, kas gribot nokļūt Zviedrijā. Mēs visi turpinājām ceļu uz Vāciju, jo tur atradās mūsu ģimenes. Naktī no 9. uz 10.

maiju sacēlās vētra. Viļņiem mētājot mūsu peldrīku, tika pārrauta tauva. Augstās jūras dēļ pietauvošanās no jauna nebija iespējama un mūsu vilcējs nozuda vētrā un tumsā. Austot 10. maija rītam, neredzējām nevienu no mūsu konvoja peldrīkiem. Visu dienu vientuļi mētājāmies Baltijas jūras viļņos un kustējāmies ar 3 km ātrumu stundā. Mūsu nodoms bija sasniegt Ķīles ostu. Drošības pēc gan ceļojums notika labi tuvu krastam, jo bija pamatotas bažas, ka varam tikt saķerti no krieviem, kas tagad, kad vācu flote Baltijas jūrā bija nozudusi, brīvi varēja kreisēt itin visos virzienos. Tā mūs mētāja visu dienu — brīžam bija priekšgals zem ūdens, tad labais vai kreisais borts, kuģītim krakstot visos stūros. Dienas laikā bijām veikuši augtākais 30 kilometrus. Vltn. Vikmanis jautāja vecākajam no vācu policistiem, kur tie rāvuši šo graustu. Man aizrāvās elpa, dzirdot atbidi — tā esot „Laimdota", ko viņi kā dārgumu slēpuši, lai nodrošinātu glābšanos. Kāds akls gadījums bija novedis mūs, sešus karavīrus, uz kapteiņa Feldmaņa piekrastes kuģīša, ko viņš kopā ar agr. Andersonu centās dabūt atpakaļ 8. maija priekšpusdienā.

10. maija vakarā mums garām slīdēja kāda sveša karavāna. Izrādījās, ka tie bija pēdējie peldrīki, kas atstājuši Hēlas pussalu. Mūsu jūrnieki signalizēja tiem, lūdzot mūs ņemt tauvā, bet visi brauca savu ceļu, it kā nekā nebūtu redzējuši. Tā mūsu cerības uz ātrāku ostas sasniegšanu bija jāatmet, jo bez citu palīdzības mēs stāvējām gandrīz uz vietas. Bija jau gandrīz pilnīgi satumsis, kad gluži tuvu mūsu „Laimdotai" slīdēja garām kāda motorlaiva. Vācu jūrnieks signalizēja atkal un citi viņu pabalstīja korī saucot pēc palīdzības. Bet krēslā tītā motorlaiva turpināja savu gaitu. Šinī brīdī jūrnieku runas koris mainīja kā savu toni, tā arī runas veidu: mūsu jūrnieki pa pusei brēca, pa pusei dziedāja visatbaidošākos lamu vārdus ,veltītus tumsā nozūdošai motorlaivai. Un tad notika negaidītais — motora troksnis, kas likās jau izdzisis mūsu dzirdei, kļuva arvien labāk sadzirdams un pēc brīža mēs atkal bijām pietauvojušies un slīdējām jau ar 18 mezglu ātrumu. Motorlaivas ekipa bija sadzirdējusi garāmbraucienā Liepājas ostas militārpolicijas virtuozās rupjības un tās viņus bija pārliecinājušas par palīdzības nepieciešamību.

11. maija rītā iebraucām Ķīles līcī un tiešā ceļā stūrējām ostā. Bet tur bija uztaisīti „vārti", caur kuriem nevienu peldrīku bez speciālas angļu atļaujas neielaida. Plašais Ķīles līcis bija pieblīvēts visāda veida vācu kuģiem un laivām, kas visi gaidīja savu kārtu tapt uzņemtiem angļu gūstā. Mūsu jūrnieki mainīja virzienu, piebrauca pie krasta un notauvojās Heikendorfā.

Nākošā dienā mēs kuģīti atstājām, jo bija jāiet meklēt kas ēdams. Pēc apmēram nedēļas nodzīvošanas Heikendorfā uzsākām kājām iešanu uz Lībeku, ko sasniedzām 21. maijā. Majors Stīpnieks, kapteinis Beišāns un vltn. Vikmanis atsāka darbu Nacionālā Komitejā, bet es devos meklēt savu ģimeni. Dižkareivji Matisons un Ābele, kas bija kopā ar mums ceļojumā pāri Baltijas jūrai, novietojās nometnē un atrada tur darbu.

Noraksts.
Tulkojums no vācu valodas.

Šis ziņojums nodots RSHA — Amt. III vadītājamSS- Standf. Dr. Elicha'am. Berlīnē, 1945. g. 8. februārī.

Dienesta atzīme:
Attiec. uz: Latvijas politiskā izveidošana nākotnē.

I

2. februārī augstākais SS un policijas vadītājs Kurzemē, SS-Grupenfīrers Dr. Bērends (Behrend) aicināja SS-Oberšturmfīreru Dr. Buchartu (Buchardt) un SS- Šturmbanfīreru Kortkampfu uz apspriedi. Grupenfīrers Bērends paziņoja ,ka:

a) SS-Reichsfīreram uzdota civīlās pārvaldes vadība Kurzemē, līdzšinējā Reichskomisāra Kocha vietā,
b) Grupenfīrers Bērends Reichsfīrera SS uzdevumā izpildīšot šo uzdevumu. Šai sakarā viņam bijusi apspriede ar Statsministru Lammeru (Lammers) un viņš saņēmis arī norādījumus no SS-Reichsfīrera.

Grupenfīrers Bērends domā latviešu Grupenfīreram Bangerskim uzticēt pārvaldes organizēšanu, *nekādā gadījumā neskaņot vācu viedokli autonomijas vai patstāvības jautājumā, ja tāds nāktu no latviešu puses.* (... sich keinesfalls auf eine deutsche Stellungnahme zur Frage einer Autonomie oder Sellstständigkeit von lettischer Seite einzulassen). *Ja tagad nāktu ar attiecīgu deklarāciju, tad tā, pēc Grupenfīrera Bērenda domām būtu latviešu politikas pārstāvība, jo Vācija, sakarā ar kaŗa notikumiem, nevarot atteikties no savām prasībām pēc Baltijas valstīm, līdz ar ko tā arī aizsteigtos priekšā politisko notikumu attīstības rezultātiem nākotnē.* (Acīmredzot, šie norādījumi bija doti no SS-Reichsfīrera.)

Sakarā ar kādu telefonisku pieprasījumu, Dr. Brants (Brandt) no Feldkomandostelles paskaidroja, lai acumirklī nenākot ar kautkādu autonomijas vai patstāvības priekšlikumu.

Grupenfīrers Bērends uzdevuma izpildi iedomājās sekojoši:

1) Vācu vadības grupa, kas komplektējās no dažiem pašreizējās civīlās pārvaldes pārstāvjiem un jauniem spēkiem, izstrādā vadlīnijas, kuŗās ietvertas arī armijas prasības.
2) Ar latviešu pārvaldes iestādēm pastāv ciešs kontakts. Nodomi tiek saskaņoti. No vācu puses ar pārvaldes organiem tiešu iespaidošanu neizdara.
3) Visu apgabalu pakļauj armijas pārvaldei.
4) Politisku iemeslu dēļ, pārvaldes pamatos neizstrādā protektorāta statūtu. Tomēr pārvalde jāizveido pēc protektorāta pārvaldes pieredzes.

II

Tālākās apspriedēs SS-Oberšturmbanfīrers Dr. Arlts (Arlt) paskaidroja, ka Grupenfīrers Bangerskis iesniedzis SS-Reichsfīreram kādu priekšlikumu, kuŗu SS-Reichsfīrers laikam varēšot akceptēt. Viņš vismaz nezinot, kādu iemeslu dēļ varētu nostāties pretim. Priekšlikums saturēja četrus pamatpunktus (Padomju 1940. g. aneksijas neatzīšanu, Latvijas atzīšanu par patstāvīgu valsti pēc kaŗa, nekavējošu latviešu civīlās pārvaldes un Nacionālās Padomes, resp. Nacionālās Komitejas iecelšanu.) Šo paskaidrojumu Dr. Arlts deva latviešu Oberfīrera Silgaiļa klātbūtnē, tā kā pārrunas šķita nelietišķas. Vienlaicīgi Dr. Alts pasrkaidroja, ka Rozenbergs paredzējis 5. febr. latviešu pārstāvju apspriedi, lai viņus uzaicinātu komitejas nodibināšanai.

III

6. februārī SS-Grupenfīrers Bergers Grupenfīrera Bangerska, Oberfīrera Silgaiļa, standartenfīrera Spārmana (Sparmann), Obersturmbannfīrera Dr. Arlta, Hauptsturmfīrera Millera un prof. fon Mendes klātbūtē, uzdeva latviešiem dibināt Nacionālo Komiteju un izveidot civīlo pārvaldi Kurzemē. Attiecīga SS-Reichsfīrera pavēle esot dota.

IV

Grupenfīrers Bangerskis, izpildot uzdevumu, veicis sekojošo:

a) Ielūgumu nosūtīšanu aptuveni 50 latviešiem uz pirmo latviešu Nac. Padomes sanāksmi Drezdenē 15. februārī no Ģenerāldirektora Dankera puses ar sekojošu tekstu:

,,Latvijas zemes pārvalde, ar Vācijas valdības piekrišanu, ievadījusi Latviešu Nacionālās Komitejas izveidošanu, kuŗai piekristu uzdevums pārņemt latviešu valstiskās dzīves patstāvīgu veidošanu un latviešu tautas interešu pārstāvību. Nolūkā sastādīt šo komiteju, Latvijas zemes pašpārvalde lūdz Jūs kā locekli piedalīties šīs Nacionālās Padomes darbā. Latviešu Nacionālās Padomes pirmā sanāksme notiek Drezdenē 1945. g. 15. februārī. Zemes pašpārvalde Jūs lūdz pēc iespējas vēlākais līdz š.g. 15. febr. pieteikties pie Latviešu Nac. Padomes organizācijas biroja vadītāja Drezdenē . . .

Latviešu zemes pašpārvaldes pirmais ģenerālsekretārs.

(Ši steksts nav saskaņots ne ar vienu vācu iestādi.)

b) To zemes pašpārvaldes latviešu ģenerāldirektoru saskaņošana, kas piekrīt nodomam uzdevumu uzticēt ģen. Bangerskim.

c) Bangerska runas izstrādāšana, kas paredzēta, tikko Nacionālā Komiteja viņu būs pilnvarojusi.

d) Sanāksmes norise: pirmais ģenerāldirektors Dankers sasauks Nac. Padomi, sniegs pakaidrojumu par zemes pašpārvaldes darbības izbeigšanu un liks ģen. Bangerski ievēlēt par Nacionālās Komitejas šefu, tad lūgs Bangerski uzņemties latviešu interešu pārstāvību ar zvērestu Nacionālai Padomei.

e) Bangerskis paredz Nacionālo Komiteju sastādīt no pieciem locekļiem. no civīlās puses viņam ieteikts šeit izmantot leģiona virsniekus un par pēdējo ģenerālsekretāriem latviešus no civīlā sektora. Nacionālās Komitejas sastādīšanu veiks vadoties no sekojošiem redzes viedokļiem un tās sastāvā līdzās civīlistiem ietilps kaŗavīri:

1) Vadītājs Bangerskis (Tieslietas),
2) Oberfīrers Silgailis (Leģions),
3) ? (Standartenfīrers Plensners vai Vītols no laikr. „Tēvija"),
4) Oberfīrers Skaistlauks (Iekšlietas, policija),
5) Andersons (līdzšinējais Lauksaimniecības ģenerāldirektors — finances, tautas labklājība, bēgļu lietas, saimniecība, satiksme).

Par ģenerālsekretāriem līdz šim paredzēti — bij. ģenerāldir. T. Zvejnieks (Tieslietas) un Miezis (Finances). Nacionālās Padomes sastādīšanai Bangerskis centies uzaicināt līdzdarboties visus valsts patstāvības laikmeta pārstāvjus no visiem politiskiem novirzieniem, lai rastu visu latviešu virzienu atbalstu.

V

7. februārī kļuva zināms, ka Reichsministrs Rozenbergs uzdevis ģenerāldirektoram Dankeram paziņot vārdus, kas paredzēti Latviešu Nacionālās Komitejas sastāvā. Dankeru instruēja, lai viņš, tāpat kā 1944. g. decembrī, uzņemtos starpniecību Bangerska „priekšlikuma no leģiona puses" nodošanā Rozenbergam.

VI

1945. g. 8. febr. apspriedē SS-Hauptamtā (piedalās SS-Obersturmbannfīrers Dr. Arlts, Tūrmans un Straube no Austrumu Reichsministrijas, SS-Sturmbannfīrers Kortkampfs, SS-Hstuf. Millers) Dr. Arlts situāciju raksturoja sekojoši:

a) Ārlietu ministrs, uz savu iesniegumu par Nacionālajām Komitejām Baltijas tautām, saņēmis returnētu ar atzīmi: „Vadonis par tām neinteresējās". Dr. Kleists izteicies, ka Ribentrops šai virzienā neko neuzsākšot.

b) Ar SS-Obergrupenfīrera Bergera piekrišanu, Dr. Arlts 7. febr. vakarā apmeklējis Reichsministru Rozenbergu viņa dzīvoklī. Rozenbergs vispirms izrādīja absolūti noraidošu nostāju. Viņš paskaidroja, ka viņa politiskos nodomus Austrumos galīgi samaitājuši Reichskomisāri. Viņš pats iesniedzis pavisam citus priekšlikumus un sev arī nav izraudzījies apzīmējumu „Reichsministrs ieņemtajiem Austrumu apgabaliem". Vadoņa pavēle izšķīrusi citādi. Materiāli esot viņa rīcībā un īstenajā brīdī viņš tos publicēšot. Dr. Arlts Rozenbergam norādīja uz nepieciešamību Baltijas tautām izbīdīt kādu politisku mērķi, it sevišķi veroties apstāklī, ka, SS-Reichsfīreram pārņemot civīlo pārvaldi Kurzemē, pavērusies vienreizēja iespēja vācu politiskiem mērķiem dot acīm redzamu izteiksmi. Rozenbergs pārmeta, ka SS atkal visu veicis viens pats, viņu nepieaicinot. Dr. Arlts paskaidroja, ka viņš pie tā tad esot vainojams, bet viņš vispār latviešus ielūdzis uz pārrunām, kad Dankers no Rozenberga ticis uzaicināts darīt zināmus latviešu priekšlikumus. Tad gan SS forsējusi Bangerska priekšlikumu, kuru akceptējis arī Dankers. Tad Rozenbergs paskaidroja, ka viņš piekrīt Latviešu Nacionālās Padomes un Nac. Komitejas dibināšanai, kā arī akceptēja priekšlikumu par sanāksmi Drezdenē 1945. g. 15. februārī.

c) SS-Hauptamts (Dr. Arlts) kopā ar Turmani Drezdenē sagatavos šo sanāksmi. Paredzēti apsveikumi no Gauleitera Mučmaņa, Grupenfīrera Bērenda kā SS-Reichsfīrera un eventuāli Dr. Kleists Ārlietu ministrijas pārstāvju uzrunas. Sagatavo dažādo vācu valsts iestāžu (Lammers, SS-Reichsfīrers, Obergrupenfīrers Lorencs, Bergers, ģenerālfeldmaršals Keitels, esp. Guderians, Šerners, Renduličs) un ģermanisko zemju un komiteju telegrammas. Ielūdz igauņus un lietuviešus.

VII

Pēc tam, kad Dr. Kleists Grupenfīreram Bangerskim paskaidroja, ka Ārlietu ministrija nepiedalīšoties Nacionālās Komitejas nodibināšanā, Bangerskis paskaidrojis, ka viņš šo lietu vairs tālāk nevirzīšot. Dr. Arlts tad Grupenfīreru Bērendu ietekmējis no SS-Reichsfīrera ar zibeņa tālsarunu izlūgties Vadoņa (Hitlera) pilnvaru Nacionālai Komitejai.

Paraksts: *(Kortkampf)*
SS-Sturmbannführer.

A. Raituma piezīme:

Šis dokuments slepeni nokopēts 1945. g. februāra beigās vai marta sākumā Berlīnē Reichssichercheitshauptamtā pie U-stuf. Volprechta, pēdējam uz laiku izejot no savas darbistabas un atstājot šo dokumentu (apzinīgi vai aiz paviršības — nav iespējams konstatēt) redzamā vietā uz galda. Nokopēšanu

izdarījuši bij. biedrības „Līdumnieks" valdes locekļi Edgars Rodums un Alberts Dābols. Tulkojumu no vācu valodas izdarījis A. Dābols. Dokumenta vācu tekstu 1947. g. 12. jūnijā Vācijā nodots pret kvīti Latv. Pret. Kust. Dal. Apv. vicepriekšsēdim E. Pārupam. Kvīts oriģināls atrodas pie E. Roduma, kā dokumenta nodevēja, bet noraksts — pie A. Raituma. Dokumenta publicēšanai, jeb tanī esošo materiālu pilnīgai vai daļējai izmantošanai nepieciešama E. Roduma, resp. A. Raituma iepriekšējas piekrišanas.

Papildus piezīmējams, ka A. Raitumam 1945. g. martā no Vācijas atgriežoties Kurzemē bija par dokumenta esamību jāinformē ģen. Bangerskis, iepazīstinot ar tā saturu. Šo nodomu izvest neizdevās, jo ģen. Bangerskis starplaikā bija devies uz Vāciju. Ņemot vērā dokumenta iegūšanas raksturu, A.R. neuzdrošinājās par tā esamību informēt kādu no citām oficiālām latviešu amatpersonām Liepājā, vēl jo vairāk tādēļ, ka trūka vajadzīgo savstarpējās uzticības priekšnoteikumu. Vienīgo mēģinājumu A.R. šai ziņā izdarīja, cenšoties panākt personīgu kontaktu ar agr .Andersonu, bet arī tas diemžēl ,neizdevās. Radās iespaids, it ka A.R. saruna zem četrām acīm ar J.A. tika apzināti aizkavēta.

Eskilstunā, 1954. g. 18. jūlijā.

IESPĒJAMĀ LATVIJAS NĀKOTNE VĀCIEŠIEM KARU UZVAROT

Pēckara dienās plaši izplatīts bija uzskats, ka vācu iekarotāji lolojuši nodomu uzvaras gadījumā Baltijas tautas pārvietot uz Krievijas rietumu apgabaliem.

60-to gadu pirmā pusē es rakstīju ģen. Strekenbacham, lūdzot dot atsauksmi: latviešus it kā bijis paredzēts pārvietot uz Valdāja augstieni un apkārtni. Uz to ģen. Štreckenbachs deva sekojošu atbildi, kas tulkojumā skan:

Hamburgā, 22.3.1963.

„. . . neesmu nekā tamlīdzīga dzirdējis, ka pēc kara latviešu tauta tiktu izkaisīta Valdāja augstienes telpā, ne būdams Berlīnē, ne vēlāk kara laukā.

Es atceros vienīgi Himlera plānojumus 1942. gadā par austrumu telpas pārvaldīšanu pēc kara. Tur sastapām atziņu, ka vācu cilvēku daudzums esot par mazu, lai aizņemtu austrumu telpu. Jāradot ciešs kontakts ar vietējiem iedzīvotājiem tieši tālab, ka tur stiprā mērā pārstāvēts zemniecības elements. Jūs zināsiet, ka taisni šis elements tika sevišķi izcelts.

Esot plānots, ja es pareizi atceros, uz vecās poļu, krievu robežas un otrkārt, kādā citā vietā, ko es neatceros, ierīkot nometināšanas apli

(Siedlungsring), tanī novietojot vācu zemniekus-aizsargus (Wehrbauertum). Pamatā šai rīcībai bija vēlēšanās izbīdīt iespējami tālu uz austrumiem gaisa novērošanas posteņus, paturot vērā modernās aviācijas iespējamības.

Vakar notika pēkšņs sagadījums: vakar vakarā vairākas stundas es pavadīju kopā ar advokātu Dr. Aschenaueru, slaveno Nirnbergas aizstāvi, kas par visām šīm problēmām ir ļoti labi informēts, jo patlaban viņš vairāk pievērsies vēsturei nekā advokātūrai. Viņš nezināja nekā par baltu tautu pārvietošanas plāniem, kam katrā ziņā vajadzētu atrasties Nirnbergas aktīs.

Pastāvēja centieni latviešiem piešķirt autonomiju. Autonomijas priekšnoteikums ir, ka latviešu tautai jāpaliek savā dzimtā territorijā, kur atsākt savu patstāvīgo dzivi. Pats par sevi saprotams, ka būtu zināmi saskares punkti ar vācu reichu, kā, piem., muitas ūnija, kopēja ārpolītika u.t.t. Šādus uzskatus pārstāvēja daudzi mani kollēgas, kā piem. ģen Krīgers (VI korpusa komandējošais ģenerālis), kā arī kollēgas Berlīnē, augstākā vadībā. Arī austrumu ministrijā valdīja šādi pat uzskati, ko pierāda plānojums, nelaist atpakaļ uz izcelsmes zemēm baltvāciešus, 1939. gada repatriantus, baidoties no ļaunām izjūtām, kas varētu kaitēt lietišķai polītikai iepretim latviešu tautai."

Liepājā, 1945. g. 6. februārī.

Augsti godāts
Ģenerāļa kungs!

Pulcēšanās vienībā Liepājā atrodas 900 cilvēku, bet Ventspilī 500. Bez tam no Ventspils 100 cilv. nodoti kapt. Ķikuta pol. bataljonam. Grupenfīrer's Dr. Berend's vēl nav atgriezies un viņa vietnieks Oberführer's Fuch's bez viņa negrib izšķirt jautājumu par 322. pol. btl. izmantošanu kā kadru Ersatz-Btl. un arī par Ersatz-vienību formēšanu. Uz Dr. Berend'a ierašanos gaida kopš svētdienas. Pulcēšanās vienībās sajūtams virsnieku un reglamentu trūkums.

Liepājā manama rezerves kustība, gan vienā gan otrā virzienā boļševiku uzbrukumu atvairīšanai.

Citādi viss pa vecam.

Ar patiesu cieņu

Pulkv. Lasmanis

Piezīme: Uz DV ģenerālsekretāra lūgumu 1976. g. augustā sniegt ziņas par šinī rakstā minēto „traukšņa vienību" sastāvu un vadību, plkv. Lasmanis neatbildēja.

KAPITULĀCIJA

Vācu ģenerālštāba priekšnieks ģen. Guderians vēl 9. oktobrī gribēja piedabūt Hitleru, lai Ziemeļu Armiju Grupai dotu uzdevumu izlauzties uz Rītprūsiju. Hitlers Guderiana priekšlikumu noraidīja, sacīdams, ka ZAGr. saista nopietnus krievu spēkus, kas nevar iedarboties vācu territorijā. No otras puses, šī armija esot potenciāls drauds krievu aizmugurē.

Militārie speciālisti šo Hitlera lēmumu uzskata kā vissmagāko kļūdu: vācu territorijā vāciešiem pietrūka rezervju, ar ko likvidēt iebrukumus un frontes pārrāvumus.

Pēckara politiskā literātūrā parādījās ziņa, ka Kurzeme nav evakuēta arī Liepājas un Ventspils ostu dēļ. Šie jūras atbalsta punkti nodrošināja vācu jūras spēkiem Baltijas jūras pārvaldīšanu. Šāds stāvoklis deva iespēju admirālim Dēnicam apmācīt jaunas apkalpes zemūdenēm. Reizē ar radara ierīču izgudrošanu un visplašāko pielietošanu, sabiedroto iznīcinātāji praktiski bija darījuši galu vācu zemūdeņu operācijām pasaules okeanos.

Vācu jūras spēki Baltijas jūrā — kā kaujas, tā transporta vienības — bija spējīgas izvākt ZA Grupu no Kurzemes. Šim gadījumam bija izstrādāts evakuācijas plāns. Evakuācijai rīcībā bija Liepājas un Ventspils ostas. Iekrauties nāktos 18. armijai Ventspilī un 16. armijai Liepājā. Sākumā paredzēja iekraušanos arī Pāvilostā; tam nolūkam izbūvēja laipu balstus labi dziļi jūrā, jo Pāvilosta nebija piemērota dziļākas iegrimes peldrīkiem.

19. divīzijai nāktos iekrauties Ventspilī. Tai bija paredzēts vispārējs atiešanas virziens uz Ventspili caur Kabili, Rendu un Pilteni. 19. divīzijai nāktos šķērsot mežaino apvidu. Vācu vadība šo virzienu bija nozīmējusi ar nolūku, lai dotu iespēju tiem 19. divīzijas karavīriem nozust mežos, kas negribēja doties uz Vāciju. Evakuācijas segšanas uzdevumi 19. div. morālisku iemeslu dēļ nebija paredzēti.

Evakuācijas segšanai katrai armijai bija pavēlēts noorganizēt tilta gala poziciju, kas nodrošinātu ostas pret lauku artilerijas uguni: visumā 10 km radiusā, un otrkārt, iekšējo uztverošo poziciju katras pilsētas periferijā, kam būtu jāuztver tās ienaidnieka formācijas, kam būtu izdevies izrauties cauri ārējai pozicijai. Ārējo poziciju nāktos aizstāvēt kājniekiem ar artileriju. Iekšējā pozicijā, tā tad rezervē ,atrastos tanki, pretaviācijas un prettanku artilerija, un motorizētā artilerija resp. triecienlielgabali. Iekraujamie karavīri ierastos ostās tikai ar rokas ieročiem. Atejot no galvenās kaujas līnijas uz ārējo un iekšējo poziciju, bija paredzēts izdarīt ceļu sprostojumus, izmantojot šim nolūkam sabojātus zirgu transporta līdzekļus, tankus, lielgabalus un citus kaujas līdzekļus,, cik tālu tie nebūtu nolemti izmantošanai pie aizstāvēšanās tilta gala pozicijās.

Tilta gala poziciju garnizons nebija paredzēts evakuēt, tas taptu atstāts.

Kurzeme netika evakuēta arī pa jūras ceļu. Tur plosījās no 1944. gada oktobra līdz 1945. gada marta beigām sešas lielkaujas. Kurzemes aizstāvji palika nesakauti, tiem nācās padoties, Vācijai kapitulējot 1945. gada 8.

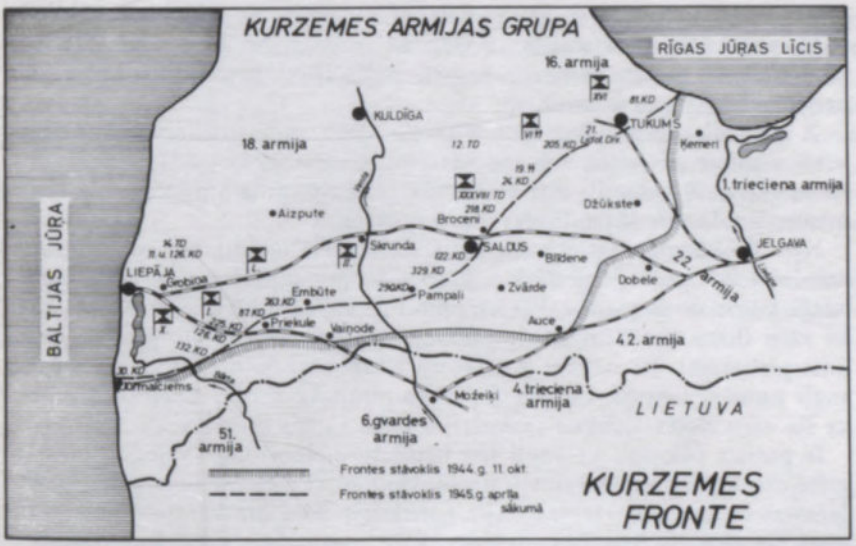

maijā. Padevās no vācu puses 26 kājnieku un 2 tanku divīzijas, kas visas ilgajās kaujās bija līdz 50% izretinātas. Latviešu 19. divīzija šinī dienā, t.i. 8. maijā izklīda. Tā no sava komandieŗa ģen. Štrekenbacha nesaņēma kapitulācijas pavēli: Štrekenbachs atbrīvoja savus latviešu kaŗotājus no pienākumu pildīšanas.

1944. gada oktobŗa vidū Kurzemes cietokšņa GKL atradās visumā uz līnijas Koņuciems (jūŗas krastā R no Rucavas), Škuodas, Ezere, Lielauce, Sīpele, Klapkalns (pie Rīgas jūŗas līča). Sešu lielkauju laikā vācu spēki bija atspiesti apmēram 30 km uz ZR un atradās uz līnijas Jūrmalciems, Priekule (krieviem), Saldus (krieviem), Remte, Viesati, Tukums (mūsu rokās), Klapkalns.

ZAGr. aprakstīto evakuācijas operāciju vajadzēja iedzīvināt 1945. gada maija sākuma dienās, bet no tā nekas neiznāca: no Vācijas pienāca ziņa, ka flotei trūkst degvielu.

6. maijā ZAG nolēma atvilkties nedaudz uz ZR, lai tādā kārtā aizstāvētos uz visīsākās līnijas starp Baltijas jūŗu un Rīgas jūŗas līci.

Naktī no 7. uz 8. maiju 19. divīzija sāka atraušanos no ienaidnieka. Fizilieru bataljons veica arjergarda pienākumus. Tā kā krievi nesekoja, tad 8. maijā ar gaismu divīzija bija savā jaunajā iecirknī. Arī fizilieri netraucēti atgāja.

8. maijā 19. divīzijas štāba virsnieki kpt. Burkhardts un majors Koops uzturējuši visciešākos sakarus ar divīzijas daļām. *Kapteinis Burkchards stāsta:* „Pēc divīzijas komandiera ziņas saņemšanas sākās kaŗavīru kustība — daudzi devās uz aizmuguri. 1. gren. pulks pajuka kā pirmais. 2. gren. pulks turējās

kopā. Pulka komandieris majors Reinholds nav devies gūstā, bet nokļuvis Rīgā, kur 1949. gadā atklāts, nonācis uz pazīstamiem 25 gadiem cietumā, pēc vairākiem gadiem atbrīvots. 6. gren. pulka II btl. komandieris kpt. Kvālbergs vedis sarunas ar krieviem.

2. art. pulka komandieris pltn. Grāvelis 1949. gadā atradies cietumā Maskavā, zenītart. diviziona komandieris pltn. Gusevs 1945. gadā sastapts gūstekņu nometnē Jaunpilī; maj. Laumanis 1948./49. gadā bijis Vorkutā; ārstsmajors Rublauskis kapitulācijas dienā nošāvies."

Kpt. Burkhardts atgriezās no gūsta 1956. gadā un augstāk minētās ziņas sniedza 1957. gadā. Viņš tālāk pastāstīja, ka pēc atgriešanās no gūsta Hamburgā saticis savus paziņas, kas kara laikā dienējuši flotē. Tie zinājuši stāstīt, ka vācu flotes vienībām 1945. gada maijā Kopenhagenā un Ķīlē degvielu bijis pietiekami, lai izvāktu ZAGr. no Kurzemes. Šo operāciju aizkavējuši angļi pamiera sarunās, kas sākušās maija pirmajās dienās. Angļi baidījušies, ka šīs vācu flotes vienības evakuācijas gaitā varētu krist krievu rokās.

Ir pamats pieņemt, ka angļi šeit lietojuši diplomātisku valodu, jo nav gribējuši, ka Kurzemes karotāji nonāk viņu gūstā, kas varētu nozīmēt sarežģījumus ar krieviem. Ir pastāvējis noteikums, ka katra karojošā puse ņem gūstā tās vācu vienības, kas atrodas saskarē ar attiecīgās valsts karaspēku. To liecina arī krievu pieprasījums Zviedrijai izdot tos latviešu karavīrus, kas pēc kapitulācijas bija pārvarējuši Baltijas jūru.

Starplaikā nācis zināms, ka pltn. Galdiņš pēc kapitulācijas notiesāts uz nāvi un sods izpildīts vēl 1945. gadā. Tāpat pēc atbrīvošanas Liepājā miris majors Laumanis.

Majors Hans Koop, 19. divīzijas stāba operātīvās nodaļas priekšnieks stāsta:

„Naktī no 7. uz 8. maiju atrados pie 19. fizilieru bataljona, kas sedza 19. divīzijas atiešanu uz Gaiķi, Lielsatiķi, Variebas līniju. Ar gaismiņu ierados jaunajā divīzijas komandpunktā, lai pēc steidzošāko darbu nokārtošanas plkst. 09.00 dotos apvidū pie divīzijas daļām. Ap plkst. 13.00 atgriezos divīzijas komandpunktā, kur bija sapulcējušies: VI korpusa komandieris ģen. Krīgers, 19. divīzijas komandieris ģen. Štrekenbachs, 12. tanku divīzijas daļu komandieri un triecienlielgabalu komandieris. Sapulcētie virsnieki apsprieda plānu, kā izsisties cauri Lietuvai uz Austrumprūsiju un tad uz Vācijas vidienu, šim nolūkam izmantojot 12. tanku divīziju, triecienlielgabalus un no 19. divīzijas tos karavīrus, kas labprātīgi šai operācijai pieteiktos. Tika jautāts pēc maniem ieskatiem attiecībā uz šo plānu. Es šo pasākumu noraidīju šādu iemeslu dēļ: pirmkārt — pasākuma sagatavošanai palikusi tikai pusstunda, kas ir par īsu; otrkārt — divīzijas rīcībā nav līdzekļu, lai tik lielu grupējumu apgādātu ar municiju un pārtiku; treškārt — krieviem ir 100% gaisa pārsvars, kas izsauks mūsu pusē smagus zaudējumus; ceturtkārt — jārēķinās bija ar kapitulācijas morālisko iedarbību, sevišķi uz vācu karavīriem. Es pārstāvēju uzskatu, ka tikai mazām grupiņām ir izredzes izsisties uz Vāciju.

Divīzijas izklīšana notika priekšzīmīgā kārtībā. Pie mums netika baltie karogi izkārti. Vienībām netika pavēlēts ierasties gūsta savākšanās punktos. Kaŗavīri mazās grupās vai individuāli pazuda vai nu mežos vai frontes aizmugurē. Man bija sakari ar lielāko tiesu 19. divīzijas bataljoniem, izņemot 6. gren. pulka II bataljonu, ko tanī laikā komandēja majors Pēteris Kvālbergs. Tas atradās divīzijas pašā kreisā spārnā. Majors Laumanis ar daļu fizilieru devies mežos. Kapteinis Šeibelis, 1. gren. pulka II bataljona komandieris, pēc 5 dienām kopā ar 30—40 vīriem redzēts Vaiņodes gūstekņu nometnē. 1. gren. pulka adjutants Lūkins pazudis uz savu roku."

Ir zināms, ka ģen. Krīgers noorganizējis nelielu grupu un ar to devies caur Lietuvu uz Rītprūsiju. Gājienus tie izdarījuši dienas laikā. Rītprūsijā krievi šo grupu atklājuši. Ģen. Krīgers gūstā nav devies, bet nošāvies.

Kapteinis Teodors Mamis ziņo:

Oldenburgā, 12. augustā 1951. g.

Sveiks Pulkvedi!

Lūkošu atbildēt apmēram tādā kārtībā, kādā esi uzstādījis jautājumus, bet lūdzu neuzskatīt manas atbildes par nekļūdīgām, un par tādām, uz kuŗām varētu balstīties, rakstot par mūsu pulka vēstures kādu posmu.

1) Ne 19. divīzijas daļu, ne arī mūsu pulka vienību stāvoklis kapitulācijas brīdī man nav zināms. Kā jau rakstīju iepriekšējā vēstulē, tad biju nozīmēts divīzijas sakaru punktā un mans uzdevums bija ziņot uz divīzijas komandpunktu par atraušanās sedzēju vienību iziešanu caur manu novērošanas punktu. Kad kā pēdējo biju izlaidis Laumaņa bataljonu, tad arī pats devos atpakaļ uz pulka komandpunktu, kur ierados ap pusdienas laiku, t.i. īsu brīdi pirms kapitulācijas pavēles saņemšanas, resp. izziņošanas. Tanī laikā mūsu pulku vienības bija tikko kā ieņēmušas jaunas aizstāvēšanās pozicijas un, protams, ka man nevarēja būt nekāda pārskata par vienību stāvokli. Cik man zināms, tad visu triju latvju pulku stābi atradās Variebas muižā, netālu no Imulas upes krasta. Caurejot šīs muižas centram, redzēju Galdiņa stāba apzīmējumu, bet par Reinholda stābu tikai dzirdēju, ka tas arī atrodoties šinī muižā.

2) Tūlīt pēc manas atgriešanās stābā Praudiņš mani iesēdināja pulka telefona centrālē, jo bija pieteikta divīzijas komandiera saruna, kuŗu pieņemt bija uzdots pulka komandierim personīgi. Divīzijas komandieris tad arī piezvanīja, ja nemaldos, starp plkst. 13.00 un 14.00

un paziņoja, ka Lielvācijas valdība un kaŗaspēks ir kapitulējuši un ka ieročus nolikt pavēlēts arī Kurzemē esošiem spēkiem.

3) Šo paziņojumu drīzāk varētu dēvēt tīkai par paziņojumu, bet ne par pavēli, jo tas nesaturēja nekādus norādījumus tālākai rīcībai. Divīzijas komandieris vienīgi paziņoja, ka ieroču pamiers iestājas šodien plkst. 14.00 Tālāk viņš apmēram sacīja: „Tāpat kā latvieši līdz šim arvienu ir stāvējuši par mani, tā es tagad stāvēšu par viņiem." Vēlāk vairs nekādu sakaru ar divīzijas stābu nebija un tādus arī neizdevās nodibināt.

4, 5, 6) Īsi pēc plkst. 14.00 varēja vērot, ka vaņkas bariņos, bez ieročiem, virzas uz mūsu pusi. Brīdi vēlāk komandpunktā ienāca ziņas, ka vaņkas pārpludinot mūsu ierakumus, un ka bars vaņku esot paņēmuši savā vidū 7. rotas komandieri (?) un to aizveduši sev līdz. Ap pulka komandpunktu bijām izveidojuši ezi, un kad vaņkas salīda arī mūsu pagalmā, tad padzinām tos ar piedraudējumu — atklāt uguni. Drīz komandpunktā ieradās krievu sarunveži un uzaicināja pulka komandieri ierasties uz lielceļa, netālu no pulka komandpunkta, kur to gaidīšot kāds krievu virsnieks. Šis tad arī nodeva Praudiņam uzaicinājumu 3 stundu laikā nolikt ieročus un kapitulēt. Kopīgi nolēmām virzīties atpakaļ pa ceļu caur Vāni uz Kabili, mēģinot uzņemt sakarus ar divīzijas stābu un abiem pārējiem latvju pulkiem. Sanāca neliela kolonna, kuŗa pa ceļam raucās mazumā, jo daudzi ņēma vagu. Celā mūs panāca korpusa sapieru rotas kom. ltn. Šķobe ar saviem spridzinātājiem un sacījās Kabiles tuvumā zinam labi ierīkotas pozicijas, kuŗās pulks varētu novietoties līdz sakaru uzņemšanai ar divīzijas stābu, kuŗš esot Kuldīgā. Līdz šim Praudiņš bija izsūtījis 2 peldvāģīšus sakaru uzņemšanai, bet tie, naktij iestājoties, nebija vēl atgriezušies. No virsniekiem pie Praudiņa bijām palikuši vairs tikai Lauks un es. Nolēmām, ka pulka atliekas Praudiņa vadībā turpinās ceļu virzienā uz Kabili, bet mēs ar Lauku pēdējā peldvāģītī mēģināsim sasniegt divīzijas stābu. Ar lielām pūlēm mums izdevās caur pieblīvēto ceļu aizkulties līdz Kabiles nomalei un atrast Šķobes mītni. Tālāk tikt nebija ne mazāko izredžu, jo pa ceļu virzošies vācu kaŗavīri, ieraugot mūsu mundierus, izturējās naidīgi. Arī ceļš bija pārāk pieblīvēts. Ar Lauku norunājām, ka es palikšu Šķobes mītnē un salūkošu pulkam novietošanās iespējas, bet Lauks brauks atpakaļ un atvedīs pulku šurp. Otrā dienā līdz pusdienām pulks vēl nebija ieradies, kautgan tas pārgājienu šinī laika sprīdī būtu varējis paveikt viegli. Atlika pieņemt, ka pa ceļam kautkas gadījies. Tanī pat laikā civīliedzīvotāji ziņoja, ka Kabilē jau esot krievi un ka krievu kaŗavīri jau pārmeklējot apkārtējās mājas. Ltn. Šķobe ar kundzi un dažiem saviem kaŗavīriem gatavojās doties uz Rietumiem un mēģināt izkļūt brīvībā un es viņam pievienojos.

Tiktālu manas atmiņas, mīļais pulkvedi. Ja nu Tu vēlētos zināt vēl kādus tuvākus datus, kuŗus es varbūt nebūtu minējis, tad arvien labprāt esmu Tavā rīcībā par tik, par cik notikumus varēju pārskatīt. Es saprotu, cik svarīga ir Katra ziņa par pēdējo cēlienu Kurzemē, un man ļoti žēl, ka varu pastāstīt tik pārāk maz.

PĀRSKATS

PAR KURZEMĒ 1945. GADA 8. MAIJĀ KAPITULĒJUŠĀM LATVIEŠU KARĀSPĒKA VIENĪBĀM

a) 19. SS Gren. (2. latv.) divīzija

1. Gren. pulks — pltn. Galdiņš
2. Gren. pulks — maj. Reinholds
6. Gren. pulks — maj. Praudiņš
19. Art. pulks — pltn. Grāvelis
19. Div. Prettanku art. dzn. (Pz-Jg.Abt.)
19. Zenītartilerijas dzn. — pltn. Gusevs
19. div. sapieru bataljons
19. div. fizilieru bataljons — maj. Laumanis
271. Latviešu policijas bataljons
19. div. sakaru bataljons (Nachr.Abt. 19.)
2. sanitārā rota — ārsts-maj. Rublauskis
Divīzijas lielā transporta kolonna
Divīzijas transporta rota
Divīzijas šoferu rota
1. SS-braucēju eskadrons
Divīzijas žandarmerija
Divīzijai piekomandēti:
15. Art. pulks
15. sapieru bataljons — vltn. Ijabs
Divīzijas skaitliskais sastāvs 1945. gada 20. janvārī bijis 10.350

b) Pakļauti VI korpusam:

672. Latviešu sapieru bataljons, sastāvs 300

c) Policijas bataljoni:

20. Latv. policijas bataljona 5. rt. (agrāk 320. latv. policijas 3. rota), kopš 1944. g. atradās Liepājā. Bataljona kodols nosūtīts uz Vāciju. 1944. g. 15. nov. rota sadalīta:
Rotas kom. vltn. Zieds ar 61 vīru Mēdzē pie TN Abt. IV
Ltn. Pīlups ar 41 vīru Otaņķos TN Abt. IV rīcībā,
20 vīri Liepājā SD rīcībā,
15 vīri Kapsēdē kpt. Hartviga rīcībā,
ap 30 vīri Liepājā SS-garnizona pr-ka rīcībā ar novietojumu Liepājā, Toma ielā 22.
Rotas kopējais sastāvs 165

23. Latviešu policijas bataljons 1944. g. novembŗa sākumā bija nodarbināts VI SS-korpusa rajonā, kur izpildīja būvniecības uzdevumus.
Bataljona sastāvs apmēram 250

267. Latviešu policijas bataljons 1945. g. janvāŗa sākumā atradās jūŗas krasta apsardzībā abpus Užavai kopš 27. 10. 44. g. Bataljons skaitījās Ventspils cietokšņa komandanta rīcībā, dienv.-rietr. grupā un kā atsev. bataljons bija pakļauts dienv.-rietr. iecirkņa komandierim.
Bataljona kom. kpt. Birzietis,
1. rotas kom. kpt. Siliņš
2. rotas kom. ltn. Cirainis
Izlūku komandas pr-ks (Jagdkommando) ltn. Vērdiņš
Bataljona sastāvs: 11 virsn., 56 instr. un 173 kar. 240

269. Latviešu policijas bataljons 1944. g. septembŗa beigās atradās Baltijas jūŗas krastos, sadalīts kādās 50 vietās muitas robežu apsardzībai (Zollgrenzschutz).
Pēc tam ziņu nav —

319. Latviešu policijas bataljons 1945. g. janvāŗa vidū atradās Kuldīgas pagastā, bataljona komandpunkts Lejas mājās. Bataljons tika nodarbināts nocietinājumu būvē. Šinī vietā atradās kopš 8.11.44. g. Bataljons bija piedalīts Sicherungs Regiment 120, tālāk pakļauts Korück 584 (Kommandeur der rückwertigen Armeegebieten) un 16. Armijas stābam. Btl. Feldp. Nr. 06417.
Bataljona kom. majors Tiltiņš,
1. rotas kom. Krūmiņš, Jānis,
2. rotas kom. ltn. Ozols,
3. rotas kom. vltn. Grigulis,
Bataljona adjutants ltn. Kalniņš.
Bataljona sastāvs apmēram 300

322. Latviešu policijas bataljons 1944. g. novembŗa sākumā bija nodarbināts pie ierakumu būves 16. Armijas iecirknī. 1945. g. janvārī bataljons atradies Tukuma apr. Zemītes pag. Komandieris kpt. Ķikuts.
Bataljona sastāvs apmēram 250

Trūkst jebkādu ziņu par Policijas bataljoniem 283., 314., 315., 325., 326., 327. un 328., kuŗi saformēti no Latgales krieviem un kuŗi bija pakļauti Latviešu Leģiona ģenerālinspek-

toram. Šie bataljoni tomēr atradušies Kurzemē. Domājams, ka visi šie bataljoni, jeb tikai daļa no tiem — ir tikuši izformēti un kaŗavīri vaj nu iedalīti vācu vienībās Kurzemē vai arī aizvesti uz Vāciju darbos, jo vācu pavēlniecības acīs šie bataljoni uzticību nebaudīja.

d) Būvbataljoni:

I Latviešu būvbataljons. 1944. g. 14. novembrī bataljonā bijušas 4 rotas. Höherer Kommandeur 3. par šo bataljonu sarakstās ar vācu P.Rgt.35, kāpēc domājams, ka šis būvbataljons ir iekļauts minētā pulkā vai arī tam piedalīts. Bataljons bijis pakļauts 18. Armijas stābam.

Bataljona kom. kpt. Beķeris.

Bataljona sastāvs 1945. g. 14. janvārī 144

II Latviešu Būvbataljons 1944. gada novembŗa beigās atradies frontes aizmugurē pie Priekules un nodarbojies ar poziciju un ceļu izbūves darbiem. Bataljona 1. rota savā laikā no Olaines aizgājusi uz Pulcēšanās vienību Rīgā. Bataljona komandieris kpt. Arness pazudis Rīgas evakuācijas laikā, pēc kam bataljona komandēšanu pārņēmis btl. adjutants kpt. Lapiņš 1945. gada janvārī bataljons bijis pakļauts 18. Armijai.

Šinī laikā bataljona sastāvs bijis apmēram 115

III Latviešu būvbataljons 16.12.44. g. atradās Popes rajonā, ap 27 km no Ventspils. Bataljonā šinī laikā bijušas 3 rotas (sastāvā 90, 90 un 60 vīru), kuŗas bijušas piedalītas 127. vācu Bau.-Pi. bataljonam. Janvāŗa vidū bataljons bijis pakļauts Höh.Pi. Kommandeur 3.

Bataljona komandieris kpt. Fricsons.

Bataljona komandpunkts priekš kapitulācijas atradies Puzes Žūžās, 8 km no Ugāles stacijas.

Bataljona skaitliskais sastāvs 262

IV Latviešu Būvbataljons atradās 5 km dienvidos no Ugāles stacijas. Felposta Nr. 05395 Le. Bataljons sastāvējis no 3 rotām un bijis piedalīts pie vācu Le. Bau-Pi.Btl. 502 (Pi. Rgt. 16). 1945. gada janvāŗa vidū bataljons bijis pakļauts Höch.Pi.Kdr. 3. Īsi pirms kapitulācijas bataljons no vāciešiem atbruņots un kaŗavīri nostādīti un apsargāti kā

gūstekņi. Par atbruņošanas iemesliem ziņu trūkst, tāpat nav arī ziņu par atbruņoto karavīru tālāko likteni.
Bataljona kom. pltn. Avotiņš.
Bataljona sastāvs apmēram 313

V Latviešu būvbataljons. Pēc nepārbaudītām ziņām bataljons 1944. g. decembrī atradies Ventspils apkārtnē. 1945. g. janvāra vidū bataljons ir pakļauts 16. Armijas stābam, bet daļa no bataljona iekļauta 221. Sich. Div. rīcībā.
Bataljona kom. kpt. Apkalns.
Bataljona sastāvs 201

VI Latviešu Būvbataljons 1944. g. decembra vidū strādāja Bārtas upes rajonā, piedalīts pie vācu 25. Būvbataljona (Bau-Pi. Rgt. 7). 1945. g. janvāra vidū bataljons bijis pakļauts Höch.Pi.Kdr. 3.
Bataljona Feldposta Nr. 64267. 1. Rota — Bārtā, 2. un 3. rota it kā bijušas Majoros. Bataljons bijis it kā sadalīts starp 257., 25. un 46. vācu būvbataljoniem.
Bataljona kom. kpt. Apsīte.
Bataljona sastāvs 286

VII Latviešu Būvbataljons. 1944. gada rudenī bataljona komandieris bijis kpt. Spricis. 28.10.44. g. bataljons esot sadalīts, pie kam bataljona 1. rota kļuvusi par 5./Bau.Pi. Btl. 156., 2. rota par 5/Bau-Pi.Btl. 100., bet 3. rota par 5./Bau-Pi. Btl. 680. 1945. gada janvāra vidū bataljons bijis pakļauts 16. Armijas stābam.
Bataljona sastāvs 364

Kapteiņa Kļaviņa būvbataljons saformēts uz SS-Oberfīrera Krukenberga pavēli no vienas 2. un vienas 5. Robežapsardzības pulku rotām. Bataljons tanī laikā bijis pakļauts Baustab Rochow, kura Feldposta Nr. 18863. 1945. gada janvāra vidū bataljons bijis pakļauts 16. Armijas stābam.
Bataljona sastāvs apmēram 467

Pltn. Zvaigznes Latviešu Būvbataljons, kā domājams, ir sastādīts pie 106. Latv. Gren. pulka (Majora Stīpnieka) pulka formēšanas no vecākajiem 2. un 5. Robežapsardzības pulka karavīriem. 1945. gada janvāra vidū bataljons bijis pakļauts 16. Armijas stābam.
Bataljona sastāvs apmēram 444

e) Gaisa spēku palīgi.

Gaisa spēku palīgu Kurzemē bijis ap 1000 zēnu. Vācijā turpretim no 2—2.500. Galvenokārt tie ir 1927. gadā dzimušie, no 1928. gadā dzimušajiem tikai brīvprātīgie. Liepājā kpt. Rumpes vadībā darbojās Auffangslager der lettischen Luftwaffenhelfer. Kurzemē, it īpaši Liepājā zēni piedalīti zenītartilerijas baterijām, starmetēju vienībām u.c.

Kurzemē palikušo zēnu skaits apmēram 1000

f) Latvieši vācu vienībās.

3 zenītbaterijas agrāk piederējušas pie Latviešu lidotāju Leģiona, bet kopš pltn. Ruceļa (latv. sakaru virsnieks pie vācu gaisa spēkiem) aizbraukšanas, sakari ar šīm baterijām pārtrūkuši. Šīs baterijas piederējušas pie Schwere 8,8 cm. (arī Gemischte/Flak-Abt. 645, komandieris majors Letteds, viņa stābs atradies Liepājā, Kūrmājas prospektā 26. Bateriju komandieri bijuši vācieši, bet katrā baterijā bijuši arī 2 latviešu virsnieki. Bateriju sastāvā puse bijuši vācieši, bet otra puse (ap 70 vīru) — latvieši. Pie katras baterijas bijuši apmēram vēl 18 latviešu gaisa spēku palīgi. Baterijas atradušās Liepājā: Stārķu ielā 33 (tālr. 4807), Pļavu ielā 102 (tālr. 4808), un Jūrmalā pie bākas (tālr. 4809). Ap 15 zenītartileristu vltn. Baltmaņa vadībā piekomandēti Liepājas ugunsdzēsēju komandai.

Latviešu kopskaits šinīs baterijās (bez palīgiem) 220

Findeizena bataljonā 1944. g. oktobrī bija atlikuši ap 100 latviešu. No 1944. g. 6 novembŗa raksta redzams, ka bataljons, vai vismaz tā 1. rota pārņemta VI Korpusa rīcībā. Bataljons pēdējā laikā atradies ZR no Dobeles un 1944. gada novembŗa pirmajās dienās viņu bijis paredzēts pievienot kādam latviešu būvbataljonam.

Bataljona sastāvs apmēram 100

6. Latviešu SS-kaŗa ziņotāju rota ietilpa Waffen SS- "SS-Standarte Kurt Eggers" vienībā.

Sastāvs apmēram 50

1. Armijas Korpusā, izkaisīti, apmēram 400

10. Armijas Korpusā, izkaisīti, apmēram 350

Lett. Nachschubkompanie 652 minēta 1944. g. oktobŗa beigās. Pēc citām ziņām, starp Liepāju un Grobiņu esot darbojusies kāda latviešu piegādes vienība.
Sastāvs 300

550. Nachschubbtl. 3. Latviešu iekraušanas komanda Liepājā, Dzelzceļa ielā 1.
Sastāvs nav zināms.

Marine-Flak Abt. Liepājā, Ventspilī un gar jūŗas karstu, kopā ap 250

Luftschutz-Sanitätsbereitschaft latvieši minēti 1944. gada novembŗa sākumā.
Sastāvs nav zināms.

Nachschubbtl. 49. un47. rindās atradušies arī latviešu kaŗavīri, kuŗi 28.10.44. nosūtīti uz Ventspili no Liepājā esošās Nachschubkomp.
Kaŗavīru sastāvs apm. 115

1945. gada aprīļa beigās no Svinemindes uz Kurzemi devās pltn. Rusmaņa kaujas grupa, sastāvā apmēram 1200

Pēc kapitulācijas Kurzemes frontes slimnīcās atradušies un lielinieku rokās nokļuvuši apm. 1500

Kurzemē kapitulācijas laikā atradušies latviešu policijas darbinieki, apmēram 1500

Pēc šī saraksta var spriest ka Kurzemes kapitulācijas brīdī lielinieku rokās ir nonākuši ne mazāk kā 23.000 latviešu kaŗavīru.

O. Caunītis

Pēc prof. Švābes Latviešu Enciklopēdijas Kurzemē palikušo kaŗavīru skaits esot bijis sekošs (lapas puse 1158):

„No visiem 126.000 kaŗaspēka daļās iesauktiem Latvijas pilsoņiem Kurzemes cietoksnī 1.5.1945. g. atradās ap 14.000 latviešu kaŗavīru, kas krita gūstā. To starpā bija:

19. Divīzijas	5200
Rusmaņa grupā	
Ventspils rajonā	3500
3 Policijas bataljoni	1100
Gaisa palīgi	500

... Pēc krievu ziņām viņi Kurzemē saņēmuši gūstā 146.000 vācu un latviešu karavīrus.

Avoti: Vācu virspavēlniecības ziņojumi un latv. kara ziņotāju kauju apraksti, 6. pulka komandiera pltn. Kociņa materiāli, kpt. Krasta un vltn. Vikmaņa un kapr. Riekstiņa atmiņas.

O. Caunītis

1945. gada marta otrā pusē, kā ziņo 19. divīzijas štāba kapteinis Burkharts, 19. divīzijas grenadieru pulki tikuši papildināti. Kā papildinājumi izlietoti t.s. „traukšņu vienības" (par to vadību un sastāvu tuvāku ziņu nav), lauku papildinājumu bataljons, „Studentu" bataljons, kas atsūtīts no Vācijas un sastāvējis no darba dienestā iesauktiem studentiem un vidusskolu absolventiem, 254. (?) policijas bataljona. Divīzija saformējusi vēl rezerves pulku, kurā ietilpināta Rusmaņa grupa, divi policijas bataljoni un no Vācijas pienākušie papildinājumi. Rezerves pulka komandieris laikam būs bijis pltn. Rusmanis. Kapteinis Burkhardts 19. divīzijas stiprumu vērtē uz 1.5.45. — 16.000 vīru.

KAPTEIŅA VĒRSĀNA GRUPAS IZLAUŠANĀS UZ RIETUMIEM

Dundagas apkārtnē bija novietota pltn. Rusmaņa grupa, kas no Vācijas atgriezās Kurzemē 1945. gada aprīlī, lai cīnītos kopā ar 19. divīziju. Kapitulācijas dienā Rusmaņa grupa izklīda. Kpt. Vērsāns kopā ar 5 citiem Rusmaņa grupas kaŗavīriem slēpās mežos. Tuvojoties rudenim 4 šīs grupas dalībnieki nolemj doties uz rietumiem, lai izkļūtu no krievu pārvaldītiem apgabaliem un tiktu brīvībā. Kaptenis Vērsāns aprakstījis šo drāmatisko un cietas gribas vadīto pasākumu.

PĒCKAPITULĀCIJAS LAIKS

No 9. maija līdz augusta pirmajām dienām

1. Pirmajās divi nedēļās sākuma grupa no 20 cilvēkiem saruka uz 6. Pametām zirgus un ieročus, ieskaitot mašīnpistoles, paturot tikai kabatas pistoles. No vienības līdzņemtā pārtika ir izlietota. Ik pārdienas mežu ķemmēšanas.

2. Pārvietojāmies naktīs, bieži mainot vietas. Sekmīgi pārdzīvojam daudzās mežu ķemmēšanas, dažas no tām loti kritiskas un mums gandrīz bezcerīgas. Pārtikas sagāde paliek arvien grūtāka, katrā saimniecībā apmetušās krievu vienības vai klīst pa ceļiem no mājām uz mājām.

3. Pārtikas sagāde 6 cilvēku grupai kļūst nopietna problēma, kāpēc sadalāmies pa 3: ltn. J. Pogenbergs, ltn. Ž. Šmits un es — vienā, ltn. A. Upītis un 2 instruktori — otrā, apm. 8 km atstatu viena no otras. Nakts gājienos uzturam sakarus un informāciju savā starpā. Tās pašas ķemmēšanas. A. Upīša grupiņa pusbadā. Apvidus kartes vairs nederīgas, citu karšu nav. Vēl visi uniformās.

4. Augusta sākums, tuvojas rudens un ziema, mūsu cerības attālinās un pavisam zūd. Nolemjam nokļūt rietumos, izmantojot rudens naktis kustībai un kartupeļu laukus uztura sagādei. Citu cilvēku uzupurēšanās rezultātā tiekam pie privātiem vasaras uzvalkiem (lietotiem, protams), dažām kastītēm sērkociņu un krietna maisiņa sāls katram. Uniformas iznīcinam. Nekādu mums noderīgu karšu, pat ne kompasa nespējam iegūt. Vienīgais orientieris paliek polārzvaigzne, pispārējais virziens uz rietumiem. Mums trijiem pievienojas A. Upītis no kaimiņu grupas, pārējie paliek. Sākam četri.

Latvijā

Virzāmies gar pēdējo kauju līniju, tur ir drošāk, jo viss samalts, viss iznīcināts, nav ne māju, ne cilvēku, ne suņu. Tanku samaltā māla zeme sakaltusi un saārdīta. Dažam kājas paliek asiņainas nakts tumsā taustoties. Dienas pavadam ierakumos, kur mīnu laukos viņu priekšā vēl dzeloņdrātīs karājas kritušie cīnītāji ziemas masku uzvalkos. Lietojam ierakumu ūdeni un iera-

kumus pilda saldenā cilŗvēktrūdu smaka. Bet tā ir visdrošākā vieta mums līdzīgiem.

Lietuvā

Katru dienu nemitīgs, sīks lietus. Esam izmirkuši ne tikvien līdz kauliem, bet, liekas, vēl vairāk. Visas upes un upītes, strautiņi pārplūduši un daudz jānomocās viņu pārvarēšanai nakts tumsā. Zvaigžņu neredz un grūti ieturēt vajadzīgo virzienu. Mežu nav, dienas pavadam ūdens pilnos alkšņu krūmos. Vajadzīga liela māka, lai no izmirkušiem alkšņu prauliem iekurtu mazu uguntiņu un neizlietotu vairāk par vienu sērkociņu. Pārtiekam no kartupeļiem un mazliet piena, ko laimējas izzvejot no akām. Visur valda sarkanarmieši, visi tilti un pārejas apsargāti. Esam pie Mēmeles upes.

Pāri Mēmelei

Liela, ļoti plata upe, nevienas laivas, tās visas savāktas vienkopus un apsargātas. Tilti apsargāti un tuvojoties tiem gaišākā naktī, lodes nāk pretim jau pa gabalu. Dienas pavadam tuvākajos mežos, naktīs pētam upes krastus. Kādu nakti pamanījām ūdenī netālu no krasta nogrimušu, pussatrūdējušu laivu. Nostrādājām veselu nakti, saistot ar sameklētām dzeloņstieplēm. Ceturtajā naktī, diviem airējotis ar mietiem un diviem lejot ūdeni no laivas, tiekam pāri Mēmelei.

Austrumprūsijā un Poļu koridorā

Krievi, krievi, visur krievi. Veselām vienībām viņi apbraukā vācu tukšās muižas un vāc prom pēdējo, vēl neaizvākto. „Bezvērtīgo", piem. grāmatas, turpat sētvidū dedzina. Krievi šauj uz mums katru nakti, mēs neatbildam. Tā ir mūsu taktika, lai neatklātu, ka te kautkur virzās kāda apbruņota grupa. Savas pistoles lietojām tikai, kad citas izejas nebija. Dienas pavadam ierakušies kādas izlaupītas muižas šķūnī, vai vientuļā salmu kaudzē tīruma vidū. Moca bads, pārtiekam no kartupeļiem un, pie izdevības, nekaunāmies no iebrukuma vistu kūtī. Līdz ar mūsu fizisko spēku lejā eju, līdzi aiziet arī visas cilvēku morālās īpašības, viss tas, kas cilvēkus šķir no vienkārša dzīvnieka. Nemainīga paliek vienīgi mūsu griba izturēt. Nozagt, nolaupīt vai pat nogalināt, vairs nav nekāda liela problēma. A. Upītis atdalās un paliek kādas lielākas pilsētas tuvumā meklēt savus piederīgos. Paliekam trīs.

Polijā un Pomerānijā

Virzāmies tikai gar maziem ceļiem vai viensliežu dzelzceļiem, kuŗu virziens atbilst mums vēlamajam. Visas apdzīvotas vietas apejam, kas sagādā tumsā lielas grūtības, uzduŗoties uz dzeloņstiepļu sētām un novadgrāvjiem.

Arvien vairāk izjūtam badu un fiziskie spēki iet uz leju. Bezmēneša naktīs, kad nav nekāda orientieņa, riņķojam ap vienu un to pašu vietu dažu reizi trīs naktis no vietas. Katru nakti saņemam sargposteņu šāvienus, nav tiltu, krustceļu vai apdzīvotu vietu, kur nerosītos sarkanarmiešu vienības. Žoržu Šmitu sagūsta sarkanarmieši, bet tas drīzi izbēg un pievienojas mums. Visi tilti, kas nav saspridzināti, ir apsargāti., visas laivas aizvāktas. Lai tiktu pāri kādai lielākai upei, laimējas pārkļūt pāri kādā ļoti lielā kaņaspēka metalla pontonā, kuņā vietas bija vismaz 100 cilvēkiem; to straume bija pienesusi tik tuvu mūsu krastam, ka mēs spējām viņā ierāpties. Pārtiekam vienīgi no kartupeļiem, tos aprijam neiedomājamos daudzumos, domāju, kilogrammu 15—20 katrs. Visa diena meža biezoknī paiet nemitīgā kartupeļu vārīšanā un cepšanā, iemigt nav laika. Vārīšanai katrs jau esam pievākuši 3 katliņus (visas cesļmalas un grāvjmalas toreiz bija pilnas ne tikvien kā ar katliņiem un bruņu cepurēm, bet netrūka arī tādu mantu kā tanku dūres un dažādu braucāmrīku vraku). Pienākam pie lielās Oderas upes.

Austrumvācijā

Tiltu vietā pāri Oderas upei rēgojas tikai viņu balsti, šī ir tā vieta, kas iekļāvās krievu armiju triecienu virzienā uz Berlīni. Secinam, ka ieturot pašreizējo virzienu, mēs nonāksim gandrīz vai tieši pretim Berlīnei un miljonu pilsētas apiešana var mums izrādīties neizpildāms uzdevums. Nolemjam virzīties uz ziemeļiem lielu gabalu, izmantojot Oderas upi. Naktis trīs prasīja mums upes izlūkošana, bet viņa sekmējās. Pamanot savādi griežamies straumi netālu no krasta un to tuvāk pētījot, atradām pilnīgi nogremdētu laivu. Ar lielām grūtībām un visādiem paņēmieniem dabūjām to krastā. Izrādījās pilnīgi vesela laiva, acīmredzot nogremdēta ar nolūku pasargāt to no rekvizīcijas. Šajā laivā Oderas straume mūs nesa uz leju, resp. uz ziemeļiem veselas trīs naktis. Rīta gaismai tuvojoties, katru reizi laivu paši nogremdējām, dienu pavadījām tuvākajā mežā un vakara tumsā cēlām atkal laivu ārā un naktī „kuģojām". Spēku ir palicis tik maz, ka pēc pāris simts soļiem ir jākrīt zemē atpūtai, bet lai atkal spētu piecelties, vispirms jāapsviežas uz vēdera, tad jāuzraušas četrrāpus un pēc tam tikai kautkā var tikt stāvus. Apavu sen vairs nav. Jānis Pogenbergs no vecām auto riepām (to netrūkst ceļmalās) gatavo mums kautko līdzīgu tupelēm vai pastalām. Paliek stipri aukstāks. Esam pilnīgi badā. Esam ģindeņi skrandās..

Pāri Elbai

Tuvojamies Elbai, kas arī ir liela upe un, šaubu nav, labi apsargāta. Kādu nakti zemi pārklāj sniegs (ir novembņa pirmā puse), bet mums mugurā tikai plānas skrandas. Jūtam, ka ilgi vairs neizturēsim un ir jādara kas ārkārtējs, ja negribam, lai viss sasniegtais tiktu anulēts. Vienu dienu saklausām dzelzceļa vilciena svilpienu, tuvojamies dzelzceļa līnijai un gar to, līdz

pamanam mazu staciju. Visu dienu to novērojam, šķiet, nekā neparasta. Pašā pievakarē, liekot uz spēli visu, ejam atklāti uz šo staciju un pirmais, ko satiekam uz perona, ir sarkanarmietis ar mašīnpistoli plecos. Tas bravurīgi un pašapzinīgi noskatās uz mums, bet mēs izliekāmies viņu nemaz neredzam. Mazajā uzgaidāmā telpā uz grīdas guļ kāds ducis trūcīgi ģērbtu vāciešu, pa lielākai daļai sievietes un daži pusmūža vīrieši. Viņi apkrāvušies ar mantu maisiem un kulēm un mums nekādu vērību nepiegriež. Mums bija palikusi vācu nauda. Jānis Pogenbergs, kas puslīdz labi runāja vāciski, iet pie kases un droši prasa 3 biļetes uz Vittenbergu, kas ir Elbas krastā. Kasierim nekas sevišķs neliekas (jāpiezīmē, ka pirms došanās uz staciju, mēs veselu pusi dienas pavadījām „uzpucēdamies", visu, ko vien varējām, pametām, tikai pistoles palika kabatās, lai neizskatītos tik briesmīgi) un J.P. trīs biļetes rokās. Saraksts rāda, ka vilciens aties pirms pusnakts, kas nozīmē, ka mēs tumsā būsim gala stacijā un tas mums īsti pa prātam. Pēc neilga laika izliek paziņojumu, ka vilciens nokavējies par 4 stundām; kad pagājušas tās stundas — jauns paziņojums — vilciens nokavējies par 4 stundām. Pienāk diena, mēs kļūstam nemierīgi, stacijā ik pa brīžam ienāk apbruņoti sarkanarmieši un pārlaiž visiem pētījošu skatu. Ir jau priekšpusdiena, kad izliek jaunu paziņojumu — vilciens būs pievakarē. Mums zeme sāk „svilt". Pēkšņi ienāk vesela grupa sarkanarmiešu ar ieročiem un sāk apstaigāt uzgaidāmo telpu, pētījot katru. Visi mēs, arī vācieši, esam izstiepušies uz grīdas un izliekamie snaužam. „Du," izmet viens un piegrūž man ar kāju, to pašu dara arī ar J.P. un Žoržu Šmitu un vienu vācieti. „Kom" — uzsauc un māj ar pirkstu. Viņu pavadībā ejam ārā uz stacijas aizmuguri, kur gaida liela kravas mašīna; liek mums iekāpt. Laikam uz nošaušanu vedīs — pazib prātā. Bet nē — netālu no stacijas stāv liels šķūnis, piekrauts ar kāpostgalvām un liek tās mums lādēt mašīnā. To darot, mums trijiem ļoti jāuzmanās, lai kaut kādā veidā mūsu bikšu kabatās neparādītos pistoles, jo durvju priekšā stāv sarkanie un seko mūsu darbam.

Pievakarē vilciens tomēr pienāca, bet tas jau bija aplipis ar braucējiem kā medus pods ar mušām: uz kāpšļiem, uz jumtiem, pa pusei karājoties logos. Mēs arī piedalījāmies sturmēšanā un lai kur katrs, pat uz vienas kājas stāvēdami, tomēr neatlaidāmies no sava laupījuma. Panākums mūs iedrošināja un naktī iebraukuši Vittenbergā, Jānis gāja pie kases pirkt biļetes uz kādu, uz labu laimi izvēlētu staciju jau Elbas otrā pusē. Vilcienu saformēja turpat uz vietas, tas sastāvēja no pilnīgi tumšiem, veciem dzelzceļvagoniem (labākie laikam jau bija Krievijā!), visi logi izdauzīti, durvju pat nav. Tumsā cilvēku bars kāpj viens otram pāri, kliedz un lādās, bet tad durvju spraugās nostājas sarkanarmieši ar visu savu bravūru, un vilciens sāk kustēties. Pāri Elbai un kamēr vēl nakts, ārā no vilciena: mēs ārpusē jūtāmies vairāk savās mājās. Nojaužam, ka vēl pāris nakšu un mums vajadzētu būt pie Rietumvācijas robežas, kur īsti, to nezinām, nav arī no svara, pie visām nejaušībām un briesmām esam pieraduši un tām katru mirkli sagatavoti.

Pēdējā kārtējā asiņainā sadursme, kurā Ž.Š. tiek atšķirts no mums un mēs divātā ar J.P., pārrāpušies pāri kādam kanālim pa saspridzinātā tilta balstiem, esam brīvībā, ko skaidri rāda liela koka tāfele ar uzrakstu krievu valodā — Angļu zona. Bija arī pēdējais laiks. Mēs esam pusdzīvi, utu noēsti, netīrumiem aplipuši, bet pistoles vēl kabatās, tās ne vienu vien reizi glāba mūsu dzīvības.

Otrā dienā uzzinājām, ka ir 18. novembris. Kāda ārkārtīga sagadīšanās!

ĢENERĀLINSPEKTORS APMEKLĒ KURZEMES CĪNĪTĀJUS 1944. GADA 19.—21. OKTOBRĪ

Ģenerālispektoru braucienā pavada ģenerālinspekcijas stāba priekšnieks virspulkvedis Silgailis un virsleitnants Vairogs.

19. oktobrī ģenerālinspektors ieradās Irlavas Vidnikos, kur atradās 19. divīzijas 1. Sanitārās rotas virsnieku mītne. Ziņo rotas komandieris ārstsmajors Rublauskis. No Vidzemes rota atkāpusies caur Doli. Ievainoto pēdējā laikā nav daudz. No Tumes, kur rota uzturējusies 5 dienas, nosūtīti tālāk ap 40 ievainoto un slimo. Vakar rota no Ataugām pārvietota uz Irlavas Prūsēniem, kur paredzēts iekārtot Divīzijas pārsienamo punktu. Pašlaik ievesti 13 ievainotie. Punktā darbojas 6 ārsti, 6 māsas, 10 strādnieces-kopējas, kuŗas atļauts vest līdzi un 5 kopējas, kuŗas atļauts nodarbināt uz vietas.

Plkst. 11.45 ģenerālinspektors ieradās 19. SS-brīvpr. divīzijas stābā Lestenes pilī. Divīzijas komandieris SS-Grupenfīrers Štrekenbachs ziņo, ka pēdējās 3 dienās divīzijas frontē notikušas niknas cīņas. Divīzija zaudējusi 100—120 kritušu un ap 400 ievainotu, kas, ievērojot cīņu smagumu, nav uzskatāms par pārāk lielu zaudējumu. Atkāpjoties gaŗām Rīgai, no vienībām dezertējuši 700—800 vīru, bet dezertē arī pēdējā laikā. Kaujas pulkos dezertieru mazāk, bet vairāk no tām vienībām (piem. jaunuzstādītā Fizilieru btl.), kur kaŗavīri iedalīti no lauka rekrūšu depo. Šis depo pašlaik pārvietots no Talsiem uz Dundagu.

Ģenerālinspektors: Pašlaik it kā organizējas grupa aizsargu, kuŗiem uzdots palikt krievu aizmugurē kā partizāņiem. Tie laikam vervē ļaudis.

Divīzijas komandieris: Varbūt, ka kaŗavīri turp aiziet slepeni. Tāda organizēšana nebūtu jādara slepeni, bet saziņā ar vācu vadību. Dezertējuši arī 4 virsnieki, to starpā 2 rotu komandieri, — tas ir aizdomīgi. Viens no tiem ir virsleitnants Baumanis no 42. gren. pulka 8. rotas, kuŗš ieradās pulkā ar kpt. Ivanova traukšņa bataljonu.

Ģenerālinspektors: Viņš, es domāju, nekad nepaliks pie boļševikiem. Vai nu viņš ir noklīdis, lai meklētu savu ģimeni, vaj devies pie partizāņu grupas.

Divīzijas komandieris: Ivanova bataljons kļuva par II bataljonu 42. grenadieru pulkā. Baumanis bija devis vada komandierim pavēli iet ar vadu uz poziciju, viņš pats iešot pēc tam. Viņš pazudis ar vieglo automašīnu, paņemdams līdzi savu svaini — vada komandieri — un 8 instruktorus un kareivjus. Pirms tam viņš liedzies pieņemt rotas komandēšanu, gribēdams dienēt kaut kur transportā jeb stābā.

Ģenerālinspektors: Partizāņi aģitē, lai iet pie viņiem. Partizāņu vienība, kuŗa saformējās Vidzemē, izgāja caur Rīgu kādu 400 vīru sastāvā, tagad runā par 9000. Organizējas Talsu apkārtnē.

Vplkv. Silgailis: Partizāņiem ir nozīme darboties tad, kad tos organizē un kad armija taisās iet uz priekšu.

Divīzijas komandieris: Par partizāņu formēšanu dzirdu pirmo reizi.

Ģenerālinspektors: Būtu jānoskaidro, kas tur ir un uz kā rīkojumu partizāņi organizējas. No pulkiem nevar paši doties uz turieni. Savāds noskaņojums, savāda doma. Virsnieki nevar citur aiziet, kā uz turieni.

Divīzijas komandieris: Otris dezertējušais virsnieks nācis no lauka rekrūšu depo. Pulkvedim Lobem ir 1100—1200 vīru, no tiem rekrūšu 460—470, pārējie ir pamatsastāvs, instruktori, atveseļojušies.

Ģenerālinspektors: Pie Ērgļiem Lobem bija 1500 vīru. Paplakas bataljonos ir kopā 400—500 vīru.

Vplkv. Silgailis: Pirms pusotra mēneša Jums tika nodoti 2 bataljoni no Lilastes, ko skaitījām kā papildinājumu.

Divīzijas komandieris: Tos neesmu saņēmis. Pulkvedim Lobem pie Nītaures bija 1640 vīru.

Vplkv. Silgailis: Savā laikā Paplakas bataljonos arī bija ap 100 vīru. Plkv. Brigem bija ap 6—700 vīru, bet tagad viņš ir Vācijā. Pašlaik Lobem ir ap 1200 vīru. Paplakas bataljonos 450.

Divīzijas komandieris: Abi bataljoni bija pakļauti 3. tanku korpusam, es mēģināju viņus dabūt sev. Nordlandes divīzijas vietā nāca 122. divīzija, kas bija vāja un tādēļ paturēja abus bataljonus sev. Taču runājot par papildinājumiem, jāsaka, ka, lai uzturētu kaujas spējas, vajadzīgi virsnieki, ne kareivji. Esam gan saņēmuši virsniekus, bet nelietojamus, — pulki sūta viņus atpakaļ. Tikko iecelj sliktu komandieri, — kaujas spējas pagalam. Vislabākais piemērs — Sapieru bataljons, kas apmācīts Vācijā. Neviena vienība nav tik slikta. Komandieris ne par ko neinteresējas, rotas dara ko grib. Bataljonā palikuši tikai 118 vīri. Pirmajās atiešanas kustībās bataljons uzspridzināja vairāk mantu, nekā pārējās divīzijas daļas kopā. Es priecātos, ja šis bataljons aizietu.

Vplkv. Silgailis: Pie Dobeles cīnošies bataljoni nāktu pie Jums ar saviem virsniekiem, kuŗi jau piedzīvojuši kaujās. Ļaudis ļoti grib nokļūt 19. divīzijā. Līdz šim viņiem 9 reizes mainījusies vadība, resp. pakļautība.

Divīzijas komandieris: Kopš esmu šeit, esmu mēģinājis dabūt šos bataljonus pie sevis, bet tas nav izdevies. Mēs piederam pie 18. Armijas. Bataljonus novietoja 3. tanku korpusa spārnā, lai vēlāk tos būtu vieglāk pārņemt. Tanku korpusu ļoti steidzīgi aizvāca, bataljonus pārņēma cita divīzija, kas ietilpst 18. Armijas sastāvā.

Ģenerālinspektors: Vācijā ir tik daudz mūsu jauniešu, bet nav nevienas iestādes, kas varētu no tiem likt sagatavot virsniekus. Sagatavošanai par virsniekiem gribēja sūtīt uz Vāciju piemērotus instruktorus, bet par nožēlošanu nav tik jaunu instruktoru, zem 26 gadiem, kā prasa. Kaut kam virsnieki jāsagatavo. Divīzijai vajadzētu katru dienu telegrafēt, lai dod virsniekus. Var

sagatavot no valsts darba dienesta atlaistos vīrus u.t.t. Es nezinu, kur vaina meklējama. Mums rezervē nav virsnieku.

Divīzijas komandieris: Esmu jau rakstījis šai lietā, bet 15. divīzija visus patur pati. Mēs sūtījām labus vīrus uz Lauenburgas instruktoru kursiem, bet nevienu neesam saņēmuši atpakaļ — visus paturējusi 15. divīzija. No 30 nosūtītiem instruktoriem, ko sagatavoja par standartenoberjunkeriem, tikai 3 atnāca pie mums, pārējie palika 15. divīzijā. Rakstīju, lai atdod manus vīrus. Man atbildēja, ka tur virsnieki esot vajadzīgi triecienlielgabalu brigādei.

Apspriedes laikā ierodās VI SS-Korpusa komandieris obergrupenfīrers Krīgers.

Ģenerālinspektors: No 15. divīzijas komandieņa von Obvurcera ziņojuma, ko atveda veterinārārsts pltn. Līcītis, redzams, cik 15. divīzijā lieku virsnieku.

Vplkv. Silgailis — lasa minēto ziņojumu.

Ģen. Krīgers: Rakstīju Obvurceram, ka viņš paņēmis visus vīrus. Jaunākie gadu gājumi paredzēti abām divīzijām, bez tam vēl ir policisti. Kaņavīri nav iedalāmi būvbataljonos. Kas neder frontē — nododami saimniecībai kā civīlisti. Rakstīju Obvurceram, lai pienākušos kaņavīrus izšķiro un liekos nodod lauksaimniecībā, rūpniecībā u.t.t.

Ģenerālinspektors: Tas arī mans ieskats. Kad tas rakstīts?

Ģen. Krīgers: Pirms 8 dienām, nosūtīts ar kurjēru.

Vplkv. Silgailis: Tad varbūt ziņojuma sastādīšanas laikā Jūsu raksts vēl nebija saņemts (Turpina nolasīt Obvurcera ziņojumu.)

Ģen. Krīgers: Atvaļināmie aizies saimniecībā ar privāttērpiem, atliks drēbes, ar ko apģērbt kaņavīrus.

Ģenerālinspektors: Atvaļinot aizies arī virsnieki un instruktori.

Vplkv. Silgailis: Būvpulkos ir iedalīti arī tie iesauktie, kam iesaukšana bija atlikta aiz saimnieciskiem apstākļiem. Tie ir labākie vīri.

Ģen. Krīgers: Šodien sūtīsim radiogrammu Führungshauptamtam.

Ģenerālinspektors: Vācijā labāk vajadzēja saformēt 1—2 lielus rezerves pulkus, kas paliktu kā Leģiona rezerve. Ja vajadzīgs, vīrus var iesaistīt darbā. Būvpulkos vīrus neapmācīs un tur nekas neiznāks.

Vplkv. Silgailis: Varbūt būvpulkus no Tornas sūtīs kā būvpulkus atkal tāļāk. (Tulko ziņojumu par ieročiem.)

Ģen. Krīgers: Obvurcers ir divīzijas komandieris, viņam nav tas man jāziņo, es viņam ieročus nevaru sagādāt. Uzskatu, ka 15. divīzija var būt gatava tikai 1945. gada 1. aprīlī. Man jāsūta turp 15. artilerijas pulks un

15. divīzijas sapieru bataljons. Šis artilerijas pulks palīdzēja veikt visas līdzšinējās cīņas, viņš izlīdzināja citu artilerijas pulku vājumu. Pulks saņēma divus I šķiras un deviņus II šķiras Dzelzs krustus. Pagaidām nevaru no šiem vīriem šķirties.

Vplkv. Silgailis: Es biju 15. divīzijā, bet tur grūts stāvoklis. Viņiem nav nevienas artilerijas pamatvienības, kaut diviziona. Tas pats attiecināms uz sapieriem: 650 sapieriem ir tikai 1 virsnieks.

Ģen. Krīgers: Kur liks artileristus, ja nav artilerijas? Lai kaŗavīri iet uz kursiem un kad nāks atpakaļ, tad tos ierindos pulkā, kuŗš tad būs tur.

Ģenerālinspektors: Vai tagad 19. divīzijai nav par daudz artilerijas — 2 pulki?

Ģen. Krīgers: Divīzija nav pārslogota ar artileriju.

Divīzijas komandieris: Artileriju varam ļoti labi lietot, jo tā labi apgādāta ar municiju.

Ģen. Krīgers: Tātad 3 divīzijās ir 4 artilerijas pulki. Ir divizioni, kur tikai 2 baterijas triju vietā. Vakar palīdzēju kaimiņu korpusa iecirknim. Vienā divīzijā ir ļoti vāja artilerija. Jāievērtē krievu lielais pārspēks: Daugavas labajā krastā mūsu 6 divīzijām 3 dienas ilgi uzbruka 14 krievu divīzijas un 4 tanku brigādes. Korpusam uzbruka visa 3. trieciena armija.

Ģenerālinspektors: Vai no Vidzemes izdevās izvest visu artileriju?

Ģen. Krīgers: Nekas nav zaudēts. II korpuss atradās ziemeļu iecirknī, VI korpuss līdz Daugavai. Krievi uzbruka gar Jūrmalu, bet tos atsita. Tad viņi visu spēku koncentrēja uz 3 šosejām, 3 dienas spēcīgi uzbruka, bet netika tālāk. Tad viņi mēģināja uzbrukt no Ķekavas. Pāri Doles salai mēs atgājām uz priekštilta nocietinājumu. Latviešu 15. artilerijas pulks un zenītartilerija pārgāja pār tiltu un stāvēja pie Jelgavas šosejas. Tur bija tik daudz artilerijas un zenītartilerijas, ka krieviem pārrāvums neizdevās. Tādēļ daļu divīzijas artilerijas nodeva II korpusam, kuŗš pārgāja pār tiltiem.

Ģenerālinspektors: Kā izgāja 2. Robežapsardzības pulkam?

Ģen. Krīgers: 2. pulks pieder 290. divīzijai un tagad VI korpusam, toreiz I korpusam. 5. Robežapsardzības pulks esot ceļā no Lielvārdes uz Tukumu, kur to sapulcēšot. 2. pulka komandieris pltn. Jansons dabūjis I šķiras Dzelzs krustu. Pulkam nosūtīti pieci II šķ. Dzelzs krusti, 11 piešķirti jau agrāk. Pulks sašāvis pāri par 20 tanku. Viens kaŗavīrs ar magnētiskajām mīnām un tanku dūrēm vienā dienā iznīcinājis 5 tankus. Pulks kāvies ļoti labi, par ko jāpateicas galvenokārt pulkvedim Jansonam. Virsnieki vāji, pulks nebija domāts lielcīņai.

Ģenerālinspektors: Es pulku apmeklēju pie Iecavas.

Ģen. Krīgers: Vajadzētu viņu apmeklēt Džūkstes apkārtnē, es būtu par to

ļoti pateicīgs. Abi Paplakas bataljoni ir sāpju bērni. Viens diezgan stipri cietis uzbrukumā mūsu kaimiņam. Šīs vienības būs jāformē par jaunu un jānodod Jansonam. Šo pulku gribu uzņemt VI korpusā, nevis 19. divīzijā. Tas būs korpusa pulks.

Ģenerālinspektors: Šie bataljoni esot labi cīnījušies?

Ģen. Krīgers: Kad pienākuši krievu tanki, daži vīri aizbēguši. Ir bijuši zaudējumi un vienā bataljonā drusku putra. Arī es esmu dzirdējis, ka viņi cīnījušies labi.

Ģenerālinspektors: Gribēju lūgt Ziemeļu kaŗaspēka grupas virspavēlnieku atbrīvot abus bataljonus. Tad vēl jārunā par nelaimīgo triju policijas bataljonu — 23., 319. un 322. atliekām.

Divīzijas komandieris: Tie ir mazā sastāvā. Jekelna rīcībā tos vairs nedos.

Ģen. Krīgers: Robežapsardzības pulkus apvienos Jansona vadībā vienā pulkā 2—3 bataljonu sastāvā. Vienību aprūpība ir grūta, jo trūkst attiecīga aparāta. Tagad vajadzīgo literātūru lieku iespiest savā spiestuvē.

Ģenerālinspektors: Minētie 3 bataljoni bija Geseckes kaujas grupā pie Bauskas, izsitās uz Baldoni, pēc tam nosūtīti uz Olaini ceļus taisīt un kopš tā laika pazuduši.

Korpusa komandieris aizbrauc.

Divīzijas komandieris: 19. divīzijai ir nodarīta netaisnība, viņu vajadzēja izvilkt no cīņas tāpat kā 15. divīziju. Kopš cīņām pie Veļikajas upes divīzija trīs reizes kaut kā uzpildīta ar kājniekiem. Vienības turas uz nedaudziem cīņas vīriem. Pateicoties dezertēšanai kaŗaspēks paliek tīrāks, bet no otras puses kaŗavīri saka, ka gudrie laižoties projām, bet muļķi paliekot.

Ģenerālinspektors: Domāju, ka viņi kautkur lasās kopā ar muļķīgo ieskatu, ka partizāņi varētu kautko darīt, ja paliktu te. Ja armija aiziet, kāda tad nozīme darboties aizmugurē? Ģenerālis Kurelis pie Skrīveriem esot bijis sapulcējis ap 1000 aizsargu. Dažas grupas būs palikušas uz vietas Vidzemē, 400—500 vīru caur Rīgu nogāja uz Talsiem. Nupat dzirdēju par viņu organizēšanos, arī no stāba viens kaŗavīrs pazudis. Ja viņi sāks divīziju plicināt, tad jāpārliecinās, kas tur ir.

Divīzijas komandieris: Es neesmu pārliecināts, vai dezertieri iet uz turieni.

Ģenerālinspektors: Virsnieks nevar ne uz kurieni dezertēt. Nekur taču nevar aizbraukt. Kādēļ Lobe pārgāja uz Dundagu?

Divīzijas komandieris: Tas arī man nav skaidrs. Lobe formēja savas vienības Talsos, bet vakarrīt atnākusi telegramma, ka Feldrekrutendepo atrodas Dundagā, bez mana rīkojuma. Laikam Talsu apkārtnē grūti novietot.

Ģenerālinspektors: Dundagā atbrīvojas vieta, aizejot policijas pulkiem.

Tagad ģenerālis Jeckelns formē ap 1000 vīru lielu kaujas grupu Pāvilostas-Alsungas rajonā no policijas vienību atliekām.

Pārrunas beidzās plkst. 13.25.

Plkst. 13.35 ģenerālinspektors ierodās Lestenes pagasta valdes namā, kur novietots pulkveža Skaistlauka komandpunkts.

Pulkvedis Skaistlauks ziņo:

Pašlaik nodibināta Skaistlauka kaujas grupa. 15. artilerijas pulkā 3 vieglie un 1 smagais divizions. 19. artilerijas pulkā (Grāveļa) 3 vieglie un 1 smagais divizions, pie kam pēdējais sastāv no 1 smagās un 1 vieglās baterijas. Ierosināts abas šīs baterijas nodot plkv. Skaistlaukam. Ārkārtīgi maz sakaru līdzekļu. Ik baterijā caurmērā 2 virsnieki, trešais trūkst. Daudzi kaŗavīri ir lazaretēs, komandējumos, kursos. Zaudējumi viņpus Rīgai: 6 krituši un līdz 24 ievainoti. Vakar vai aizvakar virsn.vietn. Āzis sašāva 1 tanku, bet pats mira, jo viņam ar tanku dūri izrauti sāni. Vakar vakarā nošāvās v.v. Celmiņš. Sūdzējies, ka nezinot, kur atrodoties sieva. Daudzus nospiež nezināšana par ģimenēm.

Ģenerālinspektors: Jā, daudzi ar mieru paši iet bojā, bet iet meklēt ģimenes.

Plkst. 14.40 ģenerālinspektors ierodas Dobeles pag. Laķkalējos, kur atrodas 43. Gren. pulka komandppunkts. Tur ieradies arī divīzijas štāba pr-ks SS-Sturmbannfīrers Koops.

Pltn. Osis ziņo:

Pēdējās divi dienās notika ļoti sīvas cīņas. Miekuļu mājas 5 reizes gāja no rokas rokā. Aizvakar krievi īsā laikā zaudēja 11 tankus. Pavisam esam iznīcinājuši 18 tankus, no tiem 4 tuvcīņā ar tanku dūrēm. Spiediens bija samērā stiprs. Tagad krievi grib izlauzties uz Jaunpili. Pulka rajonā vienā laikā var darboties 98 dižgabali, bet tikai ar pašu kājnieku novērotājiem. Galvenā kaujas līnija pašlaik vēl iet priekšā paredzētajām Tukuma pozicijām, jo negrib zaudēt mežus. Šinī brīdī krievi koncentrējas uzbrukumam pie Gārdenes stacijas, bet es izsaucu artilerijas uguni. Saņemti kādi 12 gūstekņi, kas izteikušies, ka viņiem solīta zeme. Krievu pusē pret mums darbojas 2 kājnieku un 1 tanku divīzija. Šinīs trīs dienās pulkā krituši 36, ievainoti 180 kaŗavīri. Visi uzbrukumi notika naktī, nepārskatāmā apvidū. Lieliski strādāja vācu triecienlielgabali.

Bataljonā „Kurzeme" (komandieris kpt. Stiprais) aizvakar 5 ievainoti. Vīri labāk ļāvušies aprakties ar zemēm, nekā atstājuši zem uguns ierakumus, — tādēļ zaudējumi mazi.

Plkst. 16.05 ģenerālinspektors ierodas Kuiļu mājās, kur novietots 42. Gren. pulka komandpunkts.

Pltn. Galdiņš ziņo:

Pulks atrodas rezervē, trijās poziciju līnijās, viena no otras atrodas 300 metru attālumā. Priekšā Laumaņa bataljons, kas pakļauts plkv. Osim. Pirmā rezerves līnija iet caur Putna krogu, pēdējā caur Aizstrautniekiem. Dezertējis I šķ. Dzelzs krusta kavalieris virsleitnants Baumanis. Pulka agrākajā pozicijā krievi uzbruka šaurā joslā ar 3 pulkiem. Vienu mūsu rotu samala, bet divas, kas bija novietotas dziļumā, iebrukumu uztvēra. Pie Pūcēm pienāca palīgā 5 triecienlielgabali un 1 vācu bataljons. Galveno kaujas līniju izdevās ieņemt par jaunu, bet krievi mūsējos atkal izsita ārā. Tas bija 2 divīziju un 3 soda bataljonu trieciens, pie kam katrā soda rotā ir 250—300 vīru. Piedalījās tanki un bija ārkārtīgi stipra artilerijas uguns. Frontē Eglītes—Meikuļi palika guļam 1200 krievu līķu. Saņemti 36 gūstekņi. Saņemtas trofejas bet nevarot izvākt, tās bija jāiznīcina. Mūs pabalstīja 3 artilerijas pulki. Pulks zaudēja 271 cilvēku, no tiem 15 krituši, 60 bez vēsts pazuduši. Uzbrukums turpinājās nepārtraukti no 15. oktobra plkst. 13.00 līdz 16. oktobrim plkst. 21.00. Drīzumā divīzija pāries uz tā saucamo Tukuma līniju, kur Galdiņa pulkam būs jāstāv labajā spārnā. Līnija ir izbūvēta, bet bez aizžogojumiem priekšā. Agrākā pozicijā bija viegli grāvīši, patiesībā nekāda pozicija. Atsūtītie papildinājumi ir vāji, daudzi vīri uzdodas par slimiem. No 105 rekrūšiem, tikai 5 pieteicās riteņbraucēju vadam, kam dod sevišķus uzdevumus. Nav sajūsmas, kāda bija Latvijas atbrīvošanas kara laikā. Cesvainē iedzīvotāji ar varu bija jādzen ārā, viņi teica, ka lielinieki neesot tik ļauni, zemgalieši atsaucās, ka krievi esot izturējušies labi. Bet mēs atradām 4 krievu sagūstītus leģionārus ar sasietām rokām un šāvienu pakausī. Krievu pusē jau piedalās iedzīvotāji no Jēkabpils, Madonas u.c. apriņķiem, ko krievi mobilizējuši. No pulka aizbēguši 350 vīri. Tā kā iesaucamos gados esošiem ļauj braukt uz Vāciju, tad to izmanto dezertieri. Karavīru palīdzība atveda pulkam 60.000 papirosu, toties 1 miljonu papirosu nogādāja uz Liepāju. 19. divīzija katrā ziņā būtu jāizvelk no frontes. Pulkā pēc saraksta 1999 vīri, faktiskais sastāvs 1167, kaujas spēks 915 vīri, no tiem ap 600 karotāju. Trūkst virsnieku.

Plkst .17.20 ģenerālinspektors ieradas Rasu mājās, kur novietots 44. Gren. pulka komandpunkts.

Pltn. Kociņš ziņo:

Pulka labā robeža pie Straģiem ar Oša pulku. Pulks ieņem 3 km platu iecirkni. Pirmajā līnijā 2 bataljoni, rezervē 1 vads. I bataljons atrodās pie Rasām, Grāveļa artilerijas pulka komandpunkts — Amatniekos. 17. un 18. oktobrī bija grūtas cīņas. Krievi uzbruka naktī uz 18. oktobri, pēc 3 stundu cīņas viņus iztrieca. Uzbruka krievu 20. pulka I bataljons, ar kuru pulkam nācās sadurties jau ceturto reizi. Šajā bataljonā bija 150 vīru. Izsita ar tuvcīņām. Nākošā dienā krievu tanki iebruka mežiņā, bet izdevās nošķirt viņu

kājniekus, un tankus iznīcināt, Šeit, līnijā Miekuļi—Zellītes—Arnīši—Spriguļi, labs apšaudes lauks, pa klajo lauku ienaidnieks nav ticis klāt. Te ir tikai strēlnieku grupu ligzdas, kas vieglāk aizstāvamas, toties apgrūtina dabūt ārā iebrukušo ienaidnieku. Ar artileriju krievi te nav sevišķi stipri. Viņi iebruka pie Eglītēm. Mūsu zaudējumi bija 15—20%. Nakts kauja bija sevišķi smaga, jo izsist iebrukušo ienaidnieku varēja tikai ar mašīnpistolēm un rokas granātām. Cilvēki noguruši. Bunkuru nav, izgulēties nevar. Pulka sastāvs: pēc saraksta 1694, faktiski sastāv 988, kaujas spēks 742, ierakumu stiprums 385 vīri. Pulkā 35 virsnieki. Mēteļi izdoti, bet siltas veļas nav. No Bauskas ieradās Rubeņa bataljons, kas tagad ir pulka II bataljons.

1944. g. 20. oktobrī plkst. 09.00 Irlavas pasta namā, kur novietojies VI SS-brīvpr. Korpusa stābs, sākās pārrunas starp VI korpusa komandieri Obergrupenfīreru Krīgeru un ģenerālinspektoru ģenerāli Bangerski un stāba priekšnieku virspulkvedi Silgaili.

Ģenerālis Bangerskis informē korpusa komandieri par savām vakardienas vizītēm. Mans lūgums ir visas mūsu sīkās izkliedētās vienības savākt Jūsu paspārnē. Lai pastāv tikai 19. un 15. divīzija, bez tam rezerves vienības, no kuŗām uzpildīt frontes daļas. Vēl latvieši ir Findeisena bataljonā — kādi simts vīri.

Ģen. Krīgers: Tagad vienības organizē par jaunu, tas iet lēni un grūti. Šodien atkal sagaida krievu uzbrukumu visā frontē. 19. divīzijai pašlaik krievi uzbrūk bataljona stiprumā ar 10 tankiem. Ar 2 tankiem uzbrūk kaimiņiem — 290. divīzijai. 389. divīzijā visu nakti notika niknas cīņas, pašlaik klusums. Krieviem panākumu nav bijis. Pulki ar triecienlielgabaliem ir labi apgādāti.

Ģen. Bangerskis: Es gribētu braukt uz 15. divīziju un pārrunāt korpusa komandieŗa vēlēšanos par rezervju sagatavošanu.

Vplkv. Silgailis sāk nolasīt 15. divīzijas komandieŗa Obvurcera ziņojumu par viņa divīzijas sastāvu.

Ģen. Krīgers: Pārrunāšu ar Štrekenbachu. 200 atveseļojušos labprāt pieņemšu, lai tie atkal būtu savā divīzijā. Tuvākā laikā 19. divīziju no frontes neatvilks.

Vplkv. Silgailis: Visi liekie cilvēki, kas mums tagad ir, iet uz Dancigu. Kur tie paliek, to nezinam. 15. divīzijā ir daudz virsštāta vīru, no kuŗiem formē Būvpulkus.

Ģen. Bangerskis: Tādai rīcībai nevar piekrist, jo liekie vīri ir rezerve abām divīzijām.

Vplkv. Silgailis: Tur ir iesaukti instruktori, kam agrāk iesaukšana bija atlikta ar neaizstājamības (UK) kartēm. Tas ir ļoti labs cilvēku materiāls. Šīs rezerves varētu, ja tas būtu vajadzīgs, iesaistīt darbos, bet tās nevajadzētu turēt kā būvpulkus. 15. divīzijā trūcīgs apģērbs.

Ģen. Krīgers: Vecākos gadagājumus nevajadzētu savilkt robežapsardzības pulkos, bet likt darbā. Būvpulkiem nav jēgas, to redzam no būvbataljoniem. Vācijā tas neder. Vecākos varētu iesaistīt saimniecībā, kur tie varētu nodarboties savā arodā. Ar to būtu vairāk pakalpots.

Ģen. Bangerskis: Jaunākos vīrus vajadzētu Vācijā apmācīt un rezervēt priekš 19. divīzijas.

Ģen. Krīgers: Katrai divīzijai jābūt savai rezerves vienībai. Papildinājuma pulkam, ko gribēja saformēt Latvijā, nav nozīmes. Jāformē katrai divīzijai sava vienība, jo tad var novietot ievainotos, atveseļojušos u.t.t. Citādi notiek rīvēšanās, jo katris cenšas atņemt otram virsniekus u.t.t. Obvurcers ir paņēmis piedzīvojušos virsniekus.

Vplkv. Silgailis: Ja būtu kopēja papildinājumu vienība visam korpusam, tad nebūtu rīvēšanās. Pašām divīzijām varētu būt Feldersatz-bataljoni.

Ģen. Krīgers: Tas ir personāla jautājums. Man nav tāda personāla. Ir grupa vācu pulkvežu-leitnantu, kuŗus te nevar lietot. Pulkvežus man Vācijā nedos. Būtu derējis Krukenbergs, bet tas iesaisīts rietrumos. Ja man būtu personāls, tad es rezerves vienību formētu, piekrītu ģenerāļa Bangerska priekšlikumam. Man patiktu korpusa rezerves pulks, ko es no šejienes varētu diriģēt. Standartenfīrera Theuermaņa kandidatūra atraidīta, viņš tagad ir Führungshauptamtā. Tā tad rezerves vienības būs jāformē divīzijās.

Vplkv. Silgailis: Mums liek izdarīt iesaukšanu, bet tas tagadējos apstākļos nav iespējams, jo iedzīvotāji pārvietojas. Bez tam bēgļus nedrīkst iesaukt, tiem jāļauj brīvi izbraukt uz Vāciju.

Ģen. Krīgers: Jāierīko uztveršanas līnijas un nometnes. No bēgļu kolonnām jāizņem iesaucāmie. Normāla iesaukšana tagad neiespējama. Briesmas tās, ka krievi vietējos iedzīvotājus tūliņ iesauc. No tā ļaudis jāpasargā. Vēlams darīt iespējamo, lai latvieši nokļūtu Vācijā un tur kļūtu par kaŗavīriem, vai strādātu saimniecībā.

Vplkv. Silgailis: Novada komisārs Hanzens neļāva bēgļiem no Kurzemes izbraukt uz Vāciju, kādēļ tie šeit sablīvējās. Vīrieši neļaujas sevi šķirt no ģimenēm. Bēgļu lieta ir nostādīta greizi, tādēļ daudzi palika pie krieviem.

Ģen. Krīgers: Tas ir kaŗš. Āchenas telpā iet tāpat: iedzīvotājus nevar dabūt prom, jo aizvešana nav organizēta. Latvijā neevakuē cilvēkus, bet nevajadzīgas mantas. Es aizliegtu ņemt līdzi govis, zosis un krēslus. Tā aizsprosto ceļus. Būtu svarīgāk izglābt cilvēkus, bērnus. Trūkst jebkādas organizācijas bēgļu evakuēšanā. Manām vienībām bija nedēļām ilgi jāmaršē starp bēgļu kolonnām. Redzētais atstāja sliktu iespaidu ne tikai uz latviešu, bet arī vācu kaŗavīriem.

Ģen. Bangerskis: Kad sāka draudēt briesmas, es februārī iesniedzu vācu civīlpārvaldei priekšlikumu, lai sastāda evakuācijas plānu. Man atbildēja ka

tā ir kaŗaspēka darīšana. Kad sākās cīņas ap Daugavpili, izrādījās, ka plāns tomēr vajadzīgs. Pašpārvalde sāka plānu uzstādīt, bet tai pateica, ka tā ir novada komisāra darīšana. Kad sāka plūst igauņu bēgļi, pašpārvalde nobrauca uz Valmieru dot rīkojumus. Hanzens noliedza par evakuāciju runāt, jo tā uztraukšot fronti, nedrīkstot apriņķu vecākiem neko teikt. Ja krievu uzbrukums nebūtu bijis tik straujš, tad Rīgas pievārtē būtu sablīvējušies ap 400.000 cilvēku. Tagad caur Rīgu izgājuši tikai 40—50.000 vezumu, tas ir ap 100.000 cilvēku. Organizācijas nebija, neviens nezināja, kas evakuāciju drīkst organizēt. Septembrī Reichsministrs apsolīja atvērt bēgļiem robežu, šeit Hanzens noliedza izbraukt.

Ģen. Krīgers: Mums jābūt skaidrībā, ka pie visa vainīgs Somijas sabrukums. Vācu tauta tagad aicināta izšķirošā cīņā. Vistraģiskākais, ka viņas pilsētas sagrautas. Pirmais trieciens bija Italija, tagad Somija. Tādēļ nežēlīgi jācieš igauņiem un latviešiem. Mēs mēģinājām uztvert jauno stāvokli. Krievijas armija no Somijas nāca šurp. No Narvas frontes mums vajadzēja atvilkties ārkārtīgā steigā — 24 stundās. Bija jāatkāpjas kājām, bez tanku atbalsta. Igauņi zaudēja dūšu un izklīda, iznāca ārā maz viņu kaŗavīru. Ienaidnieka propaganda to tūliņ izmantoja, pauzdami, ka vācieši pametuši igauņus nelaimē. Bet vācieši taisni gribēja izvākt igauņu vienības ar visiem ieročiem. Tādos apstākļos ļoti daudzam kam jāiet bojā. Pasaules kaŗā nav otra piemēra līdzīga tam, ka 2 armijas varēja izvest caur Rīgas šaurumu, nekā nepazaudējot. Skaidrs, ka tam bija jābūt saistītam ar civīliedzīvotāju mantas zaudējumiem. Mēs daram, ko varam.

Vplkv. Silgailis: Mēs negribam nākt ar pārmetumiem

Ģen. Krīgers: Mums nav vieniem otriem ko pārmest.

Vplkv. Silgailis: Obvurcera vīri (15. div.)slikti ietērpti.

Ģen. Krīgers: 16. oktobrī es rakstīju Obvurceram. Lūdzu viņu izšķirot lielo daudzumu pienākušo kaŗavīru, nododot frontei derīgos divīzijām, mazāk derīgos lidlauku apkalpēm un nederīgos — bruņošanas rūpniecībai. Ja tas būtu izdarīts, tad atliktu pāri daudz tērpu.

Vplkv. Silgailis: 15. divīzijai apmācība jānobeidz līdz novembŗa beigām. bet bez ieročiem nevar apmācīt.

Ģen. Krīgers: Es jau rakstīju Obvurceram, ka viņš ir divīzijas komandieris. Sarakstījos ar Führungshauptamtu un panācu, ka valsts darba dienesta jaunekļus nodeva leģionam. Šodien rakstīšu Obergrupenfīreram Knoblaucham, lai liek priekšā Reichsfīreram gādāt par apgādi. Savā laikā ziņoju, ka šī divīzija būs kārtībā ne ātrāki, ka 1945. g. 1. aprīlī. Gribu nosūtīt 15. divīzijai 2 cm zenītartileriju, 15. artilerijas pulku un Sapieru bataljonu. Līdz janvāŗa sākumam viņiem pamatapmācība būs nobeigta, līdz 31. janvārim būs nobeigta apmācība bataljona sastāvā. Februārī un martā katru nedēļu jānotur vismaz 2 apmācības pulka sastāvā, bez tam visā laikā 3 apmācības

divīzijas sastāvā. Pa starpām jāizdara rotu un bataljonu apmācības. Tad galu galā būs divīzija, kas piemērota visām vajadzībām. Novembŗa beigās 19. divīzija jānoved uz Vāciju. 3 mēnešos varēs pāriet uz formāciju apmācību, būs tikai jāpapildina sastāvs. Arī korpusa stābam jāpāriet uz Vāciju. Martā jāizdara vismaz 3 manevri korpusa sastāvā. Uz 1. aprīli būs divas lieliski apmācītas divīzijas korpusa sastāvā.

Vplkv. Silgailis: Tās būs vienas no vislabākajām divīzijām.

Ģen. Krīgers: Man jābūt labākajām divīzijām, jo man ir vislabākais cilvēku materiāls, kas vēl nav pārcietis kaŗa briesmas. Pirms vācu jaunieši kļūst par kaŗavīriem, tie ir pārcietuši daudzas bombardēšanas. Lai Grupenfīrers Bangerskis griežas pie Reichsfīrera ar lūgumu gādāt par kārtīgu apbruņojumu un apmācību. Ja to nedara un negādā, tad būs nelabojama kļūda. Tagad esmu laimīgs, ka biju nepiekāpīgs nosūtīt 15. divīziju uz Vāciju, pretēji divīzijas komandieŗa gribai.

Ģen. Bangerskis: 1926. un 1927. gada gājuma 2500 vīri ir nosūtīti uz 15. divīziju, bet nezinu, kā Obvurcers tos ir izlietojis. Daļa no tiem vēlāk jāņem instruktoru skolām. Tagad jaunekļus vairs neiesauc darba dienestā, bet tieši leģionā.

Ģen. Krīgers: Šie divi gada gājumi jānodod valsts darba dienestam.

Vplkv. Silgailis: Šogad tie nenokļuva darba dienestā, bet tika nosūtīti uz Truppenübungsplatz Westpreussen. Ja viņus apmāca, tad labi, bet ja viņi iedalīti būvpulkā, tad nav labi.

Ģen. Krīgers: 1927. un 1928. gada gājumus vajadzētu sūtīt valsts darba dienestā, tas būtu nākošais papildinājums.

Vplkv. Silgailis: 26. gadu iesauca darba dienestā, bet lika strādāt ierakumu rakšanā. Tad nāca rīkojums jaunekļus šogad nesūtīt uz Vāciju darba dienestā, bet iedalīti tūliņ leģionā. 27. un 28. gadi iesaukti kā izpalīgi zenītartilerijā.

Ģen. Krīgers: Tie mums vēlāk būs vajadzīgi

Ģen. Bangerskis: Ja katrai divīzijai būs sava rezerve, tad bez tam vajadzīga neliela vienība, kas savāc tos, kas nāk no tiesām, lazaretēm u.t.t., tāpat no divīzijām atsūtītos nederīgos virsniekus un instruktorus. Tagad pastāvēs 2 divīzijas un vairākas vienības lidlauku apkalpju. Vajag centrāles, kas rīkotos ar visiem latviešu kaŗavīriem, kas atliek no divīzijām.

Ģen. Krīgers: Par to es runāju jau k7opš mēnešiem. Grupenfīreram Bangerskim jāzina, kur katrs vīrs paliek. Nederīgie viņam jāsavāc. Aizsargus vajadzēja organizēt centrālizēti. Uz šosejām un dzelzceļiem vajadzēja būt aizsargiem vecāku virsnieku vadībā. Aizsargos jānodod daudz virsnieku un instruktoru, lai ievestu militāru garu. Arī Reichsfīrers grib, lai virsnieki un instruktori to uzņemas un lai tie saņem algu. Jekelns solījās to veikt, bet ir

traģiski, ka tas nav izdarīts. Gribu iespējamības robežās atvieglot kaŗavīriem rūpes par saviem piederīgiem. Izdevu vienībām uzsaukumu un jautājumu lapas, kur kaŗavīriem uzdot piederīgo adreses. Ģenerālinspekcijai vajaga reģistrēt izbraukušo ģimeņu locekļu vārdus. Pie Rīgas atļāva sievietēm līdzi braukt kaŗavīriem, lai tās izvestu no apdraudētajiem apgabaliem. Tagad sievietes jādabū no kaŗaspēka nost. 19. divīziju atvilka agrāk, jo viņas gājienam vajadzēja divreiz vairāk laika, nekā vācu divīzijām. Tas bija liels sasniegums. Bet tagad ģimenēm ir jānokļūst Ventspilī vai Liepājā. Daudzi kaŗavīri nezina, kur viņu ģimenes. Korpuss grib zināt, kuŗas ģimenes ir izbraukušas. Vācijā reģistrē it visus. Arī Ventspilī un citur vajaga līdzīgu reģistrācijas vietu, kā Ģenerālinsjekcijai ir Liepājā.

Visā Obvurcera lietā rakstīšu obergrupenfīreram Knoblaucham. Pēdējās 8 cīņu dienās zaudētil 10 rotu komandieri. Ar to rodās tukšums, kas sagrauj rotas. Kopš 1. oktobŗa Štrekenbachs zaudējis 1000 vīru, no tiem vismaz 800 dezertējuši, pārējie 200 krituši vai bez vēsts pazuduši. Vislielākā traģika ir Sapieru bataljons, kur vēl atlikuši 150 vīru. Viņi laikam labi apmācīti tikai techniski, galvenokārt nekam nevajadzīgā tiltu būvē. Latviešu virsniekiem laikam ļauts tikai noskatīties. Tādēļ virsnieki nekā nav mācījušies. Bataljona komandieris neder. Tagad lielākā daļa vīru aizbēguši. Lūdzu aizstāvēt domu, ka divīzija kārtīgi jāapmāca.

Ģenerālis Krīgers liek sveicināt pulkvedi Jansonu un apsveikt ar Dzelzs krusta piešķiršanu.

Plkst. 10.50 ģenerālinspektors, stāba priekšnieks un Hstuf. Rehmans izbrauc uz Džūksti apmeklēt 2. Robežapsardzības pulku. 290. divīzijas stābā dabūja zināt, ka pulks atrodas apm .2 km Z no Džūkstes, un ka uz turieni izbraucis divīzijas komandieris pulkvedis Baumgartens.

Apbalvotos atrod nostādītus māju dārzā, divīzijas komandieris tikko izsniedzis Dzelzs krustus. Pulka komandieris pltn. Jansons jau iepriekšējā dienā saņēmis Dzelzs krusta 1. šķiru. Divīzijas komandieris, sasveicinoties ar ģenerāli Bangerski, izsaka atzinību pa 2. Robežapsardzības pulku, pēc kam aizbrauc. Ģenerālis Bangerskis apsveic apbalvotos un apjautājas, kur un kā katris pastrādājis varoņdarbu. Starp apbalvotajiem atrodas viens 20 g. vecs leģionārs, kas ar tanku dūrēm iznīcinājis 4 un sabojājis 1 krievu tanku. Pēc tam ģenerālinspektors apmeklē pulka I bataljonu, kuŗu stāda priekšā tā komandieris, arī tikko apbalvotais kpt. Salmiņš. Uzrunā kaŗavīriem ģenerālis norāda uz tagadējā laika grūtībām un nopietnību un ka šis laiks prasa vēl ciešāku apņemšanos cīnīties, lai rādītu visai pasaulei, ka mēs gribam būt brīvi. Uzaicina vienmēr svētu turēt devīzi: „Uz ežiņas galvu liku, sargāt savu tēvu zemi". Prombraucot kaŗavīri uzsauc ģenerālinspektoram „Lai dzīvo!"

Plkst. 14.45 ģen. Bangerskis un vplkv. Silgailis atgriežas korpusa stābā un plkst. 15.20 izbrauc atpakaļ caur Kabili, Kuldīgu un Alsungu uz Liepāju.

Virspulkvedis Silgailis

Stenografējis virsleitnants Vairogs.

LIELINIEKU AVIĀCIJAS UZBRUKUMI LIEPĀJAI 1944. GADA 14. UN 15. DECEMBRĪ

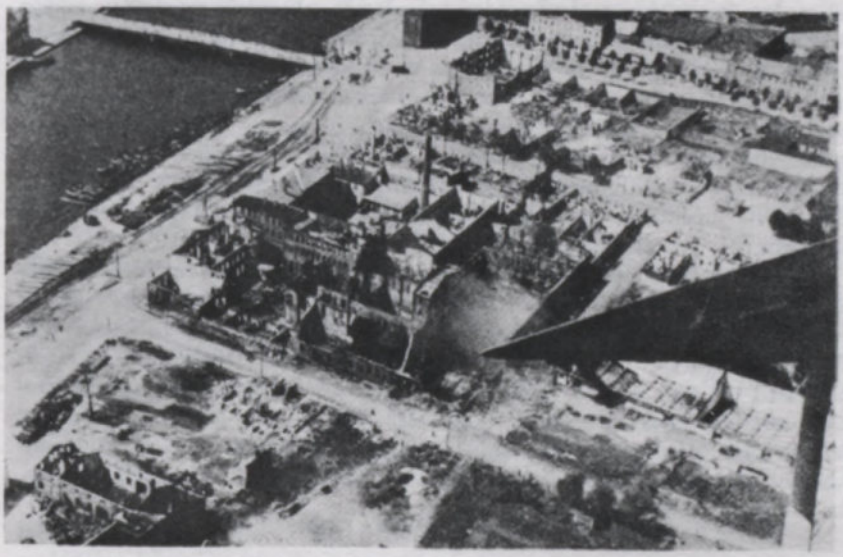

Ienaidnieka aviācijas sagrautā Liepāja

Klusumu Kurzemes frontē pārtrauca ziņa par Padomju aviācijas smagiem zaudējumiem uzlidojumos Liepājai 14. un 15. decembrī 1944. g. — notriektas 87 lidmašīnas. 14. decembrī notriekta viena trešā daļa no visu uzbrūkošo lidaparātu, — atvaires pasākums, kam maz piemēra mūsdienu gaisa karā un kas spilgti pierāda Liepājas gaisa aizsardzības ārkārtējo stiprumu.

15. decembrī, otrā uzlidojuma dienā, boļševiku zaudējumi bija vēl augstāki. Kara kuģu, sauszemes zenītartilerijas un iznīcinātāju krustugunīs boļševiku lidmašīnas brīžiem gāzās veselām serijām.

Ja uz katru pie Liepājas nogāztu lidmašīnu rēķina caurmērā tikai divus lidotājus, patiesībā to būs vairāk, tad iznāk, ka šīs divas gaisa kaujas dienas pie Liepājas ienaidniekam prasīja 174 lidoņus — un tas ir zaudējums, ko boļševiki var vēl mazāk atļauties nekā lidaparātu „masu peldi" Baltijas jūrā.

ĢENERĀLINSPEKTORA KURZEMES FRONTES APMEKLĒJUMS 1944. GADA 21.—23. DECEMBRĪ

Ģenerālinspektors ģenerālis Bangerskis, pulkveža Lasmaņa un majora Augstkalna pavadībā apmeklēja latviešu vienības frontē Z no Dobeles 1944. gadā no 21.—23. decembrim.

1) Brauciens sākās 21.12.44. g. plkst. 07.00. Pa ceļam Tukuma apriņķa priekšnieks policijas majors Ujerts ziņo par dāvanu daudzumu, kāds nodots leģionāriem. Viņš no Tukuma apriņķa nodevis: 43. pulkam 780, 19. art. pulkam — 400 un galvenam pārsienamam punktam — 100 paciņas. Ģenerālinspektors pateicas apriņķa priekšniekam par gādību leģionāru labā.

2) Korpusa stābā ģenerālinspektors ieradās 21.12.44. g. plkst. 13.00. Korpusa komandieris apsveica ģenerāli Bangerski ar ierašanos frontē un paziņoja, ka 19. divīzija saņēmusi par oktobra cīņām sevišķu pateicību no Ziemeļu Armiju Grupas virspavēlnieka un 16. Armijas komandieļa īpašus pateicības rakstus un ievesta SS-ieroču vienību goda lapā. Ģenerālis Bangerskis informēja par rezerves vienības (Lett. Feldersatz Depot) formēšanu.

SS-Obergruppenfīrers Krīgers par to izteica savu apmierinātību, atzīmēdams, ka tagad reiz izdalīšot ārā ierindas dienestam nederīgos, tos nododot saimniecībai, bet ar derīgajiem varēšot sākt apmācības.

Korpusa stāba priekšnieks deva paskaidrojumus par sīkāko latviešu vienību pārformēšanu un izmantošanu.

5. Robežapsardzības pulks pārformēts par Būvbataljonu pltn. Zvaigznes vadībā. Ierindai derīgie nodoti 106. pulkam. Findeisena bataljona atlikums iedalīts Kļaviņa būvbataljonā (saformēts pie Rīgas no Robežapsardzības pulkiem. Pašreiz vēl pastāvošo atsevišķo latviešu vienību pakļautība:

23. Pol. bataljons, 672. latv. sap. bataljons, Zvaigznes būvbataljons — VI SS-Brīvpr. armijas korpusam,

267. Pol. bataljons — XLIII Armijas korpusam,

Kļaviņa būvbataljons — XVI Armijas korpusam,

319. un 322. Pol. bataljoni — Korück 584.

Visas šīs vienības, izņemot 319. un 322. Pol. btl., izmanto kā būvvienības. Par 319. un 322. Pol. btl. izmantošanu korpusa stāba priekšnieks nevarēja dot paskaidrojumus. Bez tam pie korpusa stāba atrodas 30 zēni — zenītartilerijas izpalīgi.

21. decembrī plkst. 15.30 ģenerālinspektors ģen. Bangerskis ieradās 19. divīzijas stābā, kur viņam ziņoja divīzijas komndieris par vispārējo stāvokli.

Ģenerālis Bangerskis informēja divīzijas komandieri par savu darbību Vācijā, kā militārā, tā arī sabiedriskā ziņā. Militārā ziņā visvairāk darba prasījis Feld-Ersatz-Depot formēšanas nokārtošana un policijas jautājuma atrisināšana.

Sabiedriskā ziņā daudz bijis jādara bēgļu jautājuma kārtošanā. SS-Gruppenfīrers Štrekenbachs interesējās par to, kādā stāvoklī atrodas 15. divīzija un vai tā formē jaunu artilerijas pulku. Pēc viņa domām būtu jāformē tikai

1 divizions, jo pulkā ir 3 divizioni, katris ar 9 stobriem un labu materiālo daļu.

Ģenerālis Bangerskis dalās savos novērojumos, kas gūti vairākkārt apmeklējot 15. divīziju. Pēc viņa atzinuma mācības divīzijā noorganizētas labi, sevišķi šaušana, bet ir vēl trūkumi apbruņojumā, tā artilerijai nav nemaz optisko mērķējamo ierīču. Kas attiecas uz jauna artilerijas pulka formēšanu, tad nav vēl pilnīgas skaidrības, bet bez artilerijas divīzija nevar izvest lielāko vienību kaujas mācības. Lieki sagatavotos artileristus varēs varbūt iedalīt Feld-Ersatz-Depot un būs rezerve abiem artilerijas pulkiem.

(Te jāpaskaidro,: jaunu 15. art. pulku sagatavoja Josefstadtē, Čechoslovakijā, tas atgriezās pie divīzijas decembŗa vidū. Lielgabalus saņēma pēc Ziemsvētkiem, jaunus, ar visām vajadzīgām ierīcēm. Zirgi sāka pienākt pamazām. Kad janvāŗa beigās 15. div. iesaistīja kaujās, varēja līdz iet pa vienai baterijai no katra diviziona, pārējām nebij vilcēju. Pulka pārējo bateriju lielgabalus marta pirmajās dienās nodeva vācu vienībām. 5. martā pulks, kopā ar pārējām divīzijas frontē neiesaistītām vienībām pltn. Rēberga vadībā atgāja uz Dancigas-Gotenhafenas rajonu, kur pulka kaŗavīrus iesaistīja ierakumu darbos.)

SS-Gruppenfīrers Štrekenbachs izteica savu neapmierinātību, ka 19. divīzija nesaņemot atpakaļ uz dažādiem kursiem nosūtītos kaŗavīrus, tāpat arī neatgriežas atpakaļ uz Vāciju evakuētie ievainotie kaŗavīri. Viņš izsaka vēlēšanos, lai divīzija saņemtu vienreizēju papildinājumu kājniekiem — 500 cilvēku, un pie tam katru mēnesi 300—400 cilvēku ar ieročiem.

Ģenerālis Bangerskis izsakās, ka tikmēr, kamēr rezerves vienības nebūs pakļautas ģenerālinspektoram, vienmēr notiks rīvēšanās starp divīzijām, jo katra centīsies izmantot visas iespējas sev par labu. 500 vīru pastiprinājumu būtu iespējams savākt no jau kaujās bijušiem kaŗavīriem, bet tāļākie papildinājumi jāsagatavo.

Runājot par papildinājumiem, divīzijas II-a Hstuf Martins piesaka, ka divīzijā patlaban ir virsštātā apmēram 13 virsnieki un nav vajadzīgi arī instruktori. Pašreiz saņemts paziņojums, ka Liepājā divīzijai ieradušies 150 instruktori.

SS-Gruppenfīrers Štrekenbachs lūdza informāciju par darbību politiskā ziņā un izteica savu pārliecību, ka Kurzemē vajadzētu būt valdības pārstāvim. Pašreizējā situācijā divīzija dzīvo kā svešumā. Nav sakaru ar laikrakstiem, nav sakaru ar vadošām personām un sabiedrību.

Vienīgi Kuldīgas apriņķa vecākais pats pieteicis savus pakalpojumus latviešu vienībām.

Ģenerālis Bangerskis informēja divīzijas komandieri par Zemes Pašpārvaldes iesniegumiem un paskaidroja savu viedokli šajā ziņā. Pēc viņa pārliecības Nacionālo Komiteju nevar neviens iecelt, bet tai jāsakņojas tautā. Komitejas priekšsēdis, resp. valdības galva, jāizvēl pašu latviešu pārstāvjiem. Tālāk viņš informēja par to, ka virspavēlnieks ir gribējis viņu iecelt par kautkādu pilnvaroto pārstāvi Kurzemē, bet viņš atteicies, jo šeit ir tik daudz

dažādu vācu civīlo iestāžu, ka faktiskā darbība pilnīgi neiespējama un būt par izkārtni viņš nevēlas. Te varētu būt tikai virspavēlniecība un latviešu Zemes Pārvalde.

SS-Gruuppenfīrers Štrekenbachs arī atzina, ka vācu civīlo iestāžu ir par daudz, jo pamatprasības nāk no militārām iestādēm. Tālāk viņš izteica savu domu, ka pēc viņa pārliecības šādā stāvoklī katram būs tik liela vara, cik tas pats sagrābs savās rokās un ir viena alga, no kā saņem pilnvaras — no Rozenberga, SSHA vai virspavēlnieka, bet vajaga tikai iegūt latviešu vadību.

1944. gada 22. decembrī ģenerālinspektors apmeklēja visus kājnieku pulkus.

42. pulka stābā atradās 16—17 gadus vecs zēns Kliesmets, kas pārnācis cauri frontei no Rīgas. Viņš izteicās, ka Rīgā izsludināta mobilizācija visiem vīriešiem no 18 līdz 49 gadiem.

42. pulkā ģenerālis Bangerskis pārbaudīja I bataljona pozicijas, iepazīstoties ar poziciju izbūvi, kaŗavīru dzīves apstākļiem bunkuros un pašā galvenā kaujas līnijā, ar modrību un kaujas gatavību.

43. un 44. gren. pulkos bez pulku stābiem ģenerālinspektors apmeklēja arī rezerves vienības un uzrunāja kaŗavīrus. Uzrunā ģenerālis Bangerskis vispirms pateicās savā un latvju tautas vārdā kaŗavīriem par viņu darbu, par cīņām, kas visai pasaulei skaidri rāda latvju tautas nostāju. Pēc tam viņš aicināja palikt visiem vienotiem, turēties pie savām vienībām, neļauties nekādiem maldiem, kas varētu skaldīt mūsu jau tā niecīgos spēkus. Tikai kopā ar vācu kaŗavīriem mēs varam atbrīvot savu tēvzemi. Bez tam ģenerālinspektors kaŗavīrus īsumā informēja par darbību politiskā ziņā Vācijā un mūsu bēgļu stāvokli Vācijā, paskaidrodams evakuācijas nozīmi un nepieciešamību.

1944. g. 23. decembrī ģenerālinspektors uzrunāja un sīkāki informēja par stāvokli politiskā ziņā sapulcētos virsniekus. Bez tam sarunās ar vienību komandieriem un virsniekiem noskaidroja vienību stāvokli un vajadzības, kā arī guva vispārīgu informāciju par stāvokli.

1) Esot saņemti gūstā krievu artilerijas novērotāji, kas izteikušies, ka šajā frontē ieradušās izlases divīzijas no Tāļajiem Austrumiem, bet uz turieni nosūtīšot tā saucamos nacionālos korpusus, līdz ar to arī mobilizētos latviešus.

2) 1944. g. 21. decembrī vienā vietā itkā dzirdētas komandas un dziedāšana latviešu valodā.

3) Divīzijas komandieris oficiāli paziņojis, ka par Valsts prezidentu iecelts ģenerālis Bangerski, par Ministru prezidentu — Freimanis un minējis arī dažu ministru vārdus. Pulku komandieri to paziņojuši tālāk. Bet drīz vien pēc tam radušās jau šaubas, jo nevienā avīzē par to nekas nebijis minēts. Ja tuvākā laikā šinī virzienā nekas nenotikšot, varot iestāties morāls pagurums kaŗavīros.

4) Būtu vēlams atjaunot Latvijas ordeņu piešķiršanu, jo esot sagaidāms, ka krievi to darīšot, sevišķi ar Lāčplēša kaŗa ordeni.

5) Lielais dezertieru skaits esot izskaidrojams ar kaŗavīru rūpēm par ģimenēm un lielo vienaldzību pret sevi, kas kaŗavīros iestājusies pēc tik ilgām kaujām bez atpūtas. Kaŗavīri ne par ko nesūdzoties, bet vienkārši aizejot un vienaldzības dēļ pret sevi nerēķinoties ar nekādiem sodiem, lai tikai pabūtu kādu laiku pie savējiem. Nebēdājot pat par to, ka pašu tiesa vai ienaidnieks var nošaut. Šādu stāvokli ļoti veikli izmantojot krievi, liekot ierunāt skaņu platēs vai aicinot pie skaļruņiem frontē kaŗavīru piederīgos. Tie saucot kaŗavīrus vārdā, stāstot, ka ejot labi un aicinot pie sevis.

6) Visās vienībās žēlojas par zeķu vai autu trūkumu. Būtu vēlama arī veļa. 43. pulka komandieris pieteica, ka pulkam būtu vajadzīgs 300 pāŗu zeķu vai autu un 250 komplektu veļas. Ar silto ietērpu vienības apgādātas samērā labi. Neesot arī sevišķas vajadzības pēc cimdiem.

7) Visur žēlojas, ka samērā maz un ļoti vēlu saņemot laikrakstus, neesot grāmatu.

8) Pēc vienību apmeklējuma ģenerālinspektors otru reizi ieradās korpusa stābā.

Ģenerālis Bangerskis ierosināja jautājumu par papildinājumu sūtīšanu 19. divīzijai un par 19. divīzijas kaŗavīru sūtīšanu atpakaļ. Korpusa komandieris izturējās noraidoši. Par 19. divīzijas kaŗavīru paturēšanu Vācijā viņš izteicās, ka tas darīts ar nolūku, lai starp jaunajiem rekrūšiem būtu arī tādi, kam ir kaujas pieredze.

9) Atceļā uz Liepāju ģenerālinspektors iegriezās pie Kuldīgas apriņķa priekšnieka pltn. Vēvera.

Apriņķa priekšnieks paskaidroja, ka viņa darbība ļoti ierobežota. Faktiski nodarbojas vairāk tikai ar uzziņu izsniegšanu. Sadarbība ar vācu iestādēm grūta, jo vācu pārvaldes administrātīvais iedalījums nesakrīt ar apriņķa robežām.

Vienā apriņķī darbojas:

a) Gebietskomisārs (Dr. Suchovs),

b) Kreislandwirts,

c) Gebietsreferents (Frick),

d) katrā pagastā — Sonderfīrers,

d) par četriem pagastiem — vien svecākais Sonderfīrers.

Policijas darbību apgrūtinot arī tas, ka nedarbojas tiesu iestādes. Neesot iespējams izvest izmeklēšanu.

10) *Vispārīgas piezīmes un norādījumi*:

1) Pa ceļam noskaidrojās, ka Ziemeļkurzemes novada komisārs pavēlējis reģistrēties darba pārvaldē visiem vīriešiem, kas dzimuši no 1910.—1926. gadam. Rīkojuma 1. punktā teikts: „Karaklausības pārraudzība tagad pakļauta darba pārvaldēm". Tas varbūt ir par iemeslu, ka iedzīvotāji šo reģistrāciju izprata kā iesaukšanu kara dienestā.

2) Jānokārto pasta satiksme starp 15. divīziju un Kurzemi, pie kam ģenerālispektora stābam jāizpilda vidutāja loma.

3) Jāmēģina dabūt 19. divīzijai ārsts speciālists acu slimībās. Šajā sakarībā jānoskaidro, kur atrodas acu ārsti Dr. Jansons un Dr. Apinis.

4) Jānoskaidro, vai Ventspils apriņķa vecākais nodevis VI korpusam papirosus.

5) Vai Liepājā, resp. Vācijā neslēpjas no 42. gren. pulka dezertējušais virsleitnants Baumanis ar savu svaini virsseržantu Ābeli un ltn. Ozolu.

6) Jānosūta raksts uz SSHA Bergeram par to, ka divīzijas komandieris oficiāli paziņojis pulku komandieriem par Nacionālās komitejas nodibināšanu, Valsts prezidenta iecelšanu un valdības sastādīšanu. Ja šī lieta tuvākā laikā netiks atrisināta, tā var nevēlami ietekmēt karavīru morāli.

7) Ierosināt jautājumu par latviešu ordeņu piešķiršanu. Šis jautājums gan ir zināmā sakarībā ar valdības jautājumu.

8) Noskaidrot, cik 19. divīzijā virsnieku, instruktoru un kareivju atrodas 15. divīzijā vai Feld-Ersatz-Depot.

9) Kur palikuši 900 darba dienesta vīru. Vai daļu no tiem nevarētu nodot 19. divīzijai.

10) Pārrunāt ar Martinu, lai katrai divīzijai būtu savs rezerves pulks.

11) Eventuēli izmeklēt 500 vīrus kā pirmo papildinājumu 19. divīzijai.

Majors Augstkalns

1944. gada 29. decembrī.

Šeit publicējam grāmatas ievadā pieteiktos Staļina un Hitlera raksturojumus, kas abi bija savās valstīs absolūtie valdnieki: abu diktatūru militārā un politiskā vara klājās pāri Latvijai un latviešu tautai.

JOSEFS VISARIONOVIČS STAĻINS

Jugoslavu komūnistu publicists un politiķis Milovans Djilas, kas savas valsts uzdevumā vairākas reizes kara laikā un pēc kara vedis sarunas ar Staļinu, savā grāmatā „Geschpräche mit Stalin" vairākās vietās pievērsies Staļina portretēšanai. Šeit sniedzam raksturīgākos izvilkumus: 136. lpp.: „. . . vīra vietā kā neveikls pundurs tas kustējās caur apzeltītām marmorzālēm, kur viņam ar apbrīnotāju skatiem krievi padevīgi pašķīra ceļu un „galminieki" centās uztvert katru viņa vārdu. Bet viņš, drošs par sevi un saviem darbiem, acīmredzot, tam nepiegrieza nekādu vērību. Viņa zeme kūpēja drupās, izsalkusi, izvārgusi. Toties viņa armijas un maršali, piesātināti ar taukiem un ordeņiem, vodkas un uzvaras apreibināti, bija pusi Eiropu sabradājuši, un viņš bija pārliecināts, ka nākošā gājienā tie Eiropas otru pusi dabūs zem saviem papēžiem. Viņš zināja, ka viņš ir viens no nežēlīgākām un despotiskākām personām vēsturē. . . . nekas netraucēja viņa sirdsapziņu; arī tie miljoni upuru nē, kas uz viņa pavēli tapa iznīcināti; ne arī tie tūkstoši tuvāko līdzstrādnieku, ko viņš kā nodevējus bija noslepkavojis, jo tie bija izteikuši šaubas, vai Staļina politiskais virziens saietas ar brīvības priekšstatu. Cīņu ar saviem oponentiem viņš uzvarēja, un sekmes šinī cīņā bija vienīgais patiesības kritērijs. Sirdsapziņas vietā stājās apziņa, ka cilvēks ir „ekonomisko spēku produkts".

Staļina uzkatus par iegūto apgabalu iekšējo politiku raksturo 146. lpp.: „Šis karš atšķiras no kariem pagātnē; kas kādu apgabalu okupē, tas tanī ieved arī savu sabiedrisko sistēmu, . . . cik tālu viņa armijas aizvirzījušās". Par panslavismu: „Ja slavi turas solidāri kopā, tad nākotnē pret tiem pat pirkstu nedrīkstēs pacelt." 178. lpp. Djilas raksta: „. . . Austrumeiropas zemes ir krievu okupētas, un viņu bagātības krievi visdažādākos veidos piesavinājās, visbiežāk ar kopējiem saimniecības uzņēmumiem . . ." 179. lpp.: „. . . šī „pārākās rases" nostāja un lielvalsts uzpūtība bija tas, kas mūs (jugoslavus, red.) saniknoja". 237. lpp.: „Daudzi, dabīgi, starp tiem Trockis, ir norādījuši uz Staļina noziedzīgo, asinskāro kaislību. Pastāv dibinātas aizdomas, ka Staļins arī Ļeņinu nonāvējis, lai saīsinātu pēdējā ciešanas. Staļins bija spējīgs ikkatrai noziedzībai, jo tādas nav, ko viņš nebūtu izdarījis. Kādu mērauklu mēs viņam arī nepieliktu, vēsturē vislielākā nozieznieka slavu tam atņemt nevar. Viņā sabiedrojās Kaligulas uzpūtībā, Bordžia rafinese un Ivana Briesmīgā brutālitāte. . . . dabīgi paceļas jautājums, kā gan varēja šis tumšais, viltīgais un nežēlīgais cilvēks trīsdesmit garus gadus valdīt kādas lielas un spēcīgas valsts likteņus?" Milovans Djilas dod atbildi: „Savu plānu īstenošanai Staļinam bija darīšana ne vien ar izmocītu un izmisušu krievu pēcrevolūcijas sabiedrību, bet arī ar tā ir patiesība, ka šīs sabiedrības zināmi slāņi,

pareizāk sakot — partijas vadošā birokratija (Ļeņina kadri, red.) šādu vīru vēlējās, vīru, kas bija nesaudzīgs savā apņēmībā un ārkārtīgi fanātisks. Valdošā partija sekoja viņam niknumā un paklausībā, un viņš to veda no uzvaras uz uzvaru, līdz varas apmāts, sāka pret šo sabiedrību noziedzīgi grēkot. Un tas ir tas, ko Staļinam tagad pārmet; šī sabiedrība klusē par Staļina daudzām un vēl brutālākām noziedzībām iepretim „šķiras ienaidniekiem" — pret zemniecību un intelliģenci." „. . . spītējot pret viņu izkliegtiem lāstiem, Staļins dzīvo tālāk padomju sabiedrības sociālos un garīgos pamatos." 240. lpp.: „Skatoties no humānitātes un brīvības viedokļa, vēsture nevar atrast despotu, kas būtu bijis brutālāks un ciniskāks. . . . viņš bija izņēmuma dogmatiķis, kas bija ar mieru deviņas desmitdaļas cilvēces iznīcināt, lai tikai pēdējo desmitdaļu „darītu laimīgu"."

Milovans Djilas nobeidz 243. lpp.: „Kas grib dzīvot un dzīvs palikt pasaulē, kas citāda nekā Staļina radītā, tam jācīnas. Staļina valstība nav gājusi bojā, tās būtība un spēks arvienu vēl pastāv."

ADOLFS HITLERS

Hitlers 2. pasaules kara laikā paturēja virspavēlniecību pār vācu bruņotiem spēkiem un noteica arī ārējo politiku. Hitlers sāka karu, diletantiski jaucās militāro vadoņu kompetencēs un zaudēja karu.

Ģenerālfeldmaršals Erichs von Mansteins savā grāmatā „Verlorene Siege" (Athenäum Verlag, Bonn 1955) raksturo Hitleru kā karavadoni: „Hitlers zināmā mērā izprata operātīvās izredzes, ja kāds viņam tās attēloja; viņam tomēr trūka skata priekš iespējām un nosacījumiem operātīvā plānojuma īstenošanai. Viņš neizprata attiecības, kas nosaka operātīvo mērķu nospraušanu telpas ziņā ar šim nolūkam nepieciešamo laiku un spēkiem, nerunājot par piegādes un nogādes iespējām. Viņš nesaprata jeb negribēja saprast, ka, piemēram, dziļi nospraustas operācijas izvešana pēc pirmā uzbrukuma prasa nepārtrauktu spēku papildināšanu. To pierādīja 1942. gada vasaras ofensīva. Arī fantastiskā iedoma nākošā gadā ar motorizētu armiju grupu pāri Kaukazam operēt tuvējos austrumos un tālāk iebrukt Indijā. To Hitlers man atklāja 1942. gada rudenī.

Kā politiskā laukā — pēc sekmēm 1938. gadā — tā arī militārā ziņā Hitleram trūka izpratnes par iespējamo. 1939. gada rudenī viņš neizprata Vācijas izdevīgo stāvokli, lai gan tas Francijas pretošanās spējas novērtēja zemu, kas dotu iespēju reālizēt izšķirēju ofensīvu pret Franciju. Hitleram trūka patiesā stratēģiskā un operātīvā skola. Tādā sakarībā viņa dzīvais gars aizrāvās no katra viļinoša mērķa, kam sekoja vācu spēku sadrumstalošana dažādos kara teātros. Viņš neizprata operatīvo aksiomu, ka izšķirīgā vieta nekad nevar būt par stipru, un tādā sakarībā spēki jāietaupa mazāk svarīgos kara teātros resp. frontes iecirkņos.

Kas attiecas uz operātīvo mērķu izvēli karā pret Padomju Savienību, tad tie tika sprausti, vadoties no politiskiem un saimnieciskiem apsvērumiem. Saprotams, arī šodien politiskie un saimnieciskie jautājumi spēlē svarīgu lomu stratēģisko mērķu nospraušanā. Hitlers neizprata nepieciešamību pārvarēt pretinieka bruņotos spēkus, lai noturētu kādu ieņemtu apgabalu. Kamēr šādas militāras sekmes nav sasniegtas — kā to rādīja piedzīvojumi Krievijā — kara saimniecībai svarīgu apgabalu iegūšana ir problēmatiska, un to ilgstoša noturēšana ir neiespējama. Taisnība, stratēģija kalpo politisko mērķu īstenošanai, bet tā nedrīkst ignorēt katra kara stratēģisko mērķi — un nekādā ziņā tādā mērā, kā Hitlers to darīja — salauzt pretinieka militārās pretošanās spējas.

Izšķirīgs faktors Hitlera vadības metodēs bija paša gribas spēka pārvērtēšana. Katra karavadoņa stipra griba ir priekšnoteikums sekmēm. Karavadoņa griba uzvarēt, kas stiprina viņa garu un palīdz arī krizes pārvarēt, ir tomēr kas cits, nekā Hitlera „griba", kas sakņojās tā iedomā par „sūtību". Šāda sūtības sajūta katrā ziņā noved pie stūrgalvības; tā, savukārt, pie iedomības, ka personīga griba var pārvarēt visas robežas un grūtības, kas nāk priekšā reālā dzīvē. Šāda robeža ir ienaidnieka pārākie spēki, laika un telpas priekšnoteikumi, kā arī pats ienaidnieks, kam arī ir sava griba. Hitlers nerēķinājās ar pretinieka gribu, ticot, savējā ir pārāka.

Hitlers pavirši apsvēra īstenību, pieņemot lēmumus. Tas bieži ignorēja kara darbības apstākļu analizi vai nu pavisam, vai pa daļai, līdz ar to uzgriežot muguru īstenībai.

1938. gada sekmju iespaidots, Hitlers politiskā laukā bija kļuvis hazardists. Militārā laukā Hitlers bija nedrošs un izvairījās riskēt: 1943. gadā viņš noraidīja priekšlikumu, pāriet uz kustīgām operācijām, kas toreizējos apstākļos bija iespējams, ja atteicās no dažiem iekarotiem apgabaliem un otrkārt, atvilkt spēkus no otrās kategorijas kara teātriem, lai pastiprinātu tos izšķirīgā virzienā.

Hitlera izvairīšanos no riska militārā laukā var izskaidrot trejādi: pirmkārt, Hitlers neuzticējās savām militārām spējām tikt galā ar krizi, ko varēja izsaukt risks; otrkārt — ko viņš pats baidījās uzņemties, to tas nekādā ziņā negribēja uzticēt saviem ģenerāļiem; treškārt — kā katrs diktātors, Hitlers baidījās neizdošanās gadījumā zaudēt prestižu. Hitlers vilcinājās ar lēmumu ik reizi, ja tas nebija viņam īsti pa prātam.

Savas gribas pārvērtēšana un bailes no kustīgām operācijām, kas saistītas ar zināmu risku, un Hitlera nespēja atdot apvidu, noteica viņa vadības metodi. Ik katras zemes pēdas aizstāvēšana pakāpeniski kļuva par Hitlera vienīgo vadības principu. Šo principu Hitlers pārņēma no Staļina Maskavas aizstāvēšanās 1941./42. gada ziemā, kad krievu pretofensīvu ar vācu spēku pretošanos atvairīja. Hitlers bija pārliecināts, ka vienīgi viņa aizliegums kaut kur no pretinieka sitieniem izvairīties paglābis vācu spēkus no Napoleona 1812. gada katastrofas. Šo Hitlera pārliecību ar visiem līdzekļiem stiprināja viņa padevīgā apkārtne. Arī daži frontes pavēlnieki. Kad 1942

gada rudenī, apstājoties vācu ofensīvai pie Staļingradas un Kaukazā, no jauna iestājās krize, Hitlers bija pārliecināts, ka vienīgā izeja ir sastingusi izšķirīga aizstāvēšanās. Pati par sevi aizstāvēšanās ir stiprākais kaujas veids ar noteikumu, ka aizstāvēšanās ir tā organizējama un izpildāma, ka uzbrūkošais ienaidnieks noasiņo. Austrumu frontē šinī laikā par to vairs nevarēja būt runas. Ar rīcībā esošām vācu divīzijām austrumu frontē šāda izšķirīga aizstāvēšanās nebija organizējama. Gari izstieptās frontēs ienaidnieks pakāpeniski pārņēma operatīvo iniciatīvu un varēja sakopot savus spēkus uzbrukumam katrā izdevīgā vietā. Rezultātā daudzas vācu formācijas tika pēc frontes pārraušanas ielenktas un iznīcinātas. Vienīgi ar kustīgām operācijām varēja lietā likt vācu vadības un karaspēka pārākumu, lai novājinātu krievu spēkus.

Hitlera pavēle „noturēt par katru cenu" sakņojās viņa raksturā: viņš bija cilvēks, kas atzina brutālo kautiņu līdz galējībām. Viņš apreibinājās ar vācu karа rūpniecības sasniegtiem skaitļiem, ko viņš ar savu iespaidu bija uzdzinis apbrīnojamos augstumos. Viņš aizmirsa, ka pretinieku sasniegumi ir vēl lielāki. Hitlers priecājās par to, ka šie kaujas līdzekļi nonāca frontē, bet viņam nebija jēgas, vai saņēmēji prot ar tiem rīkoties un vai tiem dota iespēja izvest apmācības.

Šādā pat veidā Hitlers pavēlēja organizēt divīzijas, kas uzsūca visas cilvēku rezerves. Vecajām, kaujās izretinātajām divīzijām tādā kārtā bija atņemta iespēja papildināties. Tās noasiņoja līdz galam. Jaunformētās divīzijas bija bez kaujas piedzīvojumiem, un tām nācās par mācību maksāt daudz asiņu. Hitlers bija aizrāvies no jaunu formāciju radīšanas. Kaujas laukā parādījās aviācijas lauku divīzijas (Luftwaffen-Felddivisionen), SS vienības, policijas vienības, tautas grenadieru divīzijas (Volksgrenadier-Divisionen), kas praktiski nozīmēja bruņoto spēku sadrumstalošanu.

Hitlers savu garīgo spēku smēlās no sūtības pārliecības un savas gribas. Viņš saskaldīja vācu tradicionālo augstāko vadību, tā kā patiesībā nebija vadības organa, kas būtu organizējis un plānojis kopēju karа plānu un saskaņojis operācijas dažādos karа teātros. (Eiropas austrumos, Eiropas rietumos, Afrikā, red.). Bruņoto spēku vadība — Oberkommando der Wehrmacht .OKW), kam teorētiski šis uzdevums būtu jāveic, praksē ir bijis Hitlera militāro lietu sekretāriāts, kas Hitlera prātojumiem un rīkojumiem deva militāro valodu. Karaspēka augstākā vadība bija ģenerālstābs (Oberkommando des Heeres — OKH). Hitlers izspēlēja OKW un OKH vienu pret otru un tādējādi palika kā vienīgais noteicējs. Šis apstāklis veicināja vācu militārās neveiksmes. Diktātoram un fanātiķim Hitleram rūpēja tikai viņa politiskie mērķi; viņš dzīvoja ticībā savai sūtībai. Cilvēki viņa acīs bija tikai līdzekļi sprausto mērķu sasniegšanai. Šādā sakarībā starp Hitleru un karavīriem nekad nav valdījušas savstarpējas uzticības attieksmes." Tik tālu von Mansteins.

Īpašu aktīvitāti Hitlers izveidoja, iedzīvinot žīdu iznīcināšanas politiku, pie kam viņš pats ir attālākas žīdu izcelsmes. Ar akciju „Judenendlösung"

viņš lika iznīcināt 6 miljonus žīdu tautības iedzīvotāju Vācijā un iekaŗotās territorijās. Hitlers savā rasu teorijas programmā bija slavus iegrupējis ļoti zemā rases kategorijā. Pielietojot pret tiem nesaudzīgas un destruktīvas apiešanās metodes, Hitlers palīdzēja Staļinam pacelt nepieredzētos augstumos krievu nacionālo pašapziņu un līdz ar to kaujas spējas. Tas bija viens no svarīgākiem kaŗa zaudēšanas un sekojošās vācu katastrofas cēloņiem.

Bijušais neatkarīgās Latvijas sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš savas grāmatas „1939" noŗeigumā raksturo abu Eiropas lielvaru — vācu un krievu — diktātorus: „Hitlers un Staļins! Tie nebija noziedznieki parastā nozīmē, bet daudz ļaunāki, jo viņi bija noteicēji divās lielākajās Eiropas valstīs. Pēc viņu pavēlēm maršēja armijas, pēc viņu pavēlēm vergu darba nometnēs aizgāja bojā miljoniem nevainīgu cilvēku. 1939. gadā, pāri draugu un pretinieku līķiem kāpdami, viņi bija sasnieguši varas virsotni. Viņi apbrīnoja viens otra cilvēcības trūkumu, kuŗā — pēc viņu domām — izpaudās likteņa aicinājums būt vadoņiem, un viņi nīda viens otru kā plēsoņas..."

„Latvijas" 1976. g. 16. oktobŗa numurā lasām šādu ziņu: „Prāgas un Maskavas universitāšu profesors un filozofijas doktors Arnost Kolman 5.10.76. publicējis atklātu vēstuli Brežņevam laikrakstos Expressen Zviedrijā, Le Monde Francijā, The Times Anglijā, kur cita starpā konstatē: „Runājot par nacionālitāšu polītiku, Padomju Savienības vēsture ir viena vienīga nepārtraukta territoriālu aneksiju virkne: citu zemju iekļaušana piespiedu kārtā, daudzu nāciju — Krimas tatāru, Volgas vāciešu, žīdu, Baltijas tautu, Kaukaza un Vidusāzijas tautu un daudzu citu apspiešana un diskriminēšana. Viss tas kopā ir pārvērtis Padomju Savienību par vēl lielāku tautu cietumu nekā cariskā Krievija jebkad bijusi."

PĀRSKATS PAR 19. DIVĪZIJU

Šī pārskata noslēgumā jāapstājas pie 19. divīzijas īsa raksturojuma, ko deva ģen. Krīgers, VI korpusa komandieris, 1945. gada februārī, apmeklējot 15. divīziju Vācijā:

„19. divīzija ir labākā kājnieku divīzija Kurzemes cietoksnī."

Lai to saprastu, tad pārlaidīsim skatu priekšnoteikumiem, kā 19. divīzija komplektējās, kā apmācījās, kādos taktiskos nosacījumos tā izauga par spīdošu latvju formāciju.

Komplektēšanās.

1943. gadā, formējot 1. un 2. pulku, kā kadrus tanīs ietilpināja: 1. pulkā 16. Zemgales, 19. Latgales un 21. Liepājas bataljonus; 2. pulkā 18. Kurzemes, 24. Tukuma un 26. Talsu bataljonus. Šie bataljoni jau 1941./42. gada ziemā atradās frontē un guva zināmu kaŗa lauka pieredzi. To sastāvā bija Latvijas armijas aktīvā dienesta virsnieki un instruktori. Kareivji bez izņēmuma bija brīvprātīgie. Šo bataljonu sastāvs radīja pirmā sākumā 2. brigādes un turpinājumā 19. divīzijas kadrus no virsnieka līdz kareivim ieskaitot. 1943./44. gada kaujās divīzija cieta zaudējumus. Virsnieku un instruktoru papildinājumus radīja galvenā kārtā uz vietas, sūtot uz vācu kaŗaskolām un instruktoru apmācības vienībām vīrus no ierindas, kas bija pierādījuši personīgu drosmi un spējas citus vadīt.

Radikāla 19. divīzijas pārorganizēšana notika 1944. gada jūlija otrā pusē Lubānas,—Dzelzavas rajonā, pēc Krievijas atstāšanas. Divīzijas vienībās palika tikai tie kaŗavīri, kas bija ar mieru kaŗot pret krieviem uz pašu zemes. Kaŗot negribētājus nodeva 15. divīzijai, kam nācās doties uz Vāciju apmācībās, pretim saņemot nedaudz kaŗot gribētāju. Šie palicēji no virsnieka līdz pat kareivim radīja no jauna 19. divīzijas kadrus. Jākonstatē, ka divīzijā jau šinī laikā visi pulku un bataljonu komandieŗi, ar nedaudz izņēmumiem, bija virsnieki, kas absolvējuši Latvijas kaŗa skolu. Vairāki arī Augstāko kaŗa skolu. Rotu komandieri bija jauni, par virsniekiem kļuvuši kaŗa laikā vai nu Vācijas kaŗa skolās vai paaugstināti par kaujas nopelniem.

Taktika.

Latvijas armija miera laikā tika sagatavota galvenā kārtā pasīvai kaujai, ko taktika saprata kā izšķirīgu, vai arī kā kustīgu aizstāvēšanos. Pie kustīgas aizstāvēšanās nāk arī priekšā uzbrukums. Pie izšķirīgas aizstāvēšanās — pretriecieni un pretuzbrukumi.

Aizstāvēšanās ir stiprākais kaujas veids, jo dod iespēju izvēlēties apvidu, to attiecīgi sagatavojot un organizējot nepārtrauktu automatisko ieroču sprostuguni galvenās kaujas līnijas priekšā, kā arī izveidot uguns sistēmu pozicijas iekšienē. Apvidus raksturs, (līdzens, šķērsots) un automatisko ieroču dau-

dzums noteica vienības aizstāvēšanās spējas. Pēc latvju organizācijas bataljons varēja izšķirīgi aizstāvēt līdz 3,5 km platu iecirkni, saprotams, atkarībā no apvidus rakstura. Palīdzību sniedza bez tam artilerija un mazākā mērā tanki. Šos kaujas veidus latviešu karavīri pārvaldīja teicami.

Morāle.

Cīņas sparu veicināja apziņa, ka nedrīkst ielaist mūsu zemē krievus no jauna, lai neatkārtotos 1941. gada 14. jūnija drausmīgās deportācijas un čekas terrors.

Piegāde un nogāde.

Apgāde, piegāde un nogāde atradās pilnīgi vācu kara saimniecības personāla rokās. Tā bija laba.

Kaujas apmācība.

Pie Ļeņingradas. Volchova.

19. latviešu divīzija vācu virspavēlniecības ziņojumos laikā no 29.2.44. līdz 1.1.45. pieminēta 14 reizes:

29.244.; 11.3.44.; 17.3.44,; 27.3.44.; 29.3.44.; 9.8.44,; 16.9.44,; 25.9.44,; 29.9.44.; 30.9.44.; 20.10.44.; 27.12.44; 29.12.44.; 1.1.45.

Netieši 19. divīzija vācu virspavēlniecības ziņojumos laikā no 29.2.44. līdz 9.5.44. pieminēta pavisam 55 (!) reizes.

AIZSTĀVĒŠANĀS PIE ĻEŅINGRADAS

Šai otrai Krievijas galvaspilsētai bija bezgala nelaimīgs liktenis. Vācieši to ar nolūku neieņēma, lai nebūtu 3,8 miljoni cilvēku jāapgādā bez pietiekamas lauksaimnieciskas aizmugures. Pati pilsēta uzbūvēta purvā — 1—2 m virs jūŗas līmeņa un iežogota no Somu jūŗas līča, Oņegas un Ladogas ezera. Vācu pēckaŗa politiskā literātūrā parādījās ziņa, ka Hitlera nolūks nebija ieņemt šo operātīvā ziņā nesvarīgo mērķi. Ļeņingrada, atstāta pašiem krieviem, bija bezgala grūti apgādājama ar pārtiku. Laikā no 1941. līdz 1944. gadam tur bada nāvē bija miruši ap 600.000 cilvēku.

Krieviem pašiem, liekas, nav īsti interesējusi šo cilvēku apgāde ar pārtiku pāri Ladogas ezeram. To pierādīja kaut vai šāds fakts. Vācu lidmašīnas naktīs lielā augstumā pārlidoja pilsētu. Netika novērots, ka tiktu mestas bumbas. Toties ievērību izpelnījās krievu pretaviācijas aizsardzības piepūle. Kolīdz vācu lidmašīnas parādījās virs pilsētas, tā krievu zenītartilerija atklāja sprostuguni, radot veselu uguns sienu visās varavīksnes krāsās. Šāda cirkus izrāde norisinājās gandrīz katru nakti. Mēs apbrīnojām toreiz krievu gaisa aizsardzības sniegumu. Lasot pēc vairāk nekā 30 gadiem par drausmīgo bada katastrofu Ļeņingradā, kļūst saprotams, ka krievu piegāde pāri Ladogas ezeram ir bijusi veltīta galvenā kārtā tikai militārām vajadzībām.

Es ierados Ļeņingradas frontē 1943. gada marta vidū un pārņēmu atkal 16. Zemgales (tagad tas bija III/Lett .Leg.) komandēšanu. Kopš 1943. gada februāŗa šeit jau praktiski pastāvēja latviešu leģions, ietilpināts 2. SS motorizētā brigādē. Brigādē ietilpa arī 21 Liepājas (I/Lett. Leg.) un 19. Latgales (II/Lett. Leg.), bez tam vēl norvēģu un holandiešu vienības.

III/Lett. Leg. pagaidām bija komandējis policijas kpt. Raeders, kas līdz tam bija sakaru virsnieks pie 16. Zemgales bataljona. Kpt. Ozols bija saņēmis uzdevumu formēt 13. rotu resp. kājnieku bateriju. Raeders bataljonu atstāja aprīļa sākumā, bezgala naidīgi pavadīts no bataljona kaŗavīriem. No Rīgas pienāca Lieldienu paciņas visiem trim latviešu bataljoniem. Sekojot paradumam, katra III bataljona rota sūtīja savu pārstāvi paciņu taisnīgai sadalei. Šī sadalīšanas kollēģija kategoriski atteicās Raederam dot kādu paciņu.

Pārņemot bataljona aizstāvēšanas iecirkni, nācās konstatēt, ka tas ir pāri par 3 km plats. Visas trīs strēlnieku rotas atradās galvenā kaujas līnijā. Divi rotas — 9. un 11. — atradās nelielā uzkalnā kaujas iecirkņa labā spārnā un centrā. Kreisā spārnā atradās 10. rota arī nelielā uzkalniņā. Starp centru un kreiso spārnu bija jūtama ieplaka, ka savos 300—400 metros arvienu bija pārplūdusi. Satiksme ar 10. rotu varēja notikt tikai naktīs, jo dienās krievi ieplaku turēja zem automatisko ieroču uguns. Arī naktīs krievi šāva, zinādami, ka tumsā notiek ēdiena un municijas piegāde. Mums bija nepatīkami zaudējumi. Sarunās ar brigāde sstābu man izdevās izkaulēt darba spēku, un divu nedēļu laikā mēs uzcēlām 1,80 m augstu valni, kas aizsargāja pret lodēm. Krievi šo valni dienā labi redzēja un tāpēc savu traucējošo uguni papil-

Pie Ļeņingradas: 2. brigādes III btl. virsnieki. No kr. priekšā: maj. Kociņš, pol. kpt. Raeders; otrā rindā: ltn. Šeibelis, ārsts-maj. Rublauskis, vltn. Lauks, vltn. Ziedainis, vltn. Juraidis, vltn. Reimanis, kpt. Reinholds

dināja ar granātmetējiem. Tagad viņi šaudījās uz labu laimi, jo mūsu vīrus nevarēja redzēt. Mūsu zaudējumi ieplakā samazinājās līdz nullei, jo tagad piegāde varēja notikt dienas laikā. Uzceltajā līkloču valnī ierīkojām arī automatisko ieroču ligzdas. Vaļņa abos galos un vidū piestiprinājām uzrakstu „Semgallenwall".

Mūsu aizstāvēšanās GKL bija radusies uz tās līnijas, kādā vācu uzbrukuma formācijas bija apstājušās 1941. gadā. Tādā sakarībā Ļeņingradas dienvidos bija radies ierakums, ko vācieši aizstāvēja un sauca par „Eisernerriegel".

Aizstāvēšanās nebija organizēta dziļumā, kas taktiskā ziņā nav attaisnojams. Katrs ienaidnieka iebrukums GKL var līdzināties caurrāvienam, ja pozicijas dziļumā nav novietoti ieroči, kas iebrukumu uztver un norobežo, tādējādi dodot iespēju rezervēm organizēt prettriecienus resp. pretuzbrukumu. GKL automatiskiem ieročiem bija ierādīti apšaudes sektori un ne flankējoši virzieni, kā to pie izšķirīgas aizstāvēšanās paredzēja latviešu kaujas un lauka dienesta reglaments.

Es stājos pie pozicijas pārorganizēšanas un pāris nedēļās to arī veicu. Tas nepalika nepamanīts vāciešiem. Kādu dienu aprīļa sākumā pie manis ciemojās 40. korpusa komandieris ģen. Hercogs. Tam bija nācis ausīs no brigādes stāba, ka es pārorganizēju un izbūvēju dziļumā savu aizstāvēšanās iecirkni. Divu stundu domu izmaiņā domstarpības izcēlās par automatisko ieroču funkcijām GKL. Pēc manas organizācijas GKL aizstāvēšanai pamatā bija

200 m dziļa nepārtraukta automatisko ieroču flankējoša sprostuguns. Šim nolūkam nozīmētie automatiskie ieroči nedrīkstēja bez nopietnas vajadzības šaut, lai neatklātu savu stāvvietu un nedotu iespēju ienaidnieka artilerijai tos priekšlaicīgi iznīcināt. Dziļumā novietotiem ložmetējiem no papildus pozicijām bija uzdevums uzbrūkošo ienaidnieku apkaļot jau 600 m attālumā. Ģen. Hercogs ieteica šajā 600 līdz 800 m attālumā laist darbā itin visus autombatiskos ieročus. Atvadoties viņš man jautāja, kādu metodi es izvēlēšoties? Atbildēju, ka katrā ziņā to, ar kuŗu es savu izšķirīgās aizstāvēšanās uzdevumu vislabāk varēšu izpildīt. Ģen. Hercogs uz to man novēlēja labas sekmes.

VOLCHOVĀ

Vācu 2. motorizētā SS brigāde jau pie Ļeņingradas bija kļuvusi latviska. Saformēts bija 1. pulks un formēšanā atradās 2. pulks. Lai šiem jaunajiem pulkiem dotu iespēju noorganizēties, tad 40. korpuss 2. brigādi pārvietoja uz īsti pasīvu iecirkni, — uz Volchovu. 1942./43. gada ziemā krievu 2. triecienarmija bija uzbrukusi pāri aizsalušai Volchovai virzienā uz Lugu. Sals bija darījis uzbrukumu šai virzienā iespējamu. 2. triecienarmijas uzdevums bijis atbrīvot mirstošo Ļeņingradu. Vācieši bija 2. triecienarmijas uzbrukumu uztvēruši, apstādinājuši un pretuzbrukumā šo armiju iznīcinājuši. Tomēr neliela tilta gala pozicija Volchovas R krastā D no Čudovo bija noturēta. No vācu puses šo tilta gala poziciju sprostoja 23. gvardes divīzija. Pēc zaudējumu uzpildīšanas šai divīzijai nācās darboties kādā citā rajonā. 2. brigāde to nomainīja, pie kam latviešu pulks mainīja vācu 9. Potsdamas pulku: šī pulka bataljonus attiecīgie 1. pulka bataljoni. Tādā kārtā es nomainīju III bataljonu. Arī šeit, tāpat kā pie Ļeņingradas, aizstāvēšanās pozicija bija bez jebkāda dziļuma. Vācu vienības aizstāvējās stāvoklī, kādā tās atradās pēc uzbrukuma apstāšanās. II btl. pozicija bija pa daļai mežā, pa daļai purvainā pļavā. Vācu aizstāvji bija ierīkojuši t.s. „blendi" — sētu cilvēka augumā, kas sedza no ienaidnieka skata. Gar sētu bija ierīkota šaura guļkoku laipa. Pa to soļoja patruļas starp virszemes ieroču ligzdām. Tās nebija pasargātas no lodēm. Sevišķi naktīs šauts tika nemitīgi. Šaudīšanās abām pusēm bija kļuvusi par hobiju. III btl. stābā strādāja jurists Bērziņš kaprāļa dienesta pakāpē. Viņš labi pārvaldīja vācu valodu un tālab bija stābā diendienā nodarbināts. Vakaros viņš piepildīja kabatas ar patronām un pazuda „štellītē" pie 10. rotas, kur tas šāva un šāva, un rītam austot atgriezās btl. komandpunktā. Arī krievi šāva un dažkārt aiz „blendes" arī mūsējos trāpīja.

III bataljonā izstrādāju apvidus sagatavošanas plānu. „Blendes" vietā bija jāstājas valnim, kas aizsargā pret šauteņu un automatisko ieroču uguni. 250 metros GKL aizmugurē katrai rotai jāizbūvē vismaz divas autom. ieroču ligzdas ar bunkuriem blakus. 12. resp. smagai rotai pēc apvidū nosprausta

Volchovā: 1. pulka III btl. virsnieki. 1. rindā no kr.: kpt. Reinholds, maj. Kociņš, ltn. Gruzis; otrā rindā: kar. Praudiņš, vltn. Reimanis, ltn. Salna; trešā rindā: vltn. Rabenko, ārsts-ltn. Krauklis

plāna jāizbūvē aptures līnija apm. 1 km GKL aizmugurē. Tādā kārtā romantiskā 1943. gada Volchovas vasara pie III btl. pagāja intensīvā darbā.

Kara korrespondentiem bija uzkritis, ka III bataljonā valda laba disciplīna. Bet neviens no viņiem nebija saskatījis šos praktiskos drošības pasākumus, nocietinot aizstāvēšanās poziciju dziļumā. Bez pltn. Veisa šo darbu bija pamanījis arī brigādes komandieris Šuldts un informējis 40. armijas korpusu resp. ģen Hercogu. No korpusa štāba ieradās sapieru virsnieks un apskatīja III btl. kaujai sagatavoto apvidu. Viņš bija ļoti pārsteigts, redzot aptures līnijā 12. rotas automatisko ieroču ligzdas un krūmainā apvidū šaušanas virzienos iztīrītās stigas (12. rotu komandēja kpt. Reinholds). Atvadoties viņš izteica atzinību III bataljonam, piezīmējot, ka tādā veidā nāktos strādāt arī Siegfrieda līnijā rietumos.

Volchovas periodā daudz vērības tika veltīts vīru sagatavošanai kaujai. Kaujas darbības pamatā likām novērošanu un izlūkošanu. Starplauks starp mums un krieviem bija no 100 līdz 300 m. Krievu pusē tas bija mīnēts. Lai darbotos starplaukā, tad vajadzēja vīrus, kas bija pazīstami ar mīnēšanas un atmīnēšanas paņēmieniem. Mūsu vidū bija vairāki latviešu Sapieru pulka instruktori, kas apmācīja rotās atmīnētāju personālu. Šī mīnu rosība noveda arī pie pārgalvībām: vīri ložņāja pa priekšlauku, atmīnēja krievu mīnas un novietoja tās mūsu pozicijas priekšā vietās, kas bija slikti pārskatāmas.

Arī izlūkošana bija jāveic. Apmācībās psīcholoģiski ļoti svarīgs moments ir savas pozicijas atstāšana un došanās starplaukā. To trenējām sākumā uz nelieliem attālumiem, kur zinājām, ka mīnu nav. Pakāpeniski šīs distances tika pagarinātas, lai varētu labi saskatīt ienaidnieka līniju. Šādā pakāpenībā izveidojās tikdaudz potenciālu iebrucēju ienaidnieka pozicijā, ka rūpes sagādāja vīrus noturēt vajadzīgās robežās. Ienaidnieka pozicijā iebrukt pēc rūpīgas izlūkošanas bija viegla, bet bezgala bīstama bija atpakaļ nokļūšana.

Tad nāca izlūkošanas iebrukumi. Es personīgi atcerējos ģen. Radziņa ieteikumu, pakāpeniski karaspēku pieradināt aktīvitātei resp. uzbrukumam. Pamatnoteikums šādām akcijām bija rūpīgi organizēta ugunsaizsardzība. Mūsu izlūki un novērotāji sniedza ziņas par ienaidnieka posteņu izturēšanos un atrašanās vietām. Pamatojoties uz šīm ziņām, tika organizēti izlūkošanas iebrukumi. Vēlreiz jāatkārto, ka ielavīšanos ienaidnieka pozicijā mūsu zēni izdarīja visumā veikli. Bet ja tie tika atklāti, tad krievi iedarbināja automatisko ieroču sprostuguni, kas nozīmēja neizbēgamus zaudējumus mūsu pusē. Lai nodrošinātu iebrucēju atpakaļ nokļūšanu, tad uzzinātie ienaidnieka ieroči bija jāapklusina ar artileriju. Tas prasīja katra iebrukuma rūpīgu sagatavošanu. Iebrukumu izdarīja tikai tur, kur pārliecinoši bija konstatēts ienaidnieka postenis. Iebrukumus izdarīja pēdējās nakts stundās, parasti starp 2 un 3 naktī, kad cilvēki vismiegainākī. Iebrukumus parasti izdarījām bez artileriskas sagatavošanas, jo tad pārsteigums izdevās vislabāk. Pēc grupas pieprasījuma artilerija atklāja uguni pret visām ienaidnieka automatisko ieroču ligzdām, kas varēja apdraudēt iebrucējus. Iebrukuma vietu puslokā ar apm. 150 m radiusu sedza artilerijas uguns (Feuerglocke). Šādā veidā izvesti

6. pulka virsnieki un stāba darbinieki

triecieni sekmējās ar gūstekņu saņemšanu. Psicholoģiskā ziņā pašu vīros sasniedza to, ko ģen. Radziņš savos rakstos bija iztirzājis un ieteicis — pārliecinošu pārākuma sajūtu pār pretinieku. Šī pārākuma sajūta dažkārt noveda pie pārgalvībām: vīri bez vadības ziņas uz savu roku izdarīja iebrukumu. Saprotams, ka te iztrūka nepieciešamais artilerijas atbalsts. Šādā nesagatavotā iebrukumā galu ņēma vltn. Antēns no II btl. III btl. uz savu roku iebrukumu izdarīja kādi desmit 10. rotas labākie instruktori. Pie atraušanās divi no viņiem krita, pārējos ienaidnieka sprostugunī gandrīz visus ievainoja.

Šādā kārtā 1943. gada vasara, pavadīta Volchovas purvos, kļuva par kaujas apmācības periodu īstos kara apstākļos.

3. grāmatas 192. lpp. iespiests uzņēmums ar parakstu: „1943. g. jūlija kaujās iegūts tanks . . ." Jūlijā nekāda darbība ,ko varētu nosaukt par kauju, nav notikusi. III bataljonā bija divi lieliski automontieri — Polks un Ļocāns. Ložņājot pa frontes aizmuguri, tie bija uzgājuši pamestus vieglos tankus. Tie lūdza atbrīvot viņus no dienesta GKL, lai uzietos tankus mēģinātu savest kārtībā. Sekmes bija labas, montieri saveda kārtībā piecus tankus. III bataljona mežainā un krūmiem klātā apvidū šos tankus kā kustīgus ugunspunktus izmantot nevarēja. III bataljons šos 5 tankus kopā ar abiem montieriem un vada komandieri vltn. Ložeņicinu uzdāvināja pulka komandierim pltn. Veisam, jo pulka kreisā spārnā II bataljona aizmugure bija atklāta, tur tos

6. pulka virsnieki. Sēd pltn. Kociņš, pulka kom., stāv no kr. kpt. Sūna — III btl. kom., vltn. Vikmanis — p. adjutants, kpt. Grunte — I btl. kom., pltn. Strauja — II btl. kom. pie Ratnoje ezera 1944. gada jūnijā

6. pulka virsnieku grupa. Priekšā pltn. Kociņš

varēja sekmīgāk izmantot. Bez šiem 5 vieglajiem tankiem Polks ar Ļocānu saveda lietošanas kārtībā vēl 2 smagos tankus. Lielā svara dēļ uz guļkoku ceļiem tos izmantot nevarēja, tos izmantoja kā šķēpeļu un un ložu drošus bunkurus. Viens no šiem smagajiem tankiem atradās pie purva dzelzceļa stacijas Stern un otrs pulka I bataljona aizmugurē. Pēdējo nezināmas personas sabojāja, sametot tanī rokas granātas.

III bataljonā bija vēl kāds varens amatnieks — kalējs, kuŗa vārdu vairs neatceros. Tas vilka no purva ārā krievu prettanku lielgabalu lafetes un uz tām uzbūvēja virsdaļas, kas kļuva par vienjūga ievainoto transporta ratiem tieši lieliskās amortizācijas dēļ. Arī ēdiena piegādei uz šīm lafetēm kalējs sagatavoja ratus, kas viegli šūpojās un nekratīja, braucot pa guļkoku ceļiem.

SEPTEMBŖA KAUJA

Šīs kaujas iniciātors bija 1. pulka komandieris pltn. Veiss. Viņa nodoms bija uzlabot poziciju salaidnē starp pulka I un II bataljonu. Apvidus 1. pulka iecirknī visumā bija līdzens, tomēr pieminētā vietā bija neliels kāpums uz ienaidnieka pusi, tā kā divu rotu iecirknī apšaudes lauks nebija dziļāks par 50 metriem, lai gan pastāv reglamentēta prasība aizstāvoties pēc 200 m dziļa apšaudes lauka. Tanī vietā, kur no mūsu puses varēja saskatīt nelielā kāpumā skaustu, atradās krievu ierakumi. Savus 400 m uz D no iebrukuma vietas atradās t.s. Russenhügel, neliels paugurs krievu pusē, kas sedza krievu aizmuguri līdz apm. 1 km attālam mežam un deva labas novērošanas iespējas, kā arī labas flankējošas uguns iespējas pret mūsu II bataljonu. Lai uzbrukumā nebūtu jātērē daudz spēku, tad pltn. Veiss bija nolēmis Russenhügel neieslēgt uzbrukuma mērķī. Tā, protams, bija smaga taktiska kļūda: jaunieņemtajā apvidū radās pilnīgi atklāts flanks ienaidnieka novērošanai un ugunij. Pltn. Veiss pirms šī uzbrukuma kādā apspriedē ar bataljonu komandieriem deklarēja, ka šis uzbrukums ir viņa personīgs pasākums. Viņš gribot pierādīt, ka latvieši protot nevien aizstāvēties, bet arī uzbrukt. Veiss izteica pārliecību, ka uzbrukums izdosies viegli, zinot, ka krievu ierakumi dienas laikā pustukši. Man palika neatvairāms iespaids, ka Veiss kā pulka komandieris grib parādīt savu iniciātīvu, jo citādi izlūkošanas iebrukumus organizēja attiecīgā bataljona komandieri.

2. septembrī 1. pulka 3. un 7. rotas pēc īsas, bet sekmīgas artileriskās sagatavošanas iebruka krievu ierakumā. Diena pagāja mierīgi, un likās, ka krievi ar šo visumā nenozīmīgo zaudējumu ir samierinājušies. Bet tad 3. septembrī 1. pulka visā taktiskā dziļumā sprāga krievu granātas. Pēc tam sekoja krievu kājnieku trieciens un iebrukums. Tam uz pēdām sekoja 1. pulka prettrieciens. Un tā triecieni un prettriecieni visspēcīgākās artilerijas uguns atbalstīti mainījās līdz 9. septembrim, kad krievu pretuzbrukumu spars izsīka. Krieviem lielu pakalpojumu sniedza Russenhügel, aiz kuŗa tie

6. pulka kaŗavīru apbalvošana. Uzrunā pulka kom. pltn. Kociņš. Labajā pusē 19. divīzijas kom. ģen. Strekenbachs

pulcējās un pasāka prettriecienus. Deviņu dienu kaujā noasiņoja 1. un 2. pulka I un II bataljoni. Bez tiem prettriecienos ņēma dalību vairāki vācu bataljoni. 10. septembrī abu pulku III bataljoni tika pievilkti kaujas iecirkņa tiešā aizmugurē. Krievu pretdarbība izpalika un 1. pulka III bataljons atgriezās savā labi sagatavotā iepriekšējā aizstāvēšanās iecirknī.

Visa šī spēkošanās var likties bez jēgas un vajadzības, jo kilometru gaŗais grāvis, kuŗa dēļ deviņas dienas abas puses izmisīgi kāvās, visumā bija bez izšķirīgas nozīmes kā mums, tā krieviem. Veisam šis uzbrukums bija detaļa kaujas apmācības norisē, gan ar propagandas piegaršu.

Kā tas bija pie krieviem? Izskaidrojums nāca krietni vēlāk. 1943. gada 30. novembŗa naktī krievu trieciengrupa iebruka 1. pulka 9. rotas iecirknī. 9. rotas vīri krievus no rotas pozicijas izsita un vajājot tos starplaukā, saņēma gūstā kādu galvā ievainotu krievu leitnantu. Starplauks šinī vietā bija nepārskatāms, kā jau mežā. Artilerijas uguns daudzus kokus bija nolauzusi un sašķaidījusi. Bez tam tur bija bumbu krāteri un neskaitāmas šāviņu bedres. 9. rotas vīri krievu leitnantu atrada kādā ūdens pilnā granātas bedrē, ko bija apsedzis sniegs, jo dienā bija viegli snidzis. Krievu patruļas vīri ievainotajam leitnantam bija novilkuši svārkus un iegrūduši pēc tam ūdens pilnajā bedrē. Pateicoties tam, ka bedre nebija dziļa, leitnants varējis galvu

Pltn. Kociņš un maj. Stīpnieks 1976. gada rudenī, Minsterē

noturēt virs ūdens un nav noslīcis. Krievu leitnantu aiznesa 9. rotas kom. bunkurā. Ar lielu steigu es ierados tur, bet krievs nebija nopratināms. Ieradās brigādes pārsienāmā punkta sanitāraís vāģis ar ārstu. Tie krievu pārņēma savā rīcībā. Pēc tam, kad ārsts Marovskis bija izdarījis galvas operāciju, krievs visumā ātri bija atžirdzis un varēja izteikties. Krievi visu vasaru gaidījuši vācu uzbrukumu pret krievu tilta gala poziciju. Daudzas krievu kaŗaspēles nodarbojušās ar pretdarbības atrisināšanu. Krievi pieņēmuši, ka mūsu 1. p. pasāktais 2. septembŗa trieciens bijis sākums vispārējam uzbrukumam pret viņu tilta gala poziciju. Tālab tik neatlaidīgi vesti pretuzbrukumi, lai kauju izcīnītu tanī vietā, kur tā sākusies. Ar prettriecieniem tie bija nolēmuši nolietot mūsu itkā dziļākam uzbrukumam sagatavotās rezerves, lai līdz ar to izsīkšanu fronte paliktu uz vietas.

Krievu nežēlību un nevērību pret saviem ievainotiem biedriem raksturo šinī pārskatā pieminētais epizods.

Pirmā — 1943. g. 30. novembrī Volchovā atejot uz savu aizstēšanās poziciju, krievu patruļa iegrūž ūdens bedrē savu ievainoto leitnantu, novelkot tam pat svārkus;

Otra — 1944. g. augustā Tirzas pozicijā pēc neveiksmīgā uzbrukuma ltn. Ziemeļa rotai, krievi nerūpējās par saviem daudzajiem ievainotiem mūsu priekšlaukā, liekot tiem noasiņot. Krievu ievainotie rāpās mūsu ierakumos un

mums bija jāorganizē tiem sanitārā palīdzība, evakuējot tos uz mūsu pārsienāmiem punktiem un divīzijas lazareti;

Trešā — 1944. g. 25. decembrī Ziemassvētku kauju laikā pēc 6. pulka atiešanas krievi sūtīja savus kareivjus bez mitēšanas mūsu mīnu laukos, ciešot briesmīgus zaudējumus.

NOSLĒGUMS

Sākot ar 1940. gadu divu lielvaru — krievu un vācu — karapulki gāja pāri mūsu zemei. Hitlera izpratnē mūsu valsts bija „Dreckstaat an der Ostsee"; Staļinam tā bija territorija, kas deva iespēju kļūt pie izdevīgām ostām. Katrs no tiem patvaļīgi ieveda savu iekārtu. Katrs no tiem to motivēja ar saviem argumentiem — Hitlera puse ar nodomu radīt „jaunu Eiropu" ģermāņu kungu vadībā; Staļins priecājās par katru jaunu padomju pavalsti. Abi tie mobilizēja latviešus savu „pārākuma mērķu" sasniegšanai. Bet tie nebija latviešu mērķi. Kā mazai tautai tai bija jānes traģiskais liktenis: kara beigu periodā daļai latviešu jākaro vācu, daļai krievu pusē — vienam pret otru. Latviešu izturēšanos šinī drausmīgā notikumu juceklī raksturo jau iepriekš aprakstītās divi epizodes: pirmā — 1944. g. 3. novembrī krievu iebrukuma laikā pie 6. pulka I bataljona kāds krievu soda bataljona rēzeknietis glābj kāda leģionāra dzīvību, pēc tam tie ņem viens otru gūstā bez duršanas vai šaušanas; otra — 1944. g. Ziemassvētku pievakarē 2. art. pulka 8. baterijas sakarnieki soļo pāri Dirbu čikstei, jo baterija pēc krievu iebrukuma tiek atvilkta dziļāk aizmugurē. Šinī ceļā viņi uzduras sarkanās 43. div. latviešu grupai un uzsauc tiem: „Rruki verch!" Sarkanie karotāji atbild mierīgi: „Paliekat mierā, zēni! Mēs nešāvām uz jums, nešaujat jūs uz mums!" Tur satikās latvju vīri, kas šinī brīdī jutās neatkarīgās Latvijas kaimiņi, un nekādā ziņā nacionālsociālisma vai komūnisma izplatītāji.

1. März 1945

Auszug aus der Kommandeurstellenbesetzungsliste (Stand 31.3.1945), herausgegeben vom Personalhauptamt—Personalamt der Waffen-SS Amt VIII/I

2. Blatt 52/53: *19 Waffen-Gren. Division der SS (lett. Nr. 2)*

Kommandeur	Gruf.u.Gen.lt. d. Waffen-SS Streckenbach Bruno
Ia	Stubaf. Koop Hans
Ib	Hstuf.d.R. Hermann Walther
Ic	Hstuf. Funk Hans
IIa	Hstuf. Martins Günther
W.Gren.Rgt.42 (lett. Nr. 1.) „Valdemar Veiss"	
Kdr. Ostubaf.	Galdins Nikolajs
I Btl. W.Hstuf.	Seibelis Georgs
II Btl. W.Stubaf.	Reinholds Voldemars
Waffen-Grenadier-Rgt-43 (lett. Nr. 2.) „Hinrich Schuldt"	
Kdr. Staf.	Osis Roberts
i.V. Stubaf.	Reinholds Voldemars
I Btl. Hstuf.	Bumbieris Zanis
II Btl. Stubaf.	Ruks Janis
Waffen.Gr.Rgt. 44 ((lett. Nr. 6.)	
Kdr. W.Ostubaf.	Kocins Rudolfs
i.V. W.Stubaf.	Praudins Gustavs
I Btl. W.Stubaf.	Praudins Gustavs
i.V. W.Hstuf.	Kvalbergs Peteris
II Btl. W.Stubaf.	Zalitis Arvids
Füsilier-Btl. 19	
Kdr. W.Stubaf.	Laumanis Ernests
W.Art.Rgt. 19	
Kdr. Ostubaf.	Gravelis Voldemars
I Abt. W.Hstuf.	Jaunsils Janis
II Abt. W.Stubaf.	Insbergs Kristaps
III Abt. W.Stubaf.	Ozols Jānis
Nachr.Abt.	
Stubaf.	Gosepath Heinz
Felders. Btl.	
Kdr. W.Ostuf.	Junkers Roberts
Pz.Jg.Abt.	
Kdr. W.Stubaf.	Akmenkalejs Otto
Pi.-Btl.	
Kdr. W.Ostubaf.	Taube Georgs

Pielikums Nr. 2.

LETT SS-AUSB. U. ERS. EINHEITEN 15. Mitau, den 26. juli 1944.

An

Kommandeur II./SS. Gren. Ausb. Ggt. 15

Nachrichtlich an: Kommandeud III/SS-Gren.Ausb.Rgt. 15

Alarm-Kompanie des Stabes/Lett.SS-A.u.K.Einh.
SS-Nachrichten-Ausb.Kp. 15.
13/I.G. SS-Gren-Ausb.Kp. 15.

1) 2 feindliche Panzer haben sich auf der Strasse Mitau-Schaulen etwa 20 km nördlich Schaulen mit Infanterie festgesetzt.
2) Kampfgrupe Bredow hat den Auftrag, die feindlichen Panzer zu vernichten, die Strasse Mitau-Schaulen freizumachen und freizuhalten.
3) Dazu werden eingesetzt:
   Stab II/Alarm.Btl.
   2. Alarm-Kompanie
   5. Alarm-Kompanie
   11. Alarm-Kompanie
   3. Alarm-Kompanie
   Alarm Kompanie des Stabes/Lett. SS-A.u.E. Einh. 15.
4) Führer II Alarm Btl.: Leg. Hstuf. Kunkulis hat bereits 15,15 Uhr Befehl erhalten mit den erstgenanten 3 Kompanien über Joniskis nach Schaulen anzutreten. 3. Alarm-Kompanie wird durch zugeführte Lkw's in Auce verlastet und dem Btl. nachgeführt.
5) Alarm-Kompanie des Brig.-Stabs wird in Mitau verlastet und dem Btl. nachgeführt.
   Nach. A-Ep. verlastet in Mitau sämtlichen einsatzfähiges Nachrichtenmaterial mit dem dazugehörigen Personal und wird nach Strassenkreuzung Elley vorgeführt. 13. Kp. fährt sofort nach Strassenkreuzung Elley und erhält dort weitere Befehle.
6) Weitere Kampfeinheiten werden aus Riga nachgeführt und haben entsprechenden Marschbefehl von Höh-SS-u.Pol. Führer erhalten.
7) Die Ärzte des II Btl. marchieren mit dem II Alarm-Btl. Die Ärzte des III Btl. werden mit Pkw nach Strassenkreuzung Elley geführt und erwarten dort weitere Befehle.
8) Munition: Erstausstattung ist voll ausgegeben.
9) Bin bis 20.00 Uhr in Mitau, von da an an Strassenkreuzung Elley. Dorthin alle Meldungen.

SS-Standartenführer
u. Kommandeur.

Pielikums Nr. 3.
Gef. Std. Kalnciema Str. 142 F,
den 30.7.44.

KAMPFGRUPPE RIGA NW
UNTERABSCHNITT B
Op. Nr. 1/44 geh.

Geheim!

Befehl Nr. 1 zur Verteidigung.

1) Schwächere **feindliche** Infanterieangriffe südwestlich Mitau im Laufe des Tages abgeschlagen. Westlich Mitau schwächere Feindkräfte, anscheinend Banden.

2) Alarm Abschnitt Riga-Nordwest hält die befohlene Stellung gegen jeden Feindangriff. Innerhalb des Al-Abschn.NW ist ein **Unterabschnitt B** unter meiner Führung gebildet. Rechts von uns Unterabschnitt A, links — Einheiten der Wehrmacht vom Abschnitt Riga SW. Fliegerhorst Skulte von Fliegern besetzt. Truppen der Wehrmacht halten die vorgeschobene Stellung Mitau.

3) **Sicherungs-** zugleich **Aufklärungsgrenzen** (Karte 1:25000): **Rechts:** Tuckumen Eisenbahn (anschl.);
Links: Strasse Riga—Skulte—Kalnciems (Kalnciems Str.) einschlieslich.

4) HKL — (Karte 1:25.000): Ostrand Radrennbahn—13. Strasse—Strassengabel Kalnciema iela u. Zolitudes iela — wie näher im Gelände eingewiesen.

5) **Kräfteverteilung:**

A. **Infanterie:**

a) **rechter Abschnitt:**
SS-Ostuf. Pieper: Bäckerei- u. Schlächtereikp./SS-Ai. Btl. 19, Stärke 1/20/130, Tross 0/4/10.
Gef.Std.: Apusenstrasse 61, Ruf. 44279.
Grenzen des Abschnittes: **rechts:** rechte Abschnittsgrenze, **links:** Kandavas iela—Zebrenes iela ausschl., wie im Gelände näher eingewiesen.

b) **Stüzpunkt Brauerei:**
SS-Hstuf. Baumgartner: Kfz. Werkstattkomp./VI. SS-Frw. AK. Stärke 2/8/33, zugeteilte 1/5/16, nebst 0/0/18 Hiwi. (Zugeteilt: Sammelzug). Gef. Std.: Brauerei.
Grenzen des Abschnitts: rechts: Kandavas iela — Zebrenes iela einschl., links: Stendes iela — Strassenkreuzung Kandavas iela — Zolitudes iela, wie im Gelände näher eingewiesen.

c) **Linker Abschnitt:**
Leg.-Ustuf Licis: Wachkompanie bei Bdw-SS Ostland.
Stärke 2/11/97.
Gef. Std.: Champeters-Str. 135.
Grenze des Abschnittes: rechts: linke Grenze des Abschnittes Brauerei, links: Kalnciema Str. einschl.

B **Artilerie:**

a) Pakzug SS-Hscha Ricl.
Stärke 0/5/55. 5 cm Pak deutsch — 3; 4,5 cm Pak russ. —1.

Gef. Std.: Strassengabel Kalnciema und Zolitudes Str. Schiesenhauptrichtung Kalnciema Str., Nebenrichtung Zolitudes iela.

b) Leg.-Hstuf. Jēgers, Flakbtr./Ers. Brig. 15.
Stärke 6/41/158. Flak 2 cm — 3; Pak 5 cm — 2.
Gef. Std.: Gef.Std.d. Unterabschnittes B.
Schiesshauptrichtung: Flugplatz Skulte, Nebenrichtung: wie im Gelände eingewiesen.

c) **Reservekompanie:**
Leg.-Hstuf. Mitenbergs wird mit der Aufstellung einer Reserve-Kp. betraut. Gef. Std. Kalnciema Str. 142, F, Ruf 41967. Der Kp. wird zunächst Zug der 2. Stammkp./Ers.Brig. 15 unter Leg.-Ustuf. Preiss, Stärke 1/15/36, zugewiesen. Aufgabe: eingebrochene Gegner zu werfen und zu vernichten.

6) **Kampfauftrag:**
Feind ist bei Annäherung unter Ausnutzung aller Sperrmöglichkeiten aufzuhalten. Die HKL ist bis zum letzten Mann zu halten. Die ausgeschiedenen Reserven haben den eingedrungenen Feind in sofortigen Gegenstoss zurückzuwerfen und zu vernichten. Etwa eingeschlossene Teile haben sich rundum zu verteidigen und zu halten. Auf engste Verbindung mit dem Nachbar ist besonders zu achten.
Die in den Stellungen eingesetzten MG müssen, soweit sie mit Fliegerdreibein und Kreiskorn ausgestattet sind, neben der Erdabwehr auch zum Bekämpfen von Flieger-Tiefangriffen einsatzbereit sein. Keine Munitionsverschwendung. Sshiessverfahren gem. Merkbalt „Fliegerabwehr aller Truppen mit MG und Gewehr", Merkblatt 18 b/36.

7) **Der Stellungsbau** ist mit allen Mitteln zu vervollständigen. Es kommt darauf an, dass die Tiefe der HKL ausgebaut wird. Auf flankierende Wirkung der MG Stellungen ist noch mehr Wert zu legen, als bisher. Schussfeld ist überall dort, wo noch nicht geschehen, rücksichtslos freizumachen.

8) **Örtliche Sicherung:**
Auf die Notwendigkeit einer örtlichen Sicherung gegen durchgesickerte Bandenkräfte und einzeln vorgekommenen Feind wird hingewiesen. Auch mit Fallschirmjäger ist zu rechnen. Komp. Stäbe nächtigen inmitten ihrer Truppe, jedermann die Waffe griffbereit. Sicherungsstreifen müssen Tag und Nacht tätig sein.

9) **Nachrichtenverbindungen:**
Jeder Brt-Chef sowie jeder Kp.-Führer stellt einen Melder bei dem Gef. Std. des Unterabschnittes, möglicht auf Fahrrad. Fehlendes Fahrräder sind auf der Stelle unter Aufstellung von Empfangsbescheinigung zu requirieren. Nach Möglichkeit ist der Stadtfernsprechnetz zu benutzen.

10) An Stelle der bisher befohlenen **Leuchtzeichen** tritt mit Wirkung vom 30.7.44. 12.00 Uhr folgende Regelung in Kraft:

weiss : hier sind wir,
grün : Feuer vorverlegen,
rot : Feind greift an.

11) **Munitionslager** des Unterabschnittes Apusenstrasse, in der Nähe des Haupt-Gef. Std. des Unterabschnittes B.

12) **Verbandsplatz** unter Führung von Leg.-Ustuf. Dr-Blumbergs — Champetre Str.

13) **Versorgung:** wird besonders geregelt.

14) **Meldungen:**
Dem Unterabschnitt B sind täglich um 05.30 un 17.00 Uhr folgende Meldungen zu erstatten:
a) Gefechtsstärken, gegliedert nach Offz/Uffz./Mann abgesonderte Zahlen über Hiwi und Arbeitskräfte,
b) Ausfall durch Krankheiten,
c) Waffenbestandsmeldungen (soweit Waffen nicht deutscher Herkunft sind, ist das Herkunftsland anzuge),
d) Munitionsbestandsmeldungen (aufgeschlüsselt nach Herkunftsländer),
e) Kraftfahrzeugbestand.

15) **Gefechtstände:**
Unterabschnitt B: Apusenstrasse 32, Ruf 43190.
Vorgeschobener Gef.-Std.: Kalnciema Starsse 142 F, Ruf 41967.

Veckalnins
Leg. Obersturmbannführer
und Kommandant

Pielikums Nr. 4.

VERTEIDIGUNGSABSCHNITT RIGA NW St.Qu. 3.9.1944
(Kampfgruppe Krukenberg)

T A G E S B E F E H L

Im Zuge der Neugliederung des Verteigungsabschnittes Riga NW kommt der Stab des Leg. Obersturmbannführers Veckalnins mit dem heutigen Tage in Fortfall.

Vom ersten Tage des Einsatzes der Kampfgruppe ab hat Leg. Obersturmbannführer Veckalnins, gestüzt auf seine grossen soldatischen Erfahrungen, hervorragend am Aufbau der Rigaer Abwehrfront mitgearbeitet. Von früh bis spät unterwegs verstand er es, die ihm unterstellten Bataillone so anzusetzen und zu führen, dass die Kampfanlagen seines unterabschnitts taktisch und technisch als vorbildlich zu bezeichnen sind.

Ich spreche Leg. Obersturmbannfürer Veckalnins für seinen unermüdlichen Einsatz meinen besonderen Dank aus und wünsche ihm eine neue Verwendung, die seinen hohen Fähigkeiten entspricht!

(Krukenberg)
SS-Oberführer

Pielikums Nr. 6.

DER KOMMANDIERENDE GENERAL
VI SS-Freiwilligen-Korps

K.Gef.St., den 9.3.1945.

Noraksts.

An den Kommandeur der
19. Waffen-Gren. Div. d. SS (lett. Nr. 2).

Als Kommandierender General des VI. SS-Freiw. A.K. trage ich die Verantwortung über Leben und Zukunft der lettischen Divisionen der SS. Es erscheint mir daher in der augenblicklichen Lage geboten, folgende Massnahmen für die nächste Zeit zu treffen:

1) Die Erhaltung der Kampfkraft der lettischen Divisionen ist wichtiges Gebot der Stunde. Dazu ist notwendig, in enger Verbindung mit dem Nationalkommitee in Lettland, dem Höheren SS-und Pol. Fhr. und dem VI. SS-Freiw.A.K. der Ersatzfrage und Erziehung des Ersatzes besondere Aufmerksamkeit zu schenken.

2) Diese Verbindung zwischen den Dienststellen bedarf einer Persönlichkeit von besonderen militärischen Fähigkeiten und politischer Umsicht. Um einer gedeichlichen Arbeit zum Erfolg zu verhelfen, muss diese Persönlichkeit aus der 19. Div. stammen, da diese gegenüber vielen Schwierigkeiten der meisten Unterstützung bedarf.

3) Ich bestimme dafür den Standartenführer Osis.

Wenn auch die Division damit einen besonders bewährten Rgt.-Kommandeur verliert, so erscheint mir doch die Aufgabe so wichtig, dass ich dieses Opfer von der Division fordern muss zum Besten der Sache. Er wird nach Können und Einfühlungsvermögen am ehesten Herr dieses Auftrages werden.

4) Standartenführer Osis wird als

„Beauftragter des letttischen Ersatzwesens des VI.SS-Freiw. A.K. in Lettland"

dem Gen.Kdo unmitelbar unterstellt und tritt zum Stabe des lettischen Freiheitskommitees in Libau. Bis zu dessen Eintreffen in Libau zum Stabe des Höh.SS- u.Pol.Fhr.

5) Sein Aufgabengebiet über militärische Vorschulung, Ersatzwesen, Einberufung, Aufbau und Gliederung der Ersatztruppenteile in Lettland, Zuweisung zu Ersatztruppenteilen, Ausbildung, Versorgung nicht mehr k.v.-fähig Soldaten wird in unmitelbaren Einvernehmen mit dem lettischen Freiheitskommittee und dem Höh.SS- u. Pol.Fhr. in Form einer Dienstanweisung festzulegen und dann dem Gen.-Kdo. zur Mitprüfung vorzulegen sein.

6) Standartenführer Osis ist umgehend zum Generalkommando in Marsch zu setzen.

gez. K r ü g e r
SS-Obergruppenführer u.
General des Waffen SS

LABOJUMI UN PAPILDINĀJUMI 4. GRĀMATAI

Kapr. A. Ķeksis:

„Lett.Freiw.Pol.Rgt. Riga" latviski saucās „Latviešu brīvprātīgo policijas pulks — Rīga" (sk. 4. grāmatas 332. lpp.).

Kar. J. Frišvalds:

„4. grāmatas 29. lpp. ir kļūda, jo kpt. Pommers komandēja 32. p. 14. rotu, nevis 13. rotu kā minēts. Arī notikuma apraksts atbilst 14. rotai.

Pēc kpt. Pommera izkrišanas no ierindas, izcēlās pānika, jo ½ stundas laikā ievainoja gandrīz visus rotas instruktorus. Vadu komandieri — instruktori šai laikā atradās aizmugurē pie trosa. Seržs. Kurzemnieks, galvenokārt ar 1. vadu, glāba stāvokli, izrādot izcilu varonību, par ko saņēma 2. šķiras Dzelzs krustu.

Pēc 171. lpp. minētā var secināt, ka marta kaujas iesākušās 15. martā (pie augstienes 93,4). Patiesībā tās sākās 16. marta rītā, kā tas tālāk pareizi ir minēts 192. lpp.

Tāpat 171. lpp. „otrā dienā . . .", kad minēts uzbrukums plkst. 17.00 ar štukasu atbalstu, jābūt 17. marts, nevis 16. kā minēts.

Maj. Augstkalns:

„24. lpp. 3. Rt. (vltn. Jaunkalns) vietā jābūt vltn. Jauntirāns.

152. lpp. ltn. Dr. Puriņa vietā jābūt pltn. Dr. Puriņš. Tas pats arī personu rādītājā.

192. lpp. teikts, ka 15. fizilieru btl. pārgājis Sorotas upi pie ietekas Veļikajā 15. februārī. 15. februārī fizilieru btl. atradās Redjas upes pozicijās, no kuŗām atkāpšanās sākās tikai naktī no 20. uz 21. februāri."

Plkv. Lobe:

„Izsaku izbrīnu, ka par 19. divīzijas kaujām, kas minētas vācu armijas virspavēlniecības ziņojumos 29.2.44., 11.3.44., 27.3.44. un 29.3.44. nekas nav minēts 4. grāmatā."

Te jāpiezīmē, ka redaktoru rīcībā par tām trūka tuvāka informācija.

Vltn. R. Blūmentāls raksta:

„IV grāmatas 45. lpp. minēts uzņēmumā vltn. Blūmentāls. Tā ir kļūda, jo biju vienīgais Blūmentāls plkv. Januma pulkā, bet tas neesmu es."

PERSONU RĀDĪTĀJS

Aigars, aizsargs 98
Akmeņkalējs, kpt. 25, 117, 275
Ancāns, vltn. 7, 137, 139, 140, 155
Andersons, ģenerālsekr. 200, 202, 204, 205, 209, 210, 211, 213 216, 218
Ansons, v.v. 131, 142, 155, 156
Ansons, mežzinis 105
Antēns, vltn. 268
Apinis, Dr. 255
Apkalns, kpt. 229
Arness, kpt. 228
Arlt, Ostubaf. 215, 216, 217
Aschenauer, Dr. 219
Atvars, ltn. 128
Augstkalns, maj. 251, 255, 281
Ausala Margarita 6
Avotiņš, pltn. 229
Ābele, virsserž. 255
Ābele, dkar. 213
Āboliņš Žanis, vltn. 96
Ādamsons, kpt. 29, 142, 149, 189
Āzis, v.v. 121, 243

Balodis, vltn. 99
Baltmanis, vltn. 230
Bambers, vltn. 98
Bagramjans, ģen. 15, 18, 19, 72, 130
Bangerskis, ģen. 58, 62, 63, 64, 192, 196, 197, 201, 207, 211, 214, 215, 216, 217, 218, 245, 246, 248, 249, 251, 252
Bankavs, v.v. 67
Baumanis, vltn. 80, 89, 238, 244, 255
Baumanis, ltn. 141
Baumgartner, kpt. 277
Beišāns, kpt. 80, 81, 99, 203, 204, 206, 212, 213
Beks, ltn. 6, 64, 66
Bergs, kpt. 100
Berger, ģen. 215, 217, 255
Beķeris, kpt. 228
Bērziņš, A. J., vltn. 7, 61, 144
Bērziņš, ltn. 6.grāp. 121
Bērziņš Alfrēds, ministrs 260
Bērziņš, kpr. 265
Birzietis, kpt. 202, 227
Berendt, ģen. 198, 199, 201, 214. 217, 219
Birzulis, pltn. 42, 117, 118, 119
Biters A., ltn. 26, 35, 36, 37, 150, 151
Blumbegs, ārsts-ltn. 279
Blūms, ltn. 49 7
Brantkalns, ģen. 155
Burchardt, Ostubaf. 217
Brigaders, kpt. 117, 118
Brige, plkv. 239
Brandt, Dr. 214
Bredow staf. 71, 72, 73, 78, 79, 80, 85, 275
Broks, kpt. 88
Bode, kpt. 93
Bukāns, ltn. 95, 96
Bukums,ltn. 36, 37
Bulle, inž. 212
Bumbēris, ltn./kpt. 46, 117, 134, 140, 275 7
Burkchard, Hstuf. 221, 232
Busch, feldmaršals 18
Butkus, ltn./kpt. 35, 38, 46, 47, 64

Caune, dkar. 4, 66
Caunītis, O., kpt. 7, 73, 231
Čakstiņš, ltn. 86
Celmiņš, v.v. 243
Celms, v.v. 94
Čerčils Vinstons, 14
Černahovskis, ģen. 15, 18
Cībants, kpt. 81, 82, 84, 85, 86 88

Cimurs, vltn. 37
Cīrulis, pol. kpt. 112
Cīrainis, ltn. 227

Dābols, Alb. 218
Dambekalns 103, 104
Dambrāns, kpr. 103
Dankers, ģen. 206, 216, 217
Dardzāns, ltn. 139
Debesi, plkv. 74, 76, 84
Demme, Dr. 200
Detlavs, ltn. 102
Djilas Milovan 256, 257
Dmitrov, ģen. 150
Doble, kpt. 86
Dolfijs, kpt. 89
Dönitz, adm. 210, 211, 220
Durnham J., publicists 11
Dzenītis, pltn. 206

Eglājs, vltn. 139, 155
Eglītis, kpt. 80, 88
Elic, Dr. 214

Feldmanis, kuģu kpt. 211, 213
Findeisen 230, 245, 251
Flugbeil, ģen. 74, 89
Foige, kpt. 80, 82, 88
Freimanis, pltn. 196, 253
Freivalds, publicists 207
Frīdenbergs, v.v. 100
Friesner, ģen. 19, 20
Fricsons, kpt. 228
Frišvalds, kar. 281
Fuchs, Oberf. 188, 189, 190, 203, 204
Fuller, ģen. 12, 14, 15
Funk, Hstuf. 275

Gaigals, ltn. 64, 139, 155
Gailītis, ltn. 139
Galdiņš, maj./pltn. 23, 24, 59, 61, 67, 117, 195, 196, 222, 226, 244, 275
Gathe, Stbaf. 71
Gils, šaferis 103, 104
Ginters, pltn. 211
Gosepth, Stubaf. 25, 275
Govorov, ģen. 15, 21
Grasis, kpt. 74, 81, 84, 85, 88
Graudums, v.v. 174
Graumanis, vltn. 81, 89
Grāvelis, majj/pltn. 24, 117, 178, 222, 226, 243, 244, 275
Grigulis, vltn. 227
Grunte, kpt. 269
Gruzis, ltn. 266
Guderian, ģen. 20, 124, 169, 220
Gusevs, pltn. 25, 118, 222, 226
Gūtmanis, ltn. 64, 66

Hahse, plkv. 103, 105
Hansen, Gebietskommisar 246, 247
Hartvig, kpt. 226
Herrmann, Hstuf. 275
Herzog, ģen. 264, 265, 267
Hilpert, ģen. 59, 169, 209, 210
Hincenbergs, v.v. 159
Hirtes, Staf. 102
Hitler Adolf 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 124, 169, 196, 203, 207, 208, 217, 220, 256, 257, 258, 259, 260, 263, 273
Homka, ltn. 7, 37, 53, 65, 122

Ijabs, ltn. 25, 226
Immurs, vltn. 93
Insbergs, maj. 117, 135, 152, 275

Jankavs, kpt. 205
Jansons, pltn./plkv. 71, 112, 118, 162, 241, 242, 249
Jansons, Dr. 255
Jaunkalns, vltn. 281
Jaunsils, kpt. 117, 134, 275
Jauntirans, vltn. 281
Jeckeln, Gruf. 64, 187, 188, 189, 190, 242, 243, 248

Jēgers, ltn. 278
Jeremenko, ģen. 15, 19, 130, 150, 152
Jumis, kpt. 204
Junkers, vltn. 275
Juraidis, vltn. 264
Jurko, pltn. 72, 83, 84, 94

Kallītis, ltn. 38
Kalnājs, vltn. 26, 35, 41
Kalniņš, ltn. 227
Kalniņš, v.v. 82, 87
Kamaldnieks, kpt. 102
Karelis, ltn. 55, 57, 120
Kārkliņš, ārsts-ltn. 95
Katiševs, pltn. 117, 134, 196
Keitel, feldmaršals 217
Keller, ģen. 77
Klāsons, ltn. 53
Kļaviņš, kpt. 229, 251
Kleffel, ģen. 109, 114, 115, 116
Klāvsons, ltn. 95
Kleinbergs, pltn. 205
Kleist, Dr. 216, 217
Kliesmets 253
Knoblauch, Ogruf. 247, 249
Kociņš,7 pltn. 9, 23, 24, 59, 117, 127, 133, 134, 141, 156, 157, 159, 187, 196, 206, 232, 244, 264, 266, 269, 271, 272, 275
Kolman, Dr. 260
Konrads, kpt. 89, 93
Koņev, maršals 15
Koop, Stbaf. 59, 221, 222, 243, 275
Kovtuņenko, ltn. 29, 129
Krasts, kpt. 7, 137, 139, 140, 155, 232
Krauklis, ārsts-ltn. 37, 266
Kroders, redaktors 212
Krüger, Ogruf. 39, 122, 133, 134, 195, 196, 197, 206, 210, 219, 222, 223, 240, 241, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 280
Krukenberg 106, 108, 112, 116, 246, 279
Krūpēns, ltn. 35, 37, 38
Krūze, kpt. 89
Krūmiņš, rt.kom. 227
Kunkulis, kpt. 76, 80, 81, 275
Kurelis, ģen. 188, 189, 190, 191, 194, 242
Ķikuts, kpt. 117, 118, 219, 227
Ķirsis, agr. 206
Ķīsis, kpt. 118, 136, 163, 164

Lakstīgala, ltn. 54
Lampa, vltn. 81, 89
Lapiņš, kpt. 228
Lasmanis, plkv. 190, 205, 210, 211, 219, 251
Lauks, vltn./kpt. 28, 224, 264
Laumanis, maj. 24, 27, 28, 35, 45, 46, 117, 119, 120, 155, 156, 158, 171, 174, 196, 222, 226, 244, 275
Leimanis, vltn. 51, 120
Ļeņins 11, 13
Leons, vltn. 93
Letled, maj. 230
Līcis, ltn. 277
Līdacis, ltn. 93
Līdums, kpt. 103, 104, 139, 164
Liepiņš, vltn. 78, 79
Liniņš, kpt./maj. 32, 117, 134
Lobe, plkv. 7, 8, 23, 24, 28, 187, 194, 195, 239, 242, 281
Ļocāns, kar. 268, 270
Ložeņicins, vltn. 268
Lucis, vltn. 108
Lukins, kpt. 223
Ludriksons, vltn. 93
Lūsis, ltn. 93, 94, 95

Maļinovski, ģen. 15
Mamis T., kpt. 128, 223
Mamis, ltn. 62

Mannstein, feldmaršals 257, 259
Masļeņņikov, ģen. 15
Martins, Hstuf. 195, 252, 275
Mathiesen 199
Matisons, dkar. 213
Marovskis, ārsts-kpt. 272
Medem 90
Meiers, kpt. 63
Mekhlis 13
Melcers, kpt./maj. 71, 80, 89, 93, 94
Melderis, ltn. 93, 97
Melnbārdis, ltn. 34, 64, 65
Meretskov, ģen. 15
Mežals, ltn. 62, 64
Mitenbergs, kpt. 278
Miezis, direktors 192, 202, 216
Miezis, ltn. 55, 57
Möller, ģen. 210
Montgomery, ģen. 207

Niedra, direktors 200, 202

Obwurzer, 71 240, 245, 246, 247, 249
Oga, ltn. 78
Osis, pltn./plkv. 7, 8, 55, 117, 141, 155, 166, 190, 191, 196, 205, 266, 207, 208, 209, 210, 211, 243, 244, 275, 280
Otvars, vltn. 81, 89
Ozoliņš, pltn. 186, 207
Ozols Jānis, kpt./maj. 117, 135, 152, 263, 275
Ozols, Kārlis, kpt./maj. 118, 139, 163, 164
Ozols, v.v. 95
Ozls, ltn. 227, 255

Paegle, inž. 192
Pārups, E. 218
Pauzers, ltn. 7, 27, 28, 62, 144
Pētersons, ltn. 6.gr.p. 131, 145, 157
Pētersons, ltn. Biz.btl. 174, 176
Petrov, ģen. 15
Pieper, vltn. 277
Piķelis, v.v./ltn. 142, 146, 189
Pincers, pltn. 97
Piterans, ltn. 45, 46, 118
Plensners, plkv. 43, 192, 197, 198, 216
Pogenbergs, ltn. 233, 235, 236
Polks, kar. 268, 270
Pommers, kpt. 281
Porietis, ārsts-vltn. 89
Praudiņš, kar./kpt./maj. 51, 52, 117, 128, 142, 159, 191, 223, 224, 226, 275
Preiss, ltn. 82, 278
Puķe-Puķītis, kpt. 78
Puriņš, ārsts-pltn. 281

Rabenko, vltn. 266
Radziņš, ģen. 267, 268
Raeder, pol.kpt. 263, 264, 265
Raitums A. 217
Rēbergs maj./pltn. 35, 117, 252
Rēbokis, ltn. 66
Reimanis, vltn. 264, 266
Reomers, ltn. 93
Reinholds, kpt./maj. 37, 41, 47, 48, 62, 63, 64, 67, 69, 117, 133, 222, 223, 226, 264, 266, 267, 275
Ribbentrop 216
Ricl 277
Riekstiņü, kpt. 88
Riekstiņš, kpr./ltn. 174, 176, 232
Rode, ltn. 106, 107, 108
Rode, ārsts-kpt. 118
Rodums 218
Rosenberg, Reichsminister 215, 216, 217, 253
Rozenšteins, ltn. 31
Roziņš, serž. 93
Rozītis, ltn. 93
Rokosovski, ģen. 15
Rubenis, maj. 42, 43, 49, 65, 67, 80, 81, 89, 94, 245

Rubenis, ltn. 189, 190
Rublauskis, ārsts-maj. 118, 222, 226, 238, 264
Rucelis, pltn. 230
Ruff, ģen. 106
Ruks, vltn./maj. 46, 47, 135, 137, 275
Rulliņš, kpt. 81, 88, 89, 108
Rumba, ltn. 98
Rumpe, kpt. 230
Ruskulis, kar. 96
Rusmanis, pltn. 231, 232, 233

Sābel, vltn. 82, 83, 87
Sacharov, ģen. 15
Saknis, pltn. 97
Salmiņš, kpt. 118, 136, 163, 249
Salna, ltn. 163, 266
Sarma, ltn. 37
Saulītis, pltn. 25
Schörner, ģen. 20, 42, 124, 188, 196
Silgailis, vplkv. 7, 106, 215, 216, 238, 239, 240, 241, 245, 246, 247, 248, 249.
Siliņš, kpt. 227
Sils, ltn. 31
Sīmanis, vltn. 97
Skaistlauks, plkv. 23, 24, 117, 134, 177, 196, 216, 243
Spāde, kpt. 102, 211
Spalviņš, vltn. 46
Spranger,pol.kpt. 97
Spricis, vltn. 129
Sproģis, vltn. 89
Stalbovs, ltn. 51
Staļin 9, 13, 256, 257, 258, 260, 273
Stilbiņš, ltn. 93, 94
Stīpnieks, maj. 7, 24, 40, 43, 64, 65, 133, 156, 159, 162, 180, 191, 196, 198, 212, 213, 229
Stiprais, kpt. 42, 49, 56, 139, 243
Strauts, kpt. 7, 117, 134
Strauja, pltn. 269
Strazds, 211
Strekenbach, ģen. 8, 23, 24, 42, 54, 58, 117, 124, 174, 193, 196, 206, 218, 222, 238, 245, 249, 251, 252, 253, 271, 275
Schuldt, vplkv. 8, 267, 275
Sukatnieks, kpt. 90, 92, 97
Sūna, Aug., kpt. 30, 35, 269
Sūna Ernests, vltn. 145, 157
Sūna, vltn. 86, 90, 92
Sviestiņš, 82
Svīķeris 74, 81
Šeibelis, ltn./kpt. 117, 118, 162, 223, 264, 275
Šiņķis, serž. 121
Šķobe, ltn. 224
Štāls, Anna 100
Šēls, pltn. 117
Švābe, prof. 8, 231

Taube, pltn. 23, 117, 137, 193, 275
Tiltiņš, maj. 227
Tippelskirch, ģen. 18
Tirzītis, pltn. 211, 212
Treitschke 11

Ūdris, ltn. 129
Uijerts, kpt. 97, 251
Uldriks, ltn. 74, 75, 76
Ulmanis Kārlis 209
Ulrich 42, 43, 52, 54
Upelnieks, kpt. 187, 188, 189, 190
Upelnieks, vserž. 97, 102
Upītis, ltn. 233, 234
Upmanis, serž. 100

Vairogs, vltn. 106, 238, 249
Vaksmanis, ltn. 99
Valdmanis, kpt. 89
Vālodze, pltn. 98
Vanags, ltn. 150, 151, 155
Vārna, v.v. 176
Vāvere, ltn. 93

Veckalniņš, pltn. 106, 108, 112, 116, 279
Veide, pol.pltn. 187
Veillands, vltn. 80
Vedmers, kpt./maj. 117
Veiss, pltn./plkv. 8, 9, 267, 268, 270, 275
Vērdiņš, ltn. 227
Vērsāns, Evalds, kpt. 253
Vērzemnieks, ltn. 75, 76
Vēveris, pltn. 99, 102, 254
Videnieks, vltn. 139, 155
Vigals, J. 152
Vikmanis, vltn. 7, 28, 204, 206, 212, 213, 232, 269
Vinklers, vltn. 146
Vitenšteins, ltn. 36
Vītols, ltn. 85, 86, 99
Vītols, žurnālists 216
Voitkus, mācītājs-ltn. 139, 155
Volprecht, Ustuf. 217
Winning 209

Zāgars, ltn. 7, 37, 55, 57, 58, 65
Zaķis, pltn. 107
Zaķis, ltn. 48
Zālītis, maj. 79, 102, 103, 117, 159, 162, 275
Zariņš, ltn. 79, 93
Zeibots, kpt. 97
Zeltiņš, pltn. 98, 99
Ziedainis, vltn. 24, 35, 37, 264
Ziemelis, ltn. 53, 272
Zvaigzne, pltn. 112, 117, 118, 229, 251
Zvejnieks, jurists 202, 216

SATURA RĀDITĀJS

	lpp.
Margarita Ausala „Kursa"	5
Ievads	7
Otra pasaules kara cēloņi	11
Nacionāla politika	11
Vācu kara mērķi	12
Krievu kara mērķi	13
Angļu kara mērķi	14
Atlantika Charta	14
Vispārējā stāvokļa raksturojums Austrumu frontē no 1944. g. jūnija līdz 1944. g. 10. oktobrim	15
Vācu centra armiju grupas sakāve	18
19. DIVIZIJAS KAUJAS VIDZEMĒ	
Kaujas pie Lubānas ezera	25
Kauja pie Meirāniem (5.8.44.)	30
Kauja pie Poteriem (7.8.44.)	34
Kauja pie Aizkujas (8.8.44.)	35
Ltn. Homka par kauju pie Aizkujas	37
VI Korpusa dienas pavēle	39
Cesvaines un Kārzdabas kaujas	40
Majors Ed. Stīpnieks par 2. pulka kaujām Vidzemē	43
Kaujas Tirzas pozicijā	49
Ltn. Homka par kauju Tirzas pozicijā	53
Mores kaujas	55
Ltn. Zāgars par Mores kauju	57
Atkāpšanās uz Kurzemi	59
Vltn. A. J. Bērziņš par Vidzemes kaujām	61
KAUJAS ZEMGALĒ 1944. GADA VASARĀ	
15. Apmācības un papildinājumu brigāde	71
Pltn. Jurko ziņo	73
Kpt. A. Kunkulis ziņo	76
Kpt. Puķe-Puķīte ziņo	78
Ltn. Zariņš ziņo	79
Kpt. A. Beišāns ziņo	80
Rezerves brigādes dislokācijas schēma	88
Kpt. Rulliņš ziņo	89
Kaujas pie Bauskas. A. Zariņš ziņo	93
Sarkanarmijas iebrukums pie Tukuma. Kpt. L. Uijerts ziņo	97
Rīgas aizsardzība	106

lpp.

KAUJAS KURZEMES CIETOKSNĪ

Pirmā Kurzemes lielkauja 118
Otra Kurzemes lielkauja 124
Starplaiks līdz Ziemassvētku kaujām 130
Trešā Kurzemes lielkauja jeb Kurzemes Ziemassvētku kauja 132
1945. g. 5. janvāra uzbrukums 157
Majors Ed. Stīpnieks ziņo par kaujām Kurzemē 162
Plkv. Roberts Ōsis raksta 166
Piektā Kurzemes lielkauja 169
Kaprāļa Riekstiņa liecība 174

IEDZIVOTĀJU STĀVOKLIS KURZEMES FRONTES AIZMUGURĒ

Kurelieši 187
Politiskās aktīvitātes Kurzemē 191
Nacionālā Komiteja un Militārā Pārvalde 197
Pagaidu valdība 207
Kurzemes atstāšana 211
Dokuments par Latvijas politisko izveidošanu vācu skatījumā 214
Kapitulācija 220
Pārskats par vienībām, kas palika Kurzemē 226
Kpt. Evalda Vērsāna grupas izlaušanās uz rietumiem 233
Ģenerālinspektora Kurzemes apmeklējumi 238. un 251
Staļina un Hitlera portretējumi 256
Pārskats par 19. divīziju 261
Aizstāvēšanās pie Ļeņingradas 263
Aizstāvēšanās Volchovā 265
Pielikumi 275
Labojumi un papildinājumi 4. grāmatai 281
Personu rādītājs 282

3.50

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0306037650